

ВСТУП

Проект «Придністровська проблема: погляд з України» є наслідком праці низки українських громадських організацій на ниві дослідження Придністровської проблеми та шляхів її подолання. Експерти з цих організацій: Групи стратегічних та безпекових студій, Інституту демократії ім. Пилипа Орлика, Інституту євроатлантичного співробітництва неодноразово брали участь у міжнародних проектах, що були присвячені вивченню «замороженого конфлікту» у Молдові. При цьому проекти мали здебільшого тристоронній формат і включали також дослідників з Молдови та Румунії. Зокрема, йдеться про такі проекти як «Тристоронній план розв'язання Придністровської проблеми: Регіональне партнерство заради вироблення спільних взаємозобов'язуючих підходів», «Тристоронній підхід до європейської та євроатлантичної інтеграції» та «Співпраця Румунії, Республіки Молдова та України задля забезпечення безпеки суспільства», «Ефективні інституційні відповіді для подолання нетолерантності та екстремізму в Чорноморському регіоні», чотиристороннє дослідження «Міжетнічні відносини, права меншин та безпекові виклики: погляд з України, Молдови, Румунії і Угорщини».

У ході вивчення проблеми експерти, які входили у робочу групу даного проекту, дійшли висновку, що Придністровський «заморожений конфлікт» на кордоні України становить виключний інтерес з точки зору політики національної безпеки України. Понад те, наявність прямої зацікавленості Української держави у врегулюванні Придністровського конфлікту, вимагає систематизації знань із Придністровської тематики крізь призму національних інтересів. Власне це і стало поштовхом для написання даної книги, видання якої стало можливим завдяки підтримці Європейської програми Міжнародного фонду «Відродження».

Вочевидь, виконання такого амбітного завдання було б неможливим без сприяння з боку низки впливових міжнародних інституцій, а також окремих організацій й установ з України та Молдови.

У цьому контексті, передусім, хотілося б висловити подяку Фонду «Open Ukraine» та Фонду Віктора Пінчука, чийм коштом було здійснено одну з робочих поїздок дослідницької групи до Молдови, а також проведено Міжнародні «круглі столи» «Придністровська проблема: погляд з України» у Кишиневу (03.04.09) та «Відносини Україна – Молдова: перспективи співпраці та виклики сьогодення» в Києві (06.05.09).

Не менш вагомою стала допомога з боку Фонду Сороса у Молдові та особисто менеджера Програми «Схід-Схід: партнерство без кордонів» у Молдові А. Корецькі та її української колеги Т. Кухаренко. Завдяки їхнім зусиллям вищезгаданий «круглий стіл» відбувся у приміщенні Фонду Сороса у Молдові та набув належного медіа-резонансу.

Значний внесок в організацію робочих зустрічей у Молдові та Придністровському регіоні здійснило Посольство України у Республіці Молдова, а також особисто Й.В. Надзвичайний і Повноважний Посол України у Республіці Молдова С. Пирожков, а також співробітники Посольства, зокрема, Є. Єнін.

Завдяки сприянню Консульства України у Молдові стали можливими зустрічі дослідницької групи з представниками української громади у м. Бельці. Особливу подяку в цьому контексті робоча група проекту висловлює Консулу України у Республіці Молдова С. Драчу.

Автори даного дослідження також висловлюють подяку Спеціальному представнику України з питань придністровського врегулювання В. Крижанівському, який зголосився на зустріч з дослідницькою групою проекту та надав роз'яснення щодо офіційної позиції України у придністровському врегулюванні.

Суттєвою була підтримка з боку державних структур Молдови. Зокрема, Група стратегічних та безпекових студій і робоча група проекту висловлюють вдячність экс-віце-міністру з питань реінтеграції І. Стевіле, а також депутатам парламенту Республіки Молдова попереднього та нинішнього скликань М. Олійнику (одночасно – лідеру Української громади в РМ), С. Жантуан, А. Попову.

Не менш важливою для написання цієї книги стали відомості надані українцями Молдови: Головою товариства українців у м. Бельці М. Крижанівським, Головою Українського товариства «Стожари» у м. Григоріополі Ю. Богуцьким, Головою Товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка Г. Роговою, Головою Товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка І. Пивоваром. Значну допомогу у підготовці публікації та встановленні

контактів з експертами Молдови надала також консультант проекту у Молдові І. Северин. Корисною для розуміння мотивацій молдовської політики стала дискусія учасників робочої групи проекту з відомим молдовським експертом В. Лупаном.

Написання окремих розділів публікації стало можливим також завдяки інформації наданій представниками Місії EUBAM та особистому сприянню її экс-глави Ф. Банфі.

Робоча група проекту також висловлює вдячність народному депутатові України, Голові Комітету з питань європейської інтеграції Б. Тарасюку, який зробив внесок у розслідування вбивства під час проходження військової служби у Придністров'ї громадянина України Є. Колобишка (детальніше про справу читайте у цій публікації), надіславши відповідне звернення до МЗС України.

Неоднорідний склад робочої групи проекту дозволив поєднати у даній публікації елементи наукового дослідження вторинних джерел, провести інтерв'ю з експертами та ключовими учасниками процесу врегулювання Придністровського конфлікту, збагатити публікацію елементами «журналістського розслідування».

В межах проекту робочій групі вдалося провести ініційоване Н. Беліцер експертне опитування з питань придністровського врегулювання, проміжні підсумки якого були представлені під час Міжнародного «круглого столу» в Кишиневі 3 квітня 2009 року.

В ході проекту також було створено передумови для пошкваллення діалогу українських та молдовських експертів, докладно проаналізовано доробок незалежних аналітичних центрів із Придністровської проблематики, підготовлено рекомендації щодо подальших заходів із Придністровського врегулювання.

Дослідники проекту сподіваються, що їхній доробок буде цікавим для експертів з питань «заморожених конфліктів», фахівців з геополітики, політиків та співробітників відповідних міністерств та відомств, а також для широкого загалу читачів.

Водночас, просимо зауважити, що автори розділів не були обмежені у своєму праві висловлювати власну думку, яка не завжди збігається з позицією Групи стратегічних та безпекових студій.

1. ЩЕ РАЗ ПРО СТРАТЕГІЧНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ ЩОДО МОЛДОВИ

Олександр СУШКО

Україна та Республіка Молдова є країнами з яскраво вираженим «дефіцитом реалізації» об'єктивних спільних інтересів. Належачи до різних вагових категорій, перебуваючи в дещо відмінних системах тяжіння, та страждаючи від егоїзму та подекуди низької компетентності правлячих еліт, країни-сусіди насправді не використовують чималу частину потенціалу партнерства і співпраці.

В результаті, станом на 2009 рік країни хоча і не ворогують відверто між собою, але все ж **перебувають у перманентному стані з'ясування стосунків із широкого спектру технічних питань**, які переважно стосуються впорядкування кордонів та вирішення питань власності. На такому тлі **постановка та реалізація завдань стратегічної співпраці та реалізації спільних інтересів виглядає проблематичною.**

Україна та Молдова поки залишаються «далекими сусідами», красномовним символом якості відносин між якими є повна відсутність прямого авіасполучення та знушально довгий час, необхідний для подорожі потягом між двома столицями – 15–17 годин при відстані 450 км.

Україна та Молдова нині перебувають у стані зміни владних еліт: поки Україна переживає президентську виборчу кампанію із очевидною перспективою зміни особи глави держави, Молдова, хоч і має за плечима два кола парламентських виборів, однак стабільний політичний ландшафт поки не склався, оскільки жоден з політичних суб'єктів не має контролю над необхідними 3/5 голосів у парламенті для обрання президента. Отже, чергові-позачергові виборчі перегони у 2010 році виглядають цілком імовірними.

За таких умов немає підстав сподіватися на швидкі якісні зміни двосторонніх відносин. В той же час, **існує певний резерв часу, що має бути витрачений на усвідомлення існуючої ситуації та формування бачення щодо виходу із зачарованого кола беззмістовної політики і переважно егоїстичних практик двосторонніх відносин.**

Підставою для **розбудови широкої та змістовної системи двосторонніх відносин має стати спільність стратегічних завдань та практичних пріоритетів**, що стоять перед обома державами. У розрізі **внутрішньої політики** таким стратегічним пріоритетом є системна модернізація наших країн на засадах принципів конкурентної ринкової економіки, верховенства

права, плюралістичної демократії та відкритого суспільства. **Зовнішньополітичним пріоритетом** для обох країн є розвиток глибоких інтегральних відносин з Європейським Союзом на засадах «політичної асоціації та економічної інтеграції» при збереженні дружніх і продуктивних відносин з іншими зовнішньополітичними партнерами, зокрема, Російською Федерацією. Обидві країни бачать своєю стратегічною метою приєднання до ЄС і знаходяться в одному «кошику» поточної зовнішньої політики ЄС (Східне партнерство), що об'єктивно створює ґрунт для продуктивної співпраці.

Обидва зазначені виміри – внутрішній і зовнішній – є цілком комоліментарними і не суперечать один одному. Більше того, їхнє послідовне поєднання може забезпечити гармонію та несуперечливість внутрішньої та зовнішньої політики, відсутність розриву між окремими елементами державної політики, та, що важливо для двосторонніх відносин, створити міцний фундамент для довгострокового партнерства між двома державами із спорідненими стратегічними інтересами.

Серед першочергових завдань для **налагодження продуктивної комунікації між двома країнами стоїть потреба розбудови довіри між політичними елітами та відповідними державними структурами**, які вже тривалий час не мають продуктивних комунікацій, бо зав'язли у розв'язанні проблем, вирішення яких потребує політичної волі та здатності до компромісів.

Відповідальні посадові особи з обох боків мають усвідомити, що тривале зволікання розв'язання технічних питань, таких як завершення оформлення прав України на 7 км автодороги в районі села Паланка, делімітації та демаркації кордону в районі Новодністровської ГЕС та порту Джурджулешти не є нашою перевагою, а лише грає на зниження міжнародного авторитету як України, так і Республіки Молдова.

У цих питаннях політики мають або якнайшвидше виконати досягнуті домовленості там, де вони вже були досягнуті (Паланка), або продемонструвати здатність до відповідального діалогу та компромісу там, де зберігаються спірні питання (Новодністровськ, Джурджулешти та деякі інші питання).

У вітчизняній аналітичній літературі є достатньо спроб визначити інтереси України та шляхи їх реалізації у зазначених спірних питаннях¹, тому

¹ Наприклад: Кулик В. Україна—Молдова: де лежить найкоротший шлях до серця сусіда? // Дзеркало тижня, № 19 (747) 30 травня — 5 червня 2009 р.; Кулик В. Україна—Молдова: відносини з оглядкою на вибори // Дзеркало тижня, № 44 (772) 14 — 20 листопада 2009 р.

в рамках даного аналізу ми не маємо наміру зосереджуватися на них, підкресливши лише, що, на нашу думку, у **нинішній ситуації винні обидві сторони, які не виявляють достатньої політичної волі та відповідальності для остаточного розв'язання та усунення з порядку денного дражливих питань**, абсолютна більшість з яких є технічними і не зачіпають стратегічні, життєво важливі інтереси сторін.

Отже, якими є *стратегічні інтереси України на молдовському векторі* зовнішньої політики?

По-перше, **Україна зацікавлена у територіальній цілісності Республіки Молдова у її міжнародно визнаних межах**. Ця позиція – не лише реверанс міжнародному праву. Україна має життєвий інтерес саме у існуванні Молдови у її нинішніх легітимних кордонах саме тому, що всі інші сценарії розвитку несуть в собі явно виражені загрози українським інтересам.

Україна має сприяти знаходженню найпринциповішого політичного рішення – **порозуміння між Кишиневом і Тирасполем на засадах відновлення цілісності республіки Молдова як демократичної, європейськи орієнтованої держави** із конкурентною ринковою економікою, дієздатним урядуванням та відкритим суспільством, у якому на засадах верховенства права будуть забезпечені фундаментальні права людини, в тому числі і права національних меншин, однією з найбільших з яких є українська меншина.

Чи є прийнятні для України альтернативи такому розвиткові подій? Найбільш обговорюваний нині альтернативний сценарій – це можлива легітимізація розділу Молдови, збереження суверенітету Кишинева над тією територією, яку він контролює нині, або із перспективою об'єднання з Румунією (малоімовірно), чи без такої перспективи (більш імовірно). Придністров'я за такого сценарію або отримає незалежний статус, або стане ексклавом Росії за зразком Калінінградської області. Специфічним варіантом даного сценарію є гіпотетично можливий «проукраїнський» дрейф Придністров'я, навіть із перспективою приєднання до України.

Незважаючи на удавану привабливість останнього варіанту, при глибокому розгляді усі версії даного сценарію є небезпечними для міжнародної стабільності в регіоні і несуть у собі пряму загрозу національній безпеці України.

Не будемо розглядати варіант із переходом Придністров'я під повний чи частковий легітимний протекторат Росії – поява біля південно-західних українських кордонів ще однієї «маленької» Росії із кордоном протяжністю біля 450 км. означатиме суттєве посилення геополітичної вразливості

України і посилення російських важелів впливу як на Молдову, так і на Україну.

Але навіть і потенційний «проукраїнський» дрейф Придністров'я (до 1940 року ця територія, окрім правобережного міста Бендери, входила до складу УРСР) виглядає небезпечним сценарієм, що несе в собі загрозу Україні як державі із потенційними сепаратистськими трендами на своїй території.

Будь-який факт ревізії післявоєнних кордонів у нашій частині Європи містить у собі реальну загрозу усього комплексу факторів, що забезпечують сталість та недоторканість кордонів України. Якщо кордони однієї з Нових Незалежних Держав – сусідів України – будуть переглянуті на підставі історично вмотивованих причин (наприклад, приналежності Придністров'я до УРСР у період до 1940 року), це створить передумови до перегляду кордонів України, зокрема тих, що склалися внаслідок політичних дій та рішень 1939-го, 1940-го, 1945-го та 1954-го років.

Україна, якщо вона гіпотетично, заради територіального бонусу, погодиться із переділом легітимних кордонів Республіки Молдова (безвідносно до того, внаслідок яких процесів і коли вони склалися), ризикує потрапити у пастку нарощування сепаратистського потенціалу всередині країни – насамперед у Криму – в результаті створення відповідного прецеденту та використанні його потужними проросійськими силами. Крім того, праворадикальні сили в Румунії отримують додатковий аргумент для захіання на Північну Буковину та Південну Бессарабію – адже якщо керуватися логікою кордонів «до 1940 року», то ці території (нині Чернівецька та південь Одеської області) належали саме Румунії.

Крім того, можливість територіального прирощення України придністровським регіоном РМ означатиме поповнення українського електорального поля виразно про-радянським, ностальгуючим сегментом суспільства, позбавленого будь-якого ментального зв'язку з не-радянським «проектом України». В Україні з'явиться своєрідний «другий Крим», не повною мірою інтегрований в українське політичне, інформаційне та світоглядне поле, що посилить на загальнонаціональному рівні потенціал політичних сил, що прямо чи побіжно сприяють вмонтовуванню України у неоімперський проект «*русского міра*». Незважаючи на малочисельність населення регіону (трохи більше 1% населення України), внаслідок компактного проживання його вплив може виявитися неочікувано значним і навіть вирішальним в електоральних чи референдумних кампаніях.

Отже, окремі українські політики та представники експертного середовища мали б раз і назавжди відмовитися від ідеї використовувати слабкість і фактичну розчленованість свого південно-західного сусіда заради ефемерних територіальних надбань чи створення де-факто свого протекторату на даній території.

По-друге, Україна зацікавлена не лише в територіально цілісній, але і в європейськи орієнтованій Молдові. При цьому у Києві розуміють європейську орієнтацію Молдови не стільки в зміцненні традиційних зв'язків з Румунією, (хоча такі зв'язки є цілком природними), скільки в проведенні послідовного курсу на адаптацію до європейських норм та правил через реалізацію моделі асоціативних відносин з ЄС (Угода про асоціацію) із збереженням стратегічних амбіцій Кишинева на набуття в перспективі повноправного членства в Європейському Союзі.

Важливо, щоб дружні, преференційні відносини між Кишиневом та Бухарестом (а перспектива відновлення таких відносин відкривається із нещодавніми політичними змінами у Молдові) **не підміняли собою справжньої європейської інтеграції та реальних реформ.** Україна зацікавлена у тому, щоб розвиток відносин Кишинева із Бухарестом та Києвом були взаємодоповнюючими, несли в собі ефект синергії, а не дух протистояння.

Україна не зацікавлена у спробах окремих політичних кіл РМ спробувати реалізувати європейський курс держави шляхом спроб повернутися до «балканської парадигми» – свого часу така версія обговорювалася через залучення РМ до Пакту Стабільності для Балкан, але з тих пір втратила актуальність. Наразі не виключені спроби реанімації ідей створення окремої моделі для євроінтеграції Молдови – «маленької держави» на контрасті з великою і неповороткою Україною. Такі спроби з погляду Києва є контрпродуктивними, насамперед внаслідок свого прожектерства і нереалістичності.

Декларативний курс на євроінтеграцію, характерний для періоду правління КІПРМ, хоча і забезпечував певний простір для маневру, все ж таки у підсумку дискредитував себе через невідповідність слів та справ. Молдова залишилась найбільш корумпованою країною Європи із високим рівнем корупції і непривабливим іміджем – як для зарубіжних партнерів, так і для власних громадян. Внаслідок цього сформувався критичний розрив між правлячими елітами і найбільш прогресивними та активними прошарками суспільства, а безпрецедентно велика (від 20 до 30%) частка працездатного населення країни опинилась на заробітках за кордоном – як в ЄС, так і в Росії та Україні.

Прихід до влади восени 2009 року (надовго чи тимчасово – наразі не відомо) уряду, сформованого «Альянсом за європейську інтеграцію», створює нову можливість для ренесансу ідеології та практики реальної європейської інтеграції Молдови, успіх якої відповідав би життєвим інтересам України.

Україна та Молдова, опинившись у одному кошику «Східного партнерства» можуть використовувати хоч і обмежені, але реальні можливості співпраці у даному форматі хоча б тому, що обидві держави перебувають на співмірному рівні реалізації наявних можливостей.

Україна завершує, а Молдова розпочинає переговори з ЄС щодо Угоди про Асоціацію, складовою частиною якої є всеохоплюючий режим вільної торгівлі, який передбачає не лише ліберальну тарифну політику, але й суттєві регуляторні реформи, як має наблизити регуляторне середовище обох країн до стандартів ЄС. Координація чи принаймні обмін досвідом із питань ведення відповідного переговорного процесу є вкрай бажаним – для запозичення найкращих практик і для уникнення помилок, що були допущені іншою країною – першопрохідцем (Україною).

Обидві країни мають з ЄС угоди про спрощення оформлення віз і нині справедливо домагаються як повного виконання існуючих зобов'язань з боку ЄС, так і перегляду окремих положень даних угод в бік розширення наданих ними преференцій для окремих категорій громадян.

Обидві країни прагнуть отримати від ЄС якнайшвидше безвізовий режим. Для цього, окрім політичної координації, доцільним був би обмін практичними ноу-хау. Українська сторона має звернути увагу на той факт, що Молдова вже пішла далі України у деяких суттєвих аспектах, що складають критерії набуття безвізового режиму – зокрема у Молдові вже біля двох років громадяни можуть отримувати паспорти для виїзду за кордон з біометричними даними. В Україні подібної можливості поки що немає.

Слід уникати таких необов'язкових помилок, як спроба увести відверто дискримінаційний режим перетину кордону України громадянами Молдови, за якого незалежно від планованого терміну перебування громадяни Молдови при в'їзді в Україну мають підтверджувати свою фінансову платоспроможність у розмірі 12600 грн. Це не порівнювано навіть із тими вимогами, що висуваються при в'їзді до ЄС (50 Євро на день перебування на особу).

Врешті, враховуючи досвід інших країн у минулому, насамперед Вишеградської четвірки, Україна та Молдова могли б частіше та

грунтовніше координувати свої зовнішньополітичні зусилля і цим досягати ефекту синергії там, де існує співпадіння національних інтересів – а таких випадків на практиці є значно більше, ніж випадків їхньої суттєвої розбіжності.

2. ПАНОРАМА УКРАЇНСЬКОГО ПОГЛЯДУ НА РОЗВИТОК ВЗАЄМИН ІЗ МОЛДОВОЮ ТА ПРОБЛЕМУ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО КОНФЛІКТУ

Оксана ГРИЦЕНКО

2.1. Позиції провідних політичних рухів

За даними перепису населення Придністров'я від 2004 року понад 160 тис. (28,8%) жителів регіону становлять етнічні українці.² При цьому в ексклюзивному інтерв'ю, наданому в рамках Проекту консулом України в Бельці (Молдова), було надано інформацію про те, що близько 70 тис. жителів цього регіону є громадянами України, а отже і потенційним електоратом. Не дивно, що цей регіон викликає доволі жвавий інтерес серед українських політичних сил. Деякі з них, як то УНА-УНСО, брали активну участь ще у появі так званої Придністровської молдавської республіки, воюючи на її боці, інші ж – зацікавилися Придністров'ям порівняно недавно. При цьому більшість українських політиків мають свої погляди на придністровську проблему, часто відмінні, а інколи й такі, що відверто суперечать позиції офіційного Києва.

«Наша Україна» – Народна самооборона

Пропрезидентський блок НУНС здебільшого оцінює Придністров'я як регіон проросійського впливу, що може стати джерелом небезпеки для України. *«Ми маємо лише одну гіпотетичну загрозу нашій національній безпеці - вона може виходити з нестабільності в сусідньому Придністров'ї»*³, заявляв экс-міністр закордонних справ, а нині голова парламентського Комітету з питань євроінтеграції, лідер Народного Руху України Борис Тарасюк (фракція НУ-НС).

«Народний союз «Наша Україна» підтримував план Ющенка з урегулювання придністровської кризи від 2005 року, потім його представники схвалили введення нових митних правил між Україною і Придністров'ям 3 березня 2006 року. Відповідно і риторика НУНСу співзвучна із позицією президента Ющенка і зводиться до потреби залучати до вирішення придністровської проблеми Захід (Сполучені Штати та ЄС) і чимшвидше повернути регіон під юрисдикцію Молдови. При цьому НУНСівці за невеликим винятком заперечують можливість безпосередніх контактів із владою ПМР.

² www.pridnestrovie.net/files/pmr-census-2004.doc

³ <http://nuns.com.ua/news/1767/>

Окремою можна вважати позицію впливового у 2005-2007 роках нашоукраїнця, народного депутата III-V скликань Петра Порошенка. Перебуваючи на посаді секретаря Ради національної безпеки і оборони, він безпосередньо від української сторони займався врегулюванням придністровської проблеми, мав часті зустрічі із керівництвом невизнаної республіки і відстоював потребу вести переговори з придністровською владою. Посилаючись на свою розмову із «президентом» ПМР Ігорем Смирновим, Порошенко зокрема заявляв: *«Я можу підтвердити, що під час моїх особистих зустрічей зі Смирновим він неодноразово наголошував на намірі проведення референдуму щодо приєднання до України»*.⁴ Однак, ця думка є поодинокую в лавах пропрезидентської сили, а самого Петра Порошенка недоброчинливці свого часу звинувачували у лобіюванні підтримки придністровського режиму через власні бізнесові інтереси на території цього регіону.

Після провалу плану Ющенка та поступового витіснення України із переговорного процесу по Придністров'ю НУНСівці зверталися до теми цього регіону переважно щоби показати нове, наступне після Грузії, джерело можливої агресії з боку Росії. *«Якщо Медведєв говорить, що буде сприяти врегулюванню нестабільності в Придністров'ї, то для цього Росія вже ввела туди свої війська під виглядом миротворців»*, - зазначає депутат Андрій Парубій. *«Цей крихітний шматок території нагадує Радянський Союз, де повсюди - російські блокпости і військова техніка. Можливий конфлікт на кордоні з Україною матиме серйозні наслідки для нашої держави, адже це ставить під загрозу не тільки нашу територію, а й створює причини для виникнення гуманітарної кризи і притоку біженців. Тому Україна повинна організувати країни Східної Європи для протистояння Росії»*, - переконаний «нашоукраїнець», - *І в цьому нас повинні підтримати як сусідні країни, так і НАТО та США»*.⁵

«За тим же сценарієм, який Росія розіграла в Осетії, вона в будь-який момент, використавши будь-який привід, може діяти як в і Криму чи на Донбасі, так і в Придністров'ї», - вторить йому вже представник Народної Самооборони Тарас Стецьків.⁶

Партія регіонів

Будучи давнім опонентом прихильників Віктора Ющенка, Партія регіонів природно має прямо протилежне ставлення до придністровського питання. Слід зауважити, що громадяни України, котрі живуть на території

⁴ <http://www.pravda.com.ua/news/2006/9/17/47553.htm>

⁵ <http://nuns.com.ua/news/5234/>

⁶ <http://nuns.com.ua/news/4281/>

Придністров'я традиційно підтримували на виборах «біло-синіх», котрі відповідали проросійським сентиментам мешканців цього регіону на відміну прозахідних «помаранчевих».⁷

Регіонали засудили введення у 2006 році нових митних правил між Україною і ПМР. *«Боротьба з контрабандою – тільки привід для ескалації напруги, для політичної і економічної ізоляції Придністров'я... Ніколи це «помаранчевий режим» не діяв так аморально, цинічно і бездумно»,* - зазначалося у заяві ПР від 6 березня 2006 року.⁸

«Нинішній президент України Віктор Ющенко і міністр закордонних справ країни Борис Тарасюк під тиском Заходу здійснюють політику блокади щодо ПМР», говорив регіонал Юрій Болдирев, приїхавши до Тирасполя у вересні 2006. Тоді він також пообіцяв, що уряд Віктора Януковича та коаліція, очолювана регіоналами зробить все можливе «для зниження напруги в регіоні».⁹ Керманічі Придністров'я, без сумніву, розраховували, що прем'єр Янукович зніме «блокаду» регіону, зокрема про це заявляв президент ПМР Ігор Смирнов. Однак, ці сподівання виявилися марними. Партія регіонів спромоглася, аналогічно до дій російської влади, надіслати до Придністров'я кілька вантажівок із гуманітарною допомогою. Проте коли Віктор Янукович очолив у серпні 2006 уряд України, митні правила, що їх запровадили у березні 2006 року, скасовано не було. У *«тестовому питанні» підтримки Придністров'я Віктор Янукович поки зайняв «про-європейську та анти-російську лінію»,* - зазначило з цього приводу видання EUObserver.¹⁰

Нинішня позиція регіоналів щодо придністровської теми була озвучена впливовим народним депутатом, міністром опозиційного «тіньового уряду» Юрієм Бойком. Вона зводиться до заміни риторики про російську небезпеку, про яку в один голос говорять НУНСівці, на небезпеку збоку Румунії. Тому зусилля України повинні бути спрямовані на «захист прав україномовних жителів Придністров'я» і «недопущення насильницької румунізації території», паралельно українська влада мусить вимагати від румунської сторони відмови від територіальних претензій до України, підкріпленої письмовими гарантіями. Возз'єднання Придністров'я з Молдовою має відбутися на основі федерації, окрім того у разі майбутнього об'єднання Молдови та Румунії Придністров'я повинно мати можливість відділитися, - вважає народний депутат.¹¹

⁷ <http://regnum.ru/news/892865.html>

⁸ <http://www.partyofregions.org.ua/pr-east-west/440c1c50b7920/>

⁹ <http://nr2.com.ua/pmr/83285.html>

¹⁰ <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu/ua/publication/content/8017.htm>

¹¹ <http://ua.glavred.info/archive/2008/09/05/185202-0.html>

Блок Юлії Тимошенко

Мабуть найважче визначити ставлення до придністровської проблеми БЮТу, проте з огляду на те, що цей блок є другою за потужністю парламентською силою, оминати увагою його не можна. Складність полягає в тому, що Блок Юлії Тимошенко не має спільної позиції з цієї проблеми.

Лідерка БЮТ Юлія Тимошенко у березні 2006 року, будучи іще в лавах опозиції, заявляла про підтримку територіальної цілісності Молдови, а також запровадженого тоді митного контролю українсько-придністровського кордону. *«Саме на цьому кордоні не можна було проконтролювати, хто що і куди везе»*, зазначила вона, пригадавши свою першу прем'єрську каденцію 2005 року, коли було започатковано програму «Контрабанда, стоп».¹²

Відповідальний за зовнішню політику БЮТівець і нинішній віце-прем'єр-міністр Григорій Немиря має чітко проєвропейський погляд на проблему Придністров'я. Про *«мирне розв'язання конфлікту на основі збереження суверенітету і територіальної цілісності Республіки Молдова та надання особливого статусу Придністров'ю»* він заявляв на зустрічі із Спеціальним представником ЄС для Республіки Молдова Кальманом Міжеєм, яка відбулася у березні 2008 року.¹³

Разом з тим, депутат Верховної Ради від БЮТ Андрій Шкіль є колишнім провідником націоналістичної організації УНА-УНСО. У 1992 він разом з іншими «унсовцями» брав участь у бойових діях на боці сепаратистів і навіть нагороджений медаллю «За оборону Придністров'я». Попри нагороду, отриману із рук влади ПМР,¹⁴ нині Шкіль не бачить іншого майбутнього регіону, окрім як у складі федерації з Молдовою. Сам конфлікт називає «трагедією» і українську участь у ньому називає малопродуктивною. *«Коли був перерозподіл, можна було попрацювати над тим, щоб мати можливість впливати на процеси, які там відбуваються, щоб розмови про ПМР точилися між Молдовою і Україною, витиснути Росію з процесу переговорів. Оце я ставив за завдання перед собою, коли там був. Ми пішли звідти, і моментально, буквально через кілька тижнів, туди приїхало «Русское Казачество». Ми лишили добру пам'ять, добрі стосунки, але жодних інших успіхів, нажаль, не досягли»*.¹⁵

Інші парламентські сили

Ставлення до придністровського питання двох інших парламентських політичних сил – Комуністичної партії України та Блоку Литвина важко

¹² <http://www.byut.com.ua/ua/news/detail.php?ID=70048>

¹³ <http://eu.prostir.ua/news/9231.html>

¹⁴ <http://www.shkil.org/index.php?id=97>

¹⁵ <http://bilozerska.livejournal.com/64953.html?thread=1773241&format=light>

означити, оскільки ці дві політичні сили схоже не роблять ставку на електорат українців Придністров'я, а отже і не приділяють регіону достатньої уваги.

У березні 2006 році представник блоку Литвина Олег Зарубінський заявив: *«Я не знаю рецепту вирішення цієї [Придністровської – ред.] проблеми. Мені здається, що Україна повинна вести в цій ситуації дуже обережну і акуратну політику, оскільки в Придністров'ї 40% українців. З іншого боку, не можна не визнавати територіальної цілісності Молдови, оскільки це може викликати цілий ряд проблем, і можна проводити певні аналогії навіть з Україною».* Щодо запровадження нових правил митного оформлення товарів на кордоні між Україною та невизнаною республікою Зарубінський робив такі ж обережні заяви: *«...тут складно когось звинувачувати, оскільки це міжнародні правила... Тому я би не звинувачував Україну в блокаді»*¹⁶.

У парламенті ж VI скликання, де блок Литвина знову отримав представництво, основним виразником позиції стосовно Придністровського конфлікту у складі парламентської фракції є колишній Глава Адміністрації Одеської області Сергій Гринецький. *«Придністровське питання сьогодні – це об'єкт політичної спекуляції, за яким криються бізнес-інтереси обох таборів {Придністров'я і Молдови – авт.}»*,¹⁷ – таку характеристику конфлікту дав він у січні 2009 року. *«Основу ж для врегулювання придністровського питання створить поступове формування єдиного економічного і культурно простору між Молдовою та Придністров'ям»*¹⁸, вважає Гринецький.

Українські комуністи з'являлися в інформаційному полі в контексті Придністров'я хіба завдяки своєму активному захисту чільників компартії ПМР, котрих, включно з їх лідером Олегом Хоржаном, було заарештовано у березні 2007 року за те, що вони закликали жителів Тирасполя до масштабного мітингу-протесту через погіршення соціальних умов життя. Українські комуністи охрестили затримання своїх придністровських ідеологічних побратимів «жертвами репресій», а придністровську владу звинуватили в «маккартизмі», закликавши президента України сприяти звільненню арештованих.¹⁹

Варто, однак, акцентувати увагу й на те, що українські комуністи постійно підтримували робочі стосунки із Президентом Молдови Володимиром Вороніним. Тому КПУ, як загалом проросійська у своїй

¹⁶ <http://fraza.kiev.ua/news/06.03.06/21513.html>

¹⁷ <http://fraza.kiev.ua/news/06.03.06/21513.html>

¹⁸ <http://fraza.kiev.ua/news/06.03.06/21513.html>

¹⁹ <http://fraza.kiev.ua/news/06.03.06/21513.html>

риториці партія, з огляду на партійну приналежність головного опонента ПМР, була доволі стриманою саме у придністровському питанні.

Позапарламентський політикум

В контексті Придністров'я не можна оминати увагою діяльність Прогресивно-соціалістичної партії України, котра хоча вже й давно перебуває поза парламентом, проте відома своєю активністю в політично нестабільних регіонах, одним із котрих і є ПМР. На відміну від обережних загравань із придністровською владою збоку регіоналів, ПСПУ відкрито називає Придністровську молдавську республіку «державою», котра «довела свою політичну зрілість» значно успішніше від України, що «з усіма визнаними Заходом демократичними процесами являє собою згарище».²⁰ Представники цієї партії проводили в Києві у березні 2006 року масштабні мітинги протесту проти застосування нових митних правил між Україною і Придністров'ям, долучавши до своїх протестних лав маргінальні проросійські сили. Водночас, ці акції не знайшли підтримки ні серед депутатів-регіоналів, ні комуністів, ні членів СДПУ(о), на яких сподівалися «вітренківці». *«Мені особисто соромно за Віктора Януковича, котрий попри всі свої обіцянки, після того, як домігся посади прем'єр-міністра так і не зняв з Придністров'я економічну блокаду»*,²¹ заявляла одіозна лідерка ПСПУ Наталя Вітренко, відвідуючи Тирасполь у грудні 2006. Такі нехитрі реверанси безумовно сприяли зростанню числа електоральних прибічників цієї політичної сили у Придністров'ї.

Ще одним симпатиком придністровської держави, котрий поряд з Вітренко організовував протестні акції проти «блокади Придністров'я», є лідер маргінальної партії «Братство» Дмитро Корчинський. Для цього епатажного політика ПМР не просто привід для замилювання, а гіпотетичне втілення давньої мрії – створити православну воєнізовану комуну, «слов'янську Чечню».²² «Братство» успадкувало як частину членів УНА-УНСО, так і унсовські ідеї, зокрема щодо Придністров'я. Тому члени «Братства» виправдовують створення ПМР як реакції на «тупу, звірячу румунізацію», вважають територію Придністров'я споконвіку українською, і закликають українську державу до активізації участі в житті цього регіону, зокрема ввівши туди військовий миротворчий контингент.²³

Це в теорії. Якщо ж вести мову про практику, то відомі своїми екстремістськими методами «братчики» неодноразово організовували

²⁰ <http://regnum.ru/news/752755.html>

²¹ Там само.

²² <http://otherside.com.ua/news/detail.php?lang=1&id=6515>

²³ <http://www.bratstvo.info/bratstvo-text-158.html>

протестні акції у Києві, залучаючи до них і представників української громади Придністров'я. Однією з таких акцій був організований «Братством» спільно з «Союзом українців Придністров'я» піший похід на Київ вересні 2004 року, котрий мав наміром змусити українську владу відкрити виборчі дільниці на території ПМР. Акція завершився бійкою в приміщенні Центрвиборчкому у Києві з охоронцями цього відомства. *«Те, що сьогодні сталося, це непорозуміння. Ніхто цього не планував. Ми прийшли з мирними цілями»*,²⁴ - так прокоментував той інцидент голова Союзу українців Придністров'я Володимир Боднар, шкодуючи що його організація стала учасником таких подій. І хоча після тих подій частина Союзу відмовилася мати справу з організацією Дмитра Корчинського, партія «Братство» все ще має чимало симпатиків серед українців з лівого берегу Дністра. Слід зауважити, що у 2004 році Корчинський був задіяний у інформаційній кампанії з дискредитації кандидата в Президенти Віктора Ющенка, тому цю провокацію варто вважати однією зі складових пропагандистського руху на користь «волевиявлення закордонних українців».

Вибори та їх результати

Найкращим показником ефективності дій будь-якої політичної сили є результати виборів. Тому доцільно скористатися цим критерієм задля демонстрації впливовості українських політичних сил у Придністров'ї. Президентські вибори 2004 року чітко продемонстрували симпатії громадян України, що живуть у цьому регіоні, і вони були однозначні на боці Віктора Януковича. За даними Центральної виборчої комісії під час повторного голосування другого туру президентських виборів 2004 року Віктора Ющенка підтримало трохи більше, ніж 5,5% виборців Придністров'я, що мають українські паспорти, у той час як за біло-синього кандидата проголосувало понад 92%.²⁵

Нагадаємо, що у 2004 році українська влада планувала створити 420 додаткових виборчих дільниць у Росії. Низку додаткових дільниць мали також відкрити і на території Придністров'я. Представники Віктора Ющенка чинили цьому запеклий опір, аргументуючи це можливістю фальсифікацій на користь Віктора Януковича.

Зрештою, якщо у Росії виборчі дільниці було створено лише на території українських дипломатичних представництв, то у Придністров'ї було відкрито 7 дільниць (у Бендерах, Грігоріополі, Рибниці, Тирасполі, Слободзеї,

²⁴ <http://ua.korrespondent.net/ukraine/249560>

²⁵ Див. дані про підсумки голосування по дільницях закордонного виборчого округу, наведені на веб-сайті Центральної Виборчої комісії:
<http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp336?pt001f01=502&pt005f01=226>

Дністровську та Кам'янці), виборці яких переважно підтримали Віктора Януковича. Можна назвати низку причин несприйняття українцями Придністров'я «помаранчевих» кандидатів і симпатій до «біло-синіх» – це і значний проросійський сентимент у регіоні, і мовчазна підтримка режимом Леоніда Кучми влади ПМР, і особисті контакти (зокрема дружба між президентом ПМР Ігорем Смирновим та впливовим регіоналом Миколою Азаровим).²⁶ Факт залишається фактом, і з ним рахувалися в Києві. Якщо на виборах 2004 року на території ПМР існували виборчі дільниці, то для голосувань на парламентських виборах у 2006 та 2007 роках придністровським українцям доводилося їхати на правий берег Дністра, адже виборчі дільниці існували тепер лише в столиці Молдови Кишиневу та місті Бельцах, де є українське консульство.

Відповідно, якщо у президентських виборах 2004 року взяло участь понад 23 тисячі жителів Придністров'я з українськими паспортами, то загальна кількість тих, хто голосував на території Молдови у 2006 році – трохи більше ніж півтори тисячі (1732 чоловік). При цьому більшість голосів прогнозовано отримала Партія регіонів (954 голоси, тобто 55%), далі був БЮТ (330 голосів, 19%) і нарешті Наша Україна здобула 236 голосів (13,6%).²⁷

Нарешті, на позачергових виборах до українського парламенту восени 2007 року, під час яких на дільниці на території Молдови прийшло іще менше (1458 громадян) більшість знову здобули регіонали. Зокрема на більшій із двох наявних дільниць у Кишиневу (на ній проголосувало 1263 виборці) ПР набрала 70,47%. Прихильники інших політичних сил розподілилися наступним чином: 123 голоси (або 9,74%) отримала ПСПУ Наталії Вітренко, 65 (5,15%) - БЮТ, 50 голосів (або 3,96%) здобула «Наша Україна» - Народна самооборона, і нарешті від 1 до 2%, тобто менше прохідного мінімуму здобули комуністи, соціалісти та Блок Литвина.²⁸

Такі результати самі українці Придністров'я вважають закономірними і напругу пов'язаними із зусиллями, яких українські політичні сили доклали, проводячи агітацію в регіоні. *«Трьохвідсотковий бар'єр подолали ті партії, котрі проводили роботу в Придністров'ї... Ті короткострокові візити представників і Партії регіонів Януковича, і Прогресивно-соціалістичної партії Наталії Вітренко, і інших лідерів голосування дали свої результати. Якщо Блок Литвина, Соціалістична партія і Компартія України набрали від 1 до 2% голосів виборців, то це тільки тому, що їм було не до думок*

²⁶ <http://www.dt.ua/1000/1600/54521/>

²⁷ <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/W6P046?PT001F01=600&PID019=108>

²⁸ <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/W6P046?PT001F01=600&PID019=108>

придністровських українців», - такий висновок зробив голова Співки українців Придністров'я Леонід Ткачук.²⁹

Висновки

З усього вищезазначеного можна зробити наступний висновок: Придністров'я для українських політичних гравців є зручним засобом мобілізації електоральних прихильників, як на самій території невизнаної республіки, так і в Україні. Для НУНСу – це метод демонстрації загрози збоку Росії, чії військові перебувають на території ПМР і у разі потреби можуть вдатися до інтервенції «з метою захисту російських громадян» як то було влітку 2008 в Південній Осетії. Натомість Партія регіонів прагне подати Придністров'я як останній оплот опору румунській загрози, яка у разі зникнення ПМР постане перед українською Буковиною. Прогресивні соціалісти поряд з регіоналами з відмовою від формування виборчих дільниць для українських громадян у Придністров'ї вже не можуть розраховувати на значне поповнення своїх виборчих дивідендів. Однак, вони все ще мають змогу «засвітитися» у ЗМІ акціями на захист українців Придністров'я. А «братчики» Дмитра Корчинського у разі потреби скористаються темою Придністров'я для влаштування чергової «ідейної» бійки.

Безумовно, тональність висловлювань тих партій і блоків, які не мають чіткої позиції з придністровської проблематики визначається значною мірою позиціями окремих зацікавлених політиків, які належать до цих політичних сил (Григорій Немиря, Петро Порошенко, Сергій Гриневецький). Зрештою, розмита позиція дає більше можливостей для маневру. При цьому для всіх без винятку українських політичних сил придністровська тема має «інструментальний» характер, тобто слугує або засобом для отримання електоральних дивідендів, або способом відстоювання власних бізнес-інтересів, або розмінною картою на переговорах із ЄС чи Росією.

Самі ж українці Придністров'я після провалу українського плану вирішення статусу їхнього регіону закономірно все менше розраховуватимуть як на українську державу, так і на український політикум, переорієнтовуючись на більш активну та послідовну Росію, здатну запропонувати їм як моральну так і матеріальну підтримку.

²⁹ <http://regnum.ru/news/892865.html>

2.2. Позичії регіональних еліт

Ставлення до придністровської проблеми представників еліт прилеглих до цього регіону областей залежить від нинішніх посад, бізнесових інтересів, а також особистих взаємин зазначених осіб із керманічами невизнаної республіки (які часто є доволі тісними). Цікаво, що в даному випадку політична приналежність українських регіональних «князів» не відіграє значної ролі. Оскільки дехто із розглядуваних осіб є політиками загальноукраїнського масштабу, то їх позиції було озвучено у попередньому розділі.

Відповідно, у цьому розділі більше уваги буде приділено стосунку цих політиків до Придністров'я та їхнім бізнес-інтересам у регіоні, а також оприлюдненій у ЗМІ інформації про причетність цих осіб до контрабандних потоків на кордоні України та так званої ПМР.

У першу чергу нас цікавитимуть Одеська та Вінницька області, як такі що безпосередньо межують із придністровським регіоном.

Одеська область

Микола Сердюк, голова Одеської облдержадміністрації, взимку під час україно-російського газового протистояння звинувачував Придністров'я у крадіжках газу із української газотранспортної системи, через що постраждали споживачі газу Одещини. Під час сесії Одеської облради 13 січня 2009 року пан Сердюк завив, що влада Одеської області ухвалила рішення закрити засувку газовимірювальної станції Гребеники (Ренійський район Одеської області). «Пізніше жителі Придністров'я намагалися проникнути на територію України, щоб відкрити цю засувку. Зараз прикордонна служба посилила охорону газовимірювальної станції Гребеники, щоб не допустити несанкціонованого відбору газу», - сказав Сердюк.³⁰

Згодом посольство України у Молдові заперечило той факт, що Одеський губернатор звинувачував Придністров'я у крадіжках газу, заявляючи, що ЗМІ неправильно витлумачили слова голови Одеської ОДА.³¹ У будь-якому разі, призначений чільником Одеської області наприкінці 2007 року, Микола Сердюк не був помічений у інших скандалах, пов'язаних із Придністровським регіоном, або ж, ці скандали не набули розголосу в ЗМІ.

³⁰ Одеський губернатор знову скаржиться, що Придністров'я тирить газ
http://ua.pravda.com.ua/news_print/2009/1/14/87688.htm

³¹ Посольство України: Придністровье не воровало газ
<http://www.rosbalt.ru/2009/01/16/610326.html>

Такого не можна сказати про колишнього голову Одеської облдержадміністрації (із травня 1998 до лютого 2005 року), а нині народного депутата від Блоку Литвина Сергія Гриновецького. Позиція пана Гриновецького щодо Придністров'я була озвучена у попередньому розділі. Родина Гриновецьких має прибутковий бізнес у формі ТОВ «Торговий дім «Хлібна Гавань», генеральним директором якого є брат Сергія Гриновецького Валерій Гриновецький. Станом на травень 2008 року газета «Коментарі» оцінювала статки останнього у 36 млн. доларів США.³²

Хоча інформація про бізнесові інтереси на території Придністров'я Сергія Гриновецького чи його родини у ЗМІ відсутня, проте існують звинувачення про причетність цього політика до незаконного контрабандного «бізнесу». Ось зокрема що пише про пана Гриновецького автор статті із промовистою назвою «Букет одесских сорняков»: *«Завдяки Сергієві Рафаїловичу злочинний режим придністровського «царька» Смирнова неймовірно розбагатів. В народі таке явище називають Придністровською Вільною Економічною Зоною. Схем декілька. Контейнер із транзитним вантажем вивозять із порту Придністров'я, товари вивантажують на численних придністровських складах. Потім, контрабандно, товари йдуть у зворотньому напрямку... Горілчані вироби, курячі ніжки, тютюнові вироби - контрабанда в жахливих масштабах, що досягає 85 відсотків обороту порту, приносить Україні величезні, мільярдні збитки. У цьому процесі задіяні не лише митники і прикордонники, але й місцеві органи МВС та СБУ».*³³

Цікаво, що сам Сергій Гриновецький виріс в місті Роздільна, районному центрі Одещини, котрий безпосередньо межує із Придністров'ям, тому цей регіон безумовно є близьким для цього політика.³⁴ Ось що говорив Сергій Рафаїлович в інтерв'ю виданню «Власть денег»: *«З Придністров'ям межує Роздільнинський район. На цьому кордоні своя специфіка, звісно, є. В основному це контрабанда цигарок і м'яса. Але зараз цю ділянку контролює місія ЄС... В Роздільній живе моя мама, ми (брати Сергій та Валерій Гриновецькі – примітка моя О.Г.) часто приїздимо туди, допомагаємо людям, тому й користуємося в цьому районі авторитетом. Багато хто вважав, що це наша вотчина. Однак, після помаранчевої революції нова влада поставила свого голову рай адміністрації, обрала свого мера. Правда, зараз одного з них вже вигнали, а інший сидить в тюрмі за хабарі».*³⁵

³² Газета «Коментарі», № 16-17 (123) від 2 травня 2008 р.

³³ Микола Кобзарь, Букет одесских сорняков <http://maidan.org.ua/static/mai/1111145906.html>

³⁴ Гриновецький Сергій Рафаїлович <http://who-is-who.com.ua/bookmaket/yuvilyars2008/2/9.html>

³⁵ Сергей Сыроватка, Расчетливый одессит <http://www.vd.net.ua/rubrics-10/13300/>

Нинішнього мера Одеси Едуарда Гурвіца можна віднести якраз до прибічників помаранчевої влади, а також до опонентів придністровського режиму. Ще у 2003 році, будучи народним депутатом, пан Гурвіц закликав Україну підтримати спільну заяву Європейського союзу і США щодо санкцій проти керівництва Придністров'я. *«Кордон з Придністров'ям став для нас проблемою. Контрабанда, наркотики, зброя перевозяться у великих розмірах. Це створює напружену ситуацію на кордоні. Необхідно зробити все посилення контролю і підтримати врегулювання ситуації у Придністровському регіоні Республіки Молдова»,* - казав Едуард Гурвіц в інтерв'ю Радіо «Свобода».³⁶

У 2005 році, перебуваючи вже на посаді міського голови Одеси, Гурвіц під час зустрічі із керівництвом місії Європейського союзу в Одесі звернув увагу на проблему контрабанди зброї через придністровський кордон. *«Придністров'я, на мою думку, є джерелом контрабанди не лише товарів, але і зброї. Зброя російської армії досі перебуває на території невизнаної республіки. Не є таємницею, що придністровську зброю використовували і кримінальні групи в Одесі»,* - сказав тоді Едуард Гурвіц.³⁷

Однак, у ЗМІ можна знайти інформацію про зв'язки пана Гурвіца із владою так званої ПМР, і ця інформація докорінно суперечить висловлюванням самого Едуарда Йосиповича щодо придністровської проблеми. Про тісне знайомство пана Гурвіца із президентом невизнаної республіки Смирновим писала журналістка Мар'яна Чорна. У своїй статті під назвою «История становления криминального мера Одессы», що була опублікована ще 1996 року, вона наводить інтерв'ю із полковником Михайлом Бергманом, екс-комендантом міста Тирасполя, котрий був ставлеником та соратником одіозного генерала Лебеда. Ось цитата пана Бергмана: *«...у вас там є такий собі Гурвіц. Я мушу вам сказати, що це дуже сильна та небезпечна мафіозна структура із виходом за кодон. З ним пов'язаний порт, це куди важливіша справа, ніж ви здатні уявити, і дуже небезпечна. Гроші мафії Придністровської молдавської республіки, нажиті на торгівлі зброєю, і гроші допомоги Придністров'ю переводилися до Одеського банку, а там відмивалися».*³⁸ Далі журналістка подає інформацію про те, що вказаний банк належав безпосередньо панові Гурвіцу.

Можна сперечатися, щодо достовірності та доказовості викривальних матеріалів, озвучених вище щодо пана Гурвіца та інших видатних постатей

³⁶ За врегулювання придністровської кризи
<http://www.radiosvoboda.org/content/Article/899714.html>

³⁷ Делегация миссии ЕС посетила мэрию Одессы <http://www.odessa.ua/news/64/>

³⁸ Марья Чорная, История становления криминального мэра Одессы или зона свободная от морали <http://www.dosie.pisem.net/avtoritet.htm>

Одешини, проте слід зауважити, що Інтернет-версія статті Мар'ї Чорної закінчується короткої приміткою про те, що журналістку було вбито скоро після виходу зазначеного матеріалу.

Ще один одеський політик, про якого згадують ЗМІ у контексті Придністров'я – це Юрій Плужніков, депутат Іллічівської міської ради, керівник Іллічівської міської організації політичної партії «Реформи і порядок», а також керівник регіональної приймальні Президента в Одеській області. Цей впливовий регіональний політик у власній автобіографії вказує, що у 1998-2001 роках працював заступником директора з комерційних питань ТОВ «Амос Інтернешнл ЛТД», м. Іллічівськ.³⁹ Водночас у матеріалі Інтернет-видання «Оглядач» під промовистою назвою «Анатомія «контрабаса». Частина 3-а» від 5 листопада 2008 року є наступна інформація щодо цього суб'єкта: *«За отриманою із закритих джерел інформацією, керівництво комерційного підприємства «Амос» (реальними власниками є Плужніков Юрій та Стоянов Григорій – колишній керівник відділу боротьби з контрабандою Іллічівської митниці) продовжує свою діяльність, спрямовану на незаконне проникнення і легалізацію вантажів на митній території України, котрі повинні фактично надходити на адресу придністровських та молдавських одержувачів».*⁴⁰

Згідно з контрабандною схемою, озвученою в статті, вантажі, котрі надходять у порт Іллічівськ і адресовані українським одержувачам, оформляють як транзитні, переправляють на територію Придністров'я, де їх отримання підтверджує широко відома в регіоні фірма «Шериф», із керівництвом якої у власників «Амосу» давня дружба.

«За даними, отриманими із різних джерел, Стоянов та інші засновники групи «Амос» особисто контактують із власником ООО «Шериф» Гушаном Віктором і підтримують з ним тісні дружні стосунки від часів створення незалежної держави Україна.

*Початок взаємовигідній співпраці між двома підприємствами, «Амосом» і «Шерифом», поклала протиправна схема із незаконного реекспорту до країн Західної Європи піддакцизних товарів під виглядом повернення порожніх контейнерів (цигарок та міцних алкогольних напоїв), котра проіснувала з 1992 до 2004 року. «Амос» є також творцем протиправного механізму із ввозу на територію України спирту із США та Голландії, з використанням перерваного транзиту під час прямування на адресу «Шерифа» чи ввезення його із Придністров'я через ділянки сухопутного кордону України поза пунктами перепуску, поза митним контролем».*⁴¹

³⁹ Плужніков Юрій Олександрович <http://ilyichevsk-rada.gov.ua/plyj.php>

⁴⁰ Анатомія «контрабаса» <http://oglydach.com/news/2008/11/4/203717.htm>

⁴¹ Там само

Слід зауважити, що видання «Оглядач» пише також про те, що політична активність пана Плужнікова викликана амбіціями посісти у майбутньому крісло мера Іллічівська. Окрім того, у статті фігурує прізвище экс-керівника Іллічівського морського торгового порту Геннадія Скворцова, котрий сприяв контрабанді. Слід зазначити, що на початку 2009 року пана Скворцова було звільнено з посади через корупцію, про що доповідав міністр транспорту та зв'язку Йосип Вінський.⁴²

Вінницька область

Регіональна еліта Вінничини має серйозні зацікавлення ситуацією у Придністров'ї, передусім – як у майданчику власних бізнес-інтересів, ймовірно, і потоків контрабанди. Колишній перший заступник голови Держмитслужби Микола Салагор взагалі називав Вінницю у 2005 з «контрабандно-автомобільною столицею України», через яку «проходять основні канали ввезення багатьох видів товарів, насамперед дорогих автомобілів»⁴³. Зрозуміло, що одним із основних шляхів ввезення контрабандних товарів було саме Придністров'я.

Салагор так описував ситуацію на митниці, яка склалася під час керівництва нею вихідцем із Вінничини Володимиром Скомаровським: *«Сам голова, його перший заступник і три заступники — із Вінниці. Департамент митної варті очолює брат народного депутата Сокирка — із Вінниці. Глава департаменту бухгалтерського обліку Черевко — із Вінниці. Права рука Скомаровського — Вовк, якого вже відправили у відставку, є тим самим слідчим вінницького СБУ, що 99-го чомусь закриття справу проти Скомаровського про контрабанду, а тепер став його найкращим другом і кумом. Директор департаменту податків і зборів Жигалов — колишній начальник вінницької податкової адміністрації... Про рівень команди Скомаровського свідчить і те, що на роботу брали абсолютно непідготовлених людей. На найважливішу посаду заступника голови ДМС узяли Ганжу — фахового брокера, який працював у структурах концерну «Укрпромінвест»⁴⁴. Нагадаємо, очолює концерн «Укрпромінвест» Олексій Порошенко, батько Петра Порошенка. Про бізнес-інтереси цієї родини у Придністров'ї детальніше йдеться у наступному розділі.*

Слід відзначити, що ситуація на Вінничині та на придністровському кордоні для Салагора теж є досить знайомою: свого часу він працював першим заступником керівника Вінницької митниці.

⁴² Вінський розповів Тимошенко, за що звільнив начальника Іллічівського порту <http://ua.glavred.info/archive/2009/02/03/013705-15.html>

⁴³ Микола Салагор: «Я готовий підтвердити в суді обвинувачення Зінченка щодо митниці!». Дзеркало тижня, № 35 (563) 10 — 16 вересня 2005 р. <http://www.dt.ua/1000/1550/51202/>

⁴⁴ Там само

Салагор також передав до СБУ матеріали, що свідчать про те, яка «Я стверджував і стверджую, що він (Скомаровський) був і залишається контрабандистом», заявив Салагор у цьому ж інтерв'ю. За його словами, він передав до Служби безпеки України матеріали про завезення в Україну величезної кількості автомобілів за заниженою митною вартістю вінницькими фірмами контрольованими Скомаровським, і вони лягли в основу кримінальної справи проти останнього. У покриванні контрабанди Володимира Скомаровського звинувачував у вересні 2005 року і на той момент уже экс-голова СБУ Олександр Турчинов⁴⁵.

Серед інших впливових вінничан, у сфері інтересів яких перебуває кордон та відносини з Придністров'ям, слід виокремити батька і сина Калетників. Григорій Калетнік – народний депутат України IV скликання від СДПУ(о) та V скликання від Партії регіонів, очолював обласну Раду (1998-2002) та був головою обласної державної адміністрації (2004-2005). Його син Ігор Калетнік, отримавши звання генерала ми свого часу працював директором Департаменту Держмитслужби по боротьбі з контрабандою боротьби з митними правопорушеннями, начальником Чорноморської регіональної та митниці. Зі своїх посад у Держмитслужбі він був звільнений Володимиром Скомаровським, однак згодом поновився на посаді. Балотувався у народні депутати у 2006 році за списком Блоку Наталії Вітренко, а у 2007 році Калетнік-молодший був обраний народним депутатом від Комуністичної партії України. Нині він очолює парламентський Комітет з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією.

На причетність Ігоря Калетніка до контрабандних потоків наприкінці жовтня 2008 року прозоро натякав в той час ще в.о. голови Служби Безпеки України Валентин Наливайченко. Тоді керівник СБУ зазначив, що його службі добре відомо, які саме депутати *«причетні до діяльності груп «Воробьи», «Добряки» та інших. Зокрема, стосовно групи «Воробьи» все «сходиться прямо на Комітеті по боротьбі з організованою злочинністю і корупцією».*⁴⁶

Ще один натяк на причетність народних обранців до «кришування» контрабанди тоді ж зробив сам президент Віктор Ющенко на засіданні РНБО, повідомивши, що групи «Воробьи», «Хромого» координує депутат від однієї з «вічних партій» (журналісти побачили в цьому натяк на КПУ).⁴⁷ Президент закликав правоохоронців розслідувати діяльність контрабандних угруповань

⁴⁵ Ни дня без скандала <http://podrobnosti.ua/podrobnosti/2005/09/15/243761.html>

⁴⁶ Злочинці сидять у комітеті ВР з боротьби з оргзлочинністю і корупцією – СБУ <http://www.unian.net/ukr/news/news-281792.html>

⁴⁷ Ющенко вимагає розібратися з депутатами-контрабандистами <http://novynar.com.ua/politics/42137>

та народних депутатів, пов'язаних із ними. У відповідь на такі закиди члени Комітету по боротьбі з організованою злочинністю і корупцією влаштували відкрите для преси засідання, на якому спростовувалися звинувачення СБУ та лунали вимоги надати свідчення обвинувачень народних депутатів. На цьому справа зійшла нанівець, а журналісти констатували чергову хвилю «безкровної» PR-кампанії.⁴⁸

У той же час газета «Дело» оприлюднила цікаве інтерв'ю із співробітником СБУ, котрий розкрив схеми діяльності контрабандних утворень та роль, яку відіграють у них політики. Наведемо цитату з цієї публікації: *«Довести причетність депутата до схеми дуже важко, каже співробітник служби «К». Парламентарі отримують прибуток від нелегального бізнесу, але напряду в схемі участі не беруть. Більше того, як тільки діяльність контрабандистів потрапляє в поле зору СБУшників, в різні інстанції – президентові, голові СБУ, до Генпрокуратури – розсилають депутатські запити з претензіями на адресу оперативників і слідчих Служби безпеки... До речі, всі кримінальні справи, котрі було порушено в результаті затримання контрабандних вантажів Одеси, Івано-Франківська і Києва, було закрито постановами Шевченківського суду Києва. Кримінальну справу, порушену щодо контрабанди в Харкові, закрила місцева прокуратура».*⁴⁹

Ця цитата з одного боку ілюструє гарну організацію та надійне прикриття контрабандних схем, а з іншого – всю безнадійність їх викриття та покарання високопосадових злочинців.

Місцева влада

Місцева влада у районах, які безпосередньо межують із Молдовою та Придністров'ям, також має свої інтереси, пов'язані з Придністров'ям. Досить часто представники еліт районного рівня фігурують у центрі скандалів навколо контрабанди із невизнаною республікою. Так, вибори міського голови у Могилеві-Подільському ЗМІ прямо називають боротьбою за контроль над «вікнами контрабанди, митницею»⁵⁰. У ході передвиборної боротьби та після зміни влади у місті 2006 року, виникали неодноразові конфлікти між новообраним мером Саволоком та Петром Бровком, який очолював місто 12 попередніх років. Зокрема, з посиланням на перевірку Управління по боротьбі з організованою злочинністю у Вінницькій області,

⁴⁸ Що думає депутат Добряк про банду «Добряки», або Як Табачник возить через кордон свою «гармошку» <http://www.unian.net/ukr/news/news-282711.html>

⁴⁹ Как народные депутаты зарабатывают на контрабанде <http://delo.ua/news/93029/>

⁵⁰ У Могилеві-Подільському вже і «стінка на стінку». Що змусило його жителів шукати захисту під Кабміном та у Луценка <http://www.33channel.vinnitsa.com/2008/08-30-20.php>

екс-мера Могилева-Подільського звинувачували у наявності в нього паспорта, і, відповідно, громадянства Молдови, а також у причетності до контрабанди. Сам Петро Бровко «розмови про якісь тіньові потоки, контрабанди на митниці...» категорично заперечував⁵¹. Відомо, втім, що за час його 12-річного перебування на посаді мера на Бровка було скоєно чотири замаху на життя⁵².

У квітні 2008 року за отримання хабара було затримано у своєму кабінеті мера райцентру Роздільна Одеської області Миколу Кіндюка. Як писала з цього приводу газета «Комментарии», «Роздільнянський район – це своєрідний перевалочний пункт для придністровської та молдавської контрабанди. За чутками, арешт Кіндюка пов'язаний саме з цією обставиною – він, буцімто, не поділив чогось із місцевими «контрабандними королями». Втім, це не більш, ніж здогади»⁵³, наголошує видання.

Висновки

Підсумовуючи роль українських регіональних еліт та їх ставлення до придністровської проблеми, варто виокремити кілька суттєвих рис. Майже виключно інтереси регіональних еліт пов'язані з відстоюванням власних вузькокорпоративних інтересів, а не на вироблення дійсно ефективної моделі відносин того чи іншого регіону із проблемною невизнаною республікою.

Ключовими чинниками, які визначають інтереси українських регіональних еліт щодо Придністров'я, є наступні:

- зацікавленість представників регіональних еліт у контролі за потоками контрабанди та іншого кримінального бізнесу навколо кордону з Придністров'ям;
- прагнення подати придністровську проблему у якості майданчика для маніфестування власної політичної позиції, набуття ваги на загальноукраїнській політичній арені;
- відсутність в українських еліт якісної стратегії відносин того чи іншого регіону задля розбудови ефективної позиції власних регіонів щодо Придністров'я.

Такий стан речей практично не зазнавав змін протягом усього існування придністровської проблеми. Тому можна стверджувати, що ставлення до

⁵¹ Гаряча точка – Могилів-Подільський мер на мера... <http://www.33channel.vinnitsa.com/2009/09-11-13.php>

⁵² Газета 2000, № 26 (78), 29 червня – 5 липня 2001 р., с. 17-19.

⁵³ Олег Конєстантинов, Пестрые картинки одесского передела, Газета «Комментарии», 22 травня 2008 року. <http://www.comments.com.ua/?art=1211471491>

придністровської проблеми українських регіональних еліт є, у переважній більшості випадків, мікромоделлю відносин України з Придністров'ям в цілому.

2.3. Позичії бізнес-груп та неформальних груп інтересів

За даними газети «Дзеркало тижня» у Придністров'ї зосереджено 30-35% українського капіталу.⁵⁴ Тобто, майже третина економіки незвіданної республіки контролюється українськими гравцями. Розгляньмо уважніше як і ким представлено у регіоні українські бізнес-інтереси.

Найважливішим об'єктом Придністров'я, що частково знаходиться в українських руках є Молдавський металургійний завод (ММЗ). Нині завод перебуває у спільній власності українських та російських олігархів. Зокрема, його співвласниками є українські громадяни – Юсеф Харес (10%), Григорій Суркіс (15%) та Ігор Коломойський (15%). Ці дані оприлюднив сам пан Харес, український громадянин сирійського походження, котрий водночас назвав у якості російських співвласників Алішера Усманова та Вадима Новинського (останній має також бізнес в Україні). Ось цитата із інтерв'ю пана Хареса, котре він дав 25 січня 2007 року Інтернет-виданню «Українська правда»: *«У мене на меткомбінаті в Рибниці найменший пакет – 10%. У Суркіса – 15%, у Коломойського – 15%, Усманов контролює 30% і 30% - Новинський».*⁵⁵

У інформації про власників цього заводу, котру подає російська «Независимая газета» з посиланням на російського політолога Станіслава Белковського, з'являються прізвища інших відомих українських бізнесменів. *«За даними Белковського, співвласниками ММЗ, окрім Алішера Усманова, є також російського-український бізнесмен Вадим Новинський («Смарт-груп»), а також найбагатшій підприємці України Ігор Коломийський і Ринат Ахметов... Як повідомило «НГ» джерело в парламенті Молдови, саме за безпосередньої участі Януковича в 2004 році українці стали власниками ММЗ».*⁵⁶

Історія із приватизацією Молдавського металургійного заводу, що формує 30% бюджету так званої Придністровської Молдавської Республіки і є найбільшим підприємством регіону, є не менш заплутаною, ніж інформація

⁵⁴<http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=5561&mode=thead&order=0&thold=0>

⁵⁵ <http://www.finam.ru/investments/newsma0000106DAC/default.asp>

⁵⁶ http://www.ng.ru/economics/2007-03-23/1_gazprom.html

щодо його реальних власників. Проте, аналітики та журналісти в один голос твердять, що купили цей завод задешево. «Молдавський металургійний завод було оцінено у 476 млн. доларів, проте продали його за 7 млн. доларів», - так описує історію приватизації найпотужнішого підприємства Придністровського регіону Микола Бучацький, придністровський опозиційний політик і журналіст.⁵⁷

Така дешева ціна за підприємство може бути пояснена простим бажанням Придністровської влади позбутися боргів за газ. Ось як описує історію приватизації ММЗ тижневик «Контракти»: «1997 року придністровський уряд вирішує приватизувати завод, точніше, віддати його за борги російському постачальнику газу — компанії «Ітера». Росіянам дістається 75% акцій Молдавського металургійного заводу».⁵⁸ Далі, у 2004 році, підприємством заволоділа Hares Group, що є власністю вже згадуваних Юсефа Хареса та Володимира Новинського. «До акцій Молдавського метзаводу Hares почала підбиратися ще восени 2003 року — тоді вона придбала 15,6% у ліхтенштейнської компанії EI Energy Investment & Management Corporation (офшор «Ітери»). Аналітики загалом оцінюють операцію з купівлі Hares Group 90% акцій Молдавського металургійного не мени як у \$50 млн.»⁵⁹

Про особливості функціонування підприємства-гіганта буде зазначено нижче, а тут зауважимо, що українські бізнесмени, котрі обзавелися власністю у невизнаній республіці зацікавлені у збереженні свого майна та підвищенні прибутків, а отже і у збереженні наявного статус-кво у регіоні.

Ще одним відомим українським бізнесменом, якого пов'язують із Придністров'ям є Петро Порошенко, власник низки підприємств в Україні та поза її межами, найвідомішим із яких є кондитерська фірма «Рошен». Свого часу пана Порошенка, коли він посідав крісло Секретаря Ради Національної Безпеки і Оборони, звинувачували у лобіюванні інтересів придністровської сепаратистської влади у «помаранчевому уряді». Так у 2005 році тоді вже колишній голова СБУ Олександр Турчинов закидав Порошенку, що «він через офшорні компанії привласнив стратегічні об'єкти в Придністров'ї».⁶⁰ Окрім того, Турчинов заявляв, що Порошенко незаконно придбав власність в Молдові, йшлося про три найбільші підприємства Молдови – АТ «Джеміні», АТ «Букурія», АТ «Кишинівський склозавод».⁶¹

⁵⁷ Із інтерв'ю з Миколою Бучацьким, яке було записано під час поїздки до Придністров'я в рамках даного проекту

⁵⁸ <http://kontrakty.com.ua/show/ukr/article/12/3220043478.html>

⁵⁹ Там само

⁶⁰ <http://www.pravda.com.ua/news/2005/9/29/33967.htm>

⁶¹ Там само

У свою чергу тоді ж, у 2005 році, Петро Порошенко в інтерв'ю газети «Сьогодні» «відхрестився» від будь-якої власності у Придністровському регіоні, при цьому назвавши інших потужних фінансово-промислових суб'єктів, пов'язаних із Молдавським металургійним заводом. Наведемо розлогу цитату Петра Олексійовича: *«Заявляю — станом на сьогодні, 4 жовтня 2005 року, в мене у Молдові нічого немає. Як не було всі попередні п'ять років. Але чотири роки тому там дійсно була власність у племінниці, дочки мого загиблого брата. У неї власність цю цинічно забрали на прохання України внаслідок того, що її дядько, тобто я, наважився стати опозиціонером. І на сьогодні власність продовжує бути вилученою і не компенсованою. У дівчинки був пакет акцій Кишинівського скляного заводу, який дозволяв претендувати на управління підприємством. У 2001 році завод збанкрутував, і рішенням суду був повернутий у держвласність. Був Центральний універмаг, який став потім «Дитячим світом», де теж був пакет акцій. Проте вони судом оголошуються безгоспними, передаються в управління адвокатській конторі, яка три роки з цього одержувала гроші, втекла - і її керівництво зараз є в розшуку. Тільки по «Букурії» племінниця, побачивши, що відбувається, в 2001 році встигла дати доручення на продаж активів. Що стосується Придністров'я, то у колишньої української влади там були свої інтереси. Ви подивіться склад акціонерів металургійного комбінату в Придністров'ї. Там ви знайдете вуха і групи «Приват», і есдеків. Ті, хто займаються металургійною промисловістю, це підтвердять. Тепер же вся Європа, Росія знають: Україна надійно закрила кордон у Придністров'ї. Я пишаюся, що це зроблено за моєю ініціативою і з моєю участю. Втім, тепер, на мій превеликий жаль, думаю, темп по Придністров'ю буде втрачений...»⁶²*

Контрабанда і контрабандисти

Молдавський металургійний завод займається переробкою металобрухту, котрий у регіон постачають із України. Потужному підприємству потрібна сировина, і цю сировину доставляють до місця призначення легальними, або ж нелегальними способами. Не дивно, що металобрухт є одним із основних об'єктів контрабандних перевезень через т. зв. українсько-придністровський кордон.

Водночас, сайт журналістських розслідувань «ОРД» подає інформацію про те, що не весь металобрухт, котрий направляють в Придністров'я, йде на потреби ММЗ. Частина сировини просто відправляють на експорт з метою таким чином зекономити на миті. *«В середовищі металургів поговорюють,*

⁶² <http://www.proua.com/digest/2005/10/06/104923.html>

*що через Придністров'я частина українського брухту насправді йде на експорт, уникаючи тим самим митних зборів (30 євро за тонну) в Україні».*⁶³

Про потужність контрабандних потоків свідчить той факт, що Євросоюз організував спеціальну місію моніторингу українсько-молдавського кордону (European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine або коротко EUBAM) задля боротьби з цією проблемою, виділив значні кошти на вдосконалення прикордонних служб, тощо.

Однак, хоча б той факт, що українська залізниця певний час не припиняла сполучення із так званою Придністровською молдавською республікою навіть після того, як офіційна влада Києва дала «відмашку» це зробити, - підтверджує, що контрабанда до Придністров'я є потужним бізнесом.

Так, 25 серпня 2004 року в розпал погодженої між Молдовою та Україною залізничної «блокади» голова компанії «Залізниця Молдови» Мирон Гагауз заявляв про те, що Україна попри заяви та домовленості з Молдовою фактично саботувала транспортну блокаду Придністров'я. *«В результаті втручання в роботу залізниць Молдови територіальних органів Придністров'я ми були змушені закрити з 11 серпня рух поїздів на ділянках Рибниця - Слободка і Курчуган – Левада. Водночас, рух на цих ділянках за потурання і прямої участі «Укрзалізниці», попри нашу заборону, відбувається до сьогодні».*⁶⁴

Як зазначало видання «Деловая столица», ділянка Рибниця – Слободка є єдиним під'їзним шляхом до ОАО «Молдавський металургійний завод», підприємства, що отримувало найбільшу частину свого прибутку, постачаючи прокат українським споживачам. *«... відмова «Укрзалізниці» слідувати транспортній блокаді Рибниці наглядно демонструє теплі взаємини власників заводу і української влади. Йдеться про безпрецедентну для України акцію підтримки державними структурами інтересів вітчизняного капіталу за кордоном»,* - писало видання.⁶⁵

Сайти журналістських розслідувань містять багато інформації про контрабандні потоки, у яких замішані прізвища відомих політиків. У причетності до масштабної контрабанди звинувачують багатьох чільників прилеглих до Придністров'я Одеської та Вінницької областей, а також митників усіх рівнів. Оскільки цій темі було присвячено багато уваги у

⁶³ <http://ord-ua.name/2005/10/18/susanin-dlya-yuschenko/>

⁶⁴ <http://www.dsnews.ua/economy/art16716.html>

⁶⁵ Там само

попередньому розділі, то тут звернімося до проблеми контрабанди на нижчому рівні, котра набула теж чималих масштабів.

Окрім металобрухту, поширеними об'єктами контрабанди за даними вже згадуваної місії EUBAM є цигарки, м'ясо, алкогольні вироби, фрукти овочі, а також наркотики (переважно марихуана).⁶⁶ Велика кількість виявлених випадків свідчать про наявність системних каналів контрабанди та дуже значні її масштаби.

У молдавських та українських ЗМІ можна також знайти чутки про контрабанду зброї зі складів боєприпасів 14 армії. Наведемо одну з таких «чуток», оприлюднену на вже цитованому сайті «ОРД». Ця інформація стосується діяльності вже згаданого українсько-сирійського бізнесмена Юсефа Хареса. З метою точності наведемо цитату повністю: *«Існує непідтверджена інформація про те, що металургійний бізнес Юсефа насправді прикриває низку серйозного збройного трафіку. В Рибницю під виглядом металобрухту надходить зброя, в тому числі із Росії, потім під виглядом металобрухту вона перетинає придністровсько-український кордон і потрапляє до Іллічівського порту. Звідти транспортується до країн, на котрі накладено ембарго ООН. Є також інформація про те, що ця зброя обхідним шляхом через Грузію потрапляє до Чечні, чим дуже незадоволені російські спецслужби. Свого часу в пресу потрапила інформація про те, що у вантажі металобрухту із Рибниці було виявлено комплектуючі до установок «Град», міни та інше озброєння».*⁶⁷

Водночас, місія EUBAM не знайшла підтвердження такої інформації зокрема зазначивши у своєму звіті за 2008 рік: *«Були окремі випадки виявлення мисливської та пневматичної зброї, однак жодних свідчень щодо організованого трафіку».*⁶⁸ Проте, європейська місія немає ніякого доступу до військових об'єктів на території Придністров'я, котрі повністю контролюють російські збройні сили, тому повністю відкидати версію щодо контрабанди зброї теж не можна.

Окрім крупномасштабної контрабанди, про яку всі говорять, на українсько-придністровському кордоні процвітає так звана «мурашкова», тобто дрібна контрабанда. Нею займаються не лише організовані угруповання, а й пересічні місцеві жителі, які встигають перенести на територію України дрібними порціями велику кількість продуктів харчування, легально чи нелегально перетнувши кордон багато разів.

⁶⁶ Дані отримані в результаті поїздки в місію EUBAM в Одесі, здійсненої в рамках проекту.

⁶⁷ <http://ord-ua.name/2005/10/18/susanin-dlya-yuschenko/>

⁶⁸ http://www.eubam.org/files/600-699/642/Mission_Report_2009_ENG.pdf

Зазначимо, що до притягнення до відповідальності організаторів та покровителів системних каналів контрабанди з Придністров'я справа в Україні не доходить. Кримінальні справи про корупцію порушуються максимум щодо керівництва регіональних митниць. Наприклад, у листопаді 2008 року співробітниками Вінницького обласного управління Служби безпеки України та прокуратури у момент передачі хабара одного з заступників керівника Дністрянської митниці та восьми її співробітників⁶⁹.

Проте про реальне виявлення організаторів системної контрабанди сьогодні навряд чи можна говорити.

Разом з тим, Придністров'я в матеріалах українських ЗМІ стало «чорною дірою» на українському кордоні. Цьому свідченням може бути широке розповсюдження у липні 2009 року чуток про втечу розшукуваного прокуратурою колишнього народного депутата Віктора Лозінського саме на територію цієї невизнаної республіки.⁷⁰

Придністровські нелегальні заробітчани та мігранти до України

З огляду на давні та тісні зв'язки між Придністров'ям та Україною та велику кількість етнічних українців, що проживають у цьому регіоні, міграція жителів Придністров'я до нашої країни має стабільний та частий характер. При цьому, завдяки наявності українського громадянства приблизно у 70 тис. придністровців, а також завдяки програмі навчання обдарованих молодих людей регіону в українських вузах за рахунок держави України чимало мешканців Придністров'я виїждять в Україну на офіційних підставах.

Проте, великих обсягів набула і нелегальна міграція. З огляду на складне економічне становище в регіоні не дивно, що жителі Придністров'я виїждять з метою працевлаштування до більш економічно благополучних країн, до яких вони відносять і нашу.

Як свідчать дані звіту Міжнародної організації з міграції щодо міграційних процесів в Молдові (за 2008 рік), Україна є одним із основних напрямків, за якими трудові мігранти із Молдови (відповідно і Придністров'я) їдуть шукати кращої долі.⁷¹ Згідно з даними МОМ Україна на

⁶⁹Повідомлення прес-служби СБУ //

http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article;jsessionid=04F6AE3A7729E32DD48A05E1A4568D9E?art_id=82782&cat_id=82963

⁷⁰<http://ua.for-ua.com/ukraine/2009/07/14/162030.html>

⁷¹http://www.iom.md/materials/studies_reports/2009_05_11_moldova_country_profile.pdf

7-му місці серед країн-призначення для трудових мігрантів з Молдови (після Росії, Італії, Туреччини, Іспанії, Греції та Португалії).

Окрім того, звіт українського представництва Міжнародної організації з міграції свідчить, що саме громадяни Молдови займають перше місце за кількістю постраждалих від торгівлі людьми.⁷²

72% від загальної кількості постраждалих, які опинилися в Україні – це громадяни Молдови. Очевидно, ці офіційні дані є далеко не повними, проте і вони дають уявлення про масштаби торгівлі людьми в регіоні. Разом з тим, громадяни Молдови превалювали у офіційній статистиці за 2003-2005 роки; у пізніші періоди їх кількість дещо зменшилася, що може свідчити про ефективність зусиль міжнародних організацій в плані вирішення цієї проблеми.⁷³

У свою чергу місія EUBAM повідомляє про випадок, коли через Придністров'я було організовано канал торгівлі людьми з України. Ось які дані надала Ліва Бісенієце, спеціаліст зі зв'язків з громадськістю місії EUBAM в Одесі: «Центр протидії торгівлі людьми в Молдові задокументував канал трафіку, за яким громадянки України із прикордонного регіону поблизу митного пункту Курчугана нелегально перевозилися через Придністровський регіон Молдови та через аеропорт Кишиневу доправлялися до Туреччини. Головного організатора (цього каналу торгівлі людьми) було заарештовано та віддано під суд, виявлено співучасника і у розшуку перебуває іще один. Допомогла слідству і надала свідчення одна із жертв».⁷⁴

Етнічні українці в Придністров'ї

Нарешті, не можна оминати увагою і бачення українсько-придністровських проблем очима українців Придністров'я. Слід зауважити, що українська громада в цьому регіоні доволі активна та гарно зорганізована. Найпотужнішими з українських організацій є Спілка українців Придністров'я імені Олександра Бута, очолювана Леонідом Ткачуком та Республіканська громадська організація «Укрпросвіта» ім. Т. Шевченка, незмінним головою котрої є Володимир Боднар. Ці організації мають підтримку як збоку української влади, так і влади так званої ПМР, що дозволяє їм доволі успішно проводити політику збереження української спадщини та поширювати контакти між Придністров'ям та Україною. Водночас, існує чимало внутрішніх протиріч у середовищі української громади регіону. До того ж, через підтримку і навіть участь у владних структурах незвіданої республіки

⁷² http://www.iom.org.ua/img_collection/IOM%20Statistics%20March%202009%20Ukr.pdf

⁷³ Там само

⁷⁴ Дані надано в результаті поїздки до місії EUBAM, здійсненої в рамках проекту.

(Володимир Боднар є депутатом парламенту ПРМ) чимало молдавських експертів критикують українських діячів Придністров'я за сервільність до сепаратистів, нехтування громадянськими свободами та зосередження суто на етнографічних сентиментах.

Експерт із неурядових організацій, тренер-консультант центру СМВ Сергій Лисенко так прокоментував ситуацію довкола українського общини Придністровського регіону: *«У нас існує Організація української громади Придністров'я, і, наскільки мені відомо, вона в основному просуває питання збереження культурних цінностей українців регіону. Однак, ця організація більшою мірою займається питаннями етнічних та культурних традицій, і значно меншою мірою висвітлює якісь моменти, пов'язані із вирішенням Придністровського питання. Тобто вони, як на мене, повністю згодні з усією тою політикою, котру проводить влада Придністров'я, і вважають, що права українців повністю забезпечено і захищено на цій території, і що придністровська держава робить для цього все можливе»*.⁷⁵

Висновки

Україна, природно, є вагомим чинником для ситуації в Придністров'ї, і українські інтереси тут присутні як на формальному, так і на неформальному рівнях. У публічному просторі на арені великої української політики «гарячі» теми, пов'язані із неформалізованими групами інтересів випливають доволі рідко. Починаючи з гучних справ 2005-2006 років (звинувачення на адресу Порошенка, заяви Скомаровського, гучної кампанії протидії контрабанді) спостерігається деяке затишшя в увазі до придністровського питання. Та все ж, перетин цілої низки неформальних інтересів робить Придністров'я досить вагомим чинником для багатьох представників української політичної еліти.

Організація масштабної контрабанди, зручний плацдарм для торгівлі людьми, наркотиками, зброєю, - все це означає що саме існування Придністров'я в його нинішньому статусі є надзвичайно зручним для фінансово-політичних кіл, передусім – як джерело неконтрольованого збагачення. В цьому зацікавленими є місцеві еліти, які мають безпосередній вплив на ситуацію в прикордонних населених пунктах; функціонери митних та правоохоронних органів та патрони останніх у органах влади; великий бізнес, якому це дозволяє уникнути оподаткування та спиратися на дешеву робочу силу; організована злочинність, яка, природно, є вагомим чинником за такого роду відносин. Отже, ситуація навколо Придністров'я розвивається за типовою для української політики схемою – злиття бізнесу, влади та криміналу.

⁷⁵ Із інтерв'ю із Сергієм Лисенком, тренером-консультантом тренінгового центру СМВ, яке було взято під час Форуму неурядових організацій Придністров'я, організованого PromoLex

Відтак проблеми врегулювання придністровського конфлікту, вироблення ефективної української політики в регіоні – неминуче входять у протиріччя із реальністю незадекларованих, неформалізованих інтересів українських бізнес-груп у Придністров'ї. Наведені вище дані (отримані виключно із відкритих джерел) дають змогу говорити про наявний клубок українських бізнес- та політичних інтересів у придністровському регіоні. На їх підставі цілком обгрунтовано можна стверджувати, що в існуванні такого «офшору» яким є невизнана Придністровська Молдавська Республіка, зацікавлені не лише її лідери чи треті держави, а й впливові представники українського істеблішменту.

2.4. Підсумки експертного опитування «Придністровська проблема: погляд з України»

(Результати оприлюднені 3 квітня 2009 року під час однойменного Міжнародного експертного «круглого столу» у доповіді Н. Беліцер)

Підготовка анкети здійснювалася експертною групою проекту. Обробка анкет була проведена авторами дослідження. В експертному опитуванні взяло участь 100 респондентів із провідних міст усіх регіонів України, а також містяться елементи порівняльного аналізу із відповідними інтерв'ю міжнародних експертів. В опитуванні взяли участь наступні категорії респондентів:

Науковці	21 %
Журналісти	12 %
Експерти	57 %
Лідери НУО національних меншин	10 %

Основні характеристики респондентів:

Стать	чол.	жін.
	73	27

Вік	до 25 р.	до 50 р.	більше 50 р.
	3	68	29

Освіта	вища	канд. наук	док. наук
	59	28	13

Володіння мовами	2 мови	3 мови	4 мови	5 мов	6 мов	8 мов
	7	41	33	13	5	1

У ході опитування респонденти відповідали на запитання викладені у нижченаведеній Анкеті:

ПРИДНІСТРОВСЬКА ПРОБЛЕМА: ПОГЛЯД З УКРАЇНИ

Міжнародне експертне опитування (листопад – грудень 2008 року)

Ваш вік: ☐ До 25 років ☐ До 50 років ☐ Більше	Ваша освіта: ☐ Середня/середня спеціальна ☐ Вища ☐ кандидат/доктор наук
Ваша стать: ☐ чоловіча ☐ жіноча	Якими мовами Ви володієте:

Як Ви оцінюєте рівень демократизації молдавського суспільства, забезпечення прав людини в Республіці Молдові:

- Розвинена демократія
- Молода демократія
- Не знаю/важко визначити
- Інше _____

Як Ви оцінюєте рівень демократизації суспільства, забезпечення прав людини у Придністровському регіоні Республіки Молдови:

- Розвинена демократія
- Молода демократія
- Не знаю/важко визначити
- Інше _____

Як Ви ставитеся до можливості вступу Молдови до Європейського Союзу:

- Позитивно
- Негативно
- Мені байдуже
- Інше _____

Яким є, на Ваш погляд, рівень можливостей громадян Республіки Молдова, які навчаються чи працюють в Україні, реалізувати свої соціальні інтереси:

- Високий
- Достатній
- Незадовільний
- Не знаю

Яким є, на Ваш погляд, рівень можливостей вихідців з Придністровського регіону Республіки Молдова, які навчаються чи працюють в Україні, реалізувати свої соціальні інтереси:

- Високий
- Достатній
- Незадовільний
- Не знаю

Хто, на ваш погляд, є головним економічним партнером Придністров'я:

- Євросоюз
- Російська Федерація
- Україна
- Молдова
- Інше _____

«Косовський прецедент»:

- надає додаткових аргументів на користь здобуття незалежності Придністровською Молдавською Республікою
- жодним чином не впливає на перспективи незалежності ПМР
- Ваш варіант _____

Прецедент Абхазії та Південної Осетії:

- надає додаткових аргументів на користь здобуття незалежності Придністровською Молдавською Республікою
- жодним чином не впливає на перспективи незалежності ПМР
- Ваш варіант _____

Як Ви розцінюєте позицію України стосовно незалежності Косова:

- Схвалюю

- Не схвалюю
- Вона мені невідома
- Важко сказати

Як Ви розцінюєте позицію України стосовно незалежності Абхазії та Південної Осетії:

- Схвалюю
- Не схвалюю
- Важко сказати

Як ви вважаєте, де найвища вірогідність ескалації конфлікту на пострадянському просторі:

- Нагірний Карабах
 - Крим та/або інші регіони України
 - Північний Кавказ (РФ)
 - Придністров'я
 - Ваш варіант
-

Як Ви вважаєте, чи існує у Придністров'ї при працевлаштуванні або розв'язанні інших проблем дискримінація за такими ознаками, як етнічне походження, громадянство, релігійна належність тощо?

- Так, існує
- Скоріше так, ніж ні
- Скоріше ні, ніж так
- Ні, не існує
- Не знаю

Якщо можливо, вкажіть оптимальний, на Ваш погляд, шлях чи засоби врегулювання Придністровського конфлікту?

- Розгорнута
відповідь _____
- Не знаю

Яким Ви бачите майбутнє Придністровського регіону в довгостроковій перспективі?

- Збереження status-quo
- У складі Молдови
- Набуття незалежності
- У складі Євросоюзу
- У складі РФ
- У складі України
- Важко відповісти

ВІДПОВІДІ на питання Анкети:

ПИТАННЯ 1: «Як Ви оцінюєте рівень демократизації молдавського суспільства, забезпечення прав людини в Республіці Молдові?»

☐ Розвинена демократія	–	0
☐ Молода демократія	–	69
☐ Не знаю/важко визначити	–	5
☐ Інше *	–	26

* – Приклади відповідей у рубриці «Інше»:

- Пом'якшена форма авторитаризму;
- Держава, з передумовами для демократичного розвитку;
- «Молода» демократія з елементами автократії;
- Держава перехідного періоду;
- Авторитарний режим.

ПИТАННЯ 2: «Як Ви оцінюєте рівень демократизації суспільства, забезпечення прав людини у Придністровському регіоні Республіки Молдови?»

☐ Развинута демократія	–	0
☐ Молода демократія	–	14
☐ Інше *	–	82
☐ Не знаю/важко визначити	–	4

* – Приклади відповідей у рубриці «Інше»:

- Сепаратистський авторитарний режим;
- «Регульоване суспільство»;
- Щось проміжне між пострадянською корумпованою автократією і молодію демократією воєнізованого суспільства;

- Поліцейська квазі-держава;
- Неототалітаризм;
- Олігархічний/клановий режим з елементами псевдо-демократії;
- Псевдо-демократія.

ПИТАННЯ 3: «Як Ви ставитеся до можливості вступу Молдови до Європейського Союзу?»

☐ Позитивно	–	86
☐ Негативно	–	8
☐ Мені байдуже	–	4
☐ Інше	–	2

ПИТАННЯ 4: «Яким є, на Ваш погляд, рівень можливостей громадян Республіки Молдова, які навчаються чи працюють в Україні, реалізувати свої соціальні інтереси?»

☐ Високий	–	2
☐ Достатній	–	49
☐ Незадовільний	–	21
☐ Не знаю	–	28

ПИТАННЯ 5: «Яким є, на Ваш погляд, рівень можливостей вихідців з Придністровського регіону Республіки Молдова, які навчаються чи працюють в Україні, реалізувати свої соціальні інтереси?»

☐ Високий	–	4
☐ Достатній	–	43
☐ Незадовільний	–	21
☐ Не знаю	–	32

ПИТАННЯ 6: «Хто, на ваш погляд, є головним економічним партнером Придністров'я?» (респонденти могли обирати кілька позицій одночасно)

☐ Євросоюз	–	10
☐ Російська Федерація	–	72
☐ Україна	–	31
☐ Молдова	–	16
☐ Інше *	–	4

* – Приклади відповідей у рубриці «Інше»:

- Євросоюз (близько 80 % експорту), РФ (імпорт, здебільшого газ, дотації), Україна (імпорт, здебільшого продукти харчування);
- Міжнародні кримінальні групи.

ПИТАННЯ 7: «Косовський прецедент:»

☐ надає додаткових аргументів на користь здобуття незалежності Придністровською Молдавською Республікою	–	34
☐ жодним чином не впливає на перспективи незалежності ПМР	–	36
☐ Ваш варіант	–	30

Примітні доповнення респондентів до відповідей:

- Надає додаткові підстави лідерам ПМР домагатися легітимізації;
- Може відіграти роль аргументу в умовах зовнішнього втручання, зокрема, з боку РФ;
- Провокація, що спричиняє наслідкові провокації;
- Посилює позиції РФ і Придністров'я у ході переговорів з представниками західноєвропейських держав та США;
- Даний «не-прецедент» є загрозою миру і безпеці усього регіону;
- Косовський «прецедент» не впливає на перспективи незалежності ПМР, однак активно використовується в інформаційних кампаніях.

ПИТАННЯ 8: «Прецедент Абхазії та Південної Осетії:»

☐ надає додаткових аргументів на користь здобуття незалежності Придністровською Молдавською Республікою	–	39
☐ жодним чином не впливає на перспективи незалежності ПМР	–	33
☐ Ваш варіант	–	28

Примітні доповнення респондентів до відповідей:

- Демонстрація нехтування з боку нормами міжнародного права;
- Зразок того, до якого рівня дестабілізації регіону може вдатися РФ задля досягнення власних політичних цілей;
- Прецедент можливого розгортання подій за кіпрською моделлю;
- Прецедент втручання у конфлікт третіх сторін, зокрема РФ, і низького рівня можливостей відповідної з боку ЄС;
- Спосіб залякування з боку ПМР перспективою регіонального конфлікту у суміжності із ЄС;
- Посилює амбіції лідерів ПМР, хоча в одночас є застереженням для світової спільноти і аргументом для посилення тиску на цих лідерів.

ПИТАННЯ 9: «Як Ви розцінюєте позицію України стосовно незалежності Косова?»

☐ Схвалюю	–	73
☐ Не схвалюю	–	14
☐ Вона мені невідома	–	12
☐ Важко сказати	–	1

ПИТАННЯ 10: «Як Ви розцінюєте позицію України стосовно незалежності Абхазії та Південної Осетії?»

☐ Схвалюю	–	87
☐ Не схвалюю	–	11
☐ Важко сказати	–	2

Примітні доповнення респондентів до відповідей:

- В Криму за сепаратистами стоять ті ж сили, що і в Грузії.

ПИТАННЯ 11: «Як ви вважаєте, де найвища вірогідність ескалації конфлікту на пострадянському просторі?» (респонденти могли обирати кілька позицій одночасно)

Українські експерти (100 респондентів):

☐ Нагірний Карабах	–	26
☐ Крим та/або інші регіони України	–	19
☐ Північний Кавказ (РФ)	–	61
☐ Придністров'я	–	14
☐ Важко оцінити	–	1
☐ Ваш варіант *	–	10

Примітні доповнення до відповідей у рубриці «Ваш варіант»:

- Шестеро респондентів вказали, що найбільша ймовірність ескалації конфлікту на пострадянському просторі існує на території Південного Кавказу, у Грузії.

Міжнародні експерти (42 респонденти):

☐ Нагірний Карабах	–	12
☐ Крим та/або інші регіони України	–	15
☐ Північний Кавказ (РФ)	–	21

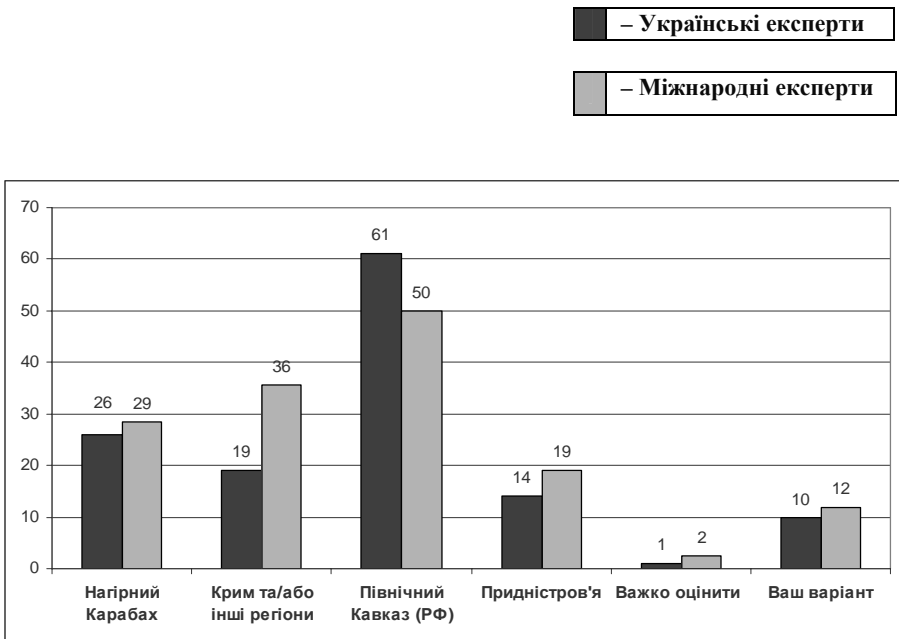
☐ Придністров'я	–	8
☐ Важко оцінити	–	1
☐ Ваш варіант *	–	5

Примітні доповнення до відповідей у рубриці «Ваш варіант»:

- Усі п'ятеро респондентів вказали, що найбільша ймовірність ескалації конфлікту на пострадянському просторі існує на території Південного Кавказу, у Грузії (Абхазія, Південна Осетія). Один із них вказав ще й держави Балтії.

Порівняльна характеристика оцінок українських та міжнародних експертів (Євросоюз, США)

(коефіцієнт співвідношення величин показників – 0,42)

ПИТАННЯ 12: «Як Ви вважаєте, чи існує у Придністров'ї при працевлаштуванні або розв'язанні інших проблем дискримінація за такими ознаками, як етнічне походження, громадянство, релігійна належність тощо?»

☐ Так, існує	–	30
☐ Скоріше так, ніж ні	–	16
☐ Скоріше ні, ніж так	–	9
☐ Ні, не існує	–	10
☐ Не знаю	–	35

ПИТАННЯ 13: «Якщо можливо, вкажіть оптимальний, на Ваш погляд, шлях чи засоби врегулювання Придністровського конфлікту?»

☐ Розгорнута відповідь	–	93
☐ Не знаю	–	7

Характерні міркування респондентів:

- Подальше посилення взаємодії Молдови, України, Румунії, ЄС, США з придністровською стороною, пошук політичної альтернативи режиму В. Смірнова;
- Подальша демократизація Придністров'я, надання перспективи вступу до ЄС Молдові (та Україні), що стимулювало б «ПМР» до реінтеграції;
- Вивід із ПМР російського «миротворчого контингенту» і введення європейських сил підтримки миру, протидія насадженню штучної «придністровської ідентичності»;
- У спосіб реалізації «Стратегії ЗД» розробленої молдовськими НУО;
- Широка автономія – федерація – у складі Молдови з міжнародними гарантіями;
- Застосування моделі примирення, що спрацювала у випадку Гагаузії,;
- Мінімізація зовнішньої підтримки сепаратистської ПМР (втручання у внутрішні справи Молдови), встановлення надійних бар'єрів кримінальному бізнесу, допомога розвитку громадянського суспільства, забезпечення дотримання прав людини;
- Відтермінування визначення статусу Придністров'я, розвиток співпраці у взаємовигідних сферах, посилення заходів довіри, втілення Win-Win Strategy;
- Державна реінтеграція Молдови внаслідок політичного компромісу досягнутого у форматі «5+2»;
- У спосіб застосування міжнародних санкцій щодо Придністровського сепаратистського регіону, застосування економічної блокади;
- Одночасна інтеграція «правобережної Молдови» і Румунії та «лівобережної Молдови» і України.

ПИТАННЯ 14: «Яким Ви бачите майбутнє Придністровського регіону в довгостроковій перспективі?»

☐ Збереження status-quo	–	24
☐ У складі Молдови	–	68
☐ Набуття незалежності	–	9
☐ У складі Євросоюзу	–	7
☐ У складі РФ	–	6
☐ У складі України	–	5
☐ Важко відповісти	–	4

УЗАГАЛЬНЕННЯ підсумків опитування

Проведене експертне опитування засвідчило, що більшість українських респондентів:

- Підтримує курс РМ на європейську інтеграцію і вступ до ЄС;
- Сприймає РМ як державу «молодої демократії»;
- Оцінює рівень демократизації і забезпечення прав людини в Придністров'ї значно нижче ніж у правобережній Молдові;
- Активно веде пошук шляхів врегулювання придністровського «замороженого конфлікту» та можливостей державної реінтеграції Молдови, які є неоднорідними і подекуди кардинально розбіжними;
- Вважає, що в перспективі Придністровський регіон має стати частиною об'єднаної Молдови.

Серед вирішальних чинників, що сприяли б врегулюванню конфлікту і реінтеграції Молдови, названі:

- Значне посилення ролі ЄС у процесах врегулювання;
- Надання Молдові (разом із Україною) перспективи членства в ЄС;
- Ведення офіційних переговорів тільки у форматі «5+2» (з можливістю його подальшої трансформації у формат «7»);
- Залучення до діалогу і спільних проєктів громад/спільнот обох берегів Дністра;
- Інтенсифікація розробки та імплементації заходів з посилення довіри;
- Виведення російських військ, виведення/утилізація залишкових озброєнь.

3. ХАРАКТЕР СПІВПРАЦІ УКРАЇНСЬКИХ ТА ПРИДНІСТРОВСЬКИХ БІЗНЕС-СТРУКТУР

Олег ЧАБАЛА

При здійсненні зовнішньоекономічних відносин з т.зв. Придністровською Молдавською республікою (ПМР) Україна дотримується принципу територіальної цілісності Молдови та збереження її суверенітету над усією територією. Важливим моментом в даному зв'язку є той факт, що Придністров'я не визнано міжнародною спільнотою і є складовою частиною Республіки Молдова. ПМР не має статусу спеціальної митної території і тому не може користуватися будь-яким преференціями. Однак, при цьому Республіка Молдова є країною-учасницею Світової торговельної організації і тому на Придністров'я, як складову і невід'ємну частину РМ, розповсюджуються всі вимоги і преференції СОТ, які виходять з єдності митної території. Саме тому право Придністров'я на міжнародні, у т.ч. зовнішньоекономічні, контакти має реалізовуватися у відповідності до законодавства Республіки Молдова та її договірно-правової бази відносин з іншими державами. Така позиція України впливає з зобов'язань відповідно до норм міжнародного права тощо.

Пожвавлення зв'язків бізнес-структур України та невизнаної Придністровської Молдавської республіки відбулося, після того як Придністров'я отримало право на здійснення зовнішньоекономічної діяльності.⁷⁶ Базовим документом який сприяв цьому став Московський Меморандум від 8 травня 1997 року «Про основи нормалізації відносин між Республікою Молдова та Придністров'ям», який був підписаний президентами Росії, України, Молдови, Придністров'я та Головою ОБСЄ. У п.3 було задекларовано, що Придністров'я має право самостійно встановлювати й підтримувати міжнародні контакти в економічній, науково-технічній та культурній сферах, а в інших областях - за узгодженням сторін⁷⁷.

Позначилося на активізації бізнес-контактів між українськими та придністровськими підприємцями підписання Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Молдова про співробітництво прикордонних областей України та адміністративно-територіальних одиниць Республіки Молдова від 11.03.1997 р. З огляду на цей документ Придністров'я отримало право

⁷⁶ Гизатуллина Эльвира, Приднестровская Молдавская республика: современная ситуация и перспективы разрешения конфликта. <http://geoconflict.narod.ru/texts/gizatullina.html>

⁷⁷ «Меморандум об основах нормализации отношений между Республикой Молдова и Приднестровьем»(подписан г. Москва 08.05.1997) <http://www.lawmix.ru/abro.php?id=6291>

здійснювати взаємодію в економічній сфері з українськими територіальними одиницями. У контексті реалізації зазначеної угоди Вінницька, Одеська та Херсонська області уклали угоди з Придністров'ям про співробітництво у економічній, науково-технічній та культурній сферах.⁷⁸

Іншими документами, які сприяли цьому можна вважати Угоду про організаційні основи соціально-економічного співробітництва між Республікою Молдова та Придністров'ям від 10 листопада 1997 року⁷⁹, Протокольне рішення про вирішення виникаючих проблем в сфері діяльності митних служб від 7 лютого 1996 року⁸⁰, Протокольне рішення про взаємне визнання дії на території Придністров'я та Республіки Молдова документів, виданих компетентними органами сторін⁸¹ і Протокольне рішення про гармонізацію податкового й митного законодавства від 16 травня 2001 року,⁸² Протокольне рішення про гарантії залучення й захисту іноземних інвестицій і співробітництві в області інвестиційної діяльності від 16 травня 2001 року⁸³ та ін.⁸⁴

Офіційний рівень. Найбільшими на офіційному рівні територіальними одиницями України, які співпрацюють з Придністров'ям є Вінницька, Миколаївська й Одеська області, а щорічний товарообіг з Придністров'ям, що становить порядку 270 млн. доларів, серед яких частка металургійної галузі України становить близько \$50 млн. Найбільшими транспортними каналами, через які відбувається доправлення товарів з України до ПМР і навпаки є українська залізниця та Одеський порт.⁸⁵ Найбільш тісні економічні відносини з Придністров'ям має насамперед Одеська область.

⁷⁸ Речник МЗС України щодо заяв І.Смирнова про умови відновлення зовнішньоекономічної діяльності Придністров'я 6 червня 2006 року.

<http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/6063.htm>

⁷⁹ Приложение. Приднестровское Урегулирование (основные документы)

<http://www.niss.gov.ua/book/Perep/pril.htm>

⁸⁰ Протокольное решение по разрешению проблем возникших в области деятельности таможенных служб РМ и ПМР 1996 02 07

http://www.ist.md/themes/1996_02_07_protokolnoe_reshenie_po_razresheniyu_problem_voznikshih_v_oblasti_deyatelnosti_tamozhennyh_sluzhb_rm_i_pmr_ch1

⁸¹ Протокол о взаимном признании действия на территории Приднестровья и Республики Молдова документов, выдаваемых компетентными органами Сторон от 16 мая 2001 года. г. Тирасполь http://www.olvia.idknet.com/documenti_yr.htm

⁸² Протокольное решение о гармонизации налогового и таможенного законодательств. 16 мая 2001 года. г.Тирасполь. <http://www.olvia.idknet.com/customs16.htm>

⁸³ Протокольное решение о гарантиях привлечения и защиты иностранных инвестиций и сотрудничестве в области инвестиционной деятельности. 16 мая 2001 года г. Тирасполь <http://www.olvia.idknet.com/reshenie16.htm>

⁸⁴ Приднестровье: необходимы гарантии реализации права республики на самостоятельную внешнеэкономическую деятельность 02.02.2006 <http://www.regnum.ru/news/583367.html>

⁸⁵ Придністров'я придумало, як захиститися від блокади 19.03.2006 14:18 <http://www.pravda.com.ua/news/2006/3/19/39901.htm>

Так, зокрема, 23 липня 1998 року керівництвом Придністров'я та Одеською обласною державною адміністрацією була підписана Угода про торгово-економічне, науково-технічне й культурне співробітництво та протокол до Угоди.⁸⁶

Проблема визначення об'ємів та номенклатури офіційних економічних транзакцій підприємств України та ПМР полягає у відсутності статистичних даних з огляду на те, що Придністров'я не є державним утворенням. Проте очевидним є активний ріст сектора роздрібної торгівлі, що обумовив появу в «ПМР» численного класу підприємств зорієнтованих в основному на Україну, в тому числі щодо імпорту сільськогосподарської та харчової продукції. Відповідна обставина мала значний вплив на те, що український експорт (особливо із сусідніх із «ПМР» областей) почав різко збільшуватися. Подекуди частка України в придністровському імпорті коливалася в межах 35-38%. Тоді як частка України в структурі придністровського експорту становила близько 3-5%.⁸⁷

За офіційним даними Бюро статистики РМ, товарообіг між Україною й Молдовою (без придністровського регіону РМ) за 2008 рік склав \$ 981,8 млн.. Тоді ж як загальний товарообіг між Україною й РМ, включаючи придністровський регіон склав \$ 1,347 млрд. і збільшився в порівнянні з 2007 роком на 24,8 %.⁸⁸ З цього можна зробити висновок про те, що загальний товарообіг між Україною та «ПМР» за 2008 рік становив \$ 455,2 млн. Впродовж останнього року спостерігається переорієнтація експортних потоків з Придністров'я. Якщо в 2005 – 2008 роках близько 50- 55% від загального обсягу придністровського експорту, оформлюваного Митною службою Молдови, припадало на держави СНД, а інша частина - Євросоюз й інші держави, то з 2008 року відбувається спад експорту до України та держав СНД. Так зокрема, за січень-червень 2009 року 57,3% від усього обсягу придністровського експорту припадало на держави ЄС. Натомість, частка Російської Федерації та України та інших держав СНД становила 26,2% від всієї експортної продукції.⁸⁹

⁸⁶ Руслан Павленко Конфликт Приднестровье – Молдавия: невозможно продолжать невозможно и изжить

18 декабря 2002 <http://vybory.org/articles/36.html> -

⁸⁷ Олег Волошин, Дмитрий Карабан, Косово на Днестре. Приднестровье. Эксперт №11(62) 18 марта 2006 <http://www.expert.ua/articles/7/0/1723/>

⁸⁸ Украина – один из основных внешнеторговых партнеров Молдовы. 09 марта 2009. NewsMoldova <http://point.md/News/Read.aspx?NEWSID=88148>

⁸⁹ Бізнес Придністров'я переорієнтувався з СНД на Євросоюз 21.07.2009 <http://ava.md/02-pridnestrove/02799-biznes-pridnestrovyya-pereorientirovalsya-s-sng-na-evrosozq.html>

У держави ЄС «ПМР» експортувало в січні-червні 2009г. продукцію всіх основних товарних груп: металургійні вироби, продукцію легкої промисловості, продукцію машинобудівної й електротехнічної галузі й устаткування, електроенергію, сільськогосподарську продукцію. У країні СНД експортувалася продукція основних товарних груп, за винятком електроенергії. Експорт здійснювало 76 економічних агентів Придністров'я. 38 з них експортували свою продукцію в країни Європейського союзу, у тому числі такі великі підприємства, як Молдавський металургійний завод, Молдавська ДРЕС, «Тіротекс». В цілому можна констатувати скорочення придністровського експорту. Загалом придністровський експорт, оформлений Митною службою Молдови, у січні-червні 2009 р. склав \$ 153,7 млн., скоротившись у порівнянні з аналогічним періодом 2008р. в 2,8 рази. При цьому експорт придністровських товарів у країни СНД за цей період скоротився майже на 80% - до \$ 40,3 млн., а в країни Євросоюзу - на 40% - до \$ 88 млн.⁹⁰ За відповідний період експортери оформили 5897 митних декларацій, у той час як за той же період минулого року було оформлено 14325 декларацій.⁹¹

Зменшення числа митних декларацій відзначено й у випадку економічних агентів - імпортерів, які в січні-червні 2009 року оформили 1595 митних декларацій (38 відсотків з них були оформлені АТ «Тіротекс») у порівнянні з 2230 - за звітний період 2008 року. В той же час, у першому півріччі обсяг експорту із придністровського регіону, задекларованого Митною службою Республіки Молдова, - склав 153,7 мільйона доларів - 53,7 відсотка від обсягу поставок з регіону за той же період 2005 року. Тоді як найбільший спад - на 79,2 відсотки - відзначений по експорті металургійної продукції. Експорт машинобудівної, і електротехнічної продукції зменшився на 66%, алкогольної продукції - на 50%, продукції легкої промисловості - на 21,5%. Крім того, обсяг імпорту в придністровський регіон склав 39,1 мільйона доларів у першому півріччі й зменшився на 42 % в порівнянні з аналогічним періодом 2008 року (67,2 мільйони доларів). Найбільша частка імпорту, задекларованого Митною службою Республіки Молдова, припадає на держави Європейського союзу (82,5%).⁹²

Зменшення об'ємів придністровських експортно-імпортних операцій (як експорту, так і імпорту) з Україною можуть бути пов'язані з наслідками

⁹⁰ Бізнес Придністров'я переорієнтувався з СНД на Євросоюз 21.07.2009 <http://ava.md/02-pridnestrove/02799-biznes-pridnestrovyya-pereorientirovalsya-s-sng-na-evrosoqz.html>

⁹¹ Експорт и импорт приднестровского региона в июне снизились Info-Prim Neo, 10 июля 2009 <http://www.azi.md/ru/story/4338>

⁹² Експорт и импорт приднестровского региона в июне снизились Info-Prim Neo, 10 июля 2009 <http://www.azi.md/ru/story/4338>

світової фінансово-економічної кризи. Хоча як свідчить статистика і раніш як експорт до України, так і імпорт з боку «ПМР» був незначним.

Негативний вплив на збільшення та поживлення бізнес-контактів між представниками зовнішньоекономічної діяльності України та Придністров'я має і внутрішньополітичний конфлікт між виконавчою й законодавчою «гілками влади в ПМР» (президентом ПМР І. Смірновим і экс-головою Верховної Ради «республіки» Є. Шевчуком)⁹³, який серед іншого позначається і на придністровській економіці. В цьому контексті цікавим є пакет законодавчих ініціатив (внесені депутатом А. Сипченко, «Обновленіє») «Про внесення змін у закон ПМР «Про центральний банк ПМР» і «Про внесення змін у закон ПМР «Про валютне регулювання й валютний контроль». Законопроектами пропонується використовувати рубль РФ в якості національної грошової одиниці спільно з придністровським рублем чи замість нього. За свідченням ініціатора законодавчої ініціативи пропонуване нововведення виступило б в якості сприятливого чинника взаємопроникнення економік РФ та Придністров'я, сприяючи придністровським експортерам на шляху мінімізації курсових витрат, пов'язаних з експортом товарів у Російську Федерацію. Крім того, відповідна обставина могла б сприяти підвищенню інвестиційної привабливості ПМР для російських інвесторів.⁹⁴ Відповідні дії можуть свідчити про бажання активного зближення з РФ, яке підтримується «Обновленієм».

Можна припустити, що лобістом даних ініціатив є концерн «Шериф», який справляє вагомий вплив на політичну та економічну ситуацію в Придністров'ї, був і залишається монополістом у більшості ключових галузей придністровської економіки⁹⁵ і підтримує партію «Обновленіє» очолювану Є. Шевчуком.⁹⁶

Довідково: За неофіційною інформацією, «Шериф» можна вважати практично повним монополістом у сфері послуг, забезпеченні регіону продуктами харчування (приблизно 60% торгівлі продовольчими товарами) та товарами широкого вжитку (30% торгівлі промисловими товарами). Концерну належить приблизно 90% бензозаправок та не менш половини будівельного бізнесу. Крім того, дочірні структури «Шерифа» контролюють практично весь телефонний зв'язок Придністров'я (дротовий та

⁹³ Виталий Портников «Шериф» против шерифа 09.07.2009 <http://www.politcom.ru/8470.html>

⁹⁴ Петр Ставинский, Приднестровье держит курс на Россию. 07 мая 2009 <http://www.utro.ru/articles/2009/05/07/813559.shtml>

⁹⁵ Роман Коноплев Приднестровье: Схватка под ковром 2009-02-26 <http://www.apn.ru/publications/article21369.htm>

⁹⁶ Новое в политической борьбе в ПМР 12 июня 2008 <http://novaiagazeta.org.ru/index.php?newsid=269>

мобільний), кабельне телебачення, один з двох телеканалів ПМР, радіостанцію, Інтернет-провайдерів тощо. Крім того, бізнес-група володіє власним видавничим будинком, найбільшим текстильним підприємством «Тіротекс», винним заводом (Рибніца), кількома хлібзаводами, значним сегментом роздрібною торгівлі, включаючи фірмові автосалони «Мерседес» та «Шкода», спортивний комплекс. Досить дієвою є Служба охорони «Шерифу», яка за певних умов може виступити захисником інтересів власників цієї структури.⁹⁷ Саме керівництво бізнес-групи «Шериф», за неофіційними даними сприяло створенню суспільно-політичного руху «Обновленіє» і ввійшло до нього (відповідно нардепами ПМР стали В. Гушан, співвласник та президент «Шерифу»; І. Казмали, співвласник «Шерифу»; Є. Шевчук, тепер вже экс-голова ВР ПМР; С. Чебан, голова парламентської Комісії з зовнішньої політики та міжнародних зв'язків і голова Комітету з соціальної політики, охорони здоров'я та екології; М. Бурла, голова Комітету з економічної політики, бюджету та фінансів.)

У свою чергу, незважаючи на проросійську налаштованість групи «Шериф» та партії «Обновленіє», російська група впливу в Придністров'ї зайняла очікувальну позицію стосовно переможця у конфлікті Шевчук – Смірнов. За неофіційними даними, на допомогу з боку російського капіталу можуть розраховувати як група «Шериф», так і чинний президент І. Смірнов.

Водночас, на тлі пожвавлення співпраці з ЄС та перспективами пожвавлення економічної співпраці з РФ та навіть можливості запровадження спільної валюти, на заваді інтенсифікації та збільшенню бізнес-контактів між Україною та Придністров'ям є складність грошових розрахунків. Прямі контакти між банківськими структурами України та «невизнаної республіки» не можуть бути налагоджені з об'єктивних причин – нелегальності усіх структур ПМР з міжнародно-правової точки зору. У відповідності з чинними інструкціями Національних банків України та Республіки Молдова, відсутні правові підстави для співробітництва між Національним банком України та т.зв. «Придністровським Республіканським банком». Укладення комерційними банками України угод з комерційними банками Придністров'я та здійснення з ними розрахункових операцій не можливе через те, що такі дії будуть суперечити українсько-молдавським договорам та міжнародному праву. Так, зокрема, у відповідності до Угоди між Національним банком Молдови та Національним банком України про організацію розрахунків⁹⁸ (Ст. 1) від 27.10.92,

⁹⁷ Ситуація в Придністров'є: можливі сценарії розвитку. Аналітична записка. http://ceumonitor.group.googlepages.com/publics_ru22

⁹⁸ Угода між Національним банком Молдови та Національним банком України про організацію розрахунків. Документ 498_007, редакція від 27.10.1992. http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=498_007

розрахунки та платежі за товари та послуги між юридичними та фізичними особами Молдови та України здійснюються через кореспондентські рахунки Національного банку Молдови та Національного банку України, які відкриваються відповідно до законодавства обох держав. Про відповідні заходи йдеться й в Угоді між Національним банком України та Національним банком Молдови про організацію міжбанківських розрахунків⁹⁹ від 2007 року.¹⁰⁰

Щоб використати цей факт з метою тиску на Україну задля часткової легітимізації свого статусу, придністровська сторона наголошує на тому, що завадою на шляху активізації контактів між бізнес-структурами виступає відсутність можливостей для придністровських комерційних банків відкривати кореспондентські рахунки у фінансово-банківських структурах України. Саме тому, за їхнім свідченням грошові операції проводяться не в гривнях, а в доларах, що створює негативні умови подвійної конвертації для придністровських підприємців, а рух валютних коштів відбувається не на пряму, а через банківські структури РФ, Європейського союзу тощо. Відповідна ситуація, в основному заважає розвитку малого бізнесу, адже не всі малі підприємницькі структури, особливо сільськогосподарські, мають змогу відкрити валютний рахунок, через що слабко розвивається прикордонна торгівля.¹⁰¹ Попри невиправданість такої позиції придністровська сторона використовує її для спекуляцій.

Не в повній мірі є виправданою позиція, придністровських офіційних представників, про те, що додатковими чинниками, які не сприяють активізації бізнес-контактів між бізнес-структурами є проблеми залізничного транспорту та митні питання.¹⁰² Україна дотримується в цьому питанні взятих на себе міжнародних зобов'язань у відповідності до українсько-молдовської договірно-правової бази. Натомість, Придністров'я не зважає на юридичні моменти та юрисдикцію. Так, ще в 2004 р. ПМР оголосило ділянку Молдавської залізниці (МЗД), яка розташована на території невизнаного територіального утворення «державного» власністю (42 км). Після чого було

⁹⁹ Документ 498_135, редакція від 08.05.1997, чинний http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=498_135

¹⁰⁰ Лист Національного банку України «Про кореспондентські відносини з банківськими установами Придністровського регіону Республіки Молдова» № 13-120/1353-2639 від 21.04.2000 <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1045.1025.0>

¹⁰¹ В Бендерах состоялся первый международный бизнес-форум 12.06.2008 <http://www.tiraspol.ru/news/?action=show&id=441>

¹⁰² В Бендерах состоялся первый международный бизнес-форум 12.06.2008 <http://www.tiraspol.ru/news/?action=show&id=441>

створено підприємство «Придністровська залізниця» на базі восьми філій МЗД.¹⁰³

4 березня 2006 року керівництво МЗД ухвалило рішення щодо припиненні руху поїздів по придністровській ділянці, не маючи можливості контролювати безпеку руху. В підсумку було зупинено залізничне сполучення з Україною та РФ тощо. Російська та придністровська сторона запропонували в листопаді 2006 року створити чотириохсторонній консорціум - Придунайський міжнародного залізнично-транспортний консорціуму (ПМЗТК) за участі РФ, Придністров'я, Молдови та України.¹⁰⁴ Російські та придністровські інтереси в даному випадку співпали, чого не можна сказати про Україну, з огляду на підтримку територіальної цілісності РМ, та Молдову (ПМР є частиною РМ). Саме тому, відповідна пропозиція, так і не була підтримана, ні українською, ні молдовською сторонами, через те, що в такий спосіб, формально відбулося б визнання права ПМР на 42-х кілометрову ділянку території РМ та легалізація в такий спосіб «державної» Придністровської залізниці.

З метою тиску на Україну у питанні визнання ПМР придністровська сторона також заявляє про те, що негативним чинником у розвитку бізнес-контактів українських та придністровських підприємців можна вважати введення з 3 березня 2006 року нових правил митного оформлення товарів у відповідності до домовленості між Україною та Республікою Молдовою від 30 грудня 2005 року, в якій мова йде про уніфікацію процедур митного оформлення товарів, зокрема, походженням з «Придністровської Молдавської республіки». На підставі домовленості, всі вантажі, які переміщуються через українсько-молдавський кордон (придністровську частину кордону), були зобов'язані проходити митне оформлення в РМ.¹⁰⁵ Щоправда, при цьому представники придністровської сторони, апелюючи до бізнес-інтересів України та «ПМР» забувають про міжнародно-правові аспекти та український підхід до цілісності території Молдови.

Не можна погодитися і з тим, що молдавська сторона створила максимально ускладнену непрозору схему роботи із придністровськими підприємствами, з метою тиску на Тирасполь. Адже, як свідчить статистика, кількість зареєстрованих резидентів зовнішньоекономічної діяльності

¹⁰³ Россия и Приднестровье предложили Молдове и Украине создать транспортный консорциум 18.11.2006 <http://press.try.md/view.php?idb=Main&id=78544>

¹⁰⁴ Россия и Приднестровье предложили Молдове и Украине создать транспортный консорциум 18.11.2006 <http://press.try.md/view.php?idb=Main&id=78544>

¹⁰⁵ ЄС незрозуміло, чому Придністров'я самоізолювалось 11 березня 2006 <http://oglydach.com/news/2006/3/11/72606.htm>

Придністров'я в молдавських органах з часу введення Постанови в дію не зменшилися, а навпаки – збільшилися.

Загалом «митні питання», які існують між Україною та Придністров'ям створюють певні незручності для бізнесменів, однак не є критичними, про що свідчить той факт, що українсько-придністровська торгівля* не зупиняється. При цьому, Україна в даному випадку виконала зобов'язання і підвищила ефективність співпраці з протидії контрабанді та незаконному переміщенню вантажів та товарів, частково обмежила реекспорт товарів на свою територію.

Транскордонний рівень. Позитивного значення для бізнес-контактів підприємств України та ПМР на рівні reople-to-people може мати реалізація проєктів транскордонного співробітництва, в тому числі, в межах єврорегіону «Дністер» (до складу якого ввійдуть Вінницька область (Україна), Сорокський, Флорештський та Шолданештський райони (Республіка Молдова) та Кам'янський район (Придністров'я)). З метою активізації процесу заснування Єврорегіону, а також розробки проєктів установчих документів було створено Робочу групу на чолі із заступником начальника управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції Вінницької обласної державної адміністрації В.Мережком¹⁰⁶.

Телекомунікаційне співробітництво. До певних негативних чинників, які частково стають на заваді бізнес контактам між Україною та «невизнаним» Придністров'ям можна вважати часткові збої у функціонуванні систем зв'язку ПМР і держав – сусідів, які пов'язані з орієнтацією в цьому питанні Придністров'я на автономність. Невизнаний статус Придністров'я не забезпечує повноцінної співпраці з міжнародними та регіональними організаціями в сфері телекомунікації. Однак з метою виходу з відповідної ситуації «представниками ПМР» була створена компанія «Інтерднестрком» (Придністров'я, Молдова), з подальшою реєстрацією в Україні (Одеса) дочірньої компанії «Інтертелеком». Незважаючи на протидію Молдови у питанні легалізації відповідних компаній в юридичному полі відповідної держави власники цієї компанії не лише посилюють свої позиції у Придністров'ї, але й розвивають бізнес в Україні.¹⁰⁷ Цікавим є той факт, що материнською компанією («Інтерднестрком») та дочірнім одеським

* українсько-придністровська торгівля – використовується умовно з огляду на «невизнаність» територіального утворення Придністровська Молдавська республіка.

¹⁰⁶ Дипломатична хроніка. 24 лютого 2009 року
<http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/print/26849.htm>

¹⁰⁷ Горелова Е., Шеларь Г. Издержки приднестровского конфликта и выгоды от его урегулирования. / Елена Горелова, Галина Шеларь. – Кишинев. 2009. - с. 63

підприємством CDMA зв'язку («Інтертелеком») володіють Віктор Гушан (російське громадянство) та Ілля Казмали (українське громадянство), які, крім того, володіють часткою компанії «Шериф».¹⁰⁸ Детальну інформацію про відповідних бізнесменів наведено вище.

*Бізнесмени фактично контролюють телефонний зв'язок невизнаного ПМР, кабельне телебачення, єдиний придністровський приватний телеканал, радіостанцію, єдиного інтернет-провайдера. Їм також належать видавничий дім, кілька хлібо заводів, автосалони, низка бензо заправок, підприємства будівельного бізнесу й частка в кон'ячному заводі «Квінт». Відповідні співвласники мають значний політичний вплив у Придністров'ї. Придністровські ЗМІ називають В. Гушана та І. Казмали одними із засновників суспільно-політичного руху «Обновленіє».*¹⁰⁹

Можна констатувати, що придністровський бізнес проект має значний вплив і в Україні. Так, Компанія «Інтертелеком» надає послуги місцевого та мобільного зв'язку стандарту CDMA- 800, а також бездротової доступ в Інтернет в 21-му регіоні України, а кількість абонентів компанії перевищує 280 тис. чол. Саме тому відповідного оператора можна вважати третім за об'ємом CDMA- оператором в Україні за кількістю абонентів і першим за територіальним покриттям. Розширенню частки українського ринку сприяє отримання ТОВ «Інтертелеком» ліцензії на користування радіочастотним ресурсом і на надання послуг мобільного зв'язку, міжміського телефонного зв'язку й фіксованого місцевого зв'язку з використанням бездротового доступу за технологією CDMA у Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій, Луганській, Львівській і Харківській областях (рішення НКРС України № 1571 від 9 липня 2009 г), а також отримана ліцензія на додаткові частоти в регіонах, де оператор уже виконав план освоєння радіочастотного ресурсу (Київ та Севастополь, АР Крим, Одеська, Полтавська, Миколаївська, Вінницька, Житомирська, Херсонська, Хмельницька, Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Сумська, Кіровоградська, Ровенська, Тернопільська, Черкаська, Чернігівська, Чернівецька й Київська області). У той же час, «Інтертелеком» має можливість розвивати мережу та надавати послуги на основі технології CDMA 3G 1X і EVDO на 100 відсотках території України¹¹⁰

¹⁰⁸ ИНФОБАЗА Агропромышленного комплекса. <http://baza.proapk.com/p/425> або <http://baza.proua.com/p/425>

¹⁰⁹ Последний из могикан. 03.03.2008 <http://www.3g.co.ua/publications.aspx?id=385>

¹¹⁰ «Інтертелеком» заплатил 63,648 млн грн за получение дополнительных CDMA-лицензий, которые дают право работать на 100% территории Украины. 20 июля 2009. <http://expert.com.ua/33116.html>

Інвестиційні контакти. Можна вважати, що представники українських бізнес-структур мають зацікавленість в участі в приватизаційному процесі в Придністров'ї, оскільки попри активну приватизацію в межах Придністров'я, відповідний процес ще не закінчено. За свідченням певних дослідників частка вітчизняного капіталу в Придністров'ї становить приблизно 30–35%.¹¹¹ І відповідні цифри не є остаточними, хоча завадою на цьому шляху можуть стати російські бізнес-інтереси та переорієнтація Придністров'я в бік РФ.

Загалом, в сучасних умовах на шляху налагодження бізнес-контактів України та невизнаного Придністров'я стоїть низка об'єктивних перешкод.

По-перше, об'єктивні економічні процеси, які пов'язані з фінансово-економічною кризою: активність зовнішньоекономічних агентів знаходиться на досить низькому рівні, як і купівельна спроможність. Саме тому на низькому рівні знаходиться рівень попиту як на імпорتنі товари, так і на експортні товари як з боку України та «ПМР».

По-друге, на заваді активним контактам стоїть низка чинників, які можна назвати суб'єктивними – вище керівництво «ПМР» всіма можливими засобами намагається легалізувати «визнаний статус» Придністров'я, а тому намагаються політизувати налагодження бізнес-контактів, розглядає його крізь призму визнання ПМР в якості суб'єкта міжнародних відносин, що подекуди відлякує українських економічних агентів, які працюють у легальних рамках.

По-третє, окремі економічні агенти «ПМР» негативно сприймають позицію України щодо врегулювання «придністровського конфлікту» на основі збереження територіальної цілісності й суверенітету Молдови.

По-четверте, зовнішньоекономічні агенти Придністров'я, останнім часом, здійснюють переорієнтацію як експортних, так і імпорتنих операцій з пострадянськими державами в бік Європейського Союзу. Відповідна ситуація пов'язана з тим, що більшість промислових підприємств ПМР приватизовані, а тому їх керівництвом займається, в значній мірі російський бізнес, який легітимізує зовнішньоекономічну діяльність «ПМР» в очах європейських партнерів.

¹¹¹ Олена ГЕТЬМАНЧУК, Придністров'я: особливості третьої «економічної блокади» Дзеркало тижня № 9 (588) 11 — 17 березня 2006 <http://www.dt.ua/1000/1600/52857/>

Налагодження зовнішньоекономічних зв'язків між Україною та Придністров'ям може сприяти вирішенню придністровського конфлікту, оскільки могло б стати певною альтернативою мало конструктивному впливу РФ, яка з метою ослаблення Молдови вбачає доцільність в невизначеному статусі Придністров'я як механізму впливу на РМ. Для цього Москва має значні економічні важелі впливу. До того ж за неофіційними даними російський бізнес намагається захопити та монополізувати придністровську економіку, протидіючи бізнес-контактам на високому та частково на середньому рівні бізнес-структур інших держав, в тому числі й України.

В цьому контексті, перед Україною також стоїть дилема, яка виявляється в тому, що з одного боку Київ зацікавлений в економічній співпраці на транскордонному рівні з Молдовою (Придністров'ям), з іншого боку – активізація та поглиблення співробітництва створює формальні передумови для визнання ПМР, та підтримки «невизнаного утворення». В даному зв'язку досить складно знайти той необхідний баланс який би сприяв економічному зростанню Придністров'я та його реінтеграції до РМ, та не сприяв би відцентровим діям «ПМР» щодо РМ.

Необхідною умовою економічного розвитку могли б стати трьохсторонні контакти бізнес-структур Молдови, України та Придністров'я, що могло б мати позитивний вплив не тільки для окремо взятих держав, але й для регіону, оскільки ефективна інтеграція може відбуватися, як свідчить приклад Європейського союзу, на підставі економічних чинників, які в подальшому сприяють інтеграції політичній. Відтак, вкрай важливо знайти необхідні схеми, коли б цілісність Молдови та вирішення придністровського питання (безпека та інтеграція) відбулося шляхом забезпечення за рахунок економічних та демократичних важелів.

4. ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНШИНИ В ПРИДНІСТРОВ'І ТА РЕШТІ МОЛДОВИ

Сергій ГЕРАСИМЧУК

Українці – другий за чисельністю етнос Молдови. За даними перепису 1989 року загальна кількість українців Молдови складала близько 600 тис. осіб, а доля в національному складі республіки 13,8%. За переписом 2004 р., в республіці (без лівобережних районів) мешкає 282198 українців (8,4%). Згідно за даними міністерства економіки невизнаної ПМР, чисельність населення Придністров'я, за переписом від 11 листопада 2004 р., складала 555,5 тис. осіб, з яких українців – 28,8%, тобто 159984 особи.¹¹²

З огляду на таку статистику та на реінтеграційний потенціал українців на обох берегах Дністра питання української меншини у Молдові та Придністров'ї становило окремий пріоритетний напрям у ході підготовки цієї публікації. Відтак, дослідження «питання українців Молдови» супроводжувалось не лише вивченням відповідної літератури, але й глибокими інтерв'ю з представниками українства, робочими поїздками до шкіл з українською мовою викладання, взаємодією з українськими організаціями Молдови та політиками/парламентарями Молдови з українським походженням.

Питання українців Молдови заслуговує на особливу увагу ще й тому, що подекуди стає предметом спекуляцій, спрямованих на пробудження в українському політикумі «етнічного сентименту», внаслідок чого відбувається неправильна інтерпретація як інтересів української меншини у Молдові та її Придністровському регіоні так і хибне уявлення щодо ролі держави походження у задоволенні таких інтересів. Почасти за приклад беруть кроки Російської Федерації щодо захисту «соотечественников» у придністровському регіоні. Зокрема, привертають увагу до того, що продуктивно в цьому регіоні працюють: Центр Російської академії природничих наук, Південне відділення Російської академії освіти, Методичний центр Московського і Придністровського держуніверситетів, Центр тестування і Методичний центр профорієнтації. Проводиться атестація на вчені звання Міністерством освіти Росії.

На цьому тлі окремі фахівці з України нарікають, що **вся освіта Придністров'я працює за російськими стандартами (від дошкільної до вищої), очевидно, що і вплив Росії в цьому регіоні на перспективу буде**

¹¹² Кожухар В.Г., Кожухар К.С. та ін. /Українці Молдови. Історія та сучасність. – Кишинев: «Elan Poligraf», 2008/ - С.11.

достатньо сильним. Важко надіятись на якісні процеси національного відродження українства, коли учні й студенти (етнічні українці) вивчають не історію України, а «Историю Отечества» Росії.¹¹³

Понад те, **внаслідок викривленої інтерпретації здійснюються спроби відвертого калькування російської політики по відношенню до т.зв. «співвітчизників».** Зокрема, прикладом такого калькування стали підсумки роботи громадських організацій, які об'єдналися у громадську місію «Українці в Молдові». Найбільш активні представники цієї місії та їх однодумці представили результати своїх досліджень та рекомендації уряду України під час 12 засідання Парламентського клубу неурядових організацій, що відбулося 16 листопада 2005 р. Зокрема, представник Харківської філії Національного інституту стратегічних досліджень О. Шерстобаєв запропонував «розглянути питання створення у Верховній Раді України Парламентського комітету у справах співвітчизників за прикладом відповідного комітету Держдуми РФ»¹¹⁴. Вочевидь, такий підхід дослідника **попри його позірну ефективність не відповідає поширеній у ЄС практиці симетричного захисту національних меншин з боку етнічної батьківщини,** понад те, у виконанні такого підходу Російською Федерацією він **набуває яскраво виражених деструктивних ознак.**

Натомість молдовські представники т.зв. «Місії» пішли у своїх рекомендаціях навіть далі. Зокрема, В. Кюркчу, присутній на засіданні парламентського клубу запропонував «розробити і підписати міждержавні документи для можливості введення подвійного громадянства для етнічних українців, що проживають на території Республіки Молдова».¹¹⁵ При цьому цілковито не враховується положення Конституції України.

Зважаючи на зазначене, а також на загальну чутливість питання захисту національних меншин, **необхідно детально розглянути ситуацію з правами українців Молдови, а також рівень їхньої взаємодії з органами державної влади республіки Молдова.**

У цьому контексті слід передусім розглянути сферу освіти для національних меншин, що викликає нарікання з боку окремих українських дослідників. Треба зазначити, що у цій сфері, **починаючи з 1991-1992 років у Молдові було запроваджено вивчення української мови у навчальних закладах усіх рівнів, з 2003-2004 р. – предмети «Історія, культура та традиції українського народу» в 1-9 класах.**

¹¹³ Філіпчук Г. Українство Придністров'я: реалії і проблеми. <http://www.rius.kiev.ua/conf/fill>

¹¹⁴ www.regnum.ru/news/494177.html

¹¹⁵ Там само

За даними Міністерства освіти Республіки Молдова, в **2005-2006 навчальних роках українську мову, літературу, історію та культуру українського народу вивчали в 54 навчальних закладах.**

Фахівців з української філології готують у п'яти університетах: Державному університеті, Педагогічному університеті Кишиневу, Педагогічному університеті Бельць, Педагогічному університеті Камрату та Педагогічному університеті Тераклєї.¹¹⁶

У складі Інституту міжетнічних досліджень Академії наук Молдови іще у **1991 р. був створений відділ історії, мови та культури українців Молдови.**

На національному телебаченні Молдови виходять в ефір радіожурнал «Відродження» та українська програма «Світанок», котрі стали своєрідним літописом життя українців краю. На півночі Молдови у м. Бельці виходить україномовна газета «Рідне слово».

Заслуговує на увагу також громадська діяльність українців Молдови. Наразі у Молдові діє **8 республіканських українських етнокультурних організацій,** – Українська громада (голова М.К.Олійник), Товариство української культури (О.Ф. Майстренко), Спілка українців Молдови (С.Т. Мислицька), Жіноча громада Молдови (В.С. Морару), Товариство «Просвіта» (Г.М.Рогова), Благодійний фонд «Відродження» (Є.П. Осередчук), Спілка українців Молдови «Заповіт», молодіжна організація «Злагода» (Д. Лекарцев), – і **понад 70 місцевих організацій.** Усі голови республіканських громад є членами Координаційної Ради при Бюро міжетнічних відносин.¹¹⁷

Найбільш впливовою громадською організацією українців Молдови залишається «Українська громада». Жодна етнокультурна організація не має такої широкої мережі регіональних осередків, як «Українська громада». За даними 2006 року, в республіці діє 70 сільських, міських і районних осередків «Української громади».¹¹⁸

Щоправда слід зауважити, що **незважаючи на наведену позитивну статистику, в українців Молдови виникають певні проблеми.** Зокрема, **серйозною проблемою залишається видання друкованої періодики.** З

¹¹⁶ Interethnic Relations, Minority Rights and Security Concerns: A Four-Country Perspective (Ukraine – Moldova – Romania – Hungary)/ed. N.Belitsler, S.Gerasymchuk. – Kyiv, 2008. – p. 107.

¹¹⁷ Кожухар В.Г., Кожухар К.С. та ін./Українці Молдови. Історія та сучасність. – Кишиневу: «Elan Poligraf», 2008/. – С. 16

¹¹⁸ Там само. - С. 203

відносною регулярністю виходить лише вищезгадана україномовна газета «Рідне слово» (м. Бельці), тоді як інші друковані видання не можуть претендувати навіть на таку стабільність і доволі часто зникають невдовзі після появи.¹¹⁹

Що стосується прикрошів, які заважають сьогодні в творчій діяльності авторам української програми «Світанок», то це надмірне опікування керівництва телерадіокомпанії, яке активно втручається в тематику, планування, режисерське рішення. За таких умов авторам постійно доводиться виборювати довіру до себе, до своїх знань, професіоналізму, відповідальності, потреби та інтересів української спільноти.

Особливо прикрим в останні роки є факт відчутного зменшення часу мовлення українською мовою. Від часу створення Громадської телерадіокомпанії тривалість мовлення скоротилася вдвічі – з 4-х передач на місяць загальною тривалістю 120 хвилин до 2-х 30-хвилинних. Це також є предметом виборювань громадськості і визначається керівництвом телерадіокомпанії як вимушений крок, зумовлений матеріальною скрутою, що відбивається на загальному скороченні телерадіомовлення.¹²⁰

Відчуваються і певні суперечності в лавах українців правобережної Молдови. Зокрема, М. Крижанівський – лідер української громади на півночі Молдови, у ході розмови з учасниками Робочої групи зазначив, що українська громада на півночі Молдови здебільшого самостійно та з незначною допомогою з боку муніципії Бельців робить свій внесок у етнокультурний розвиток українців регіону. Значну допомогу у цьому надають молдавські бізнесмени українського походження. Скажімо, зведений у Бельцях «Український дім» утримується завдяки приватним пожертвам, в тому числі особистим коштом М. Крижанівського. З його слів українська громада півночі Молдови підтримує контакти з українцями Лівобережжя Дністра, однак такі контакти зазвичай обмежуються візитами на культурно-мистецькі заходи. Що стосується спільних проєктів, то про них не йдеться.

Значно тіснішими є зв'язки громади безпосередньо з Україною. Особливо М. Крижанівський відзначав ту підтримку, яку українській громаді м. Бельці надає громада Києва та депутат Київради В. Пилипишин.

Що стосується контактів з організаціями українців загальноمولдовського штибу, то ці контакти є обмеженими. М. Крижанівський відзначив подекуди присутню нездорову конкуренцію за першість у відносинах з Посольством

¹¹⁹ Там само. - С. 15.

¹²⁰ Там само. С. 192.

України у Республіці Молдова, а також за доступ до обмежених ресурсів, що надає національним меншинам держава. Цим, зокрема, пояснюється і низький рівень взаємодії з лідером української громади Молдови М. Олійником.

Водночас, у ході розмови з віце-примаром м. Бельці А. Усатим з'ясувалося, що **українці регіону баланують між радикальними групами проросійськи та прорумунськи налаштованих громадян Молдови. Серед українців регіону радикальних настроїв не спостерігається.** А. Усатий зазначив, що муніципія м. Бельці докладає зусиль для сприяння етнокультурного розвитку українців, проте їх рівень обмежується законодавством Молдови (що й викликає нарікання з боку української громади Бельців).

Окремо, слід **зауважити наявність прорусинських рухів на території Молдови.** Ентузіасти «русинства» у Молдові (відомого в Україні як «політичне русинство»), за зразком своїх «колег» з України, наполягають на побудові такої послідовності визначення: «русини» – «русские» – «росіяни»¹²¹. Найбільш відомий своєю «русинською» діяльністю у Молдові С. Суляк, чії «наукові праці» та громадська діяльність спрямовані на поширення згаданого феномену і на Молдову, що містить у собі цілу низку ризиків для державності Республіки Молдова, яка і так має низку складних невіршених внутрішніх проблем, не в останню чергу пов'язаних із сепаратизмом. Понад те, така діяльність у разі проявів її підтримки стане **причиною непорозумінь і ускладнення взаємин між Молдовою та Україною.**¹²²

С. Суляк – один з апологетів «русинства», усіляко намагається підкреслити етнографічну окремішність русинів від українців, особливості їхніх народних звичаїв, обрядів. При цьому ним цілковито ігноруються той факт, що поняття «руський» – нащадок Київської Русі, аж ніяк не є тотожним поняттю «росіянин». Крім того, у давньомолдовській мові «русами» – «рушь» – називали саме українців. При цьому С. Суляк не зважає також на той факт, що етнонім «українець» поширився не одразу, а тому населення, яке мешкало в Україні мало чисельні локальні назви, багато з яких збереглися в якості назв окремих етнографічних груп українців – лемки, бойки, гуцули, поліщуки, литвини та ін.¹²³

Поза тим, той факт, що **українці Молдови подекуди дезорганізовані, і не завжди можуть поєднати суспільні зусилля для відстоювання власних**

¹²¹ Там само. С. 32.

¹²² Там само. С. 37.

¹²³ Там само. С. 32.

інтересів веде до певного конформізму та русифікації. Скажімо, за даними І. Пивовара – Президента Центру міжетнічних досліджень Республіки Молдова – при переписі 2004 року рідною мовою вказали українську 64,1 % українців Правобережної Молдови, однак, при цьому 50% українців спілкуються переважно російською мовою. Поза тим, лише 40% молдовських українців володіють державною мовою Республіки Молдова.

Специфічна ситуація складається і в галузі культури. **У Молдові немає жодного українського театру** (для порівняння: функціонує 2 російських, 1 гагаузький та 1 болгарський театр), **жодного українського музею** (російських – 2; гагаузьких – 4; болгарських – 2).

Понад те, наразі українська громада Молдови більшістю у 84% підтримує політичні партії, що відстоюють комуністичну ідеологію, що свідчить про недостатній рівень політичної культури та усвідомлення цінностей плюралізму.

Зрештою, **розпорошеним є й реінтеграційний потенціал українських громад Лівобережжя та Правобережжя Молдови**, хоча зі слів лідера «Української громади М. Олійника існують можливості для його посилення. Однею з позитивних практик на цьому шляху парламентар назвав проведення республіканських олімпіад з української мови та літератури, у яких беруть участь учні з обох берегів Дністра.

Поза тим, на його думку, завданням лідерів української громади є збереження етнокультурної ідентичності українців Молдови, з одночасним засвоєнням молдовськими українцями поваги до держави, громадянами якої вони є.

Деяко відмінною є ситуація у Придністровському регіоні. Скажімо, заслуговує на увагу візит робочої групи Проекту до української СШ №1 ім. Лесі Українки в м. Рибниця. Зокрема, у ході спілкування з учнями, педагогічним колективом та дирекцією школи, було виявлено, що у школі сповідують українські традиції, вона користується популярністю серед населення м. Рибниця – до цього навчального закладу **відають своїх дітей етнічні молдавани та росіяни. Низка випускників школи вступає до ВНЗ України.** Проте, з іншого боку, впроваджуючи новітні педагогічні методики та намагаючись забезпечити національно-культурне виховання українців Лівобережжя Дністра, шляхом запровадження учнівського самоврядування за принципами т.зв. «української національної школи» та «козацької педагогіки», педагогічний колектив свідомо чи не свідомо виступає ретранслятором пропагандистських ідей, які насаджуються лідерами придністровських сепаратистів.

Окремі українські товариства Придністровського регіону ведуть діяльність культурно-просвітницького і мистецького характеру, як, скажімо, Українське товариство «Стожари», очолюване Ю. Богуцьким. Він, також, є заступником міського голови м. Григоріополь, що, з його слів, надає додаткові можливості для сприяння розвитку місцевої української громади. Товариство «Стожари» уникає «специфічної культивуації українського націоналізму» та участі у політичних акціях будь-якого спрямування, що нагадує традицію і концепцію діяльності першої половини ХХ ст. історично відомої організації в Західній Україні – «Луг». Разом з тим, хід розмови виявив, що загальна налаштованість українців Григоріополя по відношенню до Кишиневу є політично нелояльною, нетолерантною. Ю. Богуцький стверджує, що головною причиною такого ставлення стала не стільки пропаганда Тирасполя, як власне ставлення до молдовських українців, яке демонструє Кишиневу. Передусім, придністровських українців «не влаштовує» те, що Кишиневу здійснює «завуальовану і, одночасно, безглузду політику русифікації та румунізації українців Молдови».

Таким чином:

(1) У придністровському регіоні українські громади «спрямовують» власний етнокультурний розвиток у націоналістичне русло, що руйнує консолідованість молдовських українців лівого і правого берегів Дністра. Водночас, ця ж обставина антагоністично налаштовує перших по відношенню до Молдови й Румунії, перетворює їх на інструмент втілення Тирасполем політики сепаратизму й одночасно породжує для України неабияк серйозний зовнішній етнополітичний виклик.

(2) Культивуація націоналістичної свідомості придністровських українців Молдови у напрямі лояльності до ідеї одержавлення «ПМР» і толерантності по відношенню до «зрадливої» політики України (яка відверто не підтримує політику сепаратизму, а натомість твердо підтримує політику державної реінтеграції Молдови) відбувається завдяки політичному спонуканню до цього з боку Тирасполя. Склався дивовижний парадокс, який полягає в тому, що «український націоналізм» в придністровському регіоні Молдови використовується для досягнення цілей політики сепаратизму «ПМР» і російської зовнішньої політики у Східній Європі.

(3) Завдяки вдало спланованим інформаційним операціям, неоднозначна ситуація з українцями Молдови призводить до викривленої громадської думки щодо проблем українства в РМ у самій Україні.

За таких умов дослідницька група дійшла висновків про те, що ситуація із забезпеченням прав українців у Молдові не є належною. Подекуди це пояснюється економічними труднощами, що позначається на всіх без винятку громадянах Республіки Молдова. Однак, в окремих випадках ситуація ускладнюється ще й тим, що значний рівень русифікації Молдови у радянські часи, а також інерційна політика тривалий час провладної партії молдовських комуністів, призвела до того, що у Республіці Молдова продовжується латентна політика русифікації. Щоправда, наразі вона меншою мірою стосується титульної нації, однак зачіпає національні меншини, які часто є обмеженими у можливості навчання рідною мовою. Натомість, мовою національних меншин стає російська. Водночас, твердження про зумисну румунізацію національних меншин у правобережній Молдові є перебільшенням (якщо не без підставним).

Така ситуація ускладнюється ще й тим, що Українська держава, у свою чергу, меншою мірою сприяє подоланню зазначеної проблеми, натомість орієнтуючись на українців Придністров'я. Проте, при цьому не враховується той факт, що підтримуючи українців придністровської частини Молдови Україна фактично поглиблює розкол української громади Молдови. До того ж, в кращому випадку вона підтримує відтік українців лівобережної Молдови до України.

Почасти, не враховується також те, що українська громада лівобережжя Молдови є не менш неоднорідною ніж на правобережжі. Однак, офіційний Тирасполь з політичних причин підтримує лояльні до сепаратистського режиму організації українців Придністров'я і створює цим ефект належної підтримки української громади.

Безумовно, дані спостереження не свідчать про те, що слід відмовитися від практики підтримки українців Молдови. Однак, при цьому необхідно враховувати наведені факти і зосередити увагу на підтримці проєктів, що сприяли б об'єднанню українців Молдови. Поза тим, необхідно домагатися викорінення практики русифікації національних меншин Молдови.

Доречною також видається просвітницька робота з метою розповсюдження даних про забезпечення прав та задоволення потреб етнічних спільнот молдован в Україні, українців в Молдові, адже лише мала частина населення в Молдові ознайомена зі становищем названих спільнот в обох державах і сторони подекуди не дбають про паритетність в цій галузі.

5. ПРОБЛЕМА ГРОМАДЯНСТВА У ДВОСТОРОННІХ СТОСУНКАХ УКРАЇНА – РЕСПУБЛІКА МОЛДОВА

Наталія БЕЛІЦЕР

Згідно з Конституцією України,¹²⁴ «в Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом» (Стаття 4). Разом з тим, «громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство» (Стаття 25). Ці положення були в подальшому підтверджені й деталізовані в окремому законодавчому акті про громадянство,¹²⁵ яким встановлені також підстави для *припинення громадянства* України (Стаття 17), або *втрати громадянства* (Стаття 19, п.1 частини першої якої наголошує, що громадянство України втрачається, «якщо громадянин України після досягнення ним повноліття добровільно набув громадянство іншої держави»). В цілому, **законодавство України з питань громадянства є доволі ліберальним, демократичним і таким, що не суперечить сучасним нормам міжнародного та європейського права.**

Проте, існує певна невизначеність стосовно законодавчого забезпечення та практичного дотримання заборони подвійного громадянства. Ця проблема набула особливої актуальності після російсько-грузинської війни серпня 2008 року та наступного визнання Росією державної незалежності Південної Осетії та Абхазії 26 серпня того ж року. Тоді одним із «вагомих» аргументів, наведених російською стороною для виправдання введення збройних сил на територію не тільки сепаратистських регіонів Грузії – Південної Осетії та Абхазії – але й далеко за їх межі, слугувала необхідність захисту не просто так званих «співвітчизників», а власників російських паспортів, тобто осіб, які набули громадянства Російської Федерації. Оскільки переважна більшість мешканців цих регіонів – згідно з поширеною ЗМІ інформацією, понад 90 % – вже була громадянами Росії, практика масового надання російського громадянства жителям сепаратистських та потенційно сепаратистських територій нових незалежних держав викликала хвилю гострої стурбованості в Україні. Це було пов'язано, насамперед, з ситуацією в Автономній Республіці Крим (АРК), де протягом усього

¹²⁴ Верховна Рада України; Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.

¹²⁵ ЗАКОН УКРАЇНИ «Про громадянство України» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2001, N 13, ст.65) Із змінами, внесеними згідно із Законами N 2508-IV (2508-15) від 05.04.2005, ВВР, 2005, N 20, ст.277, N 2663-IV (2663-15) від 16.06.2005, ВВР, 2005, N 30, ст.408, N 1014-V (1014-16) від 11.05.2007, ВВР, 2007, N 33, ст.442.

періоду незалежності відбувалися, з різною мірою інтенсивності, подібні процеси.

Реакція на цю ситуацію усього спектру політичних сил суттєво різнилася: ліві партії та проросійські налаштовані угруповання в своїх платформах, програмах та заявах декларували бажання змінити національне законодавство таким чином, аби забезпечити легітиміацію подвійного – переважно українсько-російського – громадянства, в той час як праві та центристи вважали таку перспективу загрозою для національної безпеки України.

Хоча стрімке зростання уваги до проблем подвійного громадянства було спричинене вищезгаданими подіями на Кавказі, політичні дискусії та публічні дебати навколо цих питань¹²⁶ не обмежувалися фокусуванням на встановленні факту подвійного – українсько-російського – громадянства чи намаганнями якнайшвидше подолати це явище за допомогою законодавчих змін та/або жорсткіших вимог до осіб, які порушили чинне законодавство України. Наприклад, певні політичні сили, можливо, з метою відвернути увагу від суто українсько-російського контексту проблеми, наголошували на політиці надання громадянства Румунії мешканцям тих регіонів, які свого часу перебували під юрисдикцією цієї держави, розглядаючи таку політику як недружню по відношенню до України і вимагаючи таких саме «санкцій» стосовно власників двох, українського та румунського, паспортів. У відповідь румунська сторона, зокрема, на рівні експертної спільноти, стверджувала, що значна частина країн сучасного світу дозволяє подвійне чи множинне громадянство і що європейське право та практика його застосування зазнала певних змін у напрямку лібералізації, тобто, пом'якшення у ставленні до осіб, які є громадянами більш ніж однієї держави. Почастішали також згадки і про набуття громадянства інших країн – зокрема, Угорщини, Чехії, Словаччини – жителями Закарпатської області,¹²⁷ зростає також інтерес до польського громадянства з боку мешканців тих регіонів Західної України, які свого часу перебували у складі Польщі.

На тлі жвавого обговорення цих питань як владою, так і громадськістю, необхідно зазначити, що значно менше уваги в колі проблем, пов'язаних з громадянством, приділялося і приділяється політиці самої України, зокрема, стосовно етнічних українців –

¹²⁶ Див., наприклад, «Кремль разработал сценарий силового захвата Крыма?» 17.06.2008, <http://intv-inter.net/ru/news/article/?id=57736227>; Действия России в Крыму аналогичны действиям в Южной Осетии, 28 вересня 2008, «Бі-Бі-Сі», Інтерв'ю з Інною Огнівець; Бить будут по паспорту? <http://obkom.net.ua/articles/2008-09/01.0939.shtml>.

¹²⁷ 16 серпня 2008, <http://gazeta.24.ua/news/show/id/60403.htm>.

жителів Придністровського регіону Республіки Молдова. Масове надання їм українського громадянства, що не суперечить законодавству Молдови (яке визнає подвійне та множинне громадянство), є, на наш погляд, доволі складним і неоднозначним питанням, що потребує більшої прозорості, двосторонніх та багатосторонніх консультацій, а також глибшого експертного аналізу. Інакше важко уникнути звинувачень у політиці «подвійних стандартів», оскільки, засуджуючи російську практику надання свого громадянства жителям сепаратистських регіонів у зонах пострадянських «заморожених конфліктів», Україна фактично копіює таку саме політику Росії у Придністров'ї.

У зв'язку з цим, доцільно розглянути коротку історію та сучасні тенденції розвитку міжнародного права з питань громадянства, а також реакцію на останню кавказьку кризу деяких міжнародних агенцій та певних владних структур України, насамперед – у контексті офіційної позиції стосовно Придністровського конфлікту, з одного боку, та реальної політики й практики, зокрема, стосовно української громади у цій сепаратистській псевдодержаві – з іншого.

5.1. Короткий огляд розвитку міжнародного права з питань громадянства

Першим міжнародним документом, присвяченим проблемам громадянства, була Гагська конвенція 1930-го року, що мала назву «Конвенція стосовно певних проблем, пов'язаних з протиріччями у законодавчих актах про громадянство».¹²⁸ У ній був запропонований певний дороговказ щодо випадків подвійного громадянства, зокрема, встановлений принцип, згідно з яким громадянин не може звертатися до однієї держави з проханням про дипломатичний захист від іншої, якщо він має громадянство обох, а також принцип так званого «ефективного громадянства», тобто, надання переваги громадянству країни проживання.

Після Другої світової війни першими міжнародними документами, що згадували про громадянство, були Статут Організації Об'єднаних Націй та Загальна Декларація прав людини, Стаття 15 якої наголошує, що: 1) Кожна особа має право на громадянство, а також 2) Ніхто не може бути

¹²⁸ В оригіналі назви цього документу (Convention on Certain Questions relating to the Conflict of Nationality Laws), як і в багатьох інших документах міжнародного права, термін «nationality» вживається як синонім терміну «citizenship», тобто, у значенні «громадянство».

позбавлений громадянства без достатніх підстав або позбавлений права на зміну громадянства.

У розвиток таких тенденцій, 26-го квітня 1954-го року була ухвалена міжнародна Конвенція стосовно статусу осіб без громадянства (вступила в дію 6-го червня 1960-го року), де було підтверджене право кожного на громадянство, але підкреслене, що тільки на одне.

Основним європейським документом з питань громадянства в ті часи вважалася Європейська Конвенція щодо зменшення випадків множинного громадянства та військових зобов'язань у випадках множинного громадянства, ухвалена Радою Європи у 1963-му році. Хоча саме ця конвенція свідчила про намагання всіляко обмежити практику набуття подвійного громадянства, застосування її положень було суттєво ускладненим, оскільки на міждержавному рівні не був налагоджений обмін інформацією про зміни статусу громадянства окремими особами, а також бракувало відповідних угод і механізмів, що уможливили б такий обмін.

На відміну від цього документу, Європейська Конвенція з питань громадянства (Рада Європи, 1997-й рік), утримується від відверто негативного ставлення до явища подвійного чи множинного громадянства.¹²⁹ Подібна, більш ліберальна, тенденція помітна також у наступних протоколах про зміни до Конвенції 1963-го року; наприклад, у певних випадках, пов'язаних із шлюбними питаннями, подвійне громадянство розглядається як засіб забезпечити рівність подружжя.

Останній європейський документ з питань громадянства – це Європейська конвенція про запобігання стану безгромадянства у зв'язку з правонаступництвом держав. Провідною ідеєю цієї Конвенції було підтвердження невід'ємного права на громадянство кожної особи, яка мала громадянство держави-попередниці і внаслідок правонаступництва втратила його або могла втратити. Конвенція зафіксувала зобов'язання держав – членів Ради Європи – вживати всіх необхідних заходів з метою запобігання стану безгромадянства у зв'язку з правонаступництвом. Важливим її положенням є також вимога щодо неприпустимості дискримінації осіб за будь-якими ознаками (стать, раса, колір шкіри, мова, віросповідання, політичні або інші погляди, національне або ж соціальне походження, причетність до національних меншин, статус, що визначається власністю, місцем народження тощо). Конвенція була

¹²⁹ Республіка Молдова підписала цей документ 3.11.1998, ратифікувала 30.11.1999, ввела в дію 1.03.2000. Україна приєдналася до цієї Конвенції значно пізніше (підписання – 1.7.2003, ратифікація – 21.12.2006, вступ у дію – 1.04.2007).

відкрита для підписання у штаб-квартирі Ради Європи у Страсбурзі 19-го травня 2006-го року. Оскільки ця урочиста церемонія стала важливою подією 116-го засідання Комітету Ради Міністрів Ради Європи, в якому брала участь українська делегація на чолі з тодішнім міністром закордонних справ Борисом Тарасюком, приєднання нашої держави до згаданого документу (підписання Конвенції п. Тарасюком) відбулося в той самий день.¹³⁰ Молдова підписала Конвенцію 29-го січня 2007-го року.

5.2. Сучасні тенденції у підходах до питань громадянства в країнах «старої» та «нової» Європи

Попередній огляд свідчить про те, що міжнародна спільнота дедалі більше уваги приділяє подоланню такого негативного явища, як стан безгромадянства. Крім того, в усьому світі та, зокрема, в Європі наприкінці ХХ-го та на початку ХІ-го століття відбулися певні зміни у поглядах та законодавчих підходах до регулювання проблем подвійного та множинного громадянства у напрямку значно толерантнішого до них ставлення, ніж то було у роз'єднаній післявоєнній Європі. Основними причинами поширення випадків подвійного громадянств зазвичай вважають нескоординоване розмаїття державних політик та національних законодавств з питань громадянства (заснованих на *jus soli*, *jus sanguinis*, а також комбінаціях обох підходів), інтенсифікацію міграційних процесів та підвищення уваги до прав людини, зокрема, тих, що пов'язані з гендерною рівністю.¹³¹ Важливим чинником є також поступова заміна призовної служби в армії волонтерською (перехід до контрактної системи, професійних збройних сил), що посилює світову взаємозалежність; особливу роль у зменшенні вірогідності конфліктів лояльності під час війн чи збройних зіткнень відіграло також розширення та поступова трансформація НАТО.¹³²

Проте, необхідно зазначити, що на додаток до спільних для усього світу впливів загальних процесів глобалізації, у Європі лібералізація політики з питань громадянства відбулася, насамперед, внаслідок становлення та розвитку Європейського Союзу як спільного простору, що сягнув далеко за межі первісного наміру створити, перш

¹³⁰ <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/news/detail/2005.htm>.

¹³¹ Verseckaitė, Egle. 2008. Migration and Dual Citizenship: New Europe, Old Nationalism? Pp. 1 – 37, http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/2/6/8/4/1/pages268419/p268419-1.php.

¹³² Koslowski, Rey. 2000. Migrants and Citizens: Demographic Change in the European State System. Ithaca and London: Cornell University Press.

за все, потужний економічний союз. Дійсно, раніше проблема громадянства була тісно пов'язана з такими категоріями, як конфліктні лояльності, права та обов'язки – як в ідеологічному, так і в практичному розумінні. Це стосувалося не тільки тих складних ситуацій, що виникали в зв'язку зі службою в армії чи наданням дипломатичного захисту, а й таких проблем, як застосування суперечливих положень законодавств різних країн у галузях оподаткування, майна, наслідування, сімейного права. Більше того, поставало питання й порушення базового принципу рівних прав суб'єктів виборчих процесів: громадяни двох або кількох держав не тільки отримували право більш ніж одного голосу, але й фактично не несли відповідальності за свій вибір, якщо брали участь також у виборах, що проходили в державі іншій, ніж та, де вони проживали.¹³³

Всі ці вагомні обставини поступово втрачали свою гостроту в зв'язку з «дедалі ближчими» стосунками між країнами – членами Європейського Союзу. Розвиток останнього, особливо протягом останніх років внаслідок зміцнення й розширення Шенгенської зони, призвів до таких, якісно відмінних, взаємовідносин між економікою, функціями держави та етнокультурними спільнотами, за яких ці важливі чинники перестали бути пов'язаними між собою та взаємозалежними виключно (чи переважно) в межах певних територій, окреслених державними кордонами.¹³⁴ Тобто особа, яка є громадянином чи громадянкою будь-якої держави Євросоюзу, може вільно пересуватися та обирати місце роботи та проживання на території будь-якої іншої держави-члена ЄС (з певними початковими обмеженнями для громадян країн так званих «нових» членів ЄС). В умовах, коли громадяни країн Євросоюзу користуються широким обсягом не тільки соціальних, а й політичних прав незалежно від місця їх фактичної резиденції (наприклад, вони можуть брати участь у виборах до місцевих органів влади, а також у виборах депутатів Європарламенту), цілком зрозуміло, що **питання єдиного, подвійного чи множинного громадянства не тільки значною мірою змінює свій контекст, але фактично втрачає той сенс, який залишається надзвичайно актуальним для громадян інших держав, зокрема, тих європейських країн, які не є членами Європейського Союзу.**

На відміну від більшості старих та нових членів ЄС та країн-кандидатів, **питання громадянства є особливо чутливими у тих постімперських та пострадянських державах, які відчують на собі**

¹³³ Benhabib, Seyla. 2004. The Rights of Others: Aliens, Residents, and Citizens. New York: Cambridge University Press.

¹³⁴ McGarry, John, and Michael Keating, eds. 2006. European Integration and the Nationalities Question. London and New York: Routledge.

тиск нео-імперських амбіцій колишніх метрополій, – насамперед, сучасної Росії.¹³⁵ Проблема додатково загострилася після ухвалення Держдумою та Радою Федерацій РФ (вже після війни з Грузією) змін до закону про громадянство, які суттєво спростили та полегшили набуття російського громадянства насамперед, колишніми громадянами СРСР. Відтепер вони звільнені від зобов'язань проживати на території Росії протягом 5-ти років, підтверджували джерела своїх доходів та доводити володіння російською мовою. Згідно з деякими статистичними даними, таких осіб в Україні може бути понад 8 мільйонів,¹³⁶ що викликає цілком виправдану стурбованість значної частини депутатського корпусу стосовно нових загроз національній та регіональній безпеці.¹³⁷ Тому збереження інституту єдиного громадянства сприймається в Україні як інструмент захисту від такого тиску, в той час як запобігання набуття громадянами України додаткового громадянства інших країн – нових членів ЄС – можна розглядатися як засіб уникнути надто потужних впливів робочої сили в регіони, більш привабливі з економічної точки зору. Тобто, варто розрізняти суто економічну складову ситуацій, що призводять до прагнення українських громадян здобути громадянство Румунії, Польщі, Чехії, Словаччини тощо, і політичні ризики, які виникають внаслідок збільшення кількості осіб, що мають подвійне – українсько-російське – громадянство, зокрема, в Автономній Республіці Крим і місті Севастополі, де базується Чорноморський Флот РФ.¹³⁸

5.3. Вплив загострення ситуації в сепаратистських регіонах пострадянських держав на проблеми громадянства

Російсько-грузинська війна серпня 2008-го року й наступне офіційне визнання Росією державної незалежності Південної Осетії та Абхазії викликало хвилю стурбованості в усьому світі, а також певні зміни у поглядах на проблеми громадянства. Зокрема, поступово формується й зростає усвідомлення негативної ролі політики масового надання громадянства однієї держави жителям інших держав, особливо – їхніх сепаратистських регіонів. Найбільш показовим у цьому плані можна вважати заяву Верховного Комісара ОБСЄ з питань національних меншин (ВКНМ ОБСЄ), оприлюднену 25-го серпня 2008-го року. У ній міститься,

¹³⁵ Migration and Dual Citizenship: New Europe, Old Nationalism? By Egle Verseckaitė, March 26, 2008, pp. 1 – 37.

¹³⁶ Более 8 миллионов украинцев теперь без проблем могут стать подданными России. 22.09.2008, <http://censor.net.ua/go/offer--ResourceID--96959>.

¹³⁷ Российская паспортизация — новый вид захвата территорий. 24.09.2008 г., ЛІГАБізнесІнформ, <http://ukrtudprom.ua/news/sgsh4334454545.html>.

¹³⁸ Прокуратура виявила в Севастополі 1,5 тисячі російських моряків с незаконним подвійним громадянством. Діна Курышко, 11.09.2008, <http://censor.net.ua/go/offer/ResourceID/95892.html>.

зокрема, заклик до держав – членів ОБСЄ – утриматися від масового надання свого громадянства громадянам/жителям інших країн.¹³⁹

Більш детально це питання розглянуте у документі під назвою «Больцано-Бозенські Рекомендації стосовно національних меншин у міждержавних відносинах та Пояснювальна записка», опублікованих офісом ВКНМ ОБСЄ у жовтні 2008-го року.¹⁴⁰ Згідно з положеннями цих рекомендацій, **відповідальність за дотримання прав осіб, що належать до національних меншин, належить державі їхнього проживання, а в окремих випадках вимагає легітимного втручання міжнародної спільноти.** Винятком з цієї загальної норми міжнародного права, що дозволяє здійснення юрисдикції іншою державою, становлять посольства та консульства, екіпажі кораблів та, певною мірою, *громадяни, що проживають за межами держави, яка надала їм своє громадянство.* У Пояснювальній записці сказано також, що *«як правило, держава може надавати консульський захист своїм громадянам за кордоном лише після консультацій та отримання згоди держави їх постійного або тимчасового перебування, за винятком найбільш термінових та невідкладних гуманітарних обставин, за яких подібні консультації неможливі або стоять на шляху здійснення ефективного захисту».*¹⁴¹

Окремий пункт Рекомендацій стосується безпосередньо проблем громадянства. Наполегливо підтверджуючи рекомендацію утримуватися від масового надання громадянства особам, що проживають за кордонами певної держави але мають з нею зв'язки етнічного, лінгвістичного, культурного або релігійного характеру, ВКНМ ОБСЄ зауважує, що це стосується навіть тих ситуацій, коли *законодавство країни проживання [таких осіб] дозволяє подвійне громадянство.* Наведене далі пояснення полягає у тому, що це **«надзвичайно чутливе» питання, оскільки здійснення подібної політики може сприйматися як таке, що підриває суверенітет та територіальну цілісність держави,** входить у протиріччя з принципами дружніх, добросусідських відносин між державами, сприяє зростанню напруження і таким чином негативно впливає на двосторонні міждержавні стосунки. Особливо чутливі ситуації виникають у випадках, коли йдеться про сусідню державу чи її певні територіальні одиниці.¹⁴²

¹³⁹ OSCE High Commissioner issues statement on protection of minorities and citizens abroad. Press release http://www.osce.org/hcnm/item_1_32663.html.

¹⁴⁰ Див. The Bolzano/Bozen Recommendations on National Minorities in Inter-State Relations & Explanatory Note, http://www.osce.org/publications/hcnm/2008/10/33388_1189_en.pdf.

¹⁴¹ Ibid., 4, стор. 12.

¹⁴² Ibid., 11, стор. 19 – 20.

В Україні реакція на вищезгадані події серпня 2008-го року була особливо гострою у зв'язку з конфліктним потенціалом Криму й численними повідомленнями про масове надання російського громадянства жителям АРК і особливо військовослужбовцям Чорноморського Флоту РФ та членам їх сімей. Внаслідок цього, було терміново розроблено кілька законопроектів, спрямованих на подолання випадків подвійного чи множинного громадянства всупереч чинному законодавству України. Наприклад, депутати від Блоку Литвина О. Зарубінський та М. Рудченко зареєстрували законопроект, яким передбачена втрата українського громадянства у разі отримання паспорта іншої держави.¹⁴³ Ще радикальніший проект закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо відповідальності за приховування факту перебування у громадянстві іншої держави або набуття такого громадянства)» розробили народні депутати України В. Швець та В. Макієнко (фракція БЮТ).¹⁴⁴ У цьому законопроекті пропонується внести зміни до Закону про громадянство України, доповнивши його статтею про обов'язок громадянина України повідомити про факт набуття або перебування у громадянстві (підданстві) іншої держави (держав). За приховування такого факту пропонується встановити кримінальну відповідальність у вигляді штрафу (у розмірі десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) або позбавлення волі на строк до п'яти років, внаслідок чого мають бути внесені відповідні зміни до Кримінального кодексу України (розділ «Злочини проти основ національної безпеки України») та Кримінально-процесуального кодексу. У пояснювальній записці до законопроекту зазначено, зокрема, що загрози національній безпеці України можуть виникати у зв'язку з наявністю військовослужбовців Чорноморського Флоту Російської Федерації, що одночасно мають громадянство України і РФ.

Треба зауважити, що міжнародні норми в принципі не заперечують у певних, чітко окреслених, ситуаціях права держави позбавляти свого громадянства. Зокрема, у Європейській конвенції з питань громадянства,¹⁴⁵ ратифікованій Україною, міститься положення про те, що держава може позбавити свого громадянства осіб у разі *добровільного набуття* ними громадянства іншої держави (Стаття 7, 1-а). У той же час, у жодному з міжнародних документів та договорів не передбачено кримінальної відповідальності за приховування фактів наявності іншого

¹⁴³ <http://www.segodnya.ua/news/12064543.html>, 19 вересня 2008 року.

¹⁴⁴ Реєстраційний № 3102 від 11.09.2008 р.

¹⁴⁵ European Convention on Nationality (ETS No.: 166). Strasbourg, 6.XI.1997.

громадянства громадянами тих країн, які не визнають подвійного чи множинного громадянства.

Зрозуміло, що **намагання подолати законодавчим шляхом порушення чинного українського законодавства про єдине громадянство не може обмежуватися боротьбою лише з власниками водночас і українських, і російських паспортів**; це було б відверто дискримінаційною політикою, а також проявом застосування подвійних стандартів. Тому постає питання, як ця проблема може вирішуватися в контексті набуття громадянами України громадянства сусідніх країн Центральної та Східної Європи, що увійшли до Європейського Союзу і НАТО, а також стосовно громадян України, які проживають у Придністровському регіоні Республіки Молдова.

5.4. Проблема громадянства в контексті Придністровського конфлікту

Наведений короткий огляд сучасних міжнародних та європейських підходів до питань громадянства у міждержавних стосунках дозволяє чітко усвідомити, що попри наявну динаміку, **всі норми, стандарти та відповідні рекомендації стосуються лише суверенних загально-визнаних держав, які є повноцінними суб'єктами міжнародного права, і не можуть бути застосованими до сепаратистських регіонів тих легітимних держав, які не в змозі здійснювати над ними свою юрисдикцію, тобто, до псевдо-державних утворень, що останнім часом набули назву *de facto states*.**¹⁴⁶

Це спостереження повною мірою стосується Придністровського регіону Республіки Молдови. Зрозуміло, що **«внутрішнє» громадянство так званої «Придністровської Молдавської Республіки» жодною мірою не надає жителям цього регіону необхідного обсягу прав, хоча, згідно з твердженнями самих мешканців, воно є необхідним задля отримання певного соціального захисту.** Тому переважна більшість жителів Придністров'я – за офіційними даними, понад 90% – отримали громадянство РМ. В той же час, оскільки законодавство Молдови не забороняє ані подвійного, ані множинного громадянства, значна частина таких громадян набула також громадянства Російської Федерації та/або України.

¹⁴⁶ De Facto States -The Quest for Sovereignty. Tozun Bahcheli, Barry Bartmann, Henry Srebrnik (Eds.), 296 pp., Taylor & Francis, 2004.

До останнього часу ця проблема не знаходила належної уваги з боку органів державної влади України. Вперше це питання було поставлено групою незалежних експертів, які підготували документ під назвою «Тристоронній план розв'язання придністровської проблеми».¹⁴⁷ Зокрема, в ньому зазначено, що **надання українського громадянства жителям Придністровського регіону створить у майбутньому суттєві перешкоди для участі цієї частини населення східних районів у суспільному та політичному житті об'єднаної Республіки Молдова** – особливо, через недопущення їх обрання у представницькі органи влади, вступу до політичних партій, участі у референдумах тощо. Заключна частина – Рекомендації – містить заклик «переглянути політику масового надання громадянства Україні жителями придністровського регіону РМ», а також «спонукати етнічних українців, що проживають на території придністровського регіону РМ і не планують виїхати з регіону, отримувати громадянство Республіки Молдова». **Водночас, держава має надавати всебічну підтримку в задоволенні їхніх етнокультурних потреб у повній відповідності з європейськими стандартами, нормами та міжнародними угодами, учасниками яких є Україна та Молдова.**

З часу оприлюднення цієї аналітичної доповіді ситуація не змінилася на краще; більше того, **перебіг подій останнього часу лише ускладнив проблему етнічних українців – жителів Придністровського регіону РМ – які отримали громадянство і Молдови, і України.** Найбільш кричущим випадком, що демонструє слабкість та непослідовність української політики стосовно власних громадян, що проживають у Придністров'ї, є трагічна історія загибелі Євгена Колобишка – громадянина України (його батько також має українське громадянство), який змушений був піти служити у Придністровській армії, незважаючи на своє та батьків небажання (у зв'язку з жакливими умовами, брутальним порушенням прав військовослужбовців та знущанням над ними¹⁴⁸). Намагання пройти військову службу у легітимних Збройних Силах України виявилися марними. Цей випадок, що привернув до себе увагу молдавських, а потім і українських правозахисників та журналістів,¹⁴⁹ має перспективу розгляду в Європейському суді з прав людини, де в якості відповідачів, найімовірніше, фігуруватимуть Республіка Молдова та Україна (оскільки нелегітимна ПМР не може виступати в якості суб'єкта

¹⁴⁷ Тристоронній план розв'язання Придністровської проблеми. – Київ-Кишинів-Бухарест, 2006.

¹⁴⁸ Research «The military service obligations of the inhabitants from the Transnistrian region of Moldova.» Chişinău, 2008, PROMO-LEX, <http://www.promolex.org.md/docs/reports/Studiu%20Obligat%20Militari%20eng.pdf>.

¹⁴⁹ Ibid., «Case study: Eugen Kolobyshko». Chişinău, 2008, PROMO-LEX, стор. 45. Див. також Ярослав Довгопол: «Українці в Придністров'є - хто захищає їх права?» Укрінформ, 18 серпня 2008 року, <http://news.ukrinform.com/rus/order/?id=719134>.

міжнародного права). В цьому контексті варто згадати й Статтю 25 Конституції України, згідно з якою «Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами».

Підсумовуючи сказане, зауважимо, що **в проблемі подвійного громадянства, не передбаченого чинним законодавством України, існує колізія, яку на сьогодні неможливо розв'язати, спираючись лише на норми міжнародного права включно з відповідними угодами, підписаними та ратифікованими Україною.** В контексті ж Придністровської проблеми, це питання заслуговує на особливу увагу з боку органів державної влади та громадянського суспільства двох сусідніх країн – України та Молдови. Можна однозначно стверджувати, що у разі, якби Республіка Молдова, за допомогою міжнародної спільноти, спромоглася ре-інтегрувати цей сепаратистський регіон, або з'явилася оптимістична перспектива успішного подолання придністровського сепаратизму найближчим часом, тоді владні структури України, включно з Посольством України в РМ та консульськими службами, безсумнівно мали б негайно розпочати консультації стосовно надання громадянства етнічним українцям Придністров'я з відповідними органами влади Молдови. На превеликий жаль, реалії сьогодення полягають у тому, що не тільки цей «заморожений конфлікт», але й «заморожений» переговорний процес консервують ситуацію *status quo* і навіть сприяють посиленню атрибутів «державності ПМР». Незважаючи на ці негативні тенденції та обставини, відповідний крок з боку України, навіть за відсутності офіційної юрисдикції Молдови над територією Придністров'я, є бажаним та цілком виправданим, оскільки він міг би сприяти налагодженню атмосфери більшої довіри у двосторонніх міждержавних стосунках. Зокрема, така ініціатива стимулювала б ефективнішу співпрацю, спрямовану на мирне політичне врегулювання цього сепаратистського конфлікту (що є очевидною сферою національних інтересів та важливою умовою зміцнення національної безпеки не тільки Республіки Молдова, а й України). **Політична воля українського уряду могла б також зняти певне напруження, що спостерігається у молдавському суспільстві в зв'язку з таким чутливим питанням, як виникнення та поширення – уявне чи реальне – «проукраїнського сепаратизму» в Придністров'ї** (на додаток до широко відомого проросійського).

В той же час, останні українські законодавчі ініціативи, спричинені кризою на Південному Кавказі, додають невизначеності ситуації українських громадян Придністровського регіону РМ. Зокрема, виникає низка питань: чи можливо і чи бажано застосування до них кримінальної відповідальності за приховування факту подвійного громадянства? Чи є

намір обмінюватися відповідною інформацією з урядом Молдови з метою виявлення випадків подвійного громадянства? І чи є реальною та політично виправданою перспектива примушувати членів цієї специфічної категорії громадян України відмовлятися від одного з двох громадянств, або позбавляти українського громадянства (як то передбачено одним із згаданих вище законопроектів) тих із них, хто є також громадянами Республіки Молдова, а дехто – ще й громадянами Росії? Наразі на поставлені запитання навряд чи можна знайти однозначну відповідь, однак **не викликає сумніву необхідність термінового вироблення більш послідовної і збалансованої політики, яка б, з одного боку, не входила у протиріччя з сучасними принципами міжнародного права, зокрема, стосовно добросусідських відносин між державами, з іншого боку, повністю відповідала національним інтересам України.** Розроблення та впровадження такої політики потребує постійного діалогу з Республікою Молдова, а також залучення спеціалізованих структур Ради Європи та ОБСЄ та постійних консультацій з представниками Євросоюзу, – насамперед, тими з них, хто безпосередньо відповідає за політику Євросоюзу в Республіці Молдова та її Придністровському регіоні.

6. ПИТАННЯ РЕЖИМУ УКРАЇНСЬКО-МОЛДОВСЬКОГО КОРДОНУ

Ярослав МАТІЙЧИК

6.1. Загальна оцінка стану українсько-молдовського кордону

Функціонування українсько-молдовського кордону, що складає 1222 км (у тому числі із придністровською ділянкою в 462 км), регулюється, передусім, Договором про добросусідство, дружбу і співробітництво між Україною і Республікою Молдова (від 1992 р.), Договором про співробітництво на період 1998-2007 рр. (від 1998 р.), Договором між Україною і Республікою Молдова про державний кордон (від 1999 р.), Додатковим протоколом до цього договору (щодо передачі у власність Україні ділянки автомобільної дороги Одеса-Рені в районі населеного пункту Паланка Республіки Молдова, а також земельної ділянки, по якій вона проходить, і режиму їх експлуатації; від 1999 р.), Положенням про демаркацію державного кордону між Україною і Республікою Молдова (від 2003 р.), Протоколом про взаємодію в інтересах охорони українсько-молдовського державного кордону (від 2003 р.), Протоколом про взаємодію в пунктах пропуску через українсько-молдовський державний кордон (від 2001 р.; набрав чинності 2002 р.), Угодою про безвізові поїздки громадян (від 2001 р.; набрала чинності 2002 р.), додатковими положеннями до Режиму взаємних поїздок громадян України та Республіки Молдова (від 2005 р.)¹⁵⁰. Нормативно-правове забезпечення митного режиму України складається з Митного кодексу України, законів України та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних конвенцій (до яких долучилися Україна і Молдова) та урядових/міжвідомчих українсько-молдовських угод¹⁵¹. Як в Україні, так і в Молдові організація функціонування кордону, в рамках міжнародної практики, передбачає узгоджену співпрацю, передусім, відомств прикордонної та митної служб.

Наразі, **питання міждержавного кордону належать до пріоритетів українсько-молдовських відносин**, оскільки незавершеним є демаркаційний процес; актуальними також залишаються питання ефективного забезпечення прикордонного і митного контролю, передусім, на придністровському відтинку; важливе місце у відносинах займає політичний діалог і співпраця на міжнародному рівні в межах врегулювання Придністровського «замороженого конфлікту».

¹⁵⁰ Дані Державної прикордонної служби України (детальніше: <http://www.pvu.gov.ua>)

¹⁵¹ Дані Державної митної служби України (детальніше: <http://www.customs.gov.ua>)

З огляду на чинник даного «заморожено конфлікту» та необхідність протидії контрабанді, нелегальній міграції та поширенню озброєнь і наркотичних речовин, **питання функціонування українсько-молдовського кордону** є не тільки проблемою міждержавних відносин України та Молдови, а й перебуває у **фокусі міжнародної уваги (насамперед Євросоюзу) з приводу збереження/забезпечення регіональної стабільності в загальноєвропейському безпековому контексті.**

Аналіз чисельних відомчих і незалежних що українських, що молдовських, що європейських досліджень, доводить: **недоліки функціонування українсько-молдовського кордону криються, передусім, у сплетінні сепаратистського (придністровського) і контрабандного чинників.** Також, **важливе значення для належного забезпечення функціонування кордону має вирішення трьох проблем:**

- **політичної (українсько-молдовської) незговірливості щодо завершення процесу демаркації кордону;**
- **недостатності його матеріально-технічного оснащення;**
- **дефіциту якості організації режимів митного і прикордонного контролю:** забезпечення «надійності контрабандного фільтру» і «гуманного» – з політико-правової точки зору – режимів митного і прикордонного контролю (руху товарів і людей).

Важливо розуміти, що **хоча вирішальним механізмом наведення ладу на кордоні є заходи в межах українсько-молдовських відносин, однак їх потенціал є недостатнім, а тому без кооптування ширших міжнародних зусиль і досвіду не обійтись.** Зокрема, визначальним для ситуації в регіоні в цілому є російський фактор, цілі і пріоритети зовнішньої політики РФ у Східній Європі та на Кавказі, її мотивації у регіональному форматі багатосторонніх відносин, зокрема щодо врегулювання придністровського конфлікту тощо. Також, суттєво важливою для регіону є політика Євросоюзу¹⁵², яка тривалий час носила аморфний характер, а тепер набуває все більш виразніших рис через інструменти/можливості Спільної зовнішньої та безпекової політики, стратегії «Чорноморська стратегія», програми «Східного партнерства» та зростаючого розуміння значення ролі Місії ЕУВАМ¹⁵³. Не можна віднести до скромної і роль Сполучених Штатів Америки, які спільно з європейськими партнерами доклали значних і конструктивних зусиль щодо врегулювання придністровського конфлікту,

¹⁵² З інтерв'ю міністра реінтеграції РМ І. Стевіле ІА «Українські новини», – грудень 2008 р., – (<http://www.ukranews.com/rus/article/167480.html>)

¹⁵³ <http://ua.for-ua.com/ukraine/2009/01/28/184650.html>

протидії контрабанді, допомоги в розвитку матеріально-технічного оснащення та налагодження більш ефективного функціонування українсько-молдовського кордону.

Таким чином, наведені чинники і проблеми виступають не тільки стратегічними пріоритетами українсько-молдовських взаємин та напрямками подальших цілеспрямованих спільних заходів/дій української і молдовської сторін, а й входять до числа пріоритетів їх співпраці з європейськими, російськими і американськими партнерами. Оцінка фактичної ситуації вказує, що дані напрями поліпшення ситуації на кордоні тісно переплетені, і саме тому акцентовану увагу має привертати необхідність одночасного, узгодженого і послідовного докладання зусиль в дипломатичній, політико-правовій, процедурно-організаційній та ресурсній сферах. **Здійснити це можна лише в межах нової стратегії регіональної співпраці**, скажімо, у вигляді окремої міжнародної програми заходів ЄС та ОБСЄ. Як доводить сьогоднішня, без застосування комплексного підходу до вирішення зазначених проблем, вирішити їх окремо ставатиме дедалі складнішою справою, ситуація набуватиме консервативних, стагнаційних ознак.

У підсумку, виходячи із наведеного **стратегія налагодження надійного функціонування кордону мала б передбачати одночасне посилення зусиль в напрямках:**

- (1) міжнародної актуалізації проблеми, посилення кооперації і координації міжнародних зусиль, забезпечення наполегливості і послідовності і діях щодо фактичного врегулювання придністровського конфлікту і державної реінтеграції Молдови;
- (2) впровадження більш суворих і системних заходів з протидії контрабанді і корупції, нелегальній міграції та поширенню озброєнь і наркотичних речовин;
- (3) віднаходження політичного компромісу між Києвом та Кишиневом щодо завершення демаркації кордону і прискорене проведення фактичних демаркаційних заходів;
- (4) збільшення до необхідного обсягу ресурсного забезпечення для поліпшення матеріально-технічного оснащення кордону та для належного вчинення митного і прикордонного контролю.

В контексті теми стану і функціонування українсько-молдовського кордону необхідно зосередити увагу на аспектах, що мають безпосереднє відношення до проблеми, а саме – забезпечення ефективності режимів прикордонного та митного контролю.

6.2. Проблеми забезпечення прикордонного режиму на українсько-молдовському кордоні

Серед питань *забезпечення прикордонного режиму*, як зазначалося вище, чільне місце займає проблема завершення демаркаційного процесу. Необхідно також сказати, що на даний режим більшою мірою справляє вплив перший – із двох вищенаведених чинників – сепаратистський (придністровський конфлікт).

Українсько-молдовський державний кордон протяжністю 1222 км (Чернівецька, Вінницька, Одеська області), враховуючи особливості внутрішньополітичної ситуації у Республіці Молдова, умовно поділений на північну, центральну (придністровський регіон) та південну ділянки. Держкордон між країнами проходить землями сільськогосподарського та іншого призначення (суходільні ділянки), землями державного лісового та водного фонду, а також забудованими землями (населеними пунктами). До 1999 року було завершено комплекс заходів щодо делімітації українсько – молдовського державного кордону (за виключенням його центральної ділянки з причин існуючої придністровської проблеми). У подальшому до 2002 року було створено достатню нормативно-правову базу для демаркації делімітованої частини кордону. Відтак, у березні 2002 р. була створена Спільна українсько-молдовська демаркаційна комісія, яка контролює хід цих робіт. Однак, комісія зіштовхнулася із низкою проблем, що не можуть бути вирішені в рамках тільки її повноважень та можливостей.

Облаштування кордонів між Україною та Молдовою, так само, як і у випадку з іншими колишніми республіками Радянського Союзу, потребує вирішення низки складних міждержавних проблемних питань, як то, наприклад, застаріла топографічна основа не відображає сучасного стану місцевості. Навіть незначні неточності чи помилки у визначенні лінії кордону на карті дають суттєві розбіжності з матеріалами землеустрою, що призводить до спорів та конфліктів.

Географічна інформація, особливо у вигляді карт, завжди була основою в процесі встановлення й управління державними кордонами. Забезпечення точною географічною інформацією не гарантує, що кордон буде без проблем, але кордони, створені на основі бідної географічної інформації, майже незмінно стають джерелом суперечок і непорозумінь між державами. Саме у цій площині треба розглядати інцидент на українсько-молдовському кордоні, що трапився 17 липня 2003 р., коли молдовські прикордонники увійшли на територію української гідроаккумулятивної електростанції на річці Дністер і встановили там свій прикордонний пост. Не може не привертати увагу той факт, що **делімітацію українсько-молдовського кордону проводили у**

1995-1999 рр. на топографічних картах масштабу 1:50000, які зображували тенденцію мінливості місцевості впродовж 1977-1995 рр.; топографічні карти масштабу 1:10000, які використовували як робочі, виявилися теж застарілими¹⁵⁴. І, зокрема, на цих картах ще не було Дністровської ГАЕС, яку почали споруджувати в 1985 році.

Топографічні карти є особливим стратегічним продуктом, який фіксує місцевість на момент знімання. Проходить кілька років – і місцевість змінюється під дією природи і людини. Саме тому топографічні карти треба регулярно поновлювати і перевидавати. Для цього існують періодична та безперервна системи оновлення топографічних карт. Через відсутність коштів карти не оновлювали, і склалось так, що тема Дністровської ГАЕС у процесі делімітації українсько-молдовського кордону для сторін «була невідомою і не обговорювалася». Державний кордон пройшов по середині фарватеру річки Дністер, а ГАЕС – український господарський об'єкт – опинилася як на українській, так і молдовській території.

Для належного картографо-геодезичного забезпечення потреб державного кордону необхідне впровадження сучасних технологій, вдосконалення топографічної вивченості шляхом проведення топографічних знімачь у потрібних масштабах необхідних прикордонних районів, а також оптимальна періодичність оновлення топографічних карт. Увесь комплекс робіт із картографо-геодезичного забезпечення державного кордону, створення геоінформаційної системи для ефективного управління державним кордоном повинен стати суттєвим аргументом гарантування національної безпеки та збереження міжнародної стабільності та миру в регіоні. Зрозуміло, що досягти цього було б цілком можливо здійснюючи спільне вивчення та оцінку топографічних змін суміжних прикордонних територій .

На сьогодні, станом на початок 2009 року, ситуація навколо демаркації українсько-молдовського державного кордону є наступною. Проведені – в Молдові 34-те засідання Спільної українсько-молдовської демаркаційної комісії (СУМДК) (23-25 вересня 2008 р.; м. Кагул, РМ) та в Україні 35-те засідання СУМДК (19-20 листопада 2008 р.; смт. Сергіївка Одеської області).

Результати їх проведення підтвердили складний характер дипломатичного діалогу, незмінність позицій сторін на головних напрямках демаркації: Дністровський буферний гідровузол, район населеного пункту Джурджулешть, південна та центральна ділянки кордону.

¹⁵⁴ <http://www.ji-magazine.lviv.ua/kordon/cooperation/2003/1g25-09.htm>

Молдовською делегацією вкотре було запропоновано «компроміс» щодо вирішення зазначеного пакету проблем – поступки України з питань демаркації в районі транспортно-енергетичного комплексу Джурджулешть взамін на вирішення питання демаркації державного кордону в районі греблі Дністровського буферного гідровузла (Дністровської ГЕС-2) за варіантом української сторони, висунутим на попередніх засіданнях СУМДК, а також усунення суперечок навколо питань взаємного визнання прав і регулювання відносин власності. При цьому посилення робилися на домовленості, яких було досягнуто президентами України та Молдови 6 червня 2008 р. у рамках неформального Саміту Глав держав-учасниць СНД (м. Санкт-Петербург, РФ).

У ході обговорення питання демаркації центральної ділянки українсько-молдовського державного кордону українською стороною було запропоновано визначити конкретні строки та відрізок державного кордону на даній ділянці, на якому слід розпочати демаркаційні роботи. У відповідь молдовська сторона зазначила, що для цього необхідне залучення представників земельпорядних служб відповідних прикордонних районів, тобто районів Придністров'я. Представники Молдови повідомили, що на адресу адміністрації Придністровського регіону неодноразово направлялися офіційні звернення через Міністерство реінтеграції Молдови з метою залучення до демаркаційних робіт представників земельпорядних служб Придністровського регіону. Дані звернення залишилися без відповіді. Виходячи з таких обставин, у ході узгодження Плану виконання демаркаційних робіт на 2009 рік молдовська сторона пропонувала взагалі вилучити пункт про заходи з демаркації центральної ділянки. Зрештою, українсько-молдовські дебати завершилися визнанням необхідності залучення України і представників ЄС (Місії EUBAM) до вирішення питання про забезпечення відповідного ставлення придністровської сторони до заходів з демаркації міждержавного кордону України та Молдови, а в кінцевий варіант Плану зазначений пункт було внесено.

Наразі, **питання підписання та ратифікації Договору про режим державного кордону та прикордонну взаємодію і співпрацю знаходиться на етапі погодження.** Молдовський проект Договору направлений на адресу МЗС України.

Крім того, між Україною, Республікою Молдова і Румунією повинен бути підписаний тристоронній Договір про точки стику державних кордонів країн, проте МЗС Молдови відповідною нотою поінформувало українську сторону про неможливість на даному етапі розгляду цього питання з причини відсутності відповідного двостороннього Договору між Молдовою та Румунією.

Таким чином, у питанні започаткування демаркації центральної (придністровської) ділянки українсько-молдовського державного кордону Кишинів займає анемічну позицію, яка полягає у затягуванні початку цих робіт до остаточного узгодження лінії демаркації в районі Джурджулешть та Дністровської ГАЕС. Примітно, що здійснення офіційного листування Міністерства реінтеграції Молдови з Тирасполем щодо залучення представників землевпорядних служб придністровських районів (які межують з Україною), до роботи СУМДК ведеться без визначення конкретного складу делегації від Придністров'я, її повноважень та функцій. Тому очікувати на зміну в ігноруванні придністровською адміністрацією питань, пов'язаних з демаркацією центральної ділянки кордону, не доводиться. Внаслідок описаних обставин вкотре ставиться під сумнів реальність виконання Графіку вирішення першочергових питань українсько-молдовських відносин, передусім щодо завершення демаркації зазначених ділянок (що було заплановано іще на березень – квітень 2008 року) та своєчасність проведення засідання Міжурядової українсько-молдовської змішаної комісії з торговельно-економічного співробітництва.

На підставі вищезазначено зробимо деякі **узагальнення щодо оцінки ситуації навколо демаркації українсько-молдовського державного кордону:**

1. Офіційний Кишинів готовий до вирішення питання демаркації державного кордону у районі греблі Дністровського буферного гідровузла за варіантом української сторони у разі поступок з боку України в питаннях демаркації спільного кордону в районі транспортно-енергетичного комплексу н.п. Джурджулешть.

2. Молдовська сторона схильна до затягування початку демаркації центральної (придністровської) ділянки українсько-молдовського державного кордону, посилаючись на пасивну реакцію керівництва Придністровського регіону на офіційні запрошення Міністерства реінтеграції РМ щодо залучення представників землевпорядних служб районів Придністров'я, які межують з Україною, до роботи в СУМДК.

3. Керівництво Придністровського регіону в цілому позитивно ставиться до необхідності демаркації ділянки кордону з Україною, проте «ініціатива» в цьому питанні мала б належати українській стороні. Це, також, впливає з неофіційних бесід із придністровським істеблішментом.

З огляду на таку ситуацію, коли стає очевидним, що найбільш зацікавленою у вирішенні проблем демаркації українсько-молдовського державного кордону є Україна, для **Києва видається доцільним ініціювати**

Робочу зустріч представників відомств, задіяних у процесі демаркації від України, Молдови та придністровської сторони під егідою Спеціального представника України з питань придністровського врегулювання (за участю представників Місії EUBAM), на якій опрацювати механізм участі представників Придністров'я у роботі Спільної демаркаційної комісії, погодити конкретні терміни, порядок (в тому числі і юридичні особливості, виходячи з невизнаного статусу Придністров'я) та матеріально-технічне забезпечення демаркації центральної ділянки кордону.

Задля поживалення темпів переговорного процесу і практичних заходів з демаркації українсько-молдовського державного кордону, **Києву необхідно ініціювати проведення такої Робочої зустрічі вже ближчим часом** (в незалежності від перебігу політичних (виборчих) процесів в Молдові чи Україні). Видається, що **без проведення такої Робочої зустрічі і врегулювання вищенаведених чутливих питань чергове засідання СУМДК або не відбудеться, або ж буде безпредметним з точки зору політичної ефективності.**

6.3. Проблеми забезпечення митного режиму на українсько-молдовському кордоні

Як доводить вивчення ситуації, проблемі *забезпечення митного режиму* на українсько-молдовському кордоні характерні аспекти, які виражені не так політично (як у випадку із прикордонним режимом), як юридично й економічно. І це зрозуміло, оскільки у частині організації режиму митного контролю на українсько-молдовському кордоні, на відміну від випадку із забезпеченням прикордонного режиму, йдеться про протидію міжнародній організованій злочинності, контрабанді, нелегальному поширенню озброєнь і наркотичних речовин.

Чутливим аспектом в організації режиму митного контролю на українсько-молдовському кордоні є *інформаційне забезпечення та інформатизація митних органів, обмін оперативною інформацією*. На виконання Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» та Постанови Кабінету Міністрів України від 10.12.03 № 1896 «Про Єдину державну інформаційну систему у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму» розроблено та розпочато поетапне впровадження Єдиної інформаційної системи в експлуатацію.

На виконання Указів Президента України від 18.01.01 № 22 «Про заходи щодо посилення боротьби з незаконною міграцією», від 09.02.04 № 175 «Про систему заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам корупції» впроваджена автоматизована інформаційна система перетину державного кордону України і банк даних міжвідомчого користування. З метою впровадження автоматизованого ведення баз даних інформації про контрабанду та порушення митних правил у центральній базі даних Держмитслужби та надання можливості отримання актуалізованої статистичної звітності введено в експлуатацію Програмно-інформаційний комплекс «Боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил». В Держмитслужбі України функціонує Єдина автоматизована інформаційна система (ЄАІС) як сукупність окремих автоматизованих інформаційних систем різного функціонального призначення, об'єднаних за допомогою телекомунікаційних мереж та множина інформаційних об'єктів, що ними обробляється. ЄАІС Держмитслужби містить в собі засоби для накопичення, обробки, зберігання та передавання даних, що є необхідними для діяльності митних органів.

В напрямку покращення стану інформаційного забезпечення митних органів розпочато масштабний процес реформування. Наразі, створено Регіональну інформаційну митницю (наказ Держмитслужби від 06.10.06 № 845), одним із завдань якої є створення «електронної митниці».

Договірні-правова база українсько-молдовського митного співробітництва регулює різноманітні аспекти взаємодії та включає в себе: міжнародні конвенції з митних питань; міжурядові угоди про взаємну допомогу в митних справах; угоди міжвідомчого характеру (у формі протоколів) про співробітництво у певних сферах митної справи. У межах співпраці з митними адміністраціями зарубіжних країн з метою попередження, припинення та розслідування випадків контрабанди та порушень митного законодавства Державна митна служба здійснює обмін інформацією на підставі міждержавних угод і міжвідомчих протоколів. На сьогодні здійснюється обмін інформацією з митними адміністраціями майже 70 країн світу¹⁵⁵.

У рамках реалізації євроінтеграційного курсу України Держмитслужба бере активну участь у виконанні положень базових документів щодо співробітництва між Україною та ЄС, зокрема положень Плану дій Україна – ЄС, документальному та технічному забезпеченні засідань органів, створених на виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і та державами-членами ЄС, Ради та Комітету з питань співробітництва між

¹⁵⁵ Дані Державної митної служби України (детальніше: <http://www.customs.gov.ua>)

Україною та ЄС (зокрема, Держмитслужба координує роботу Української частини Підкомітету № 5 «Митне та транскордонне співробітництво» Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС). Положення цих міжнародних угод і зобов'язань багато в чому тотожні молдовсько-євросоюзним; Україна і Молдова прагне розвивати відносини у прикордонній і митній справі на основі європейських підходів, правил, процедур – стандартів.

Відповідно до цілей та завдань Держмитслужби України та в межах її компетенції щодо забезпечення національної безпеки в сфері організації митного контролю в рамках міжурядових українсько-молдовських угод та рішень Кабінету Міністрів України визначено 55 пунктів пропуску через українсько-молдовський кордон (з них: міжнародних – 21; міждержавних – 15; місцевих – 19).

Табл. «Митно-пропускні пункти на міждержавному кордоні Україна-Молдова»

№	ID	Назва	Тип	Статус	корд.	мит.	сан.	фіто.	ветерин.	еколог.	СМАП
106	51200	Велика Кошниця	авто	м/держ.	+	+	-	-	-	-	-
107	51400	Болган	авто	міжн.	+	+	+	+	+	+	+
108	50200	Могилів-Подільський	авто	міжн.	+	+	+	+	+	+	+
109	51300	Грабарівка	авто	місц.	+	-	-	-	-	-	-
110	50300	Бронниця	авто	місц.	+	-	-	-	-	-	-
111	51500	Студена	авто	місц.	+	+	-	-	-	+	-
112	50100	Могилів-Подільський	залізн.	міжн.	+	+	+	+	+	+	-
113	51100	Велика Кошниця	річ.	місц.	+	-	-	-	-	-	-
114	50400	Оксанівка	річ.	місц.	+	-	-	-	-	-	-
115	50600	Михайлівка	річ.	місц.	+	-	-	-	-	-	-
116	50900	Цекинівка	річ.	місц.	+	+	-	-	-	-	-
117	50500	Велика Балка	річ.	місц.	+	-	-	-	-	-	-
118	50700	Ямпіль	річ.	місц.	+	+	+	-	-	-	-
119	51000	Цекинівка	паром	м/держ.	+	+	-	+	-	+	-
120	50800	Ямпіль	паром	міжн.	+	+	-	+	+	+	-
121	513300	Долинське	авто	м/держ.	+	+	-	-	+	-	-
122	513400	Рені	авто	міжн.	+	+	-	+	+	+	+
123	513500	Рені	залізн.	міжн.	+	+	-	+	+	+	-
124	512500	Лісове	авто	м/держ.	+	+	-	+	+	-	-
125	512700	Малоярославець	авто	м/держ.	+	+	-	+	+	-	-
126	512800	Нові Трояни	авто	м/держ.	+	+	-	+	+	-	-
127	512600	Серпине 1	авто	м/держ.	+	+	-	+	+	-	-
128	513100	Виноградівка	авто	міжн.	+	+	-	+	+	+	+
129	512300	Маяки – Паланка	авто	міжн.	+	+	-	+	+	+	+
130	512400	Старокозаче	авто	міжн.	+	+	+	+	+	-	+
131	513000	Табакі – Чумай	авто	міжн.	+	+	-	+	+	+	+
132	512900	Залізничне	авто	місц.	+	-	-	-	-	-	-
133	511600	Великопольське	авто	м/держ.	+	+	-	+	+	+	+
134	512200	Градинці	авто	м/держ.	+	+	-	-	+	+	+
135	511400	Йосипівка	авто	м/держ.	+	+	-	-	-	-	-

136	511700	Слав'яносербка	авто	м/держ.	+	+	-	+	+	-	+
137	510900	Станиславка	авто	м/держ.	+	+	-	+	+	-	-
138	510700	Тимкове	авто	м/держ.	+	+	-	+	+	-	+
139	512000	Кучурган	авто	міжн.	+	+	+	+	+	+	+
140	511300	Платонове	авто	міжн.	+	+	+	+	+	+	+
141	511800	Гребеники	авто	місц.	+	-	-	-	-	-	-
142	511200	Дубове	авто	місц.	+	-	-	-	-	-	-
143	511900	Розалівка	авто	місц.	+	-	-	-	-	-	-
144	510300	Олексіївка	авто	місц.	+	+	-	+	+	-	-
145	512100	Кучурган	залізн	міжн.	+	+	+	+	+	+	-
146	510600	Тимкове	залізн	міжн.	+	+	-	-	-	+	-
147	732300	Волошково	авто	м/держ.	+	+	-	-	-	-	-
148	731200	Подвір'я	авто	м/держ.	+	+	-	-	-	-	-
149	731600	Росошани	авто	міжн.	+	+	-	+	+	+	+
150	731400	Кельменці	авто	міжн.	+	+	-	+	+	+	+
151	731100	Мамалига	авто	міжн.	+	+	-	+	+	+	+
152	732200	Сокиряни	авто	міжн.	+	+	-	+	+	+	+
153	731900	Гвоздівці	авто	місц.	+	+	-	-	-	-	-
154	731700	Вашківці	авто	місц.	+	+	-	+	-	-	-
155	731300	Зелена	авто	місц.	+	+	-	-	-	-	-
156	731800	Новоолексіївка	авто	місц.	+	+	-	-	-	-	-
157	732000	Сокиряни	авто	місц.	+	+	-	-	-	-	-
158	731500	Кельменці	залізн	міжн.	+	+	-	-	+	-	-
159	731000	Мамалига	залізн	міжн.	+	+	-	+	+	+	-
160	732100	Сокиряни	залізн	міжн.	+	+	-	+	+	+	-

У плані поліпшення режимів митного і прикордонного контролю, відповідальність за реконструкцію та будівництво пунктів пропуску через українсько-молдовський кордон для автомобільного сполучення Кабінетом Міністрів України покладено на Держмитслужбу (Постанова № 48 від 1999 р.). Облаштування пунктів пропуску на українсько-молдовському кордоні також було передбачено відповідною Програмою дій, спрямованих на підтримання режиму державного кордону і прикордонного режиму, розвитку прикордонної та митної служб/органів України (Указ Президента України № 1241/2000 від 2000 р.). Проте, з передбачених Програмою дій належним чином облаштовано лише 8 (із маже 40) пунктів пропуску¹⁵⁶. Вивчення обставин стану справ вказує, що **основною причиною невиконання плану розбудови мережі пунктів пропуску для автомобільного сполучення залишається недостатнє фінансування цих заходів з державного бюджету України**. Разом з тим, у зв'язку зі збільшенням інтенсивності руху осіб та транспортних засобів, ця проблема постає чим раз гостріше. Зараз на українсько-молдовському кордоні перебудови потребує більшість пунктів пропуску.

¹⁵⁶ Дані Державної митної служби України (детальніше: <http://www.customs.gov.ua>)

Також, з метою запобігання незаконному переміщенню наркотичних засобів, зброї та вибухових речовин, товарів, які переміщуються з порушеннями митного законодавства, попри докладені зусилля і виділені ресурси, митні органи потребують подальшого суттєвого поліпшення у забезпеченні сучасними засобами огляду товарів, транспортних засобів, залізничних вагонів, контейнерів, які переміщуються через митний кордон України. Наразі, забезпечення технічними засобами митного контролю проводиться згідно з Державною цільовою програмою забезпечення митних органів технічними засобами митного контролю (постанова Кабінету Міністрів України від 22.09.04 № 1225). Вивчення змісту цієї програми вказує на те, що заходи і ресурси які нею передбачені вже не відповідають нинішнім потребам: програма має бути переглянута в частині збільшення державних асигнувань, передусім, на модернізацію міжнародних та міждержавних автомобільних пунктів перетину кордону.

На сьогодні, на рівні митної служби України для вирішення комплексу питань, пов'язаних з митною інфраструктурою та забезпеченням митних органів технічними засобами, завершується впровадження Довгострокового плану розвитку митної інфраструктури та технічного забезпечення митної системи на період 2006 – 2010 рр. (Наказ Держмитслужби України від 31.05.06 № 430). Також, в межах реалізації Концепції модернізації діяльності митної служби України (Наказ Держмитслужби від 17.10.06 № 895), та з метою усунення розриву в існуючій системі розслідування кримінальних справ про контрабанду, виявлених митними органами (від моменту порушення справи до направлення її до суду), розроблено відповідний проект Закону України¹⁵⁷. Даний законопроект передбачає надання окремим підрозділам митних органів права на проведення досудового слідства в справах про злочини, передбачені ст.ст. 201 та 305 Кримінального кодексу України, які виявлені митними органами, та оперативно-розшукової діяльності виключно з метою боротьби з контрабандою, злочинами у сфері діяльності митних органів й забезпечення захисту працівників митної служби від злочинних посягань, пов'язаних з виконанням ними службових обов'язків. З точки зору Держмитслужби України, необхідність прийняття зазначеного Закону обумовлена передусім тим, що митні органи України відповідно до вимог чинного законодавства є лише органами дізнання, а проведення досудового слідства в кримінальних справах про контрабанду покладено на слідчі органи Служби безпеки України.

Однак, як доводить дійсність, лише відомчими заходами досягти прогресу в модернізації оснащення є неможливо. Тут потребується істотне посилення урядової політики, законодавчої підтримки відомчих

¹⁵⁷ Дані Державної митної служби України (детальніше: <http://www.customs.gov.ua>)

ініціатив, врахування об'єктивно зрослих потреб на рівні державного бюджетування, що й передбачається статтею 24 Митного кодексу України про фінансування, матеріально-технічне забезпечення та розвиток інфраструктури митної служби України.

Крім бюджетних коштів **на розвиток митної системи залучається технічна допомога відповідно до міжнародних угод**, зокрема в рамках Програми розвитку ООН, Програми допомоги із запобігання торгівлі та зловживанню наркотиками в Білорусі, Україні та Молдові (Програма БУМАД 2), проекту «Реформа та модернізація митної служби України» за програмою «TACIS», угоди Нанна-Лугара. Враховуючи досвід співпраці і високий рівень міжнародної актуальності питання функціонування українсько-молдовського кордону, **варто було б вдатися до додаткових спроб інтенсифікації міжнародної технічної допомоги, пошуків спільної українсько-молдовської дипломатичної роботи із розширення кола міжнародних партнерів**, які потенційно могли б посприяти поліпшенню оснащення митної інфраструктури як з українського, так і з молдовського боку міждержавного кордону.

З урахуванням сучасних міжнародних тенденцій у розвитку митної справи і власного досвіду роботи митної служби України, **постала низка нових завдань, а також виникла нагальна потреба в проведенні комплексного огляду її діяльності та реформуванні її структури.** Реформування структури мало б бути спрямоване на покращення керованості й контрольованості митних органів та їх діяльності, посилення протидії порушенню митного законодавства. Передбачається, що після завершення реформування структури, система управління діяльністю митної служби стане багаторівневою, матиме змогу оперативно реагувати на регіональні особливості та при цьому залишатися простою, гнучкою і контрольованою по вертикалі на всіх рівнях. На рівні оперативної діяльності передбачається запровадження автономного виконання митними органами функцій (із застосування в межах визначених повноважень законодавства з питань митної справи та контролю за його дотриманням при переміщенні товарів і транспортних засобів через митний кордон України або розпорядження ними), з одночасним дотриманням однаковості застосування положень нормативно-правових актів під час здійснення митних процедур. При цьому з боку органів вищого рівня мав би забезпечуватися більш якісний (у порівнянні з нинішнім) контроль за виконанням функцій, покладених на митні органи, оцінка ефективності прийнятих управлінських рішень, а також оперативне реагування на отримані результати.

Загалом, **нинішнє вивчення стану справ із реформування митної служби України засвідчує, що воно тільки розпочалося і потребуватиме**

від української сторони іще неабияких політико-правових, матеріально-технічних та організаційних зусиль.

В розрізі забезпечення належного функціонування українсько-молдовського кордону **важливе місце займає розвиток стратегічного планування в рамках інтересів політики національної безпеки як України, так і Молдови.** Зокрема, для митної служби України ця система базується на трьох взаємопов'язаних складових¹⁵⁸:

- аналізі видів потенційних та реальних загроз національній безпеці в залежності від сфери та сили їх прояву, та визначення способів їх нейтралізації;
- визначенні реальної спроможності (кадрової, технічної, технологічної, ресурсно-фінансової) митної служби щодо виявлення, розпізнавання та нейтралізації загроз, втілених у конкретних засобах та предметах, що є об'єктами контролю з боку митних органів;
- оцінці результатів діяльності з виявлення, розпізнавання та нейтралізації таких загроз.

Загальна майбутня модель стратегічного планування й управління митної служби, що визначатиме структуру та зміст окремих стратегічних напрямків її розвитку, окреслена у згаданій Концепції модернізації діяльності митної служби України (наказ Держмитслужби України від 17.10.06 № 895).

Місце митної служби в моделі сектору безпеки України визначається особливостями явних або потенційних загроз для національної безпеки. Для митної служби України такими є «транспортні засоби та предмети, що переміщуються, вже переміщені або щодо яких є наміри переміщення через митний кордон України»¹⁵⁹. Контроль за переміщенням таких носіїв або розпорядженням ними і визначає межі компетенції митної служби в загальній моделі сектору безпеки.

Виходячи з нормативних настанов, **головними завданнями митних служб України та Молдови в секторі безпеки є «виявлення, розпізнавання та нейтралізація загроз, носіями яких є транспортні засоби та предмети».** Такі виявлення, розпізнавання та нейтралізація здійснюються ними в межах виконання імплементації правоохоронних функцій.

¹⁵⁸ Дані Державної митної служби України (детальніше: <http://www.customs.gov.ua>)

¹⁵⁹ Дані Державної митної служби України (детальніше: <http://www.customs.gov.ua>).

З урахуванням традиційної ролі і характеру діяльності митних служб у світі, у національних системах державних органів України та Молдови визначаються два різновиди діяльності, щодо яких світовою практикою встановлюються певні стандарти.

Передусім це діяльність із застосування встановлених державами митних правил та процедур до транспортних засобів та вантажів, що переміщуються у законний спосіб. Визнаним міжнародним стандартом організації такої діяльності є Міжнародна конвенція зі спрощення та гармонізації митних процедур (Київська конвенція; від 1999 р.; Україна приєдналася 2006 р.). Зовсім новим для світової практики стандартом взаємодії митних служб та учасників міжнародної торгівлі є прийняті Всесвітньою Митною Організацією у 2005 році Рамкові стандарти безпеки та спрощення світової торгівлі. На досягнення вимог, встановлених цим документом, мала б бути спрямована політика реформування діяльності митних служб України та Молдови.

Другим напрямом є діяльність, пов'язана з протидією порушенням встановлених державами митних правил та процедур. Така діяльність митних служб на світовому рівні побудована на їх безпосередній взаємодії (інформаційний обмін, правова допомога), що і закріплено в основних міжнародних документах, що регламентують цю діяльність. До таких документів, насамперед, відноситься Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства (Найробська Конвенція) та Конвенція про адміністративну допомогу у сфері митних відносин (Йоганнесбурзька Конвенція). Важливою ознакою митних служб України та Молдови, що характеризують відповідність їх діяльності даним міжнародним стандартам, є наявність визначеного законодавством права на здійснення оперативно-розшукової діяльності.

З урахуванням викладеного, одним з пріоритетних на сьогодні завдань Державної митної служби України є імплементація міжнародних стандартів у галузі митної справи та впровадження їх в практичну діяльність митних органів. При цьому ключовим аспектом виступає оперативне, якісне та збалансоване досягнення у діяльності двох міжнародних вимог: спрощення митних процедур з одночасним забезпеченням національної безпеки України та Молдови в умовах, коли обсяги та наслідки загроз вже мають глобальні масштаби.

На сьогодні «порядок денний» Держмитслужби України визначається ***Основними пріоритетними напрямми діяльності та завдання Державної***

*митної служби України на 2009 рік*¹⁶⁰, що є сформованими з урахуванням положень Програми діяльності Кабінету Міністрів України «Український прорив: для людей, а не політиків»¹⁶¹. При визначенні Основних пріоритетних напрямів діяльності та завдань Держмитслужби на 2009 рік враховані завдання, визначені у Комплексній програмі утвердження України як транзитної держави у 2002 – 2010 роках¹⁶², Національній програмі інформатизації¹⁶³, Програмі боротьби з контрабандою та порушенням митних правил на 2008 – 2009 роки¹⁶⁴, у Державній цільовій правоохоронній програмі «Облаштування та реконструкція державного кордону» на період до 2015 року¹⁶⁵, також загальними зобов'язаннями міжнародного характеру, що витікають із членства України у Світовій організації торгівлі¹⁶⁶.

Варто зазначити, що при формуванні пріоритетів діяльності Держмитслужби України на 2009 рік також врахована необхідність продовження роботи зі створення умов для забезпечення подальшого безпосереднього впровадження у практичну діяльність складових частин багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця», а також реалізації положень низки міжнародних стандартів, таких як Рамкові стандарти безпеки та спрощення міжнародної торгівлі¹⁶⁷ (від 2005 р.) та Митні прототипи («Customs Blueprints»¹⁶⁸, від 2008 р.).

Серед пріоритетних напрямів діяльності Держмитслужби України (межах реалізації програмно-цільового підходу в організації) є запровадження дієвих заходів зі спрощення митних процедур, підвищення ефективності технологій митного контролю, використання інформаційних технологій та вдосконалення обміну інформацією. На цьому напрямі передбачається:

- удосконалення та уніфікація технологій митного контролю і митного оформлення, поступова їх адаптація до роботи з попередньою інформацією про товари та транспортні засоби;

¹⁶⁰ Наказ Держмитслужби України від 28.10.08, № 1205

¹⁶¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.08, № 14

¹⁶² Закон України від 07.02.02, № 3022-III

¹⁶³ Закон України від 04.02.98, № 74/98-ВР

¹⁶⁴ Указ Президента України від 04.03.08, № 195

¹⁶⁵ Постанова Кабінету Міністрів України від 13.06.07, № 831

¹⁶⁶ Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі від 05.02.08

¹⁶⁷ Документ Всесвітньої митної організації; http://ambu.org.ua/files/ram_standart.html // Більше про українські урядові зусилля читати: http://www.kmu.gov.ua/dmsu/control/uk/publish/article?jsessionid=BEC6B6D424408A05C9AA01F6AF8887C6?art_id=333859&cat_id=296915

¹⁶⁸ Документ Європейської Комісії ЄС –

http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/common/publications/info_docs/customs/customs_blueprint_en.pdf

- впровадження уніфікованих/вичерпних вимог до документів та ін формації, що надаються при здійсненні митних процедур;
- створення необхідних передумов (шляхом визначення критеріїв і вимог до здійснення зовнішньоекономічної діяльності) для розвитку інституту уповноважених економічних операторів.

До пріоритетів діяльності Держмитслужби України також відноситься забезпечення системного підходу до вирішення проблем у сфері боротьби з контрабандою та порушенням митних правил. Зокрема, передбачаються заходи з підвищення ефективності системи протидії контрабанді та порушенням митних правил шляхом застосування сучасних організаційно-технічних методів і способів відвернення, виявлення, розкриття та попередження порушень законодавства з питань митної справи. Проте, з'ясування предметності цих, настільки чутливих для підвищення ефективності функціонування українсько-молдовського кордону, заходів вказує, що ближчим часом відчутного прогресу на цій ділянці очікувати не доводиться: виділені ресурси є скромними, а організаційні заходи не відповідають наявним потребам у підвищенні культури надання «митних послуг».

Таким чином, облаштування митного кордону та його технічне оснащення відповідно до міжнародних стандартів, приведення інфраструктури пунктів пропуску у відповідність до європейських норм залишається довгостроковим завданням.

Міжнародна співпраця теж відноситься до прикордонних пріоритетів українсько-молдовського порядку денного. Подальший розвиток взаємодії митних служб, їх взаємодії з правоохоронними та контролюючими органами в середині країн, і митними органами інших держав створює стратегічну перспективу довгострокової співпраці у створенні механізмів/системи прийняття спільних, узгоджених й ефективних рішень. На цьому напрямі передбачається посилення взаємодії в процесі митного контролю та оформлення, спільної роботи зі створення єдиного інформаційного простору, досягнення як українсько-молдовських домовленостей так і домовленостей з митними адміністраціями інших країн щодо оперативного отримання актуальної і достовірної інформації про наміри стосовно здійснення зовнішньоекономічних операцій, а також спрямування міжнародної взаємодії на пошук та втілення взаємовигідних і ефективних шляхів довгострокової співпраці в оперативній діяльності.

Аналіз чергової Тристоронньої зустрічі Україна-Молдова-Європейська Комісія з питань митного та прикордонного співробітництва¹⁶⁹ та нинішнього провідного українського документу, що визначає перспективи вирішення комплексу проблем щодо належного забезпечення митного режиму на українсько-молдовському кордоні – «Основних пріоритетних напрямів діяльності та завдань Держмитслужби України на 2009 рік» – вкотре доводить, що **попри всю гучність й амбіційність планів без взаємного подвоєння асигнувань, міжурядової уваги до подолання політичних розбіжностей Києва та Кишинєва і без допомоги міжнародних партнерів досягти необхідних зрушень у поліпшенні функціонування українсько-молдовського митного кордону буде неможливо.**

Також, **вивчення стану справ із забезпеченням ефективності функціонування українсько-молдовського митного кордону вказує, що втілення тотожних за цілями планів митних служб України та Республіки Молдова – щодо повного та якісного виконання встановлених показників надходжень до державного бюджету, підвищення контрольованості товарообігу в межах їх компетенції, сприяння захисту національних інтересів та забезпеченню економічної безпеки, рівно як і збільшення обсягів взаємного товарообігу за рахунок прискорення та спрощення руху товаропотоків – цілком залежать від вищенаведеного.**

6.4. Оцінка досвіду спільного контролю в пунктах пропуску через українсько-молдовський державний кордон

Коротко про головне

Правовою підставою організації та здійснення спільного контролю є Угода між Урядом України та Урядом Республіки Молдова «Про організацію спільного контролю в пунктах пропуску через українсько-молдовський державний кордон» від 11 березня 1997 року (далі Угода). Стаття 2 Угоди передбачає здійснення сторонами спільного контролю на державному кордоні між Україною і Республікою Молдова в автомобільних пунктах пропуску «Мамалига-Крива», «Зелена – Медвежа», «Кельменці – Ларга», «Росошани – Брічень», «Кучурган – Первомайськ», «Маяки – Паланка – Удобне», «Рені – Джурджулешть».

Відповідно до Угоди, спільний прикордонний та митний контроль на сьогодні здійснюється у 4-х пунктах пропуску: «Мамалига – Крива», «Кельменці – Ларга», «Росошани – Брічень», «Рені – Джурджулешть». У

¹⁶⁹ <http://www.eustudy.at.ua/news/2008-12-19-101>

місцевому пункті пропуску «Зелена-Медвежа» спільний митний контроль було припинено за ініціативою молдовської сторони. З 2001 року за ініціативою української сторони спільний контроль було також припинено в пунктах пропуску «Кучурган – Первомайськ», «Маяки – Паланка – Удобне». Консультації щодо відновлення спільного контролю в зазначених пунктах пропуску не проводяться з 2005 року.

Позиція молдовської сторони

Кишинів продовжує наголошувати на ефективності проведення спільного контролю в існуючих спільних пунктах пропуску на українсько-молдовському кордоні (зокрема, це було підкреслено в ході сьомого раунду тристоронніх консультацій Україна-Молдова-ЄК, який відбувся у Брюсселі 18.12.2008 року). Молдовська сторона звернулась з пропозицією щодо відновлення консультацій стосовно спільного контролю на пунктах пропуску «Маяки-Паланка-Удобне», «Кучурган-Первомайськ». У цьому контексті, серед пропозицій Молдови основною залишається можливість переглянути Угоду від 1997 року та підписати її новий варіант, у якому передбачити, що сторони будуть здійснювати спільний контроль на пункті пропуску «Кучурган-Первомайськ» лише в пункті «Кучурган» (Україна), а на пункті пропуску «Маяки-Паланка-Удобне» лише в пункті «Паланка» (Молдова). При цьому представники молдовських прикордонних контролюючих органів розглядають пункти пропуску «Маяки» та «Удобне», як українські пункти для внутрішнього контролю та підтримання прикордонного режиму.

Позиція української сторони

Запровадження спільного контролю у пункті пропуску «Кучурган-Первомайськ» при існуючих на цей час умовах призведе до значного ускладнення процедури перетину кордону та необхідності проходження триступеневого контролю, а саме: з одного боку – митними та прикордонними органами України та Республіки Молдова у разі організації двостороннього пропускового пункту, з іншого – адміністрацією Придністров'я. Таким чином, запропонована молдовською стороною схема фактично призведе не до поліпшення, спрощення і, як наслідок, до підвищення ефективності роботи пункту пропуску, а скоріше до набуття додаткових важелів впливу на придністровську сторону. Такі заходи, ймовірно, спричинять підвищення показників порушень українського кордону з боку мешканців придністровського регіону Молдови, а також чергову хвилю невдоволення та нарікань на Київ з боку придністровської адміністрації. Звідси, з точки зору українських інтересів вирішення даного питання можливе лише за умов врегулювання

придністровської проблеми та проведення демаркації центральної (придністровської) ділянки українсько-молдовського державного кордону.

Окрім вищезазначеного, як показали дослідження, у функціонуванні вже нині діючих спільних пунктах пропуску існує низка інших негативних моментів, серед яких:

- прикордонний та митний контроль, який практично існує лише формально в пунктах пропуску «Крива – Мамалига», «Рені – Джурджулешть», не дозволяє скоротити час на проходження контрольних процедур особами та транспортними засобами, які прямують через державний кордон;
- наявна інфраструктура не дозволяє створити належні умови для роботи як персоналу контрольних служб, так і осіб, що перетинають державний кордон;
- потребують удосконалення технологічні схеми перепускного режиму, спільне бачення функцій співробітників обох сторін.

Позиція Місії EUBAM

З існуючих семи пунктів перетину кордону, на яких контроль здійснюється спільно українською і молдовською сторонами, не всі відповідають європейським стандартам та існуючим кращим практикам. Окрім з них, через існуючі організаційні та технічні обмеження мають риси не стільки міжнародного, як місцевого рівня. До певної міри європейським стандартам відповідають лише чотири пункти: «Мамалига – Крива», «Кельменці – Ларга», «Росошани – Брічень», «Рені – Джурджулешть».

Під час проведення останніх спільних заходів представники ЄС підтримали позицію української сторони щодо реалізації пілотного проекту спільного пункту пропуску. Вони закликали Україну та Молдову використати можливості пілотного проекту щодо створення такого пункту пропуску для спільного контролю на українсько-молдовському кордоні на базі пункту пропуску «Росошани-Бричень» за рахунок коштів ЄС. Наразі, Робоча група налічує чотири служби і розроблено технології імплементації митних процедур та прикордонного контролю. Водночас, розроблені технології ще не отримали офіційного схвалення сторін-партнерів. Відтак, пілотний проект буде започатковано як тільки офіційне схвалення буде отримано.

6.5. Джерела і види порушень прикордонного і митного режиму на українсько-молдовському кордоні

Основними видами незаконної діяльності на українсько-молдовському кордоні є контрабанда продуктових товарів, сигарет, зброї, викрадених автомашин, нелегальна міграція та торгівля людьми. Усе це негативно впливає не тільки на соціальний та економічний стан України і Молдови, але й торкається інтересів громадян обох держав, стає на заваді розвитку відносин з ЄС та перешкоджає реалізації планів обох держав щодо євроінтеграції. Також це негативно позначається на політиці регіонального лідерства України, її міжнародній репутації.

Як уже говорилося, **крім контрабандного – економічного чинника, свій деструктивний вплив на функціонування українсько-молдовського кордону справляє сепаратистський (придністровський) політичний чинник.** В цілому, цей чинник є джерелом дестабілізації ситуації не тільки в самій Республіці Молдова та в українсько-молдовських взаєминах (до прикладу, як це сталося в 2006 р. під час т. зв. «придністровського митного конфлікту»¹⁷⁰), а й негативно позначається на стабільності усього регіону Східної Європи. Наразі, **економічний та соціальний стан Придністровського регіону надає неабиякі підстави для міркувань в розрізі загроз гуманітарного характеру, адже**¹⁷¹:

- в економіці регіону високий рівень монополізації реального сектора економіки і сфери послуг, обмежені (внаслідок вузькості внутрішнього ринку) можливості конкуренції, наявна недобросовісна конкуренція та криміналізація економічних відносин;
- не менше 20 % підприємств промисловості і сфери послуг та близько 50 % в сільському господарстві – відносяться до категорії збиткових (регіон перетворився з експортера в імпортера продовольчих товарів);
- переважна частина адміністративних коштів витрачається на оплату службовців; в той же час скорочується чисельність економічно активного населення, середня заробітна платня придністровського мешканця складає близько \$ 50, що зумовлює зниження рівня трудової мотивації;
- недостатність інвестицій та старіння виробничого обладнання та інфраструктурних комунікацій веде на багатьох підприємствах до збереження значної частки малопродуктивної праці.

Недостатня контрольованість в частині дотримання митного режиму на придністровській ділянці українсько-молдовського кордону, протяжність якої

¹⁷⁰ <http://www.dsnews.ua/economy/art24613.html>, <http://www.president.gov.ua/news/2255.html>

¹⁷¹ Максименко І.В. (<http://www.niss.gov.ua/Monitor/may/5.htm>)

складає 462 км, не раз ставала причиною зустрічей глав митних служб України та Молдови. Сторони погоджуються, що становище на цій ділянці проблематичне, – необхідно залучення до вирішення проблеми третіх сторін, передусім – США та Європейського Союзу.

Придністровський сепаратизм з початку 90-х років знаходиться у полі зору української та молдовської держав, міжнародних організацій і європейських структур. Проте, **процес врегулювання ситуації (у політичному, економічному, військовому та іншому значенні) проходить мляво і суперечливо.** Здебільшого, причиною цього є **заплутана російська геополітика в регіоні Східної Європи, що є джерелом її «патрунування» сепаратистського режиму** (оскільки РФ володіє визначальними можливостями впливу у придністровських справах, однак використовує їх «не повною мірою»), і як наслідок – **неможливість ведення конструктивного діалогу з представниками придністровської адміністрації, що прагне визнання «Придністровської Молдавської Республіки» суб'єктом міжнародного права de facto.** Складність ситуації зумовлюється також, **однобічністю зусиль Кишинєва** (які нерідко зачіпають інтереси України та аспекти безпеки і стабільності регіону), **недостатньою послідовністю і наполегливістю України та європейських партнерів, розбіжностями міжнародних учасників процесу врегулювання в баченні перспективи державної реінтеграції Молдови.** Проблемою залишається **недостатня узгодженість українського і молдовського законодавства, що уможливорює карну діяльність на кордоні** (контрабанда, корупція, перевищення або невиконання службових обов'язків).

Українські, молдовські та придністровські бізнес-структури в тій чи іншій мірі задіяні в контрабанді товарів як з Молдови в Придністров'я і далі в Україну, так і навпаки. Придністровська територія використовується для контрабандного реекспорту товарів до України в обхід митних постів¹⁷². Надалі товари реалізуються в Україні легальними українськими підприємцями. Теж саме відбувається і в зворотному напрямі. **У відповідних схемах задіяні представники в основному малого та середнього бізнесу.** Можна стверджувати, що однією з головних проблем економічної безпеки України є великий обсяг контрабандних товарів, які потрапляють на територію України з придністровського регіону Молдови. Так, зокрема, обсяг контрабанди на придністровській ділянці українсько-молдовського кордону становить близько \$200-250 млн. в рік, в зв'язку з чим щороку український

¹⁷²Ian Traynor, Smugglers run rife on the new frontline between east and west. The Guardian, Friday 28 November 2008 <http://www.guardian.co.uk/world/2008/nov/28/russia-moldova-transdnistra>

бюджет недоотримує \$100 млн.¹⁷³. Понад те, значна частина українських і молдовських експертів переконана, що наведені цифри відображають лише третину від справжньої картини міжнародно-організованої контрабанди.

Схеми контрабанди з Придністров'я досить складні та різноманітні. В не залежності від кількісних показників контрабанди, вона завозиться з метою продажу та/або подальшої переробки. Так, **малі контрабандні перевезення відбуваються окремими громадянами; середні – за участі як контрабандистів, так і бізнесменів; великі ж об'єми контрабанди здійснюються корумпованими і добре організованими транс-регіональними злочинними і легальними бізнес-структурами та адміністративними колами.**

Для спрощення нелегального переміщення товарів комерційні структури Придністров'я розміщують свої оптові бази і склади на промислових підприємствах, розташованих у прикордонній з Україною зоні. Загалом, найбільший об'єми контрабанди припадає на продукти харчування (особливо м'ясна продукція, морожена риба, а також фрукти, овочі, цукор, зерно) та товари широкого вжитку. Алкогольна продукція, сигарети і товари легкої промисловості становлять основний перелік контрабандних товарів і складають до 40 % від загального показника затриманої контрабанди¹⁷⁴.

Наведемо опис однієї з **крупних контрабандних схем.** Відомо, що з території Придністров'я налагоджено, так званий, «реекспорт» курячого м'яса. Однією з відомих схем такого «реекспорту» в одеській області України є переміщення імпортих харчових товарів виробництва США, Бразилії та Бельгії (курячі стегна, м'ясо, фарш та інше) на законних підставах, транзитом через територію України: через українські морські порти в Одесі та Іллічівську відбуваються транзитні перевезення товарів у напрямку Придністров'я на адресу придністровських та молдовських фірм. Потім ці товари, використовуючи відсутність демаркації та делімітації центральної (придністровської) частини українсько-молдовського кордону, дрібними партіями, поза митними та прикордонними постами, переправляються знову на Одещину. Товар контрабандним шляхом повертається на Україну автомобільним (іноді колонами до 20 автомобілів) або річковим транспортом

¹⁷³ Українсько-молдовські економічні відносини мають відповідати міжнародним вимогам – Президент України 30.03.2006 Прес-служба Президента України Віктора Ющенка <http://www.president.gov.ua/news/2824.html>

¹⁷⁴ Максименко І.В. Вплив придністровської проблеми на соціально-економічну ситуацію в Одеській області і шляхи його мінімізації <http://www.niss.gov.ua/Monitor/may/5.htm>

(на човнах по Дністру). У прикордонних населених пунктах їх накопичують для подальшого транспортування на споживчі ринки України¹⁷⁵.

Прибутковим бізнесом є контрабанда алкоголю (спирту та горілчаних напоїв), машин, цигарок та ліків. Об'єми та номенклатуру контрабандних товарів складно визначити, однак про їх розмах можуть свідчити спільні операції митників української, придністровської та молдовської сторін. Так, під час міжнародної операції у квітні 2007 року за кілька днів було конфісковано та вилучено 40 тон м'яса, 26 тис. пляшок горілки та більше 400 тис. сигарет¹⁷⁶.

Вагомою проблемою можна вважати незаконну торгівлю транспортними засобами. Адже територіальні одиниці України використовується в якості «воріт» для ввезення викрадених в європейських країнах автомобілів з метою їх подальшої реалізації на українських, російських, молдавських ринках. Відповідна проблема є складною в тому числі і через недостатню кваліфікацію співробітників прикордонних і митних служб, які не можуть ефективно виявляти викрадені автомобілі, підроблені документи, змінені номерні знаки й ідентифікаційні номери машин тощо.

Згідно підсумків дослідження, вражаючи масштабом **незаконну діяльність на придністровській ділянці українсько-молдовському кордоні можна розділити за наступними видами:**

Контрабанда товарів. Продукти харчування (особливо м'ясо- і птахопродукти, а також фрукти, овочі, цукор, зерно, морожена риба), алкогольна продукція, сигарети і товари легкої промисловості становлять основний перелік контрабандних товарів і складають до 40 % від загального показника затриманої контрабанди¹⁷⁷. Низький рівень економічного розвитку прикордонних районів України та Молдови робить контрабандну діяльність, а також крадіжку худоби та сільгосптехніки, привабливою для багатьох жителів слаборозвинених населених пунктів.

У цілому щорічно бюджет України потенційно втрачає близько € 50 млн. Беручи до уваги той факт, що молдовський бюджет також недоотримує близько € 20-25 млн., питання протидії контрабанді є обопільно важливим. Вивчення контрабандної практики також показує, що:

¹⁷⁵ Не вся контрабанда в Одесі виготовляється на Малій Арнаутській... ЦГЗ УМВС України в Одеській області 23.03.2005 року <http://mvsinfo.gov.ua/reports/2005/03/03-23-2005.html>

¹⁷⁶ Придністровське: оплот контрабандистів. «Пасутся» українские олигархи 14.10.2008 http://www.cripo.com.ua/index.php?sect_id=3&aid=60686

¹⁷⁷ Дані Державної митної служби України (детальніше: <http://www.customs.gov.ua>)

- перевезення імпорتنих товарів здійснюється за номенклатурою, орієнтованою на попит в суміжних територіях, беручи до уваги перенасиченість ринку імпортними товарами і низькою купівельною спроможністю місцевого населення;
- пунктами призначення контрабанди є європейські країни (Німеччина, Італія тощо);
- значна частина продукції, що ввозиться до Придністров'я з території України, або слідує транзитом через Україну, незабаром, контрабандно, повертається на митну українську територію;
- для спрощення нелегального переміщення товарів комерційної структури Придністров'я розміщують свої оптові бази і склади на промислових підприємствах, розташованих у прикордонній з Україною зоні;
- діяльність вільних економічних зон у Молдові в окремих випадках призводить до зниження вартості товарів, широкомасштабної фальсифікації сертифікатів походження й якості товарів, що спричинює нецільове використання преференцій пільгового митного режиму або одержання вигод за схемами повернення і зарахування ПДВ.

Незаконна торгівля транспортними засобами. Ця проблема є складною з причини недостатньої кваліфікації співробітників прикордонних і митних служб, які не можуть ефективно виявляти викрадені автомобілі, підроблені документи, змінені номерні знаки й ідентифікаційні номери машин. Проведені дослідження показують, що, зокрема, Одеський регіон України використовується як ворота для ввезення викрадених в європейських країнах автомобілів з метою їх подальшої реалізації на українських, російських, молдавських і кавказьких ринках.

Транзит наркотичних засобів. Це одна з найменш контрольованих форм нелегальної діяльності на придністровській ділянці українсько-молдавського кордону. Не зважаючи на роботу в цьому напрямку, питання про маршрут для транспортування невеликих партій марихуани та психотропних речовин продовжує залишатися актуальним і негативно впливає на ситуацію в регіоні (підвищення смертності, зниження рівня здоров'я, розповсюдження інфекційних захворювань, зокрема СНІД, і т.д., проституції та загострення кримінальної ситуації).

Контрабанда зброї. Історичне минуле СРСР лівобережної території Молдови залишило значні запаси зброї, які не контролюються легітимною владою Кишинєва. Загальновизнано, що вивіз і продаж зброї складає значну частину «бюджету» невизнаної Придністровської республіки¹⁷⁸. Сьогодні канали транспортування налагоджені настільки добре, що виявити їх дуже

¹⁷⁸ Максименко І.В. (<http://www.niss.gov.ua/Monitor/may/5.htm>)

складно. Також спостерігається епізодична контрабанда мисливської зброї, що також посилює криміногенну ситуацію в регіоні.

Нелегальна міграція і торгівля людьми. Це теж одна з ключових проблем регіону. У більшості випадків нелегальні мігранти – це молоді люди, які прагнуть виїхати в Україну, чи транзитом через Україну в РФ та держави Європейського Союзу.

Нелегітимне і негуманне вчинення процедур. Треба визнати, що ця проблема властива діяльності як української, так і молдовської сторін (зрештою – ця проблема дедалі стає актуальною у світі в цілому), а тому перебуває серед пріоритетних проблем у справі підвищення якості прикордонного і митного режимів (скажімо, щодо цієї проблеми українською стороною наразі впроваджуються правила поведінки співробітників прикордонного контролю (від лютого 2009 р.), що мало б сприяти підвищенню якості прикордонного контролю). Проте, поведінка, т.зв., придністровських службовців не раз ставала приводом для міждержавних і міжнародних скандалів, «дипломатичних переговорів», предметом політичного діалогу сторін; інциденти спровоковані цими службовцями стали звичним явищем (з тенденцією до посилення). Загалом, «методика роботи» придністровських службовців базується на афекті залякування, а їх ставленню до осіб, що перетинають українсько-молдовський кордон властива демонстративна агресивність, правовий нігілізм і адміністративна сваволя породжені відчуттям безкарності. Порушення цими «службовцями» навіть власних нормативних положень ставали приводом для критики з боку власного ж придністровського істеблїшменту¹⁷⁹.

Враховуючи наведене слід сказати, що **територія Придністровського регіону сьогодні являє собою «сіру зону» Східної Європи, що створює загрози національній безпеці України і Молдови, стримує політичний, економічний і соціальний розвиток в регіоні.**

Треба також зауважити, що зволікання із врегулюванням придністровського конфлікту шкодить міжнародному іміджу та політиці регіонального лідерства України, заважає впровадженню заходів з підвищення ефективності функціонування митного і прикордонного режимів на українсько-молдовському кордоні, є перешкодою для розвитку відносин України і Молдови з ЄС (у т.ч. – через недостатню прозорість економічних і торгових відносин)¹⁸⁰, шкодить інтересам культурного розвитку української

¹⁷⁹ <http://www.nr2.ru/pmr/214876.html>

¹⁸⁰ <http://www.dsnews.ua/economy/art24613.html>

національної меншини Молдови і створює політичну напруженість серед українських громад право- і лівобережжя Молдови.

Підсумовуючи усе викладене, аналіз нинішнього загального стану українсько-молдовського кордону вказує, що він недостатньою мірою відповідає належному рівню. Нормативно-правовий і матеріально-технічний аспекти характеризуються потребою суттєвого й енергійного посилення, що є можливим за рахунок досягнення між Києвом і Кишиневом дипломатичного компромісу стосовно завершення демаркаційного процесу, укладення відповідних угод. Необхідним є подвоєння політичної уваги до питань технічного оснащення кордону, ведення моніторингу дотримання режиму митного і прикордонного контролю, та до спільних заходів із протидії контрабанді, а також – до розвитку взаємодії із Євросоюзом, США, РФ, і в рамках ОДЕР-ГУАМ, особливо в частині врегулювання придністровського конфлікту.

7. РОЛЬ УКРАЇНИ В ЯКОСТІ УЧАСНИКА ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕСУ ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО КОНФЛІКТУ (ФОРМАТ «5+2»)

Зоя ЖМІНЬКО

В останні роки в Україні багато говориться про те, що наша країна є, чи то пак може бути регіональним лідером. Причому регіон цей зазвичай окреслюється межами міждержавного утворення ГУАМ, у яке входять, крім України, також Грузія, Молдова й Азербайджан. Свою ефективність в якості лідера Україна намагається довести саме тут, і одне з найактуальніших питань у цьому контексті – її участь у придністровському врегулюванні (попри не дуже значні розміри, ця територія ось уже 19 років є надзвичайно проблемною як для Молдови, до складу якої вона номінально входить, так і для її найближчої сусідки - України).

Україна долучилася до врегулювання ситуації в сусідньому регіоні в 1992 році – коли в квітні в Кишиневі відбулися 2 чотиристоронні зустрічі міністрів закордонних справ Молдови, Росії, Румунії й відповідно України. Від початку учасники зустрічей зійшлися на необхідності врегулювати конфлікт на основі принципів міжнародного права та територіальної цілісності Молдови. Тоді ж було створено змішану комісію з контролю за дотриманням угоди про припинення вогню та роз'єднання втягнутих в конфлікт сторін (на той час у конфлікті, окрім безпосередньо молдавських і придністровських учасників, були брали участь і російські військові 14-ї армії, що задовго до спалаху конфлікту була розміщена в Тирасполі та прилеглих населених пунктах¹⁸¹. При цьому молдовські дослідники та очевидці подій тих років відмічають досить сильну залученість військового з'єднання до конфліктної ситуації - так, в грудні 1991 року командуючий 14-ю армією генерал Ю. Яковлев очолив створене в Придністров'ї «Республіканське управління з оборони та безпеки», що зробило очевидною підтримку російськими військовими придністровських сепаратистів та змусило московське керівництво замінити командуючого 14-ю армією¹⁸². На противагу цьому, російські джерела наполягають на винятковій нейтральності своїх військових протягом подій ескалації збройного конфлікту - аж до квітня 1992 року, коли 14-та армія була змушена виступити на захист придністровського цивільного населення¹⁸³. Мирні угоди між

¹⁸¹ Оазу Нантой. – Придністровський конфлікт і взаємини Молдови та України>//«Контекст», № 10, вересень 2001 р.

¹⁸² <http://politicom.moldova.org/news/roli-rossiiskoi-federatsii-v-uregulirovanii-pridnestrovskogo-konflikta-41830-rus.html> - «Роль Российской Федерации в урегулировании приднестровского конфликта».

¹⁸³ <http://www.kommersant.ru/doc-rss.aspx?DocsID=4061> - «Армия в Приднестровье: разделяй, но не властвуй», - «Коммерсантъ», № 114 от 6 квітня 1992 р.

сторонами конфлікту також були підписані при дієвій участі нового командарма, генерала Олександра Лебеда, в липні 1992 р, а 14-та армія знову набула статусу нейтрального спостерігача.

Вже на перших переговорах по врегулюванню конфлікту вперше проявилася зацікавленість України в цьому регіоні. Так, один з учасників зустрічей, нині директор програм Інституту публічної політики (Кишиневу) Оазу Нантой, згадує, що міністр закордонних справ України Анатолій Зленко, який очолював українську делегацію, посів спільну зі своїми російськими колегами позицію, фактично ставши на бік сепаратистів у конфлікті та підтримавши їхні вимоги стосовно незалежності Придністров'я¹⁸⁴.

На жаль, задекларовані сторонами врегулювання бажання дотримуватися міжнародних принципів і молдовської цілісності в придністровській ситуації не привели до прогресу - ситуація на довгі роки стабілізувалася та застигла у своїй невирішеності. За часів президентства Леоніда Кравчука Україні не бракувало внутрішніх проблем, насамперед економічних, тож було не до вирішення заморожених питань, тим більше, що безпосередньої небезпеки повторного спалаху збройного конфлікту вже не було. Президент же Леонід Кучма в січні 1996 року разом зі своїми московським і кишиневським колегою виступив із заявою, в якій вони зобов'язалися вживати всіх заходів для сприяння переговорному процесу по врегулюванню конфлікту та підписанню документа, що визначить особливий статус Придністров'я як складової частини єдиної та територіально цілісної Молдови. Крім того, Україна та Росія висловили свою готовність стати державами - гарантами дотримання статусу придністровського регіону¹⁸⁵. Сторони врегулювання та країни - гаранти проводили більш-менш регулярні зустрічі для обговорення поточних питань, приймали меморандуми та протоколи, але загалом період кінця 1990-х років не приніс негайних проривів у вирішенні проблем на українському південно-західному кордоні, окрім того, що в жовтні 1998 року Україна направила 10 своїх військових спостерігачів в зону безпеки придністровського регіону¹⁸⁶.

¹⁸⁴ Оазу Нантой. – «Придністровський конфлікт і взаємини Молдови та України»//«Контекст», № 10, вересень 2001 р.

¹⁸⁵ <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> - Спільна заява Президентів України, Республіки Молдова та Російської Федерації про якнайшвидше політичне врегулювання придністровського конфлікту. - 19 січня 1996 р.

¹⁸⁶ Постанова Кабінету Міністрів від 23.10.1998 N 1685 «Про участь українських військових спостерігачів у врегулюванні наслідків конфлікту в Придністровському регіоні Республіки Молдова» - <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

Ситуація дещо пожвавилась уже з початком 2000-х. Так, у серпні 2000 р. голова російської державної комісії по врегулюванню придністровського конфлікту Євгеній Примаков висунув на обговорення свої пропозиції з цього питання - так званий «план Примакова», що передбачав створення на основі ПМР і Молдови договірної федерації. Пропонований статус не задовольнив жодну зі сторін конфлікту - Придністров'я допускало лише конфедерацію, Молдова ж відмовлялася надати придністровському регіону рівноправний статус як державоутворюючого суб'єкта¹⁸⁷. **«План Примакова» передбачав і участь України в урегулюванні конфлікту - але на других ролях, лише як партнера, що підтримає «ідеологічну ініціативу» Москви¹⁸⁸.** Тож і цей план не став вирішальним для долі Молдови та невизнаної придністровської республіки.

Аналогічна доля спіткала і російський план врегулювання конфлікту шляхом федералізації РМ, відомий як Меморандум Козака, оприлюднений восени 2003 року. Окрім федералізації документом передбачалося збереження російської військової присутності до 2020 року. «В останню хвилину» президент Молдови В. Воронін «скандально» відмовився візувати російський план врегулювання придністровського конфлікту. (Примітно, що ще в 2002 році Україна разом з Організацією з безпеки та співробітництва в Європі та США висунули план, що передбачав федералізацію Молдови та фактичне прийняття Придністров'я як окремишнього суб'єкту в межах держави¹⁸⁹).

Після того як до влади в Україні прийшов В.Ющенко, він переглянув політику попередників і почав втілювати в життя програму набуття Україною статусу регіонального лідера. «Україна найближчим часом повинна стати справжнім регіональним лідером - від Варшави до Тбілісі, бути ініціативною, формувати регіональні та міжнародні ініціативи», - сказав він, виступаючи на Всеукраїнських зборах представників місцевого самоврядування в квітні 2005 року¹⁹⁰. Однією зі складових такої мети він убачав активізацію України в процесі придністровського врегулювання. **Уже в квітні 2005 року на самміті «Організації за демократію й економічний розвиток - ГУАМ» було оприлюднено попередні пропозиції Ющенко - так звані «Сім кроків», а в травні 2005 року - «план Ющенка»** Насамперед український очільник пропонував ініціювати перемовини між сторонами конфлікту, демілітаризувати зону конфлікту та демократизувати її, зокрема, провівши

¹⁸⁷ <http://www.zatulin.ru/institute/sbornik/013/10.shtml> - Хроника. Приднестровье. - № 13, 1.09.2000.

¹⁸⁸ Там само.

¹⁸⁹ http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=30849 - RUSSIA-OSCE MILITARY PLAN FOR MOLDOVA: BACK TO A «POST-SOVIET SECURITY SPACE», Vladimir Socor

¹⁹⁰ <http://www.nrcu.gov.ua/index.php?id=4&listid=13568>.

демократичні вибори до Верховної Ради ПМР. Також Ющенко пропонував трансформувати створений в 1992 році Молдовою, Придністров'ям і Росією формат миротворчої операції в міжнародний механізм військових і цивільних спостерігачів¹⁹¹. Український Президент в своїх ініціативах завбачливо обійшов делікатною мовчанкою питання перебування на території ПМР російських військових.

В червні 2005 року молдовський парламент розглянув пропозиції Ющенко з урегулювання ситуації та загалом схвалив їх¹⁹². Президент Молдови В.Воронін заявив на засіданні парламенту, що український план - найвивірениший і найперспективніший документ, що будь-коли лягав на стіл переговорів. Водночас він зазначив, що найважливішим елементом врегулювання є демілітаризація Придністров'я і виведення російських військ із регіону.¹⁹³ Втім, самі депутати піддали нищівній критиці його недоліки за невідповідність демократії в країні та принципам безпеки та, взявши його до уваги, додали ще пакет з 3 резолюцій. Демократизація Придністров'я, на думку парламенту Молдови, мала передбачати ліквідацію політичної поліції та «Міністерства державної безпеки» - фактично промосковської мілітаризованої структури, вільну співпрацю молдовських політичних партій, молдовських і міжнародних засобів масової інформації з придністровськими колегами та розвиток громадянського суспільства. Крім того, депутати вважали за потрібне, аби на виборах в Придністров'ї всі кандидати мали громадянство Молдови, та обстоювали демілітаризацію Придністров'я, включно з виведенням з його території російських миротворчих військ, і припинення незаконної транскордонної торгівлі¹⁹⁴.

В разі успішного його провадження «план Ющенко» міг привести до розширеної автономії Придністров'я, проте, зберігши його номінально в складі Молдови – на противагу так званому «плану Козака», який передбачав можливість для Придністров'я прийняти рішення про вихід зі складу Молдови та приєднання до іншої держави.

Російські аналітики охрестили ініціативи Ющенко «принуждением к демократии» і спробою Заходу «активно внедриться в приднестровский политический процесс»¹⁹⁵. Такі побоювання викликала ідея проведення виборів у Верховну раду Придністров'я до кінця 2005 року під контролем

¹⁹¹ <http://www.pravda.com.ua/news/2005/7/13/6244.htm> - Молдова таки помириться з Придністров'ям за планом Ющенко?

¹⁹² <http://www.nrcu.gov.ua/index.php?id=4&listid=15311>

¹⁹³ Там само.

¹⁹⁴ http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=30554 - MOLDOVA ELEGANTLY DISPOSES OF THE POROSHENKO-YUSCHENKO PLAN, Vladimir Socor

¹⁹⁵ Макаркин А., «План Ющенко и план Козака»/ www.rian.ru/analytics/20050615/40526451

Євросоюзу, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, Росії та США. «Росія виявиться лише однією зі сторін, що контролюють виборчий процес, не дивно, що План Ющенка був схвалений НАТО – альянс готовий надати підтримку у його реалізації», - висловлював, вочевидь, загальні настрої російського експертного середовища заступник генерального директора Центра політичних технологій Олексій Макаркін у своїй статті для агентства «PIA – Новости» в червні 2005 року.

Такі побоювання мали під собою підґрунтя, адже вочевидь, в разі успішної реалізації українських ініціатив з урегулювання придністровського конфлікту, російський вплив у регіоні значно знизився би, а український навпаки – посилювався.

В свою чергу, нелегітимне керівництво Придністров'я нібито схвально сприйняла «план Ющенка» й оцінило його як важливий крок у п'ятисторонньому переговорному процесі по розблокуванню ситуації, а більшість його ідей – як такі, що перегукуються з ініціативами та позиціями ПМР. Зокрема, ПМР схвалила ідею моніторингу своїх підприємств, що можуть виробляти продукцію військового призначення та була готова максимально сприяти в короткостроковому моніторингу місіями України та Росії на українсько-молдавському кордоні, в тому числі на придністровській його ділянці.

Втім, український план урегулювання конфлікту поставив Тираспіль перед вибором – наполягати на втіленні сценарію з федералізації Молдови із збереженням можливості вийти з її складу, як то пропонував «план Козака» (зіпсувавши тим самим навіть неформальні стосунки з новим керівництвом України), чи погодитися на позірно м'якший український варіант, який передбачав демократизацію та плюралізацію життя в республіці та, відповідно, міг похитнути позиції незмінного лідера «ПМР» Ігора Смірнова. Як показали події подальших років – **Тирасполь, на перший погляд, обрав український план, однак зумів завести перемовини фактично у глухий кут, тим самим доводячи недієздатність України як ефективного посередника.**

Перемовини за планом Ющенка між сторонами конфлікту - Молдовою та Придністров'ям, - та посередниками - Україною, Росією й ОБСЄ, - проходили за участі спостерігачів від США та Євросоюзу, тому отримали назву «формату 5+2».

Ці переговори перервалися в лютому 2006 року. Саме тоді Україна, враховуючи прохання Кишиневу та зацікавленість ЄС і США, ухвалила рішення про заборону з 1 березня 2006 р. Придністров'ю експортувати

продукцію без оформлення на молдавській митниці. Тираспіль розцінив такі дії як блокаду, мета якої - захоплення придністровської індустрії. Категоричності позиціям Тирасполя додавав факт беззастережної підтримки з боку РФ¹⁹⁶, активна інформаційна кампанія, спрямована на дискредитацію України¹⁹⁷, а також той факт, що введенням нового митного режиму Україна суттєво послаблювала можливості контрабанди з території Придністров'я.

Відновити діалог сторони конфлікту змогли лише у квітні 2008 року, коли Президент Молдови Ігор Воронін та лідер ПМР Ігорь Смірнов зустрілися вперше після семирічної перерви. Однак, суттєвого «поштовху» процесу врегулювання конфлікту ця зустріч не дала. На жаль, останнім часом участь України в урегулюванні конфлікту, як і сам процес врегулювання, виглядає фантомною. Справа зводиться до призначення зустрічей у рамках групи «5+2», на які звично не з'являються представники ПМР, та пошуку територіальних можливостей для їх проведення – часто вони відбуваються в Одесі. У цьому, зокрема, виражаються спроби поновити роботу у форматі «5+2».

Втім, представники молдовської влади ще донедавна відзначали вагомий внесок України в придністровське врегулювання. Так, за словами заступника міністра реінтеграції Йона Стевіле, в 2008 році відбулися чотири неформальні зустрічі в рамках групи «5+2». «Офіційно цей формат призупинив свою діяльність, але це лише формально, оскільки ми продовжили дискусії, консультації та діалог в рамках цього механізму. Таким чином формат «5+2» діє, і хоча не дотримується формальний аспект цього механізму, великої різниці між тим, що було, і тим, що є, немає», - розказав Стевіле автору в листопаді 2008 року, коли учасники проекту, за підтримки Міжнародного фонду «Відродження», мали змогу зустрітися з ним у Молдові.

Водночас, представники молдовської влади неодноразово наголошували на необхідності формалізувати ведення перемовин та підвищити ефективність формату «5+2». Одним із способів такого вдосконалення Стевіле вбачав перетворення групи «5+2» на семисторонній механізм – шляхом надання Євросоюзу та США статусу посередників, а не спостерігачів. «І я не бачу на цьому шляху якихось серйозних перешкод, враховуючи той факт, що ЄС і США вже присутні в цьому механізмі. До того ж, і ЄС, і США – доволі сильні актори на світовій арені. Вони можуть зробити істотний внесок у підвищення ефективності цього механізму та просуванні процесу вперед», - говорив Стевіле.

¹⁹⁶ Див. також <http://www.olvia.idknet.com/ol97-04-06.htm>

¹⁹⁷ Див. Україна заперещает России провозить гуманитарную помощь Приднестровью днем / <http://www.klerk.ru/more/?45865>

Попри такі оптимістичні настрої представників міністерства реінтеграції, станом на листопад 2008 року учасники перемовин відмічали їх стагнацію. Молдова вважала, що Придністров'я займає нетолерантну й агресивну позицію, формуючи попередні умови для поновлення переговорного процесу. «Ми не бачимо такого сильного бажання, ентузіазму та потрібної політичної волі з боку керівництва Придністров'я», - вважав Стевіле. В свою чергу, придністровська сторона вважала винними в пригальмовуванні переговорів очільників Молдови, очікуючи офіційної відповіді Кишиневу на пропозицію розглянути проект угоди про дружбу та співробітництво. Молдова ж відмовилася сприймати всерйоз такі проєкти, оскільки угоди такого штибу можуть підписуватися лише між двома державами, а не державою та її суб'єктом.

Таким, чином, з квітня 2008 всі намагання Кишиневу та Тирасполю провести зустріч лідерів виявлялися невдалими – в їхньому зриві сторони звинувачували одна одну¹⁹⁸, але позитиву в урегулювання це не додавало.

В свою чергу, європейські учасники перемовин також відзначали застій. «До літа була хороша динаміка, а потім усе затихло»¹⁹⁹, - вважає спеціальний представник ЄС по Молдові Кальман Міжей.

Врешті-решт, **24 грудня 2008 року зустріч Ігоря Вороніна й Ігоря Смірнова таки відбулася – і виявилася доволі знаковою для України (себто для її вагомості й участі в подальшому розвитку подій у Придністров'ї). Президент Молдови та лідер ПМР у Тирасполі не змогли домовитися про відновлення перемовин у форматі «5+2». Натомість Воронін пристав на наполягання І.Смірнова продовжити перемовини у форматі «2+1» – за участі Молдови та Придністров'я як учасників конфлікту та Росії – як країни-гаранта. «Також я не виключаю, що в процесі спільної роботи можуть виникнути й інші формати консультацій. Наприклад, ОБСЄ вирішить звернутися до Молдови та Придністров'я з пропозицією про проведення зустрічі», - сказав Президент Молдови²⁰⁰.**

Спецпредставник ЄС К.Міжей покладає надії на поживлення врегулювання після парламентських виборів у Молдові: «Думаю, після виборів у Молдові на цьому буде простіше сконцентрувати всі зусилля. Якщо всі сторони погодяться, то можна буде почати серйозно працювати над

¹⁹⁸ Кишинев и Тирасполь обвиняют друг друга в срыве переговоров / <http://mirtv.ru/content/view/42399/49/>

¹⁹⁹ К. Міжей, «Только в формате «5+2» можно решить проблему Приднестровья»//«Коммерсантъ», № 14(4069) от 28.01.2009.

²⁰⁰ <http://www.regnum.ru/news/1106864.html>

урегулюванням та його конкретним змістом»²⁰¹. Позитивно він поставився і до факту зустрічі двох лідерів у грудні: «Важливо, щоб партнери на політичному рівні обговорювали між собою, що їх влаштовує, а що ні»²⁰². Крім того, він вважає важливим для Росії не виштовхувати з придністровського врегулювання України: «Минулого року російські ЗМІ писали, що Москва хоче самотужки розв'язати цей конфлікт. Це було б неприйнятно - лише у форматі 5+2 можна розв'язати цю проблему»²⁰³.

Підсумовуючи події 2008 року, можна було б сказати, що він закінчився для України дипломатичною поразкою в найближчому її прикордонні – здавалося, про участь у вирішенні придністровської проблеми та можливий захист власних геополітичних і економічних інтересів можна забути. Але вже січень 2009 року приніс більш втішні звістки.

Попередні домовленості з І.Смірновим не завадили В.Вороніну змінити свою думку. 26 січня на робочій нараді по придністровській тематиці президент Молдови заявив, що врегулювання конфлікту можливе виключно у форматі «5+2». За його словами, Кишиневу планує докласти зусиль до поновлення таких перемовин і підключити до них головних міжнародних гравців – вочевидь, знову йдеться про розширення формату. Тим більше, що західна сусідка Молдови - Румунія - останнім часом активізувала пропозиції докласти і своїх зусиль у придністровське врегулювання. «Румунія претендує не на вирішальну, а лише на конструктивну роль у переговорному процесі, через яку Бухарест підтримує свого найближчого сусіда в розв'язанні придністровського конфлікту», - сказав міністр закордонних справ Румунії Крістіан Діаконеску під час візиту в Молдову в січні 2009 року²⁰⁴. Україна поставилася не вельми привітно до таких ініціатив Румунії. «Для Румунії всі двері в Брюсселі відкриті, і вона могла би діяти в рамках Євросоюзу», - прокоментував такі пропозиції спеціальний представник України з питань придністровського врегулювання Віктор Крижанівський, додавши, що існуючі формати врегулювання мають певні нароби та ще не вичерпали свій потенціал²⁰⁵.

Несхвальною виявилася і реакція ЄС – спеціальний представник Євросоюзу в Молдові Кальман Міжей заявив, що зараз немає сенсу говорити про зміну формату переговорів. «За результатами проведених мною за

²⁰¹ К. Мижей, «Только в формате «5+2» можно решить проблему Приднестровья»//«Коммерсантъ», № 14(4069) от 28.01.2009.

²⁰² Там само.

²⁰³ Там само.

²⁰⁴ <http://pda.nr2.ru/pmr/216276.html> - Бухарест добивается полноценного участия в переговорах по приднестровскому урегулированию.

²⁰⁵ <http://www.regnum.ru/news/1113731.html> - Спецпредставитель Украины: В процессе приднестровского урегулирования Румыния «могла бы действовать в рамках Евросоюза».

останній тиждень (до 21 січня 2009 року) переговорів у Бухаресті та Москві я можу підтвердити, що є однаковість усіх сторін, у тому числі учасників переговорного процесу, в тому, що формат «5+2» є життєздатним і єдино легітимним форматом, що спроможний знайти стале регулювання і згоду в придністровському конфлікті²⁰⁶», - вважає представник ЄС.

Румунські ініціативи були помічені і на вищому щаблі українського керівництва. Так, придністровській проблемі було присвячено чималу частину зустрічі Віктора Ющенка з його румунським колегою Траяном Басеску. Зокрема, Президент України застерігає всі сторони врегулювання від повторення в регіоні південно-осетинського сценарію. «Ми багато говорили про те, що нам треба активно розморожувати придністровський конфлікт. Сьогодні російські миротворці не забезпечують виконання миротворчої місії, нам потрібна інтернаціоналізація миротворчих сил²⁰⁷», - знову порушив питання про зміну військового контингенту в Придністров'ї В.Ющенко. Підтримав його і Т.Басеску. «Ми на рівні Євросоюзу будемо просити, щоби цей конфлікт був розморожений. В Південній Осетії повторюється косівський сценарій, в Придністров'ї також є ризик його повторення. Цей ризик не дуже великий, але ми маємо його враховувати. До того ж, у нас досі немає механізму запобігання такому розвитку подій²⁰⁸», - сказав румунський Президент.

За умов невизначеності з остаточним форматом урегулювання у конфлікті, який триває з різними ступенями гостроти ось уже 19-й рік, Україні лишається проводити формальні зустрічі з молдовськими і придністровськими очільниками, присвячені відновленню перемовин. **Нові ініціативи з урегулювання ситуації також не з'являються – формат «5+2» станом на 2008 рік чекав на свою реанімацію.**

Україна ж тим часом згадала про можливість і доречність глибшої економічної співпраці з придністровським регіоном. Так, у травні 2009 року посол України в Молдові Сергій Пирожков заявив, що Україна розглядає можливість створення так званого єврорегіону «Дністер», в який увійдуть Вінницька область, північні райони Молдови та Каменський район незвіданої Придністровської Молдавської республіки, вже підготувала потрібні установчі документи, та прогрес блокується через політичні фактори²⁰⁹.

²⁰⁶ Там само.

²⁰⁷ «Режим разморозки»//Коммерсантъ - Украина, 27 января 2009.

²⁰⁸ Там само.

²⁰⁹ <http://www.unian.net/ukr/news/news-303031.html> - Молдова та Україна створюють єврорегіон «Дністер».

Здається, саме такі насамперед економічні проекти могли б поліпшити соціальний і інвестиційний клімат у регіоні та прислужитися утвердженню українських інтересів. Можливо, на таких проектах Україні і треба зосередитися – а якщо вони стануть успішними, то, можливо, зрушать з місця і бюрократичні процеси врегулювання давнього конфлікту.

8. ПРОЦЕС ПРИДНІСТРОВСЬКОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ НА ТЛІ ПОЛІТИЧНИХ ПОДІЙ 2009 РОКУ У КИШИНЕУ Й ТИРАСПОЛІ

Ярослав ДОВГОПОЛ

2009 рік видався насиченим на політичні зміни в Молдові – як на її правобережній частині, так і на лівобережжі Дністра. Гучні квітневі події в Кишиневу, спричинені протестами щодо результатів парламентських виборів з одного боку, так само, як не менш відомі ініціативи стосовно змін до «конституції» незвіданої ПМР – з іншого, стали головним чином, наслідками кризи влади на обох берегах Дністра. При цьому, як в першому, так і в другому випадках ситуація розгорталася з безпрецедентним розмахом. У результаті, в Республіці Молдова політична структура влади зазнала кардинальних змін – колишня опозиція прийшла до влади. У Придністров'ї ж перед незмінним лідером Ігорем Смирновим вперше постала серйозна загроза втратити значну частину своїх повноважень.

8.1. Квітневі події в Кишиневу й Тирасполі – зв'язок між ними

7-8 квітня 2009 р. в Кишиневу розпочалися масові протести населення щодо результатів парламентських виборів. Тисячі людей²¹⁰ не погодилися з перемогою Партії комуністів Молдови (ПКРМ)²¹¹, яка була при владі останні вісім років, та вийшли на центральну площу молдавської столиці. Наслідками акцій протесту стали жертви²¹² серед мирного населення, а також сотні поранених, у тому числі, дітей.

Ці події сколихнули всю Європу, однак у кінцевому рахунку все-ж-таки не вплинули на результати голосувань громадян Молдови під час квітневих парламентських виборів. Адже після перерахунку частини голосів²¹³ ПКРМ засвідчила свою перемогу, яку готувала задовго до того, як відкриються виборчі дільниці.

²¹⁰ Студенты и школьники разгромили здания президентуры и парламента. Кто возьмет на себя ответственность за их действия?, «Независимая Молдова», вып. 08.04.2009, <http://www.nm.md/daily/article/2009/04/08/0302.html>

²¹¹ Коммунисты одержали очередную победу на парламентских выборах в Молдавии, ИА Новости-Молдова, http://www.newsmoldova.ru/news.html?nws_id=812503&date=2009-04-06

²¹² Полицейских-преступников надо наказати - правозащитные организации, Promo-LEX, <http://www.promolex.md/index.php?module=news&item=182>

²¹³ В Молдове проходит полный пересчет голосов избирателей на парламентских выборах от 5 апреля 2009 года, телеканал TVC-21 (Кишинев), <http://www.tvc21.md/index.php?type=view&data=14871>

У Придністров'ї заходи з підготовки та проведення квітневих виборів до парламенту РМ були традиційно знівельовані тираспольською владою²¹⁴. Ще 3 березня 2009 року ЦВК Молдови заявила, що відкриє 500 виборчих дільниць для понад 220 тис. громадян РМ²¹⁵, які мешкають на території регіону. Натомість через опір придністровського режиму Кишиневу був змушений прийняти рішення, за яким виборці мали змогу проголосувати в населених пунктах правобережної Молдови.

Між тим, виборці з Придністров'я все-одно не оминули певних проблем, пов'язаних із блокуванням виборчого процесу силовими структурами невизнаної ПМР. За інформацією правозахисних організацій²¹⁶, зокрема, «Promo-LEX» (м. Кишиневу), пересуванню людей на правий берег в день виборів чинився опір з боку так званих «прикордонних служб» регіону. Натомість одним із найгостріших конфліктів стала «мирна демонстрація», яка блокувала роботу виборчої дільниці в підконтрольному Кишиневу селі Коржова (Дубосарський район)²¹⁷. Мали місце й інші подібні ситуації, які позбавляли права на волевиявлення громадян Молдови – жителів Придністровського регіону РМ. Це зайвий раз засвідчило позицію тираспольської влади по відношенню до загальноприйнятих демократичних цінностей, а також ставлення придністровського режиму до прав і свобод населення регіону.

7-8 квітня 2009 року, коли в Кишиневу після виборів спалахнули масові демонстрації, придністровська верхівка висловила занепокоєння ситуацією та посилила охорону на пунктах пропуску²¹⁸, що визначають межу між правобережною Молдовою та її лівобережною частиною. Однак суттєво акції протесту в молдавській столиці не вплинули на ситуацію в Придністров'ї. Одночасно із загостренням політичної обстановки в Кишиневу, який на той момент вже потерпав від заворушень та погромів адміністративних будівель, Тирасполь перебував на порозі власних політичних перетворень.

²¹⁴ Избиратели из приднестровского региона подвергаются дискриминации при исполнении права голоса,

Promo-LEX, <http://www.promolex.md/index.php?module=news&cat=1&item=159>

²¹⁵ Более чем 200 тысяч молдавских граждан из приднестровского региона не будет возможности проголосовать, Promo-LEX, <http://www.promolex.md/index.php?module=news&item=172>

²¹⁶ Парламентские Выборы 2009 / Приднестровский регион, Promo-LEX, <http://www.promolex.md/index.php?module=news&item=175>

²¹⁷ Promo-LEX: Результаты третьего отчета о мониторинге парламентских выборов в Приднестровском регионе Республики Молдова, Promo-LEX, <http://www.promolex.md/index.php?module=news&item=184>

²¹⁸ МГБ ПМР усилило охрану границы Приднестровья, Лента ПМР, <http://www.tiras.ru/ttlnews/7893-mgb-pmr-usililo-okhranu-granicy.html>

Ігор Смирнов вже знав про ініціативу групи придністровських депутатів, спрямовану на зменшення його владних повноважень. **15 квітня придністровський «парламент» ухвалив законопроект 17-ти депутатів (за іншими джерелами – 16-ти) щодо внесення змін до «конституції» регіону**²¹⁹. Ця ініціатива стала першим за своїм масштабом та спрямованістю документом, який обмежував жорстку політичну вертикаль беззмінного лідера Придністров'я.

Документ, зокрема, передбачав скасування поста «віце-президента ПМР» та призначення парламентом особи, яка в разі необхідності мала виконувати обов'язки «в.о. президента». Наприклад, у випадку тривалого недієздатності І.Смирнова депутати двома третинами голосів могли би, за законопроектом, обрати відповідну кандидатуру, яка (що важливо) могла би потім балотуватися на пост «президента» незвіданої республіки. До того ж, «ініціатива 17-ти» вказувала на необхідність підзвітності членів «кабінету міністрів» незвіданої ПМР придністровському «парламентові», а також передбачала об'єднання міських і районних рад регіону. Варто також зазначити, що цей документ був прийнятий придністровським «парламентом» у першому читанні, незважаючи на категоричні заперечення І.Смирнова.

Ця подія стала початком безпрецедентного політичного протистояння між законодавчою та виконавчою гілками влади придністровського режиму на чолі з І.Смирновим. У зв'язку з цим слід зауважити, що, незважаючи на резонансні квітневі виступи в молдавській столиці та складнощі в процесі виборів президента РМ, ситуація у «власному городі» турбувала тираспольського лідера набагато більше, ніж його подальший діалог з офіційним Кишиневу. Смирнов та його команда в цей період згадували про перспективи придністровського врегулювання, лише коли їх питали про це іноземні, зокрема, російські журналісти²²⁰. При цьому з боку тираспольських лідерів висловлювалася відверта недовіра до політичних змін у правобережній Молдові²²¹. Крім того, зазначалося, що ця «політична невизначеність» спричинила «певну паузу» в діалозі Кишиневу й Тирасполі.

Паралельно з цим у риторичі придністровського керівництва та підконтрольних йому неурядових організацій все частіше стали лунати гасла про необхідність входження Придністров'я до складу Російської Федерації²²². Це підкріплювалося роздмухуванням антирумунських

²¹⁹ Законопроект страстной недели, Ольвия-пресс, <http://www.olvia.idknet.com/ol04-05-09.htm>

²²⁰ Тирасполь заявляє про відсутність можливостей для відновлення діалогу з Молдовою, УКРІНФОРМ, <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=809107>

²²¹ Господин Воронин себе льстит, інтерв'ю І. Смирнова російському інформагентству Інтерфакс, <http://www.interfax.ru/txt.asp?id=74548&sec=1483>

²²² Д.Соин: Мы - за максимальную интеграцию с Россией, Лента ПМР,

настроїв²²³, оскільки «перемога в Молдові прозахідних сил несе в собі небезпеку відновлення «Великої Румунії».

Москва, у свою чергу, уникала прямої та відкритої підтримки проросійського курсу Тирасполя в умовах загострення політичної ситуації в молдавській столиці. Однак, з іншого боку, російська сторона «не заперечувала» посиленню сепаратистських настроїв у Придністровському регіоні РМ. Зокрема, глава МЗС Російської Федерації Сергій Лавров, коментуючи квітневі події в Кишиневу²²⁴ зазначив, що це «однозначно спрямовано на погіршення умов для досягнення домовленості» в процесі придністровського врегулювання. Спекуючи напруженим ставленням у суспільстві до подій у Молдові, російський міністр зауважив: «Придністровці давно та справедливо ставили питання про те, чи готові вони жити в єдиній державі Молдова, однак якщо ця держава втратить власну ідентичність, придністровці самі вирішуватимуть, що їм робити».

Власне, таким чином виглядали на той момент позиції Тирасполя й Москви щодо ситуації в Молдові та «нерайдужних», за їхньою оцінкою, перспектив придністровського врегулювання в цьому контексті. Однак в жодному коментарі з боку Кремля або представників тираспольської адміністрації не згадувалася криза влади в самому Придністров'ї, яка також стала однією з причин паузи в процесі діалогу конфліктуючих сторін. До того ж, події на лівобережжі Дністра виявилися не менш тривалими, ніж на правобережній Молдові.

Таким чином, проаналізувавши розвиток ситуації в Кишиневу після проведення квітневих парламентських виборів, а також у Тирасполі після оприлюднення «ініціативи 17-ти», можна стверджувати, що ці події не були безпосередньо пов'язаними між собою. Водночас, їхня схожа мотивація (криза влади на обох берегах Дністра), а також часовий та регіональний виміри змушують замислитися над тим, чи є такий збіг випадковим.

<http://www.tiras.ru/v-mire/8019-d.soin-my-za-maksimalnuju-integraciju-s.html>

²²³ Роман Коноплев: Уроки молдавського погрому, Лента ПМР, <http://www.tiras.ru/jeksperty/7968-uroki-moldavskogo-pogroma.html>

²²⁴ События в Молдавии усложняют приднестровское урегулирование – Лавров, РИА-Новости, <http://www.rian.ru/politics/20090409/167621062.html>

8.2. Розвиток політичної ситуації в Придністровському регіоні РМ (квітень-грудень 2009 року)

Отже, переломним моментом для тривалого політичного балансу у верхівці невизнаної ПМР стала ініціатива 17-ти депутатів щодо внесення змін до «конституції» регіону, які дещо обмежували владу І. Смирнова та його довірених осіб у тираспольській адміністрації. Документ одразу був розкритикований самим Смирновим та, як за командою, одразу викликав хвилю гострих дискусій у суспільстві Придністровського регіону.

Проти «ініціативи 17-ти» виступили, насамперед, підконтрольні придністровському режиму громадські організації, які наголошували на «необхідності врахування думок виборців»²²⁵. До того ж, одразу став відчутний пресинг «офіційних» ЗМІ регіону, які засуджували пропозиції депутатів-вільнодумців та методично вели щоденну інформаційну «обробку» населення.

Активізація І. Смирновим власних інформаційних ресурсів та підконтрольних йому громадських організацій у протистоянні з парламентом обернулася поразкою для ініціаторів змін придністровського законодавства. Наприкінці травня 2009 року цей законопроект був відкликаний²²⁶ тим же «парламентом». Ігор Смирнов створив власну погоджувальну комісію, яка зайнялася підготовкою нового проекту «основного закону» невизнаної ПМР, але цього разу – зі значно посиленою президентською вертикаллю.

Між тим, парламентська опозиція не спромоглася на конфронтацію зі Смирновим. Відчувши тиск з його боку, спікер місцевого «Верховного совета», лідер партії «Оновлення» Євген Шевчук подав у відставку²²⁷. Паралельно він розкритикував діяльність виконавчої влади Придністров'я, яка призвела «до економічного занепаду регіону», а також засудив пропозиції комісії з підготовки змін до конституції, заявивши, що реальна мета цього проекту – «боротьба за владу та збереження при владі певної групи осіб»²²⁸. Однак з іншого боку, **це виглядало цілковитою капітуляцією Є.Шевчука як політика, що наважився кинути виклик лідерів придністровського**

²²⁵ Холодная Война в Приднестровье, телеканал TVC-21 (Кишинев), <http://www.tvc21.md/index.php?type=view&data=14909>

²²⁶ Некоторые заметки по поводу политического кризиса, Ольвия-пресс, <http://www.olvia.idknet.com/ol164-06-09.htm>

²²⁷ Спикер Парламента непризнанной ПМР подал в отставку телеканал TVC-21 (Кишинев), <http://www.tvc21.md/index.php?type=view&data=15356>

²²⁸ Приднестровье. Президент – Верховный Совет: капитуляция ВС или новый виток противостояния? Политика+, <http://www.politika.org.ua/?p=633>

режиму. Його поразка також дещо послабила позиції очолюваної ним партії «Оновлення» – однієї з найвпливовіших у Придністровському регіоні РМ.

Наступні кілька місяців розвитку політичної ситуації у Придністров'ї відзначилися «млявим» протистоянням опозиції (поодиноких зібрань та виступів партійних лідерів). Водночас, цей процес супроводжувався заграванням із Росією як з боку опозиційних лідерів²²⁹, так і з боку І. Смирнова²³⁰. Між тим, яскравим та неочікуваним фактом стало рішення Смирнова наприкінці липня звільнити з посади «віце-президента» невизнаної республіки Олександра Корольова. Цей політик, очевидно, став «каменем спотикання» не тільки для членів ініціативної групи 17-ти депутатів, які намагалися усунути його від владної вертикалі, але, як виявилось, і для самого І. Смирнова²³¹. Замість О. Корольова була призначена Людмила Рогожкина, яка раніше була керівником фінансового управління «адміністрації президента» невизнаної ПМР. Це означало, що Смирнов вирішив одразу не позбавлятися посади «віце-президента», як того вимагав парламент, а призначити на неї нейтральну особу.

У вересні команда Смирнова оприлюднює проект нової «конституції» в рамках «гармонізації придністровського законодавства з російським»²³². Документ вийшов у спеціальному випуску 40-сторінкової республіканської газети «Придністров'я» у вигляді порівняльної таблиці разом із текстом конституції Російської Федерації. Варіант «конституції» за редакцією Смирнова передбачає, що на «президента» невизнаної ПМР буде покладено завдання забезпечення взаємодії трьох гілок влади. Тобто, він перестане бути безпосереднім главою виконавчої влади, але призначатиме за згодою парламенту голову уряду, а за пропозицією останнього – персональний склад уряду.

Серйозні зміни передбачалися і в структурі майбутнього «парламенту», який має стати двопалатним «Государственным собранием», де перша і друга палати матимуть представництво з 21-го

²²⁹ «Единая Россия» и «Обновление» (Приднестровье) намерены развивать сотрудничество, официальный сайт фракции «Единая Россия», <http://www.er-duma.ru/news/37371>

²³⁰ Константин Затулин: «Интересы приднестровцев не должны пострадать ни при каком варианте развития событий в Молдове», Ольвия-пресс, <http://www.olvia.idknet.com/ol259-08-09.htm>

²³¹ У президента Приднестровья будет новый преемник. Им станет Игорь Смирнов, Информационно-аналитический портал Ava.md (Молдова), <http://ava.md/02-pridnestrove/02979-u-prezidenta-pridnestrovyu-budet-novii-preemnik-im-stanet-igor-smirnov.html>

²³² В приднестровье опубликован проект новой конституции республики, Ольвия-пресс, <http://www.olvia.idknet.com/ol107-09-09.htm>

парламентаря. У цьому контексті Смирнов наділив себе також повноваженнями розпуску нижньої палати «парламенту», якщо депутати тричі відхилять запропоновані кандидатури на посаду «голови уряду» або двічі впродовж трьох місяців висловлять недовіру «урядові». Також передбачалася ситуація, за якої «голова уряду» поставить перед «парламентом» питання про довіру вищому органу виконавчої влади. Якщо парламент відмовить у цьому питанні, «президент» упродовж семи днів має прийняти рішення про відставку «уряду» або розпуск нижньої палати парламенту.

Наступний розділ – «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» - практично повністю повторює текст російської конституції. У розділі «Основи конституційного ладу» збережено положення про те, що земля може бути виключною власністю держави. У цьому текст смирновської «конституції» не збігається з трактуванням основного закону РФ, де допускається приватна власність на землю. До того ж, у редакції нової «конституції» не визначена норма кількості термінів президентства однієї особи.

Очевидно, що **ініціатива Смирнова «перекроїти» законодавство самопроголошеної республіки передбачала максимальну вигоду для нього як лідера придністровського режиму.** На переконання експертів²³³, новий порядок формування парламенту означав явний відступ до одноосібного правління Смирнова, яке останніми роками дещо похитнулося. **Між тим, придністровський лідер і сам розумів, що депутати не приймуть одразу текст його «конституції», тому висунув ініціативу провести референдум по цьому документу.** Референдум для Смирнова – відпрацьований алгоритм отримувати гарантовану «народну підтримку» (за прикладом плебісцитів 1991-2006 років, де очікуваний результат перевищував 80-90% голосів)²³⁴.

18 листопада придністровський «парламент» відхилив²³⁵ у першому читанні ініціативу І. Смирнова. При цьому, дуже гостра дискусія завершилася несподівано мирно: Смирнов подякував депутатам за відверту розмову та погодився з тим, що новий документ потребує доопрацювання. У

²³³ Для Верховного совета Приднестровья настал момент истины. Комментарий МОЛДПРЕС, Бюллетень «Информационный обзор Приднестровского региона» от 19 октября 2009 г.

²³⁴ Референдумы в Приднестровье, Wikipedia, http://ru.wikipedia.org/wiki/Референдумы_в_Приднестровье

²³⁵ Игорь Смирнов отступил? Конституционный законопроект президента отклонен парламентом с согласия Игоря Смирнова!, Информационно-аналитический портал AVA.md (Молдова), <http://ava.md/02-pridnestrove/03319-igor-smirnov-otstupil.html>

підсумку парламентом було прийнято рішення створити «змішану погоджувальну комісію з проекту конституційної реформи».

Водночас, придністровські опозиційні політики виступили з протестом у зв'язку з «великим апетитом» глави тираспольської адміністрації. Зокрема, екс-спікери придністровського «парламенту» Євген Шевчук та Григорій Маракуца наголосили на «неадекватності поведінки» І. Смирнова та запропонували йому піти у відставку²³⁶. До того ж, партія «Оновлення» звинуватила виконавчу владу в проведенні «інформаційного зомбування» населення (щодо необхідності референдуму) та репресій «інакодумців», а також пригрозила масовими акціями протесту²³⁷ у зв'язку з цим. З подібною заявою виступив і «парламент» невизнаної республіки, наголосивши²³⁸, що «незважаючи на укладений 18 листопада компроміс з питання розробки узгодженого проекту нової «конституції», підконтрольні Смирнову «державні» ЗМІ продовжили інформаційну кампанію з дискредитації «Верховного Совета» та його депутатів». Отже, жителі регіону, орієнтуючись на інформацію, що подається у ЗМІ, «вважають, що вона об'єктивно висвітлює діяльність органів «державної влади». Однак справжній стан речей цими ЗМІ замовчується або викривлюється».

Тим часом, **робота «змішаної погоджувальної комісії з проекту конституційної реформи», до якої входять представники законодавчої та виконавчої гілок влади невизнаної ПМР, триває.** На переконання одного з придністровських опозиціонерів, головного редактора видання «Новая газета» (м. Бендери) Григорія Волового²³⁹, сама комісія створена не за пропорційною формулою. «До її складу увійшли, переважно, представники виконавчої влади. Наприклад, якщо з парламенту в ній представлені три людини, то з боку виконавчої, судової гілок влади – також по три представника. Крім того, громадськість має контролювати хід роботи комісії, а вона в Придністров'ї обирається з принципу найбільшої відданості президентові», – зазначив експерт. За його словами, цей проект може мати два шляхи реалізації: «Або це буде оновлений варіант «президентської

²³⁶ Опозиція Придністров'я відкрито вимагає негайної відставки І.Смирнова, «УКРІНФОРМ», <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=851314>

²³⁷ Приднестровье накануне политических потрясений? Самая крупная в ПМР политическая партия «Обновление» заявляет о возможности массовых акций протеста, Информационно-аналитический портал Ava.md (Молдова), <http://ava.md/02-pridnestrove/03405--pridnestrove-nakanune-politicheskikh-potryasenii.html>

²³⁸ Парламент Приднестровья: Смирнов использует подконтрольные ему СМИ как инструмент манипулирования и дискредитации, ИА «Регнум» <http://www.regnum.ru/news/1234347.html>

²³⁹ З розмови з головним редактором видання «Новая газета» Григорієм Воловим під час міжнародного «круглого столу» в рамках проекту «Рух до європейської інтеграції: поєднання зусиль громадянських суспільств України й Молдови» (15-16 грудня 2009 р., м. Київ).

республіки» з посиленими повноваженнями «президентської» влади, або це переросте в чергові баталії між парламентом та виконавчою владою».

Однак, за словами Г. Волового, «найголовніше те, що **придністровське суспільство, яке раніше було достатньо монолітним під час оцінки дій законодавчої влади, сьогодні переживає серйозний розкол**». Таким чином, як стверджує експерт, відбувся факт розмежування суспільства Придністровського регіону РМ на (умовно кажучи) «лівих» та «правих». Це призвело до того, що «в регіоні збільшується маса людей, незадоволених виконавчою владою Придністров'я, що можна назвати головною подією 2009 року».

8.3. Придністровське врегулювання – 2009: спроби поновлення конструктивного діалогу

Процес придністровського врегулювання впродовж 2009 року, незважаючи на те, що з першого погляду міг здатися неактивним та переривчастим, насправді був насиченим численними зустрічами та консультаціями в різних форматах, у тому числі, «5+2». Водночас існували й інші фактори, які мали прямий вплив на політичну складову придністровського питання. Зокрема, **зміна керівництва РМ після проведення в країні двох парламентських виборів та, як наслідок, переформатування команди переговорників з боку правобережної Молдови, внесли відповідні корективи в діалог Кишиневу й Тирасполю**. До того ж, жорстка боротьба за владу всередині самої тираспольської адміністрації дещо вплинула на акценти в риторичі «офіційних представників» команди Смирнова. Цікавими виявилися також позиції інших учасників формату «5+2», зокрема, Росії, ОБСЄ, України, а також ЄС та США, які супроводжували непростий діалог сторін конфлікту впродовж року.

«Показовий діалог»: В. Воронін – І. Смирнов

2009 рік в контексті процесу придністровського врегулювання розпочався діалогом президента РМ Володимира Вороніна та лідера Придністров'я Ігоря Смирнова²⁴⁰, що носив високий потенціал інтриги. Зустрічі лідерів двох сторін конфлікту проходили на території Придністровського регіону РМ. Перша, яка відбулася за тиждень до Нового року – 24 грудня 2008 р. – пройшла в Тирасполі. **Основним результатом**

²⁴⁰ Лідери Молдови і Придністров'я можуть зустрітися в черговий раз у другій половині березня, УКРІНФОРМ, 5 березня 2009 р., <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=788075>

переговорів стало підтвердження придністровською стороною, що, починаючи з 1 січня 2009 року, Тирасполь скасує всі грошові збори для громадян Молдови, які переміщуються по території регіону²⁴¹. Між тим, В. Воронін добре підготувався до зустрічі з опонентом та виклав на стіл «домашні заготовки». Йдеться про пакет пропозицій з «остаточного врегулювання придністровської проблеми», які включали спільну політичну Декларацію про принципи і гарантії придністровського врегулювання, а також проект Закону РМ про статус Придністров'я. Як наголосив Володимир Воронін, зміст цих документів було попередньо обговорено з усіма посередниками процесу придністровського врегулювання. До того ж, молдавський лідер представив комплексну пропозицію щодо демілітаризації, роззброєння та соціальної реабілітації військовослужбовців. Саме такий підхід, на думку президента РМ, був найкращою гарантією від всіляких провокацій.

Смирнов, зі свого боку, наголосив на негативному ставленні до залучення посередників формату переговорів «5+2» для продовження діалогу, оскільки це буде «неефективним у ситуації, що склалася». Учасники переговорів дійшли згоди про необхідність проведення наступної спільної зустрічі в березні 2009 року.

Відповідь на пропозиції Вороніна придністровський режим спромігся дати лише в середині лютого 2009 року²⁴². Тирасполь прямо відхилив проект Закону РМ про статус Придністров'я та спільну політичну декларацію. При цьому з боку придністровської адміністрації були висунуті традиційні аргументи: Республіка Молдова ігнорує «волю придністровського народу, висловлену на референдумі 17 вересня 2006 року»; Республіка Молдова намагається нав'язати односторонні рішення, ігноруючи ПМР як рівноправну частину процесу врегулювання тощо. Іншими словами, **Тирасполь продемонстрував, що повертається до жорсткої конфронтації**, не визначивши при цьому будь-яких нових позицій або оцінок, які б пояснювали таку його поведінку.

Це підтвердилося й тим фактом, що друга запланована зустріч тет-а-тет Вороніна й Смирнова, яка планувалася «у другій половині березня» як продовження конструктивного діалогу, так і не відбулася. Але **сторони таки сіли за стіл переговорів, щоправда, у Москві – за посередництва**

²⁴¹ Воронін і Смирнов не досягли домовленості з усіх запланованих питань зустрічі в Тирасполі, УКРІНФОРМ, 24 грудня 2008 р., <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=766622>

²⁴² Vladimir Voronin – Igor Smirnov meeting, The Black Sea Trust for Regional Cooperation, Institute for Public Policy Synthesized vision over the Transnistrian issue, <http://vlad-lupan.blogspot.com/2009/05/synthesized-vision-over-transnistrian.html>

президента РФ Дмитра Медведєва – у так званому форматі «2+1». Російські ЗМІ одразу відзначили «конструктивну роль Москви, яка продемонструвала свою ефективність», організувавши зустріч лідерів лівого і правого берегів Дністра, чого вони не могли зробити самі²⁴³. Однак у чомусь російські мас-медіа мали рацію – роль Москви в цій зустрічі дійсно була визначальною. **За підсумками зустрічі була підписана спільна заява, яка підтверджувала, зокрема, необхідність подальшого базування російських військ на території Придністровського регіону РМ як «стабілізуючого фактору» нинішньої миротворчої операції.** Таким чином, В. Воронін поставив свій особистий підпис під документом, який суперечив попереднім вимогам офіційного Кишинєу щодо виведення російських військ та озброєння з території лівобережної Молдови. Між тим, **паралельно в заяві визначалася перспектива переходу до миротворчого формату під егідою ОБСЄ. Однак цей пункт був завуальований розмитим формулюванням «після визначення підсумків придністровського врегулювання».** Очевидно, молдавська сторона недооцінила цього нюансу, який був зовсім нерівнозначним пункту щодо подальшого базування в Придністров'ї російського військового контингенту.

Після тристоронніх консультацій у Москві президент Молдови активно шукав можливості продовжити діалог з І. Смирновим, очевидно, для встановлення «точок дотику» в контексті запропонованих В. Вороніним пропозицій на попередній зустрічі (24 грудня 2008 року). Офіційний Кишинєу навіть оголосив, що переговори двох лідерів заплановані на 25 березня. Натомість за день до цієї події – 24 березня – В. Воронін відмовляється брати участь у переговорах²⁴⁴. Це стало його реакцією на заяву І. Смирнова щодо **оголошення персонами нон-грата на території Придністровського регіону РМ трьох західних дипломатів, які представляли учасників переговорного формату «5+2».** Ними стали спеціальний представник ЄС у Молдові Кальман Міжей, посол США в РМ Асіф Чодрі та посол головної в ЄС Чеської Республіки Петр Кипр²⁴⁵. Смирнов пояснив свою позицію тим, що Рада міністрів ЄС наприкінці лютого продовжила дію заборони на в'їзд до країн ЄС тираспольських лідерів (яка була введена наприкінці 2003 року). Звичайно, така поведінка придністровського лідера виходила за рамки цивілізованого діалогу та не

²⁴³ Проиграла ли Россия Приднестровье? Коммерсантъ, 25.03.09, <http://www.newsland.ru/News/Detail/id/351401/cat/10/>

²⁴⁴ Владимир Воронин отказался от встречи с Игорем Смирновым, запланированной на 25 марта, ИА INTERLIC, <http://ru.interlic.md/2009-03-24/vladimir-voronin-otkazalsja-ot-vstrechi-s-igorem-smirnovym-zaplanirovannoj-na-25-marta-9221.html>

²⁴⁵ Два европейских дипломата и посол США в Молдове объявлены персонами нон-грата в Приднестровском регионе, «Пресса Молдовы», http://www.pressa.tm.md/index.php?page=itrec_4&id=632

могла посприяти позитивному результату запланованої зустрічі. На цьому прямий діалог Воронін-Смирнов завершився.

Слід зауважити, що розвиток відносин між Кишиною і Тирасполем у зазначений період залишався у сфері зацікавленості української сторони, яка уважно вивчала ситуацію. У зв'язку з цим спеціальний представник України з питань придністровського врегулювання Віктор Крижанівський здійснив дві робочі поїздки (22 січня²⁴⁶ та 13 березня²⁴⁷) до Молдови та її Придністровського регіону. Як зазначалося в офіційних повідомленнях МЗС України, візити мали на меті, зокрема, продовження посередницьких зусиль Києва в процесі стабілізації ситуації в регіоні та активізації переговорного процесу між сторонами конфлікту. В. Крижанівський провів зустрічі з головними переговорниками з боку Кишиною й Тирасполя, під час яких ознайомився з позиціями сторін в контексті зміцнення довіри між двома берегами Дністра, а також перспектив відновлення переговорів у форматі «5+2». У зв'язку з цим український офіційний представник закликав сторони до активізації конструктивного діалогу. Окремою темою робочої поїздки В. Крижанівського в Молдову стало обговорення питань демаркації придністровської ділянки українсько-молдовського кордону, а також створення Єврорегіону «Дністер».

Розвиток процесу врегулювання на тлі політичних подій у Кишиною й Тирасполі (квітень-вересень 2009 року)

Події квітня 2009 року як в Кишиною (парламентські вибори та масові протести в молдавській столиці), так і в Тирасполі (боротьба за владу між виконавчою та законодавчою структурами придністровської адміністрації) відсунули на другий план актуальність діалогу правобережної Молдови та її лівобережної частини.

Між тим, процес придністровського врегулювання не втратив активності, але перейшов, більшою мірою, у площину контактів між учасниками формату «5+2» на різних рівнях. Зокрема, ініціативу проявило грецьке головування в ОБСЄ. Так, 13 травня відбулася зустріч спецпредставника діючого голови ОБСЄ посла Хараламбоса Христулоса та глави Місії ОБСЄ в Молдові Філіпа Ремлера зі спецпредставником України з

²⁴⁶ Спеціальний представник України з питань придністровського врегулювання здійснив робочий візит до Молдови, УКРІНФОРМ, 22.01.09, <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=774552>

²⁴⁷ Спецпредставник України з придністровського врегулювання відвідав Молдову, УКРІНФОРМ, 13.03.09, <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=790057>

питань придністровського врегулювання Віктором Крижанівським²⁴⁸. Сторони обговорили розвиток політичної ситуації в Молдові, зробивши акцент на посиленій координації дій посередників у процесі придністровського врегулювання, а також більш раціонального залучення потенціалу ОБСЄ в цьому питанні. Йшлося також і про перспективи відновлення зустрічей у форматі «5+2» у контексті якнайшвидшого їх проведення.

Однією з важливих подій в рамках процесу врегулювання конфлікту в період політичної кризи на обох берегах Дністра стала неформальна зустріч у Брюсселі голови парламенту Республіки Молдова Маріана Лупу з придністровським спікером Євгеном Шевчуком 14 травня 2009 року²⁴⁹. ЄС запросив їх для участі в «круглому столі» на тему «Боротьба з незаконним трафіком людей: співпраця між парламентом та неурядовими організаціями, стан справ на обох берегах Дністра». При цьому в Брюсселі зробили виключення для представника придністровської влади, дозволивши йому в'їзд у Євросоюз.

Зустріч пройшла у позитивному ключі. Сторони привітали відновлення контактів з урегулювання придністровського конфлікту та висловили сподівання, що переговори у форматі «5+2» відбудуться в найближчій перспективі. **Представники сторін конфлікту обговорили також заходи щодо зміцнення довіри між Кишинеу і Тирасполем, а також вільного пресування громадян між лівим і правим берегами Дністра.**

У Брюсселі залишилися задоволеними таким позитивним і конструктивним діалогом глави парламенту РМ та придністровського спікера. У зв'язку з цим представники ЄС зайвий раз підтвердили для себе, що шляхом прямих контактів між Кишинеу і Тирасполем можна знайти остаточне рішення придністровського конфлікту. Після Брюсселя Є. Шевчук відвідав Лондон, де взяв участь у обговоренні придністровської проблеми.

Однак такий поворот подій, який міг би свідчити про наближення позицій конфліктуючих сторін, аж ніяк не влаштував безпосередньо І. Смирнова. **Вже через тиждень, висловлюючи позицію офіційного**

²⁴⁸ Проблеми врегулювання придністровського конфлікту обговорив Спецпредставник України з представниками ОБСЄ, УКРІНФОРМ, 13.05.2009, <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=806615>

²⁴⁹ Мариан Лупу обсудил в Брюсселе с Евгением Шевчуком возможность возобновления переговоров в формате «5+2», 16.05.2009, аналитический портал Moldova.org <http://politicom.moldova.org/news/marian-lupu-obsudil-v-bryussele-s-evgeniem-shevchukom-vozmozhnosti-vozbobnovleniya-peregovorov-v-formate-52-119530-rus.html>

Тирасполя, «глава МЗС» Придністров'я Володимир Ястребчак категорично заявив, що можливості для відновлення діалогу з Молдовою відсутні. Таку заяву він зробив у рамках чергового візиту до Москви під час міжнародної конференції «Підсумки парламентських виборів у Молдові та перспективи придністровського врегулювання²⁵⁰». В. Ястребчак підкреслив, що **процес врегулювання перебуває в ситуації, коли сторони конфлікту заявили про свої крайні позиції і не збираються від них відступати.** При цьому, висловлюючи глуху позицію придністровського лідера, В. Ястребчак випустив зі своєї промови факти щодо поновлення конструктивного діалогу на парламентському рівні (Є. Шевчук – М. Лупу). Крім того, він відвів увагу присутніх в бік «негативного впливу економічної кризи», яка вже торкнулася лівобережжя Дністра. Таким чином, **придністровський режим ще раз продемонстрував прагнення до якомога найдовшого продовження конфліктного стану в регіоні та небажання знаходити конструктивних шляхів розв'язання проблеми.**

Тим часом, **тема придністровського врегулювання продовжувала залишатися в полі уваги Європейського Союзу.** Так, 15 червня у Люксембурзі відбулося засідання Ради міністрів ЄС із загальних справ та зовнішніх відносин²⁵¹, на якому була прийнята окрема резолюція щодо відносин із Молдовою. У цьому документі ЄС звернув увагу на придністровське врегулювання та закликав всі зацікавлені сторони до якнайшвидшого поновлення переговорів у форматі «5+2».

Рада ЄС також висловила занепокоєння у зв'язку з напруженою політичною ситуацією в Республіці Молдова, яка на той момент характеризувалася невдалими виборами президента республіки та необхідністю проведення дострокових парламентських виборів. Євросоюз виступив із закликом до діючої влади РМ щодо забезпечення прозорих та справедливих наступних виборів до головного законодавчого органу країни. Цей аспект не міг не хвилювати європейську сторону, оскільки молдавська опозиція вже на той час продемонструвала свій потенціал та готовність очолити владу в РМ, що певним чином мало свій вплив на розвиток ситуації в регіоні в цілому, в тому числі в контексті придністровського врегулювання.

Тим часом, у середині червня придністровський лідер виступає з публічним зверненням до Москви збільшити майже удвічі (з 1,3 тис. до 2,5 тис. військовослужбовців) чисельність збройного контингенту на території

²⁵⁰ Тирасполь заявляє про відсутність можливостей для відновлення діалогу з Молдовою, УКРІНФОРМ, 21.05.2009, <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=809107>

²⁵¹ ЄС закликав до найшвидшого поновлення переговорів щодо Придністровського врегулювання у форматі «5+2», УКРІНФОРМ, 15.06.09, <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=815861>

регіону²⁵². Пізніше він пояснить, що звертався з таким проханням до російського президента Д.Медведева ще 18 березня 2009 року – під час тристоронньої зустрічі Воронін-Смирнов-Медведев. Він також пропонував відновити дислокацію російської вертолітної ескадрильї у Придністров'ї, яка б могла забезпечувати оперативність виконання задач із забезпечення миру». Однак Москва не підтримала його пропозиції²⁵³.

У день дострокових парламентських виборів у Молдові (29 липня) «міністр закордонних справ» ПМР Володимир Ястребчак зустрівся з румунськими журналістами та прокоментував позицію Тирасполя в цьому контексті. Він, зокрема, зазначив, що «відсутність у Кишиневу стійкої системи влади негативно позначається на процесі нормалізації відносин і затягує вирішення багатьох актуальних проблем у регіоні²⁵⁴». Водночас він зауважив, що розраховує на формування стабільного керівництва в РМ по завершенню виборчого процесу.

Після липневих виборів у Молдові політична ситуація в країні насправді кардинально змінилася. Нову парламентську коаліцію «Альянс за європейську інтеграцію» сформували чотири партії²⁵⁵ (Ліберал-демократична партія Молдови, Ліберальна партія, Демократична партія Молдови та Альянс «Наша Молдова»). Партія комуністів Молдови (ПКРМ) пішла в опозицію. Протистояння цих політичних сил акцентувалося на виборах президента республіки у парламенті. За конституцією РМ, главу держави обирає парламент шляхом таємного голосування. Натомість, ця політична боротьба навколо виборів президента не позначилася на процес формування уряду Республіки Молдова.

Новий кабінет міністрів, сформований правлячим альянсом та затверджений парламентом 25 вересня, очолив лідер ЛДП Володимир Філат. Він одразу визначив серед найбільш пріоритетних завдань уряду нарощування зусиль у рамках придністровського врегулювання. Під час короткої прес-конференції, яка відбулася одразу після затвердження його кабінету, він категорично наголосив, що добиватиметься виводу російських військ з території Придністровського регіону РМ у

²⁵² Глава Придністровья просит РФ увеличить контингент миротворцев. Главред.15.06.07, <http://ua.glavred.info/archive/2007/06/15/122452-1.html>

²⁵³ Із розмови з І.Смирновим під час його поїздки до Києва 24.12.09 на запрошення міністра закордонних справ України Петра Порошенка.

²⁵⁴ В Тирасполе ждуть от молдавских выборов формирования стабильной и ответственной власти – глава МИД ПМР, Ольвия-Прес, 29. 07.2009. <http://www.olvia.idknet.com/ol213-07-09.htm>

²⁵⁵ Досрочные парламентские выборы в Молдове 29 июля 2009 года, аналитический портал E-Democracy, <http://www.e-democracy.md/ru/elections/parliamentary/20092/>

відповідності з домовленостями, досягнутими раніше²⁵⁶. Як глава нового уряду Молдови він **підтвердив, що Кишинев у подальшому процесі придністровського врегулювання вважатиме формат роботи «5+2» основним**. Що стосується зміни формату, це, за словами В.Філата, може відбутися лише за згоди всіх учасників процесу переговорів.

Нарощування зусиль у придністровському врегулюванні

На початку жовтня міжнародне суспільство збентежила чергова несподівана заява І. Смирнова. Під час брифінгу за результатами своєї поїздки до Цхинвалі, куди його запросили на святкування річниці «утворення» Південної Осетії, **тираспольський лідер заявив, що «Придністров'я готове змінити «державну» символіку та увійти до складу Російської Федерації»**. Він пояснив, що з цього моменту Тирасполь готовий вести переговори про свій статус, спираючись на результати референдуму 2006 року (коли 97% жителів висловилися за незалежність та приєднання до РФ).²⁵⁷ Придністровський лідер також висловив побоювання, що у зв'язку з приходом у Молдові до влади правих сил, які прагнуть виведення російських військ з регіону, можливі й притиснення прав російськомовних громадян. У такій ситуації необхідно готуватися до оборони власних рубежів, підсумував І. Смирнов.

Водночас, Кишинев поставився спокійно до нової заяви придністровського лідера. Віце-прем'єр-міністр РМ з питань реінтеграції Віктор Осипов у зв'язку з цим зазначив, що ця ідея Смирнова не є новою, до того ж вона не має основ для реалізації. **В цілому, в Кишиневі сприйняли заяву Смирнова як свосередній демарш напередодні саміту СНД, призначеного на 8-9 жовтня в молдавській столиці**. Один із провідних експертів Молдови, на той момент депутат від ДП Андрій Попов з цього приводу зазначив: «Очевидна спроба Смирнова використати Москву для просування своїх інтересів у внутрішньополітичній боротьбі, яка загострилася в регіоні». Він додав що подібні заяви Смирнова можуть «рикошетом вдарити» по ньому ж самому⁴⁸.

Російська сторона також висловила стриману оцінку заявам Смирнова. У МЗС РФ наголосили, що подібні промови вже лунали з боку

²⁵⁶ Молдаване предлагают русским сдаваться, Express-экспертиза, №9-10 (83-84), сентябрь – октябрь 2009

²⁵⁷ Приднестровье просится в Россию, Коммерсантъ, 06.10.09, <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1250740>

²⁵⁸ Представитель МИД России: «Меморандум Козака» не следует списывать со счетов, ИА Регнум, 14.10.09, www.regnum.ru/news/1215097.html

придністровського лідера, натомість Росія «визнає територіальну цілісність Молдови та виступає за те, щоб питання про статус Придністров'я вирішувалося у переговорах Тирасполя з Кишинеу». Водночас, російська сторона в цьому питанні мала власну позицію. Зокрема, **Москва наполягала на поверненні до «Меморандуму Козака» – документа, який не влаштовує Кишинеу, оскільки передбачає вирішення проблемних питань через федералізацію Молдови.** Так, посол з особливих доручень МЗС РФ Валерій Нестерушкін, перебуваючи 14 жовтня з візитом у Тирасполі, наголосив, що «цей документ є результатом спільної роботи політиків Молдови та Придністров'я». «Сьогодні багато конструкцій, застосованих в цьому документі, можливо, потребують модернізації, але що і як використовувати з його напрацювань – також має вирішуватися під час переговорного процесу», – зазначив російський дипломат. У Тирасполі йому заперечувати не стали²⁵⁹.

Тим часом, учасники формату «5+2» визначилися з датою проведення консультацій за участі сторін, посередників і спостерігачів процесу придністровського врегулювання. Зустріч була призначена на 6 листопада у Відні. Однак напередодні цих консультацій Тирасполь вирішив упередити події, висловивши свою офіційну позицію. З черговою відкритою заявою виступив В. Ястребчак, зробивши акцент на необхідності залишити російський військовий контингент на території Придністров'я²⁶⁰. **Наполягання Кишинеу перевести нинішній формат миротворчої місії під егіду ОБСЄ В. Ястребчак плавно перевів у площину внутрішньополітичних проблем правобережної Молдови, яка таким чином хоче «відволікти увагу населення від більш важливих питань».** У цьому контексті він також згадав підписану 18 березня 2009 року у Москві спільну заяву в рамках зустрічі Володимира Вороніна, Ігоря Смирнова за посередництва Дмитра Медведєва, згідно з якою молдавський президент визнав необхідність подальшого перебування російських військ на лівобережжі Дністра.

Крім того, Володимир Ястребчак озвучив проблемні питання, що турбують Тирасполь в процесі наближення позицій конфліктуючих сторін. Він, зокрема, звернув увагу на відсутність прогресу в розблокуванні залізничного сполучення в Придністровському регіоні, припинення кримінального переслідування в Молдові придністровських посадових осіб, усунення обмежень на придністровських економічних агентів.

²⁵⁹ Transnistria's foreign ministry against changing current peacekeeping format, 28.10.2009, Chişinău <http://www.totul.md/en/newsitem/4523.html>

Паралельно з цим обговорення придністровської проблеми продовжувалося на рівні посередників процесу врегулювання конфлікту. Так, 27 жовтня в Києві відбулися україно-російські консультації за участі посла з особливих доручень МЗС РФ Валерія Нестерушкина й спецпредставника України з питань придністровського врегулювання Віктора Крижанівського.²⁶¹ За офіційною інформацією, основна увага під час зустрічі приділялася ситуації в регіоні, а також практичним питанням взаємодії міжнародних посередників та спостерігачів щодо відновленню переговорного процесу. Однак очевидно, що **сторони узгоджували свої позиції перед зустріччю у Відні в рамках формату «5+2».**

Водночас, **великих зрушень від майбутньої події у Відні не очікувалося**, тим більше, що її формат із самого початку був задекларований як консультації, а не переговори. Офіційний Кишинев також не плекав великих надій, однак чекав «конкретних рішень для відновлення політичного процесу врегулювання конфлікту». Як заявив 3 листопада віце-прем'єр-міністр РМ з питань реінтеграції Віктор Осипов²⁶², «за підсумками віденської зустрічі сподіваємося отримати чіткі відповіді з двох питань. По-перше, мова йде про визначення чіткої перспективи для відновлення політичного процесу урегулювання конфлікту за участю всіх сторін, а по-друге, про розробку механізмів розблокування між двома берегами неполітичного процесу, що стосується реалізації соціальних, гуманітарних, інфраструктурних, природоохоронних та інших проєктів».

Між тим, перед запланованою зустріччю у Відні, 4 листопада до Молдови з візитом прибуває **секретар РНБО України Раїса Богатирьова**²⁶³. Під час розмов із високопосадовцями в Кишиневу й Тирасполі вона наголосила на важливості відновлення формату «5+2», нарощуванні зусиль у процесі посилення довіри між двома берегами, а також ролі Києва в цьому процесі. «Ми визнаємо територіальну цілісність Республіки Молдова. Ми вважаємо, що необхідно вирішити питання особливого статусу Придністров'я. Така наша офіційна позиція, і ми готові допомагати знаходити взаєморозуміння між Кишиневу і Тирасполем», - заявила вона.

²⁶¹ Представители России и Украины обсудили в Киеве приднестровское урегулирование. ИА Регнум, 28.10.2009, www.regnum.ru/news/1219532.html

²⁶² Кишинів чекає від зустрічі у Відні рішень щодо відновлення процесу придністровського урегулювання у форматі «5+2», УКРІНФОРМ, 03.11.09, <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=847166>

²⁶³ Придністров'я потребує розвитку в рамках особливого статусу у складі РМ - Раїса Богатирьова, УКРІНФОРМ, 04.11.09, <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=847510>

Під час розмови з Ігорем Смирновим Раїса Богатирьова наголосила на необхідності розвитку демократичних процесів у регіоні у відповідності до загальновизнаних міжнародних стандартів та уникнення односторонніх кроків з боку Придністров'я, які могли б призвести до міжнародної ізоляції регіону. Секретар РНБОУ також зазначила, що Україна вважає важливою актуалізацію «Плану Ющенка» з придністровського регулювання.

Водночас офіційний представник України зробила окремий акцент на питаннях, що турбують Київ²⁶⁴. Серед них – підтримка українців, які проживають в Молдові та, зокрема, її Придністровського регіону, розвиток української мови й культури в регіоні. Раїса Богатирьова запевнила, що Київ і надалі продовжуватиме фінансування державних програм з підтримки українців, які проживають у Придністров'ї. Однак при цьому важливо, щоб і тираспольська адміністрація практичними діями сприяло розвитку української мови та культури, з урахуванням того, що українці становлять майже третину населення регіону. Раїса Богатирьова відвідала Українську гімназію ім. І. Котляревського у м. Бендери, де провела зустріч з активом українських громад Придністров'я, а також поклала квіти до пам'ятного знаку «Полеглим козакам – славним воїнам гетьманів Івана Мазепи та Пилипа Орлика».

Також з боку української сторони була висловлена зацікавленість у створенні Єврорегіону «Дністер», а також відновленні повноцінного залізничного сполучення через придністровську територію.

Зустріч у Відні у форматі «5+2»: вагомий момент у процесі придністровського регулювання

Консультації у Відні відбулися за графіком та в запланованому складі²⁶⁵. Молдову на них представляв віце-прем'єр-міністр з питань реінтеграції Віктор Осипов, Тирасполь – «міністр закордонних справ» Володимир Ястребчак. Це була перша офіційна зустріч «головних переговорників» від сторін конфлікту. Варто зазначити, що за підсумками діалогу представники Кишиневу й Тирасполя залишилися задоволеними²⁶⁶.

²⁶⁴ Відбулися зустрічі Секретаря РНБОУ України з керівництвом Придністров'я, офіційний сайт РНБОУ, 04.11.2009, <http://www.rainbow.gov.ua/news/1019.html>

²⁶⁵ Венская встреча по Приднестровскому урегулированию в формате «5+2», ИА INFOTAG, 07.11.09, <http://www.infotag.md/news/581080/>

²⁶⁶ Із розмови з генеральним директором Бюро з питань реінтеграції РМ Іоном Стевілюю під час міжнародного «круглого столу» в рамках проекту «Рух до європейської інтеграції: поєднання зусиль громадянських суспільств України й Молдови» (15-16 грудня 2009 р., м. Київ).

Спілкування у Відні передбачало, насамперед, розвиток співробітництва сторін у соціальній сфері та інфраструктурній галузі, а також в рамках охорони навколишнього середовища, медицини й торгівлі. При цьому, не обговорювалися аспекти політичного характеру, оскільки після тривалої перерви в процесі переговорів такі питання неможливо розглядати без проведення консультацій. Водночас, сторони конфлікту досягли домовленості про введення постійного режиму зустрічей представників Кишинєу й Тирасполя у форматі «1+1» за участі груп експертів, яким надалі надаватиметься політична підтримка.

Офіційний Кишинєу оцінив результати віденських консультацій у форматі «5+2» позитивно²⁶⁷. У зв'язку з цим віце-прем'єр РМ Віктор Осипов зазначив: «Перевага зустрічі у Відні, відзначена всіма учасниками, полягає в тому, що як посередники, спостерігачі, так і представники двох берегів Дністра змогли висловити свою думку з більшості питань, пов'язаних з відновленням процесу переговорів», - підкреслив він. Коментуючи перспективи відновлення політичного діалогу у форматі «5+2», В.Осипов уточнив, що на це потрібен час. Кожна зі сторін має представити свою позицію й аргументи, в тому числі щодо поступок. «У процесі переговорів з вирішення проблеми молдавська сторона готова піти на деякі поступки, які, однак, не пов'язані з територіальною цілісністю, незалежністю і суверенітетом Республіки Молдова», - наголосив представник РМ.

Своє задоволення висловили й інші учасники зустрічі у Відні²⁶⁸. Зокрема, в.о. міністра закордонних справ головної в ОБСЄ Греції Димітрис Друкас позитивно оцінив намір сторін відновити після трьохрічної перерви засідання Постійної ради з політичних питань в рамках переговорного процесу з придністровського врегулювання у форматі «5+2». Від імені грецького головування в ОБСЄ він закликав Кишинєу і Тирасполь відновити переговори «без попередніх умов, на чесній основі та в дусі, орієнтованим на результат з метою укласти всеохоплюючу, довготривалу, взаємоприйнятну політичну угоду з врегулювання конфлікту».

Крім того, російська сторона позитивно оцінила віденські консультації. Зокрема, міністр закордонних справ РФ Сергій Лавров у телефонній розмові з молдавським колегою Юріє Лянке висловив задоволення у зв'язку з відновленням у Відні консультацій у форматі «5+2».

²⁶⁷ Кишинів вважає успішною зустріч у Відні з питань придністровського врегулювання, УКРІНФОМ, 12.11.09, <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=849395>

²⁶⁸ Молдавия и Россия удовлетворены возобновлением консультаций по приднестровскому урегулированию в формате «5+2», ИА REGNUM, 13.11.09, www.regnum.ru/news/1222978.html

Згідно з досягнутими домовленостями про встановлення постійних контактів у форматі «1+1» Кишиневу і Тирасполю обмінялися переліком питань, на рішення яких необхідно звернути першочергову увагу. Крім того, вже 8-9 листопада у м. Вадул-луй-Воде й Тирасполі відбулися зустрічі представників правоохоронних органів з обох берегів Дністра. Правоохоронці обговорили питання відновлення двостороннього співробітництва²⁶⁹ в рамках документів, підписаних у 1999 та 2001 роках. Робота була спрямована, головним чином, на підтримання правопорядку, а також виявлення злочинців, які переховуються на чужій території. Захід був організований за підтримки грецького головування ОБСЄ.

Наступний діалог у форматі «1+1» в рамках віденських домовленостей відбувся 27 листопада в Бендерах²⁷⁰. Це була спеціально підготовлена зустріч головних переговорників сторін, хоча носила вона формальний характер. Сторони повернулися до розгляду актуальних питань, зокрема щодо вільного руху людей, товарів та послуг між двома берегами Дністра, умов, у яких працюють економічні агенти Придністровського регіону РМ, розблокування залізничного сполучення, припинення карного переслідування в РМ придністровських посадових осіб (список понад 30 людей) тощо. Крім того, **учасники зустрічі домовилися продовжити роботу Спільних робочих груп для просування заходів щодо зміцнення довіри, в тому числі реалізації низки спільних проектів у соціально-економічній та гуманітарній сферах²⁷¹.**

Окремою темою домовленостей стало забезпечення вільного руху по території правобережної Молдови громадян, які постійно проживають на території Придністровського регіону та мають російський або український паспорт. Суть проблеми полягає в тому, що в паспортах цих громадян немає відповідної відмітки, яка ставиться при перетині молдавського кордону. Тому під час перевірок документів з боку молдавської поліції часто виникають проблеми.

Під час постійного контакту представників Кишиневу й Тирасполя впродовж останніх двох місяців 2009 року вдалося вирішити низку проблемних питань. Це стосується забезпечення доступу жителів Дубосарського району до їхніх земельних ділянок, розташованих за трасою Рибниця –

²⁶⁹ Глава МВД ПМР: правоохранительным органам Молдавии и Приднестровья необходимо наладить взаимодействие, 10.11.09, <http://www.nr2.ru/pmr/256467.html>

²⁷⁰ Політичні представники Кишинєва і Тирасполя провели переговори у контексті зміцнення довіри, УКРІНФОРМ, 30.11.09, <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=853563>

²⁷¹ Із розмови з генеральним директором Бюро з питань реінтеграції РМ Іоном Стівілею під час міжнародного «круглого столу» в рамках проекту «Рух до європейської інтеграції: поєднання зусиль громадянських суспільств України й Молдови» (15-16 грудня 2009 р., м. Київ).

Тирасполь, яка контролюється придністровськими структурами. Шлях до розв'язання цієї проблеми було знайдено через продовження терміну дозволу вільного проїзду жителів району в обох напрямках. Також сторони прийняли конструктивне рішення щодо продовження механізму декларування товарів придністровськими економічними агентами.

Крім того, **17 грудня офіційний Кишинев виступив із пропозицією до ЄС щодо пом'якшення заходів тиску на представників придністровської еліти в контексті їхнього в'їзду до країн Європейського Союзу**²⁷². Заручившись позитивною оцінкою з боку європейських дипломатів у цьому питанні, молдавська сторона сподівалася, що такий крок поліпшить ставлення Тирасполя до відкритого діалогу. У свою чергу, **молдавська сторона пропонувала відновити політичні переговори та вирішити проблеми молдавських шкіл з навчанням на основі латинської графіки, а також усунути перешкоди для вільного переміщення офіційних осіб і дипломатів.**

Однак замість очікуваного поступу назустріч з боку придністровської влади, Кишинев відчув протилежну реакцію. Тирасполь звинуватив молдавську сторону, що вона маніпулює²⁷³ Європейським Союзом в цьому питанні. У відповідному коментарі «міністерства закордонних справ» незвіданої республіки, зокрема, зазначалося: «Якщо Європейський Союз бажає виступати в якості об'єктивного учасника придністровського врегулювання та прагне до прийняття ефективних рішень, то відповідні європейські структури мають змогу самостійно зняти обмеження, без наполягань і вимог з будь-якого боку».

Українська складова процесу придністровського врегулювання (листопад-грудень 2009 року)

Візит секретаря РНБО України Раїси Богатирьової до Молдови, в тому числі її Придністровського регіону, 4 листопада 2009 року засвідчив значне посилення уваги Києва в цій сфері зовнішньої політики України. Водночас, наприкінці 2009 року посилилася й активність міністерства закордонних справ України на чолі з міністром Петром Порошенком. **Глава МЗС України 17 грудня відвідав з візитом Кишинев**, в рамках якого провів переговори, зокрема, з прем'єр-міністром РМ Володимиром Філатом та своїм

²⁷² Кишинів запропонував призупинити заборону на відвідування ЄС верхівкою придністровського режиму, УКРІНФОРМ, 17.12.09, <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=858095>

²⁷³ МІД Придністровья: Предлагаю снять ограничения на передвижение для руководства ПМР, Молдавия «манипулирует ЕС», ИА Регнум, 21.12.09, <http://www.regnum.ru/news/1237281.html>

молдавським колегою Юріє Лянке²⁷⁴. Серед тем двостороннього співробітництва був розглянутий блок питань, що стосуються придністровського напрямку. При цьому особливу увагу сторони приділили темам, пов'язаним із завершенням договірно-правового оформлення українсько-молдавського державного кордону, зокрема започаткуванню демаркаційних робіт на його придністровській ділянці. Сторони досягнули домовленості про встановлення ще до кінця 2009 року першого прикордонного знаку на центральній ділянці лінії українсько-молдавського держкордону. Під час візиту П.Порошенка до Кишиневу було також підписано Угоду між Україною та РМ про співробітництво у сфері забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин. Угода створює дієвий механізм захисту прав та інтересів чисельної української меншини в Молдові.

У розвиток переговорів з конфліктуючими сторонами П. Порошенко запросив до України голову тираспольської адміністрації І. Смирнова, який відвідав Київ 24 грудня.²⁷⁵ За офіційними повідомленнями, мета зустрічі полягала в «обговоренні шляхів реалізації домовленостей, досягнутих у рамках візиту міністра закордонних справ України до Республіки Молдова, щодо початку демаркації центральної (придністровської) ділянки українсько-молдавського державного кордону». Також розглядалися «шляхи динамізації процесу придністровського врегулювання та забезпечення культурно-гуманітарних потреб української національної меншини, що проживає в Придністров'ї». Під час візиту до Києва І. Смирнов зустрівся також із секретарем РНБО України Раїсою Богатирьовою²⁷⁶.

Серед питань, які розглядалися в рамках візиту придністровського лідера до української столиці, були теми, які охоплювали широке коло проблем. Окрім зазначених в офіційних повідомленнях, на зустрічах обговорювалися також теми²⁷⁷ розвитку економічної та політичної ситуації в регіоні, проблеми постачання лікарських засобів у Придністровський регіон РМ, перспективи відновлення роботи залізничних сполучень з Україною, розвитку освітньої структури для української громади Придністров'я. Щодо

²⁷⁴ У грудні на центральній ділянці українсько-молдавського кордону буде встановлено перший прикордонний знак - МЗС України, УКРІНФОРМ, 18.12.09, <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=858300>

²⁷⁵ Повідомлення Міністерства закордонних справ України, 24.12.09, <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/news/detail/32613.htm>

²⁷⁶ Відбулася зустріч секретаря РНБО України Р.Богатирьової з керівником Придністровського регіону Республіки Молдова І.Смирновим, офіційний сайт РНБО України, 24.12.09, <http://www.rainbow.gov.ua/news/1061.html>

²⁷⁷ З розмови з І.Смирновим під час його візиту до Києва 24.12.09

останнього, **І. Смирнов** зазначив, що на черзі – відкриття нового українського теоретичного ліцею в регіоні. Крім того, акцентувалася увага на необхідності посилення роботи української редакції Радіо ПМР. У зв'язку з цим І. Смирнов відзначив, що «українська громада в регіоні достатньо активна і постійно працює». Обговорювалися також питання посилення співпраці між Києвом і Тирасполем у сферах економіки, роботі у правоохоронній сфері. Як зазначив сам І. Смирнов, він залишився «дуже задоволеним» результатами зустрічей в Києві: «Ми намітили план роботи щодо доповнення практичним змістом всіх цих пунктів», – підсумував керівник тираспольської адміністрації».

Висновки

Процес розв'язання придністровської проблеми, у тому числі його політичної складової, у 2009 році був насичений подіями різного характеру, які в рамках загального аналізу характеризують складність цього питання. Численні зустрічі впродовж року конфліктуючих сторін, а також посередників та спостерігачів формату «5+2» у загальному підсумку, на жаль, не внесли суттєвих змін, однак визначили перспективи до поступового руху в напрямку розв'язання конфлікту. Зокрема, це стосується функціонування спільних робочих груп правого і лівого берегів Дністра, а також напрацювання постійного прямого діалогу Кишиневу й Тирасполля (за домовленостями зустрічі 6 листопада у Відні у форматі «5+2»).

Між тим, поведінка придністровської адміністрації підтверджує її незацікавленість у розв'язанні конфлікту. Зокрема, йдеться про блокування Тирасполем перспектив відновлення переговорного процесу у форматі «5+2», заяв щодо збільшення російського контингенту в Придністров'ї, а також перспектив приєднання невизнаної ПМР до Російської Федерації, що тільки збільшує розрив у відносинах із Кишиневу. При цьому керівництво тираспольської адміністрації намагається перекласти вину на представників правобережної Молдови, вказуючи на незавершеність процесу утворення державної влади в РМ (йдеться про невдалі спроби обрання президента республіки). **Водночас, замовчується гостра тема кризи влади в самій невизнаній республіці, яка поставила під питання «непорушність» незмінного лідерства Ігоря Смирнова.**

Необхідно також зазначити, що важливу роль у процесі придністровського врегулювання в 2009 році відіграли Європейський Союз та грецьке головування в ОБСЄ. Завдяки їхнім зусиллям стало можливим провести 6 листопада консультації у Відні у форматі «5+2», а також посприяти встановленню постійного конструктивного діалогу конфліктуючих сторін, що дозволяє розв'язувати поточні актуальні проблеми.

Крім того, окремий внесок зробила українська сторона. **Нарощування зусиль з боку офіційного Києва, особливо наприкінці 2009 року, посилило роль України в контексті придністровського питання.** При цьому, що важливо, проведена цілеспрямована робота не тільки в рамках політичної складової придністровської проблеми, але й у контексті економічного розвитку регіону в рамках його існування в складі Республіки Молдова, а також забезпечення культурно-гуманітарних потреб української національної меншини, що проживає в Придністров'ї.

Отже, впродовж 2009 року зроблено великий обсяг роботи, спрямований насамперед на розблокування діалогу конфліктуючих сторін. Водночас **залишилося ще багато відкритих питань, рішення яких поступово переходить у наступний 2010 рік** разом зі складною політичною ситуацією на обох берегах Дністра, однак і за умов вже досягнутих спільних «точок дотику» в розумінні подальшого діалогу.

9. РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ПРИКОРДОННОЇ МІСІЇ ЄС «EUBAM»

Наталія БЕЛИЦЕР

9.1. Передумови створення Прикордонної Місії ЄС

Започаткування та подальша діяльність уздовж усього українсько-молдавського кордону Місії Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні (*EUBAM*, далі – «Місія ЄС» або просто «Місія») можна, мабуть, вважати одним з найважливіших позитивних наслідків Помаранчевої Революції 2004 року. Ця унікальна **Місія, що вперше позначила безпосередню присутність ЄС на пострадянському просторі, сприяла – й продовжує сприяти – не тільки поглибленню ефективного прикордонного співробітництва між двома сусідніми країнами, підвищенню фахового рівня їх прикордонних та митних служб, поліпшенню матеріально-технічного забезпечення кордону.** Вона ознаменувала також політичну волю керівництва обох держав до зближення з Євросоюзом, стала конкретним втіленням ідей євроінтеграції.

Стосовно ж Придністров'я, в процесі обговорення основних цілей та завдань Місії акценти помітно змінилися: від первісних намірів суттєво вплинути на процес врегулювання придністровського конфлікту вони зсунулися в бік більш прагматичних прагнень приборкати контрабанду й взагалі «навести порядок» на українсько-молдавському кордоні включно з його придністровським відтинком, тобто активно протидіяти оборудкам тіншового бізнесу, а також імовірній транскордонній діяльності злочинних угруповань. Хоча такі цілі опосередковано могли сприяти ослабленню авторитарного придністровського режиму, позбавивши його значної частки джерел прибутку, **безпосереднього залучення ЄС до процесу залагодження конфлікту шляхом запровадження Прикордонної Місії не відбулося.** Більше того, згідно мандату, Місія ЄС не могла оперувати на території Придністровського регіону. Тому у промові з приводу започаткування *EUBAM* Хав'єр Солана, Високий Представник ЄС з питань спільної зовнішньої та безпекової політики, торкаючись придністровського питання, обмежився згадкою про «створення передумов для визначення майбутнього статусу Придністров'я».²⁷⁸

²⁷⁸ Remarks of Javier SOLANA, EU High Representative for the CFSP, AT THE LAUNCH OF THE EU BORDER MISSION FOR MOLDOVA – UKRAINE, ODESSA, 30 NOVEMBER 2005. Brussels, 2 December 2005, S398/05.

Пізніше, 15 лютого 2007 року, Кальман Міжей, що був призначений Спеціальним представником ЄС для Молдови (змінивши на цій посаді першого Спеціального представника Адріана Якобовіца де Сегеда), відзначив досягнення *EUBAM* у поліпшенні контролювання кордону та посиленні співробітництва між Україною та Молдовою, а також «тверду відданість України європейським цінностям», але оминув питання про роль Місії ЄС у врегулюванні придністровського конфлікту.²⁷⁹ Так само Голова Місії, генерал Ференц Банфі, відповідаючи на запитання стосовно можливого внеску *EUBAM* у розв'язання цього конфлікту, підкреслив, що **Місія – це проєкт надання переважно технічної та організаційної допомоги двом сусіднім країнам на їх спільному кордоні**, тому її діяльність допомагає підвищенню стабільності та приборканню нелегальній активності, тим самим створюючи політичний клімат, сприятливіший для вирішення придністровської проблеми. Проте головна мета, за його словами, може бути досягнута лише на політичному рівні.²⁸⁰

Крім самого кордону, **особливе занепокоєння європейських чиновників спричиняв розташований неподалік від нього Одеський порт**. Припустима схема незаконних оборудок за участі не контрольованого Придністров'я легітимною владою Молдови виглядала таким чином: товари, перевезені морським шляхом до Одеси, оголошувалися такими, що належать Придністров'ю і тому не підлягають оподаткуванню в Україні. Вони дійсно потрапляли в уявне «місце призначення», але після підтвердження їхнього надходження знов поверталися до України, внаслідок чого державний бюджет нашої країни зазнавав великих втрат.²⁸¹ Крім того, одеський порт вважався Інтерполом основним шляхом доставки героїну з Афганістану, при тому що перехоплення цього вкрай небезпечною важкого наркотику, викриття та покарання винних траплялися лише в рідкісних випадках.²⁸²

9.2. Коротка історія Місії

Прикордонна місія ЄС стала відгуком (в рамках Європейської політики сусідства) на спільний лист президентів України та Молдови від 2 червня 2005 року, адресований Президенту Європейської Комісії Мануелю

²⁷⁹ <http://consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1194&lang=EN>.

²⁸⁰ WORKING TOGETHER FOR REGIONAL SECURITY AND ECONOMIC DEVELOPMENT ON THE MOLDOVAN-UKRAINIAN BORDER.Ferenc BANFI, Head of the EUBAM, <http://www.eubam.org/index.php?action=group&group=14&sid=q4zog9r6u8iv1jfums7edbtu0wfd99t>

²⁸¹ «East: EU Operation Begins Monitoring Ukrainian-Moldovan Border» by Jan Maksymiuk. November 30, 2005, див. <http://www.rferl.org/featuresarticle/2005/11/99eeadea-763e-454e-845f-9e6e20d09c89.htm>.

²⁸² «Over tea and biscuits, EU plots to bring order to Moldova's frontier» by Stephen Castle. The Independent, 15 October 2005 (<http://www.independent.co.uk/>).

Баррозо та Хав'єру Солані, Високому представнику ЄС з питань спільної зовнішньої та безпекової політики. **В листі містилося прохання надати допомогу на кордоні між Україною та Молдовою, включно з його Придністровським сегментом, а також забезпечити міжнародний моніторинг цього кордону.** Позитивна відповідь з боку ЄС не забарилася. Наприкінці серпня до регіону була направлена місія ЄС із встановлення фактів, а 7 жовтня 2005 року Беніто Ферреро-Валднер, Комісар ЄС з питань зовнішньої політики та політики сусідства, підписала в Паланці (пункті перетину українсько-молдавського кордону) відповідну угоду з міністрами закордонних справ Борисом Тарасюком та Андрієм Стратаном. **Вже через 6 місяців після спільної ініціативи президентів двох держав, 30 листопада 2005 року, в Одесі було оголошено про започаткування місії;** офіційно вона розпочала свою діяльність 1 грудня.²⁸³

Спочатку було вирішено, що Місія складатиметься з невеликої кількості осіб: 69 фахівців з різних країн – членів ЄС – та приблизно 50 місцевих працівників, що мали надавати всіляку підтримку роботі Місії. Її бюджет на 24 місяці був встановлений у розмірі близько 8 мільйонів Євро.²⁸⁴ Такі доволі скромні ресурси, виділені на всі потреби EUBAM, викликали у деяких аналітиків сумніви в можливості успішного досягнення нею зазначених амбітних цілей.²⁸⁵ Проте, ефективність роботи Місії (що виявилася, схоже, несподіванкою навіть для самої Європейської Комісії – особливо порівняно з іншими проектами ЄС надання допомоги Білорусі, Молдові й Україні²⁸⁶), а також високий ступінь інтересу та бажання співпрацювати з боку Урядів як України, так і Молдови, призвели до її подальшого розгортання, посилення людськими, фінансовими та матеріально-технічними ресурсами. В результаті, бюджет Місії ЄС до кінця листопада 2007 сягнув 20 млн. євро; до кінця 2009 року він становитиме 24 млн. євро. На додаток до фінансування, яке надходить з фондів ЄС, країни-члени Європейського Союзу роблять свій прямиий внесок у вигляді фінансування фахівців з профільних служб своїх

²⁸³ Детальнішу інформацію стосовно створення та діяльності Місії можна знайти на сайті <http://www.eubam.org>.

²⁸⁴ EU Border Assistance Mission Moldova-Ukraine/00, Brussels, December 2005.

²⁸⁵ «EU launches unprecedented mission on Ukraine-Moldova border» by Vladimir Socor. Eurasia Daily Monitor, 13 October, 2005.

²⁸⁶ Див. EUROPEAN COURT OF AUDITORS Special Report No 9/2008 (pursuant to Article 248(4), second subparagraph, EC): The effectiveness of EU support in the area of freedom, security and justice for Belarus, Moldova and Ukraine together with the Commission's replies, <http://eca.europa.eu/portal/pls/portal/docs/1/2016214.PDF>. (Європейська Рахункова Палата в своєму звіті оцінювала ефективність допомоги ЄС, наданої Україні, Молдові та Білорусі, зокрема, в таких сферах, як управління кордонами, міграція та шукачі притулку, боротьба з організованою злочинністю, юриспруденція та ефективне врядування; для цього був здійснений аудит 40 проектів загальною вартістю 100 мільйонів євро).

країн, відряджених для роботи в складі Місії.²⁸⁷ Після обговорення результатів першого періоду роботи Місії з представниками України та Молдови, внаслідок рішення про розширення її діяльності, 13 липня 2006 року був додатково відкритий новий офіс у Кишиневу (для приділення більшої уваги «внутрішньому кордону» Молдови з її придністровським регіоном); відкрилися також офіси в Одесі та Іллічевську задля ефективнішої протидії контрабанді, що потрапляла до України через ці морські порти.²⁸⁸

Наприкінці 2006 року діяльність Місії ЄС стала ще потужнішою завдяки започаткуванню тристоронньої прикордонної співпраці між Місією та відповідними профільними службами та відомствами України та Молдови. 21 листопада 2006 у Брюсселі під час проведення П'ятої тристоронньої зустрічі України, Молдови і ЄС з питань кордону були підписані окремі угоди між прикордонними та митними службами сусідніх країн, а саме:

- Протокол між Державною митною службою України та Митною службою Молдови стосовно організації обміну первинною інформацією про товари та вантажі, що перетинають державний кордон Молдови і України;
- Протокол щодо обміну статистичною і оперативною інформацією між Прикордонною службою Молдови та Державною прикордонною службою України на всіх рівнях.

Було також підписано угоду між всіма чотирма службами та Місією ЄС; цей крок уможливив подальше підготування щомісячного спільного звіту стосовно безпеки на українсько-молдавському кордоні та відповідних аналітичних матеріалів.²⁸⁹

Безпекова складова діяльності Місії знайшла подальшого розвитку в налагодженні співпраці з відповідними профільними відомствами двох країн; 14 грудня 2006 року відбулася перша тристороння зустріч Місії ЄС з Службою безпеки України та Інформаційною та безпековою службою Молдови, де сторони підписали Спільну заяву і домовилися про конкретні аспекти взаємодії.²⁹⁰ В подальшому така співпраця уможливила

²⁸⁷ Див. <http://www.undp.org.ua/ua/media/1-undp-news/482>. а також прес-паке́т місії, <http://www.eubam.org/files/400-499/442/press-pack-ua-dec08.pdf>

²⁸⁸ 17.07.2006, <http://regnum.ru/news/674632.html>

²⁸⁹ <http://www.eubam.org/files/400-499/442/press-pack-ua-dec08.pdf> .

²⁹⁰ EUBAM, «Border cooperation agreed between the EU Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine and the Information and Security Service of the Republic of Moldova and the Security Service of Ukraine», Press Release, Odesa, 14 December 2006, at <<http://www.eubam.org/files/0-99/83/press-release-security-14-12-06.doc>>.

скоординовані зусилля, спрямовані на підвищення регіональної безпеки, зокрема, в боротьбі з кримінальними злочинами на українсько-молдавському кордоні. На третій тристоронній зустріч, що відбулася в Одесі 21 січня 2009 року, були підведені підсумки співпраці за три попередні роки, проаналізовані досягнення та обговорені подальші плани взаємодії Місії ЄС з безпековими службами України та Республіки Молдови.²⁹¹

У 2007 році двостороннє та тристороннє співробітництво продовжувало успішно розвиватися, що призвело до вдосконалення планування та проведення спільних операцій з контролювання кордону. Успішнішим стало виявлення нелегальних мігрантів, торгівлі людьми, підроблених та фальшивих документів. В результаті трьох спільних операцій – у квітні та жовтні 2006 року та в квітні 2007 року – було досягнуто помітних успіхів у подоланні транскордонної кримінальної активності. **В цьому ж році, за згоди всіх трьох сторін, прийняте стратегічно важливе рішення про подовження роботи Місії на наступні два роки (тобто, до кінця 2009 року).** Важливо зазначити, що всупереч розповсюдженим побоюванням щодо позиції лідера партії регіонів Віктора Януковича, призначеного в 2006 році прем'єр-міністром України, виконання всіх зобов'язань України стосовно дотримання угоди з Республікою Молдова про митний режим, а також співпраця з органами Євросоюзу – зокрема, з прикордонною Місією ЄС – тривало без помітних ускладнень. Це свідчить про високий рівень зацікавленості в присутності ЄС в регіоні та налагодженні триваліших контактів з його структурами з боку всіх основних політичних сил. Рішення про подовження роботи Місії на наступні два роки, ухвалене Україною 13 квітня 2007 року, і звернення до ЄС з проханням збільшити технічну допомогу під егідою *EUBAM* слугує хорошою цьому ілюстрацією.²⁹²

Обсяги технічної допомоги ЄС Україні й Молдові для розбудови прикордонної інфраструктури та використання досконалішого сучасного обладнання в роботі прикордонних і митних служб значно зросли завдяки реалізації через Місію ЄС проекту Європейського Союзу під назвою **БОММОЛУК** (*BOMMOLUK* – Improvement of **B**Order Management at the **MOL**dova-**UK**raine Border). Закупівля й постачання обладнання, а також тренінги персоналу для ефективного його використання триватимуть до кінця 2009 року.

²⁹¹ EUBAM and security services of Moldova and Ukraine to strengthen border cooperation. 21.01.2009,

<http://www.eubam.org/index.php?action=show&sid=cnppxdd1a69ex3gc5wu25aipygqr7roa&id=624>.

²⁹² <http://www.mfa.gov.ua/mfa/en/news/detail/6060.htm>, див. також Lyndon Allin, «Event Summary: 'Frozen Conflicts' in the ex-Soviet Union. Two-track Approach: Democratization and Multinational Peacekeeping Operations. The Case of Moldova», conference summary, 26 April 2007, Georgetown University, Washington, DC.

9.3. Основні характеристики Місії

EUBAM – це консультативний, технічний орган, не наділений виконавчими повноваженнями. Законодавчою базою його діяльності є Меморандум про взаєморозуміння між Європейською Комісією, Урядом Республіки Молдова та Урядом України про Місію Європейського Союзу з прикордонної допомоги Республіці Молдові та Україні, підписаний у 2005 році.²⁹³

Основні цілі Місії:

- Працювати разом з Молдовою та Україною над гармонізацією стандартів і процедур управління кордоном у відповідності до стандартів ЄС
- Допомогти вдосконаленню професійного потенціалу молдавських і українських прикордонних та митних служб на оперативному рівні
- Поліпшити можливості аналізу ризиків
- Вдосконалювати співробітництво й взаємодоповнюваність між прикордонними та митними службами, а також з іншими правоохоронними відомствами
- Сприяти прикордонному співробітництву

Повноваження Місії згідно її мандату полягають у наступному:

- Бути присутніми та спостерігати за проведенням митного оформлення та прикордонного контролю
- У рамках консультативної діяльності вивчати документи, необхідні для перетину кордону, та облікові записи (включно з електронними даними)
- Сприяти запобіганню незаконного перевезення людей і товарів
- Вимагати здійснення повторної перевірки й повторної оцінки будь-якого вже оформленого вантажу
- Без попереджень здійснювати візити до будь-яких пунктів на українсько-молдавському кордоні, у тому числі до всіх прикордонних частин та митних постів, вздовж транзитних шляхів, до транзитних офісів та до будь-яких, розташованих в межах території, дільниць органів внутрішніх справ та служб обліку митних доходів²⁹⁴

²⁹³ http://www.eubam.org/doc/memorandum_ua.zip.

²⁹⁴ Узгодження цього пункту було дещо ускладненим, оскільки спочатку було сприйнято певними представниками української сторони як виявлення недовіри з боку Євросоюзу до щирості намірів співробітництва в галузі приборкання потоків контрабанди. зокрема. через одеський порт. Див. також "Over tea and biscuits, EU plots to bring order to Moldova's frontier" by Stephen Castle. The Independent, 15 October 2005.

Штаб-квартира Місії знаходиться в Одесі; крім того, існують шість польових офісів, три з яких розташовані в Молдові, три – в Україні.²⁹⁵

Польові офіси в Молдові:

- Отач – розташований у міжнародному прикордонному пункті пропуску Отач (навпроти Могилів-Подільського). Зона відповідальності охоплює 185 км українсько-молдавського кордону.
- Басарабьяска – розташована в будинку Басарабьясцької митниці. Зона відповідальності становить приблизно 300 км кордону між південно-східною Молдовою та Україною.
- Польовий офіс у Кишиневу тримає в центрі уваги адміністративну лінію розмежування між Придністровським регіоном Республіки Молдова та рештою РМ. Зона відповідальності приблизно 411 км (від населеного пункту Сенетеука до населеного пункту Рескеєць); межа зони відповідальності проходить по річці Дністер.

Польові офіси в Україні:

- Польовий офіс Одеса знаходиться на території Одеського морського торговельного порту. Він також має представництво в Іллічевському торговельному порту.
- Кучурган знаходиться у залізничному прикордонному пункті пропуску Кучурган, має також офіси в автомобільному пункті пропуску Кучурган і автомобільному пункті пропуску Паланка у Республіці Молдова. Зона його відповідальності становить приблизно 213 км кордону; 74 км цієї ділянки межують з Придністровським регіоном.
- Офіс Котовськ розташований у приміщенні Котовського прикордонного загону. Зона відповідальності – приблизно 400 км придністровського сегменту молдавсько-українського кордону.

Внаслідок поступового збільшення кількості персоналу, зараз Місія нараховує понад 200 осіб; до її складу входять більше ста експертів з 22 держав – членів ЄС, представники декількох країн СНД з Програми розвитку ООН і місцеві фахівці з Молдови та України. Країни ЄС, що надіслали своїх експертів для роботи в складі Місії, – це Австрія, Бельгія, Болгарія, Велика Британія, Греція, Голландія, Данія, Естонія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина,

²⁹⁵ Місія Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні. Видання, підготовлене EUBAM за підтримки Європейського Союзу, січень 2008, ст. 8 – 9.

Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція та Чеська Республіка. За допомогою тих експертів, що працюють на самому кордоні, Місія забезпечує навчання молдавських та українських службовців безпосередньо на робочих місцях і таким чином допомагає здійснювати ефективніший прикордонний та митний контроль, а також надійнішу охорону кордону. Радники з аналізу ризиків здійснюють свою діяльність у Києві та Кишиневі.

*Механізми співробітництва*²⁹⁶ полягають у наступному:

- *Консультативна Рада* була утворена відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння; регулярні щоквартальні засідання відбуваються з метою розгляду результатів діяльності Місії та планування подальшої роботи. До складу Ради входять представники керівництва прикордонних та митних служб України та Молдови, Європейської Комісії, ОБСЄ, Програми розвитку ООН (як виконавчого партнера Місії), Міжнародної організації з питань міграції (МОМ), Спеціальний представник ЄС для Молдови, представник країни, яка головує у ЄС, а також міністри закордонних справ обох держав. Починаючи з 3 червня 2007 року, у засіданнях Консультативної Ради беруть участь представники Міністерства внутрішніх справ, Міністерства юстиції, Генеральної Прокуратури та служб безпеки України і Молдови в статусі спостерігачів.
- *Центральний рівень* представлений штабами прикордонних та митних служб у Києві та Кишиневі. Співробітництво здійснюється шляхом проведення щомісячних координаційних нарад.
- *Регіональний рівень* – всі чотири служби призначають офіцерів зв'язку для співробітництва з Місією. На цьому рівні проводяться регулярні та спеціальні наради.
- *Польовий рівень* – за кожним польовим офісом закріплені офіцери зв'язку від прикордонної та митної служб для щоденної співпраці та участі у повсякденних нарадах.

9.4. Оцінки результатів діяльності Місії

За підсумками першого року функціонування Місії її діяльність була розцінена як надзвичайно успішна.²⁹⁷ Найбільшим досягненням вважається помітне підвищення професійного рівня працівників прикордонних та митних служб, показником чого стало збільшення надходжень у державні

²⁹⁶ Там само, ст. 14.

²⁹⁷ EUBAM, «First Year of EUBAM Rated a Success», Press Release, Odesa, 30 November 2006, at <<http://www.eubam.org/files/0-99/83/PRESS%20RELEASE%20FOR%20ABM%204-30-11-06-eng.doc>>.

бюджети обох країн. Поліпшився також аналіз ризиків, що позитивно вплинуло на планування та здійснення спільних операцій, полегшило роботу спецслужб, спрямовану на викриття нелегальної/кримінальної активності, і призвело до поступового зниження її рівня. Успішно розвивалася взаємодія між різними службами в кожній з двох країн, а також транскордонна співпраця.

Висока оцінка діяльності Місії була дана урядами як України, та і Молдови. Зокрема, у листі від 16 серпня 2007 року Андрія Веселовського, тодішнього заступника міністра закордонних справ України, Спеціального представника України з питань придністровського врегулювання, сказано, що «...ми будемо прагнути розширювати плідне співробітництво з ЄС у сфері розробки нових проєктів у такій надзвичайно важливій для України галузі, як створення сучасної інтегрованої системи охорони кордону із застосуванням відповідного обладнання згідно зі стандартами ЄС... *Такий крок став би також істотним внеском в урегулювання придністровської проблеми.* Україна розуміє, що співробітництво з Місією ЄС є невід'ємною частиною європейського курсу нашої держави». Молдавський міністр закордонних справ Андрій Стратан в листі від 18 вересня 2007 року також зазначив: «Ми переконані, що розвиток нашого плідного співробітництва, у тому числі з прикордонних питань, у рамках існуючого тристороннього механізму сприятиме досягненню загальних цілей, викладених у підписаних нашими країнами з Євросоюзом Планах дій, які включають також урегулювання придністровської проблеми. Це, зрештою, сприятиме зміцненню миру та безпеки в цій частині Європи.»²⁹⁸

Місія ЄС отримала також схвальний відгук від Європейської Рахункової Палати, що провела аудит ефективності допомоги з боку ЄС таким країнам, як Україна, Республіка Молдова та Білорусь і оприлюднила свій звіт 18 листопада 2008 року. Хоча в звіті містяться деякі зауваження організаційно-технічного характеру (зокрема, стосовно фінансування через програму *TACIS*), в цілому саме цей проєкт був визнаний найуспішнішим в такому напрямку, як «управління кордоном»; більше того, *EUBAM* назвали «флагманським кораблем» цього напрямку.²⁹⁹ Проте, **внесок Місії ЄС у врегулювання Придністровського конфлікту був розцінений як доволі скромний, що є цілком зрозумілим, оскільки *EUBAM* не має нічого спільного з миротворчою операцією чи цивільною місією на кшталт**

²⁹⁸ Місія Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні. Видання, підготовлене *EUBAM* за підтримки Європейського Союзу, січень 2008, ст. 2.

²⁹⁹ EUROPEAN COURT OF AUDITORS Special Report No 9/2008, п.65.
<http://eca.europa.eu/portal/pls/portal/docs/1/2016214.PDF>.

EULEX у Косово, а її мандат взагалі забороняє персоналу Місії навіть перебування на території Придністровського регіону.³⁰⁰

9.5. Моніторинг імплементації Спільної заяви України та Республіки Молдова

Серед напрямків діяльності Місії, безпосередньо пов'язаних з придністровською проблемою, слід виділити сприяння реалізації Спільної заяви Республіки Молдови та України про впровадження ефективного митного контролю на спільному кордоні та її моніторинг. Імплементація Спільної Заяви з митних питань, підписаної прем'єр-міністрами України та Молдови 30 грудня 2005 року і введеною в дію (з певним запізненням, спричиненим українською стороною), постановою Кабінету Міністрів України № 112-р від 1 березня 2006 року, розцінюється як одна з найважливіших подій року. **Моніторинг дотримання цієї угоди став одним з пріоритетів роботи Місії**; її речники стверджують, що цей крок не тільки забезпечив більшу прозорість на кордоні та поставив заслін нелегальним торговим операціям, але й поступово змушував придністровський бізнес реєструватися (на постійній або тимчасовій основі) в центральних органах влади Республіки Молдови,³⁰¹ – що мало б сприяти, принаймні в середньо- та довгостроковій перспективі, процесові реінтеграції РМ.

Введення в дію двосторонньої домовленості означало, що віднині весь експорт з Придністров'я в Україну або через територію України міг здійснюватися тільки тими економічними агентами, які пройшли відповідну процедуру реєстрації у Кишиневу та мали молдавські митні штампи. Проте, **рішення України про початок реалізації митної угоди з 3 березня 2006 року, незважаючи на попередні повідомлення про такі наміри, виявилися неочікуваними лівобережною адміністрацією** (яка звикла до того, що з Києвом завжди «можна домовитися») і спричинили **надзвичайно гостру й бурхливу реакцію як придністровської влади, так і значної частини придністровського суспільства**. Зокрема, вся придністровська преса назвала ситуацію, що виникла, «економічною блокадою Придністров'я» з боку України, недружньою та необачливою акцією, здійсненою під тиском та на угоду ЄС і США з метою придушення «молодої незалежної

³⁰⁰ EUBAM cannot solve frozen conflict in Moldova. euobserver.com/24/27414; див. також EU aid to post-Soviet states has 'limited' impact by VALENTINA POP. 15.01.2009, <http://euobserver.com/22/27414?print=1>.

³⁰¹ Summary of the EUBAM Annual Report, 2005/2006, див. також попереднє посилання.

республіки».³⁰² 7 березня 2006 року лідер Придністров'я Ігор Смірнов повідомив, що у відповідь на цей крок придністровська сторона припиняє свою участь у переговорах про розв'язання конфлікту (у форматі «5+2»)³⁰³ Згідно з інформацією місцевих ЗМІ, 9 березня тисячі демонстрантів брали участь у акціях протесту в містах Рибниця та Бендери.³⁰⁴

Надзвичайно критичною була й реакція з боку Москви. Наприклад, міністр закордонних справ РФ Сергій Лавров зауважив, що ця угода порушує домовленості стосовно здійснення ПМР економічної діяльності за кордоном, що буди підписані Молдовою та ПМР при посередництві Москви у 1997 році (відповідно до «Меморандуму Примакова», який насправді не мав юридичної сили), і що Київ чинить економічний тиск з метою добитися політичної капітуляції Придністров'я.³⁰⁵ Ще гострішими були висловлювання депутатів державної Думи Росії, які закликали надати всіяку підтримку населенню Придністров'я в умовах «створеної Україною та Молдовою економічної кризи, що може призвести до гуманітарної катастрофи».³⁰⁶ Натомість, посол Росії у РМ Николай Рябов на прес-конференції 20 березня заявив, що новий митний режим «прямо зашкоджує легітимним інтересам Росії», і що економічна блокада є «політичною акцією, заздалегідь спланованою Молдовою, Україною та деякими європейськими політиками». Звинувативши «безвідповідальні європейські штаб-квартири» в нерозумінні можливих [жахливих] наслідків цього кроку, він оприлюднив низку вимог Москви, першою з яких була вимога накласти мораторій на новий митний та прикордонний режим, тобто, фактично повернутися до ситуації, що існувала до 3 березня 2006 року.³⁰⁷

Найпотужнішим кроком у цій дипломатичній війні мала бути широко розрекламована акція надання гуманітарної допомоги постраждалому

³⁰² Див., наприклад, «Ukraine: Kyiv Tightens Customs Controls On Transdnierster» иу Jan Maksymiuk. March 9, 2006, <http://www.rferl.org/featuresarticle/2006/03/b60f3420-9167-4d31-a397-4be6115d552d.html>, та TRANSNISTRIA SAYS IT HAS SHIELDED UKRAINE FROM ROMANIAN EXPANSION. Tiraspol, Травень 18 (INFOTAG).

³⁰³ Transdnierster Pulls Out Of Talks On Settlement. March 7, 2006, <http://www.rferl.org/featuresarticle/2006/03/4a343748-0c85-4a12-81dd-9ac7c5cd54ad.html>.

³⁰⁴ Transdnierster Customs Protests continue. March 10, 2006, http://www.rferl.org/features/features_Article.aspx?m=03&y=2006&id=3B0F6CF5-D21F-4807-97F9-B0E84E44DCEC.

³⁰⁵ Russia Criticizes Ukraine's Customs Rules For Transdnierster. March 9, March 14, <http://www.rferl.org/conrent/Article>.

³⁰⁶ MOSCOW AGAINST INTERNATIONAL LEGAL ORDER IN TRANSNISTRIA by Vladimir Socor. Eurasia Daily Monitor, Volume, 3 Issue 47, March 9, 2006.

³⁰⁷ «RUSSIA-WEST STANDOFF IN TRANSNISTRIA: OVERALL POST-SOVIET ORDER AT STAKE « by Vladimir Socor, http://transatlantic.sais-jhu.edu/frontpagematter.html/wider_europe/transnistria_3.pdf.

населенню Придністров'я. 23 березня потужний караван автомобілів з гуманітарною допомогою, зібраною за ініціативи Держдуми, правлячої партії «Єдина Росія» та мера Москви Юрія Лужкова, вирушив з Москви до Придністров'я. За розрахунками, колона автотранспорту мала досягнути українсько-молдавського кордону 25 березня, тобто якраз напередодні парламентських виборів в Україні. Завданням численних телевізійних груп було вести живу трансляцію того, як цей караван героїчно прориває «українську блокаду» й приходить на допомогу потерпілим від дій «ющенківського режиму».³⁰⁸ (Цілком імовірно, що такий розклад був спланований з додатковою метою вплинути на громадську думку в Україні та на результати голосування 26 березня). Проте, оскільки українські прикордонники та митники не чинили жодного спротиву проходженню колони, а придністровські змушені були припинити блокування кордону зі своєї сторони, «картинка», схоже, вийшла менш ефектною, ніж то задумувалося та планувалося.

На відміну від зазначених вище негативних реакцій, всі керівні органи Євросоюзу гаряче підтримали цей крок і характеризували його як надзвичайно важливий; вони підкреслювали, що запровадження нового митного режиму завдяки спільним зусиллям Молдови, України та ЄС спрямоване на встановлення цивілізованих європейських норм проходження вантажів через українсько-молдавський кордон.³⁰⁹ Як українське керівництво, так і ЄС доводили, що різке погіршення можливості перетину кордону вантажами з товарами, а також економічної ситуації в цілому спричинене діями самих владних структур Придністров'я (які перешкоджали реєстрації придністровського бізнесу в Кишиневу, тобто, фактично, його легалізації), і закликали припинити «самоблокаду» регіону. Назва «самоблокада» в даному випадку не є чимось на кшталт полемічного прийому: палкі прихильники придністровського режиму, що позиціонували себе як захисники «маленької людини» у Придністров'ї, замовчували, свідомо або несвідомо, той незаперечний факт, що в боротьбі проти запровадження легітимних міжнародних правил *експорту* з Придністров'я на досі неконтрольованій ділянці кордону, адміністрація регіону заблокувала будь-які *імпорتنі та транзитні перевезення* в або через Придністров'я (від чого потерпали й Україна з Молдовою). Після 4 березня в'їзд до Придністров'я був неможливий ані залізницею, ані автомобільними шляхами; заборонений був також перетин «адміністративного кордону» між

³⁰⁸ Там само.

³⁰⁹ Див. Javier SOLANA, EU High Representative for the CFSP, welcomes implementation by Moldova and Ukraine of Joint Declaration on Customs. Brussels, 6 March 2006. S061/06, а також Declaration by the Presidency on behalf of the European Union on the implementation of the Joint declaration on Customs issues of the Ukrainian and Moldovan Prime Ministers. Brussels, 14 March 2006. 7339/06 (Presse 81) P 045.

«ПМР» та Республікою Молдова, зокрема, для представників придністровського бізнесу (аби припинити вже розпочатий процес реєстрації ними підприємств у відповідних службах РМ). Блокування перекритих пунктів перетину придністровського сегменту українсько-молдавського кордону та «внутрішнього кордону» з Молдовою забезпечувалося також пікетами політичних груп та осіб, лояльних до режиму Смірнова. Створені таким чином скупчення легкових авто й вантажівок біля кордону, зупинений рух поїздів на залізниці надавали російському телебаченню рясні можливості демонструвати прикордонні «жахи», спричинені, за російсько-придністровською версією, діями України та Молдови під тиском ЄС та США.³¹⁰

В самій Україні офіційну позицію української влади та ЄС поділяли далеко не всі представники українського політикуму та експертної спільноти. Ті з них, чії інтеграційні та цивілізаційні уподобання та настрої були пов'язані з ЄС та НАТО, з розумінням сприйняли необхідність та доцільність такої політики, в той час як прихильники євразійського чи проросійського курсу солідаризувалися – повністю або частково – з протилежною стороною, тобто, Москвою та Тирасполем. Наприклад, депутат ВР Дмитро Видрін, емоційно й навіть драматично критикуючи відповідне рішення Києва в інтерв'ю російському агентству новин, заявив, що воно «повністю ігнорує інтереси простих людей [Придністров'я], інтереси українців, національні інтереси країни». Особливо гострими були звинувачення на адресу тодішнього міністра закордонних справ Бориса Тарасюка, котрий, на думку пана депутата, «... Выбрал не политику защиты интересов простых людей, а бездушный и формалистский подход. Предпочел выслужиться, отчитаться перед столь милыми ему структурами Евросоюза – и превратил МИД Украины в такую же бездушную машину, которая катком прошла по простым людям, перечеркнула их надежды на лучшее будущее.»³¹¹ Зрозуміло, що Партія регіонів також виступала з заявами, що засуджували рішення українського уряду реалізувати Спільну Декларацію, використовуючи цей аргумент у політичній боротьбі під час виборчої кампанії.

До намагань зупинити дію Спільної Заяви підключилися й певні прошарки громадянського суспільства. Так, наприклад, 23-24 травня 2006 року в Херсонській області на острові Джарилгач відбулася міжнародна науково-практична конференція *«Ключові фактори придністровського*

³¹⁰ Dispute closes enclave's borders. Trans-Dniester says it has been blockaded. By C. J. Chivers MARCH 10, 2006. <http://www.iht.com/articles/2006/03/09/news/moldova.php>

³¹¹ «Глава МИД Украины несет личную ответственность за блокаду Приднестровья: народный депутат Дмитрий Выдрин». 03.05.2006. <http://www.regnum.ru/news/632014.html>

врегулювання в сучасному політичному та соціально-економічному контексті», ініційована Центром досліджень проблем громадянського суспільства та Центром досліджень південноукраїнського прикордоння. Ця конференція пропонувала розвинути попередні ініціативи громадських організацій, озвучені в Одесі на конференції «Що Україна може обіцяти Придністров'ю: новий етап участі України у придністровському врегулюванні» 7 вересня 2005 року. Обговорюючи економічні питання, українські та придністровські експерти «відмітили значну долю декларативності заяв молдавської сторони» (стосовно створення прозорих умов зовнішньоекономічних діяльності придністровських економічних агентів), а учасники від Придністров'я запропонували «ввести тимчасовий мораторій на дію Розпорядження Кабінету № 112-р від 01.03.2006 року».³¹² На цих конференціях були також сформульовані конкретні та «політкоректні» пропозиції стосовно посилення ролі й впливу структур громадянського суспільства на процес врегулювання придністровського конфлікту (як-от створити громадську експертну раду, ініціювати регулярне видання електронного бюлетеню, проводити щоквартально міжнародні зустрічі експертів, створити спільну електронну базу даних для обміну результатами аналітичних досліджень з питань придністровського врегулювання тощо).³¹³ На жаль, жодна з цих важливих і корисних ініціатив не знайшла подальшого розвитку і не була реалізованою.

Незважаючи на всі труднощі й перешкоди, Київ виявився здатним витримати – разом з Молдовою та Євросоюзом – консолдований тиск Росії, Придністров'я та лобістів їхніх інтересів всередині країни, і не поступився твердою принциповою позицією щодо необхідності дотримання нового митного режиму на придністровському відтинку українсько-молдавського кордону. Подальший перебіг подій повністю підтвердив правоту тих, хто визначив «придністровську трагедію» як «самоблокаду». Переконавшись у тому, що Україна не збирається переглядати своє рішення, керівництво Придністров'я змушене було відмовитися від показових дій (на кшталт пікетування), спричинених бажанням унеможливити легалізацію економічних агентів Придністров'я в центральних органах влади Республіки Молдова і таким чином не втратити доходи від оподаткування, а також певний зиск від не контрольованих операцій тіншового бізнесу. (В якості помсти чи «компенсації», стовідсоткове мито було накладено на всі товари з правобережної Молдови). Визнавши свою поразку, 18 травня 2006 року Тираспіль змушений був дозволити

³¹² Див. Совместное заявление участников научно-практической конференции «Ключевые факторы приднестровского урегулирования в современном политическом и социально-экономическом контексте. Остров Джарилгач, Херсонская область, Украина, 24 мая 2006 года .

³¹³ Там само.

легалізацію придністровських економічних агентів владними структурами РМ.³¹⁴ Шалені атаки як російських, так і придністровських ЗМІ, що тривали протягом приблизно одного місяця, також майже припинилися. **Вчинений Росією спротив запровадженню сучасних міжнародних стандартів у здійсненні експортно-імпорتنних операцій на кордоні – який до того ж є не російським, а спільним кордоном двох інших суверенних держав – не увінчався успіхом.** Більше того, така позиція викликала певні сумніви в готовності та здатності самої Росії дотримуватися цих стандартів, що негативно вплинуло на перспективи приєднання РФ до Всесвітньої Торгівельної Організації.³¹⁵

Неухильне дотримання нового митного режиму позначилося, відповідно, на динаміці реєстрацій придністровських підприємств. Так, станом на 23 травня 2006 року Державною реєстраційною палатою РМ було зареєстровано 168 економічних агентів придністровського регіону, серед них 98 на тимчасовій основі, 70 – на постійній.³¹⁶ У вересні того ж року, таких підприємств було, відповідно, 123 і 107.³¹⁷ Згідно з інформацією Місії ЄС, яка продовжувала прискіпливий моніторинг реалізації Спільної Заяви про митний режим і Постанови Уряду Молдови про зовнішню торгівлю компаній Придністровського регіону Республіки Молдова, кількість лівобережних компаній, що зареєструвалися у молдавських органах влади, й далі продовжувала постійно зростати. Цьому сприяли постанови Уряду Молдови про імпорту/експорту діяльність, що дозволяли тимчасово зареєстрованим компаніям з Придністровського регіону Республіки Молдова отримувати доступ до торговельних преференцій (наданих Молдові у 2008 році), аналогічний тим, яким користуються компанії, зареєстровані на постійній основі. Вирівнювання доступу до преференційних торговельних режимів було рекомендовано Європейською Комісією і підтримано Місією ЄС. Правила доступу забезпечують зареєстрованим компаніям на всій території Молдови рівні можливості користування доступом до преференційних торговельних схем для здійснення експорту. Вони сприяють росту законної торгівлі і збільшують можливості митної служби здійснювати перевірку й контроль за походженням товарів відповідно до міжнародних зобов'язань Республіки Молдови, включаючи зобов'язання перед Всесвітньою Торгівельною Організацією (ВТО), членство в Угоді про вільну торгівлю в Центральній Європі (*CEFTA*) і доступ до схеми Загальної системи преференцій плюс

³¹⁴ Молдавия за неделю. 7.07.2006. <http://regnum.ru/news/674632.html>.

³¹⁵ Див. Dispute closes enclave's borders. Trans-Dniester says it has been blockaded. By C. J. Chivers, MARCH 10, 2006. <http://www.iht.com/articles/2006/03/09/news/moldova.php>.

³¹⁶ Див. Информация об условиях осуществления внешнеэкономической деятельности субъектами предпринимательства из восточных районов Республики Молдова и мун. Бендер. 26 мая 2006г. Пресс служба Министерства Реинтеграции РМ.

³¹⁷ www.eubam.org/index.php?action=group&group=22&sid=%3C

(ЗСП+).³¹⁸ Була також запроваджена спрощена процедура реєстрації шляхом передачі її митним службам РМ.³¹⁹

В результаті такої політики, на кінець вересня 2008 року в Кишиневу зареєструвалися вже 466 економічних операторів Придністровського регіону, з них 162 на постійній основі і 304 – на тимчасовій.³²⁰ Таким чином, **перешкоджання цьому процесу було успішно подолано; спільні дії України, Молдови та Місії ЄС, що значно приборкали нелегальні транскордонні оборудки та певною мірою сприяли інтеграції економічних агентів лівого берегу Дністра, отримали високі оцінки європейської та євроатлантичної спільноти, а риторика стосовно «злочинних намірів» Молдови, України та ЄС покарати населення Придністров'я придушенням економічною блокадою майже щезла з газетних шпальт та телевізійних екранів.** Більше того, зміст висловлювань певної частки тих політичних сил, що у березні 2006 року виступали проти цього кроку України, активно підтриманого ЄС, з плином часу помітно змінилися. Наприклад, після відвідування депутатами ВР Місії ЄС, на прес-конференції 19 січня 2007 року депутат від Партії регіонів Леонід Кожара висловив від імені своєї партії схвалення та повну підтримку діяльності *EUBAM* і зауважив, що уроки, отримані на українсько-молдавському кордоні, можуть бути застосованими і на інших ділянках державного кордону. Він висловив також надію, що діяльність Місії зробить внесок і у розв'язання Придністровського конфлікту.³²¹ Проте, слід зауважити, що риторика стосовно «економічної блокади Придністров'я» Україною інколи використовується і зараз, зокрема, деякими українськими експертами, в публікаціях яких все ще фігурує подібна термінологія.³²²

Для України досвід трьох років, що минули від впровадження нового митного режиму на придністровському сегменті українсько-молдавського кордону, міг би слугувати важливим уроком того, що тверда, послідовна й принципова державна позиція в спірних і сенситивних питаннях міжнародних стосунків – зокрема, з Росією – інколи має значні шанси на успіх, незважаючи на значно слабкіші медіа ресурси, зазвичай

³¹⁸ Місія Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні. Видання, підготовлене *EUBAM* за підтримки Європейського Союзу, січень 2008, ст. 19; див. також <http://eu.prostir.ua/library/19470.html>

³¹⁹ Див. ПРООН та ЄС аналізують транскордонну співпрацю в межах реалізації Місії ЄС з прикордонної допомоги Молдові та Україні. <http://www.undp.org.ua/ua/media/1-undp-news/482>.

³²⁰ Див. прес-пакет Місії, <http://www.eubam.org/files/400-499/442/press-pack-ua-dec08.pdf>.

³²¹ Див. Visit of Ukrainian parliamentarians to the *EUBAM*. Press-Release, Odesa, 19 January 2007.

³²² Див., наприклад, Владимир Коробов: Контекст конфликта. Вестник Центра южноукраинского пограничья. Херсон.. Выпуск № 1(4), январь 2009 г. (Цей матеріал опублікований також на сайті «Верховної Ради ПМР», <http://www.vspmr.org/Upload/File/5-6.pdf>).

використовувані в ході постійних «інформаційних війн». Цей урок свідчить також, що **найліпші результати можуть бути досягненні за умови постійних консультацій, координації та узгодження своєї політики стосовно Придністров'я з сусідньою Республікою Молдовою та відповідними структурами та органами ЄС.** Наявність прикордонної Місії ЄС, що тісно співпрацює з урядами як України, так і Молдови, значно полегшує таку задачу.

9.6. Боротьба з контрабандою ті іншими видами транскордонних злочинів

Перші ж місяці діяльності Місії ЄС дозволили встановити, що масштаби контрабанди та незаконної торгівельної діяльності на придністровській ділянці українсько-молдавського кордону вказують не на приватні ініціативи окремих мешканців, а на добре організовану систему, яка, вірогідно, користується підтримкою чи, принаймні, повною бездіяльністю органів влади Придністров'я.³²³ Всупереч широко розповсюдженим очікуванням, що така контрабанда включає – насамперед чи переважно – зброю та наркотики, виявилось, що йдеться передусім про харчові продукти, зокрема, куряче м'ясо. Хоча про-придністровські медіа радісно підхопили цю інформацію і подавали її в досить глузливих інтонаціях, налагоджена таким чином контрабанда, згідно з припущенням керівника польового офісу Кучурган, надавала більших прибутків, ніж якщо б йшлося про торгівлю зброєю. Тільки протягом квітня 2006 року українські прикордонники перехопили караван із 10 вантажівок, що перевозили близько 100 тон м'яса (з майже закінченим строком придатності); для здійснення такої операції, контрабандисти налагодили міст з металевих конструкцій через траншею, нещодавно викопану на українському боці кордону.³²⁴

Проведені Місією ЄС підрахунки показали значні бюджетні втрати від цих незаконних операцій: наприклад, у період між жовтнем 2005 року та травнем 2006 державний бюджет України втратив приблизно 43 мільйони євро (за рахунок несплати податків та митних зборів); потенційні втрати Молдови становили біля 18 мільйонів євро. В той же час, здобутки бюджету «ПМР» як головного чинника цих нелегальних транзитних операцій сягали близько 7 мільйонів євро.³²⁵

³²³ UKRAINE BATTLES SMUGGLES AS EUROPE KEEPS CLOSE EYE. By Steven Lee Myers. The New York Times, May 28, 2006.

³²⁴ Там само.

³²⁵ IMPORTS FLOWING FREELY INTO TRANSNISTRIAN REGION OF MOLDOVA CONFIRMS EU BORDER ASSISTANCE MISSION. Odesa, 21 September 2006, www.eubam.org/index.php?action=group&group=22&sid=%3C

Подальший перебіг подій переконливо доводив, що досягнути ефективнішої протидії подібній кримінальній діяльності можна шляхом тіснішої взаємодії партнерських служб, в тому числі оперативнішому обміну інформацією, запровадженню та вдосконаленню сучасних методів аналізу ризиків та проведенню спільних операцій за участі об'єднаних мобільних загонів, метою яких було контролювання не тільки пропускних пунктів, а й усього «зеленого» кордону.³²⁶ Саме такий підхід був визначальним у підготованні та здійсненні спільних операцій, до участі в яких залучалося все більше партнерських служб.

Переконливим свідченням результативності подібних підходів і втілення рекомендацій, розроблених експертами та працівниками EUBAM, є порівняльна таблиця, наведена нижче. Ця таблиця базується на результатах Третьої спільної операції, проведеної у квітні 2007 року прикордонними та митними службами України й Молдови за підтримки Місії ЄС. Важливою відмінністю цієї операції від двох попередніх було залучення низки провідних європейських та міжнародних агенцій до аналізу її планування та конкретних отриманих результатів.³²⁷

Порівняльна таблиця результатів
другої (жовтень 2006 року) та третьої (квітень 2007 року) Спільних операцій

Ідентифіковані випадки	Жовтень 06	Квітень 07
Перехоплені контрабандні товари (кількість епізодів)	34	46
Затримані транспортні засоби	16	9
Наркотики (марихуана, кг, та психотропні препарати)	5,41	21,5
Загальна вартість (USD)	132567	321894
Кількість осіб, затриманих за нелегальний перетин кордону	138	87
Особи, яким не дозволили перетнути кордон	761	893
Ініційовані адміністративні розслідування	58	210
Ініційовані кримінальні справи	0	3

³²⁶ Див. «TIGHTER CONTROL OF MOLDOVA-UKRAINE BORDER INDICATED BY RESULTS OF RECENT CROSS-BORDER OPERATION». JOINT PRESS RELEASE BY THE BORDER GUARD AND CUSTOMS OF SERVICES OF MOLDOVA AND UKRAINE AND THE EUROPEAN UNION BORDER ASSISTANCE MISSION TO MOLDOVA AND UKRAINE. Odesa, 18 October 2006, <http://www.eubam.org/files/0-99/83/jo-press-release-18-10-06-eng.doc.doc>.

³²⁷ The Third Joint Border Control Operation showed significant progress in improving co-operation and led to significant findings in combating cross border crime. EUBAM HQ, Odesa, 17 May 2007.

Серед «найбільш значущих» окремих випадків відзначені, зокрема, *11 кілограмів марихуани та 616 одиниць зброї*. Загальна вартість конфіскованих товарів становить 322,000 доларів США, що в 2,5 разів перевищує результати попередньої операції.³²⁸ Показовим є також зменшення кількості осіб, затриманих за нелегальний перетин кордону – особливо порівняно з тими, кому не дозволили його перетнути кордон. Це свідчить про успішне впровадження заходів, які запобігають здійсненню правопорушення або злочину, у тому числі, за рахунок оперативного обміну попередньою інформацією. Додаткової уваги потребувало виявлене зусиллями експертів Місії зростання кількості підроблених сертифікатів походження товарів; підрахунки, зроблені наприкінці січня 2007 року, показали, що лише цей окремий чинник призвів до бюджетних втрат, оцінюваних у 2 мільйони євро, і такі цифри можуть зростати в разі подальшого ефективнішого виявлення фальшивих сертифікатів.³²⁹ Натомість, вдосконалення методів огляду й використання сучасної техніки в Одеському порту, чому була приділена велика увага Місії ЄС (зокрема, її польових офісів в Одесі та Іллічевську), уможливили виявлення великих партій важких наркотиків (кокаїну та героїну). У 2007 році, вперше за 4 роки, було виявлено 4 таких партії, в першому кварталі 2008 року – дві.³³⁰

Результати спільних операцій, проведених у 2008 році, є вражаючою ілюстрацією того, як завдяки спільним тристороннім зусиллям зростає ефективність запобігання та протидії злочинній активності на українсько-молдавському кордоні порівняно з попередніми роками. Йдеться, насамперед, про широкомасштабну операцію ФОКУС-2, що складалася з двох етапів; перший був проведений між 7 та 13 квітня, другий тривав від 26 серпня до 12 вересня 2008 року. В цих операціях вперше була застосована така новація, як запровадження 5-ти робочих груп, що планували та реалізовували окремі цілеспрямовані рейди. Центральним координуючим органом усієї операції була Група зв'язку, створена у 2007 році з представників різних партнерських служб; ця структура працювала під егідою та в приміщенні штаб-квартири *EUBAM* в Одесі.³³¹

В заходах, здійснених в рамках операції ФОКУС-2, брали участь представники таких відомств та агенцій:

³²⁸ Там само.

³²⁹ SUMMARY OF THE REPORTS TO THE FIFTH EUBAM ADVISORY BOARD MEETING, 13 MARCH 2007

<http://www.eubam.org/files/100-199/191/summary-v-abm-13-03-07.doc>.

³³⁰ http://www.wogau.de/07/action=speeches/2_speeches_92_EN.htm.

³³¹ Joint operation counteracts crime at the Moldovan-Ukrainian state border. PRESS RELEASE, Odesa, 9 October 2008.

Республіка Молдова: Митна служба, Прикордонна служба, Служба безпеки та інформації, Міністерство внутрішніх справ (Департаменти боротьби з наркотиками, з нелегальною міграцією, економічної поліції), Бюро з питань міграції та притулку, Центр протидії торгівлі людьми, Центр боротьби з економічними злочинами та корупцією, Міністерство реінтеграції, податкова інспекція.

Україна: Державна митна служба. Державна прикордонна служба, Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки, Державна податкова адміністрація.

Міжнародні партнери: прикордонні та митні служби Угорщини, Польщі, Словаччини та Румунії.

Міжнародні організації та агенції: *FRONTEX, INTERPOL, OLAF та SECI Centre.*

У ході рейдів на контрольно-пропускних пунктах та вздовж «зеленого» кордону було виявлено 293 випадки незаконного перевезення контрабандних товарів загальною вартістю понад 1 мільйон євро. Такий успіх був зумовлений налагодженням ефективного обміну інформацією, в тому числі випереджальною інформацією стосовно підозрілих осіб або вантажів, що рушили до кордону; плідною взаємодією представників різних служб як на національному, так і на міжнародному рівні; використанням досконалішого сучасного обладнання. Внаслідок викриття відповідних правопорушень були ініційовані розслідування, що тривають і зараз. Ще одним досягненням було виявлення та конфіскація важкого наркотику кокаїну; цього разу, в Одеському порту було знайдено 40 кг кокаїну (вартість у вуличних продажах дорівнює 8 мільйонам євро); в Молдові – 6 кг (1.2 мільйони євро). **До цих операцій долучилися європейські правоохоронні органи та Агентство боротьби з наркотиками США.** В результаті такої співпраці, українські та молдавські служби встановили постійні контакти та обміни інформацією з міжнародними колегами.³³²

Стосовно ж незаконної торгівлі зброєю з території Придністров'я, за 3 роки діяльності EUBAM у співпраці з партнерськими службами Молдови та України не було знайдено переконалих свідчень чи підтверджень широко розповсюдженому раніше уявленню про постачання з цього регіону зброї до різних «гарячих точок» планети (зокрема, до Північного та Південного Кавказу з його збройними та

³³² Там само.

«замороженими» конфліктами, а також до Косова та арабських країн Близького Сходу³³³). Проте, хоча перевірки під егідою Місії ЄС не знайшли доказів щодо масової незаконної торгівлі зброєю (не вдалося це й спеціалізованим структурам ПРООН та ОБСЄ³³⁴), це зовсім не означає, що такого явища не існує; про це казали, зокрема, депутати Європарламенту та європейські журналісти після візиту до EUBAM у березні 2008 року.³³⁵ Не відкидають можливості контрабанди зброї з Придністров'я і служби безпеки України та Молдови, що співпрацюють з Місією ЄС заради підвищення стабільності й регіональної безпеки, зокрема, шляхом боротьби з транскордонною злочинністю. Про це свідчить рішення створити дві спільні робочі групи, ухвалене нещодавно на другій тристоронній зустрічі 21 січня 2009 року. Перша група буде сфокусована на протидії торгівлі людьми, друга матиме справу з контрабандою наркотиків, зброї, а також споживчих товарів.³³⁶ (Детальніший огляд ситуації з контрабандою та виробництвом зброї у Придністров'ї див. у окремому підрозділі даного дослідження).

Оскільки, незважаючи на помітний поступ у напрямку ефективного управління кордоном, конфісковані товари, згідно з оцінками експертів, все ще складають лише незначну частку загальних обсягів контрабанди, наведені вище результати операції ФОКУС-2 дозволяють стверджувати, що уявлення про Придністров'я як «чорну діру Європи» не таке вже й далеке від істини. Як зазначив голова Місії генерал Ференц Банфі, контрабанда здійснюється організованими кримінальними угрупованнями, що користуються у своїй злочинній діяльності вельми складними й ретельно відпрацьованими методами; тому для успішної протидії подібним злочинам прикордонні та митні служби обох держав мають завжди на крок їх випереджати.³³⁷ До того ж, експерти припускають, що постійний фокус уваги на придністровському сегменті кордону міг змусити злочинні угруповання та корупційні мережі змінити географію своїх оборудок і перенести їх до південних та північних ділянок українсько-молдавського кордону.

³³³ Див. The Transnistria Republic and Arms Exports to the Middle East. ISSS/ISAC Conference, 26-28 October 2006, Tucson, Arizona «Security, Globalization, and Mass Society into the Global Information and Terrorism Age», http://www.bogdan-george-radulescu.ro/librarie/transnistria_arms_exports_middle_east.pdf.

³³⁴ Див. <http://www.europa.md/eng/infno/1339>, 03 April 2007; SALW Survey of Moldova, SEESAC/UNDP 2006-07-01, а також «The two Images of Transnistria», November 26, 2008, <http://arirusila.wordpress.com/about/>.

³³⁵ http://www.wogau.de/07/action=speeches/2_speeches_92_EN.htm.

³³⁶ EUBAM and security services of Moldova and Ukraine to strengthen border cooperation . 21.01.2009,

<http://www.eubam.org/index.php?action=show&sid=cnppxdd1a69ex3gc5wu25aipyqqr7roa&id=624>

³³⁷ MOLDOVA-UKRAINE ANTI-SMUGGLING OPERATION ACCLAIMED BY EU BORDER ASSISTANCE MISSION. Pres release, Odesa, 5 June 2006.

В цьому контексті, прикро відзначити, що **профільні міністерства та відомства України – не кажучи вже про різні політичні сили, – схоже, так і не виробили консолідованої позиції стосовно придністровського питання загалом і поглядів на нелегальну транскордонну діяльність на цьому сегменті українсько-молдавського кордону, зокрема.** Крім Бориса Тарасюка, відомого своєю непримиримою позицією стосовно керівництва нелегітимного та небезпечного квазідержавного устрою під назвою Придністровська Молдавська Республіка, можна послатися на висловлювання Анатолія Кінаха, котрий, перебуваючи на посаді радника президента з питань безпеки, заявив, що нелегальна торгівля, здійснювана Придністров'ям, сягає 250 мільйонів доларів на рік, і що *придністровська ситуація є загрозою національній безпеці України*.³³⁸ Такої ж позиції дотримується Арсеній Яценюк; 22 травня 2007 року, беручи участь у 6-му засіданні Консультативної Ради Місії в Одесі в якості міністра закордонних справ України, він дав високу оцінку діяльності EUBAM та передав європейській і молдавській сторонам ноти МЗС України про набуття чинності Угоди щодо продовження мандату Місії (починаючи з 11 травня поточного року).³³⁹ Після того на прес-конференції голова українського зовнішньополітичного відомства зауважив, що *Придністров'я все ще залишається «чорною дірою»*. Натомість у наступному прес-релізі Державної прикордонної служби України стверджувалося, що подібні заяви є безпідставними.

Треба зауважити, що сам факт публічного «спростування» Державною прикордонною службою України заяв Міністра закордонних справ зашкоджує національним інтересам країни, оскільки, будучи миттєво підхоплений деякими зовнішніми політичними гравцями та підконтрольними їм медіа ресурсами, цей та подібні випадки підживлюють уявлення про політичну слабкість державної влади, демонструють її нездатність узгодити та скоординувати державну політику, зокрема, в такому чутливому питанні, як Придністровський конфлікт.³⁴⁰ Твердження про *«відсутність чорної діри на кордоні з Придністров'ям»* прозвучало також 28 січня 2009 року з вуст

³³⁸ UKRAINE BATTLES SMUGGLES AS EUROPE KEEPS CLOSE EYE. By Steven Lee Myers. The New York Times, May 28, 2006.

³³⁹ <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/news/detail/6060.htm>.

³⁴⁰ Оригінального тексту згаданого прес-релізу на сайті ДПСУ не знайдено; наведена вище інформація містилася у придністровських та про-придністровських виданнях, зокрема, в англomовному електронному тижневику Tiraspoltimes, заснованому у Вашингтоні. Див. Ukraine's State Border Service says Transnistria is not a «black hole» by Jason Cooper, 9 June 2007, http://www.tiraspoltimes.com/news/ukraines_state_border_service_says_pmr_is_not_a_black_hole.html.

Голови прикордонної служби України Миколи Литвина під час його зустрічі з генералом Ференцем Банфі, Головою Місії ЄС.³⁴¹

Крім боротьби з контрабандою споживчими товарами й такими злочинами, як наркотрафік, суттєві досягнення на українсько-молдавському кордоні спостерігалися і в протидії нелегальній міграції та торгівлі людьми. Так, поліпшилося виявлення нелегальних мігрантів шляхом вдосконалення методів інтерв'ювання, а також розпізнавання фальшивих та підроблених документів. Зростаюча кількість завчасного виявлення фальшивих документів (паспортів, Шенгенських віз тощо) сприяло запобіганню нелегальній міграції до країн Євросоюзу. У 2008 році було проведено кілька цільових операцій в рамках боротьби з торгівлею людьми та нелегальною міграцією, що дозволило виявити кілька каналів такої міграції і з'ясувати, в який спосіб вони діють. Із шести масштабних випадків нелегальної міграції п'ять було виявлено службами, що брали участь в операції, один був розкритий міжнародними партнерами. Для підсумку результатів цільових операцій у Кишиневу був проведений семінар по боротьбі з нелегальною міграцією й торгівлею людьми. Цей семінар організувала Місія ЄС разом з Молдавським центром боротьби з торгівлею людьми; у ньому взяли участь усі відповідні служби Молдови й України, представники Румунії, поліції Словаччини й Угорщини, а також Центру *SECI*, *ФРОНТЕКС* і *МОМ*.³⁴²

9.7. Технічна допомога

Обсяги технічної допомоги Євросоюзу, наданої Україні та Молдові, та її ефективність значно зросли завдяки проекту БОММОЛУК, імплементація котрого здійснюється через *EUBAM*.

Цей проект складається з трьох основних компонентів:³⁴³

- Розвиток системи аналізу ризиків у прикордонних та митних службах Молдови та України;
- Розробка спільного навчального курсу тренінгів для службовців відповідних служб, що працюють на спільних пропускних пунктах;

³⁴¹ Див. Українські прикордонники та Місія Європейської Комісії зацікавлені у подальшій співпраці. 29 січня 2009.

http://www.pvu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=62924&cat_id=62916

³⁴² <http://www.eubam.org/files/400-499/442/press-pack-ua-dec08.pdf>

³⁴³ Summary of the EUBAM Annual Report, 2005/2006.

- Закупівля та постачання обладнання для прикордонних та митних служб двох країн.

Загальний бюджет проекту становить 9.9 мільйонів євро. Для фінансування першої його фази (вересень 2006 – грудень 2007 року) було виділено 3.3 мільйони євро; конкретні заходи в рамках цього етапу були затверджені на третьому засіданні Консультативної ради (Одеса, 21 вересня 2006 року).³⁴⁴ Важливим аспектом співпраці чотирьох національних агенцій (відповідно, Україні та Молдови) з Місією ЄС стало спільне обговорення та підготування списків найнеобхіднішого обладнання; такі списки були передані UNDP³⁴⁵, що того ж року розпочала процес закупівлі.³⁴⁶ На закупівлю та доставку обладнання було витрачено 2.2 мільйони євро; зокрема, Державна прикордонна служба України отримала спеціалізоване програмне забезпечення, персональні комп'ютери, ноутбуки, принтери, сканери, ксерокси, телефони, мобільні телефони, цифрові відео- та фотокамери, комп'ютерні флеш диски, проектори тощо (загальною вартістю 600 000 євро). Технічна допомога українським митникам полягала у постачанні портативних рентгенівських інтроскопів з телевізійними приставками, ручних детекторів для виявлення наркотиків та вибухових устроїв, цифрових відеокамер та диктофонів, комп'ютерів, принтерів, серверів та програмного забезпечення на загальну суму 440 000 євро.³⁴⁷

Для реалізації другого компоненту БОММОЛУК-1 були організовані навчальні поїздки прикордонників і митників України та Молдови до Хорватії, Фінляндії, Австрії, Греції та Македонії – країн з найкраще розвинутою співпрацею на контрольно-пропускних пунктах спільних кордонів, а також до Бельгії, Туреччини та Великої Британії. Загалом в рамках БОММОЛУК-1 протягом 2006 – 2007 років відбулося 14 навчальних поїздок; робочі візити включали також навчання в галузі аналізу ризиків. Крім того, проект передбачав короткострокові відрядження провідних європейських експертів, що надавали представникам українським та молдавським прикордонним та митним службам допомогу в таких сферах діяльності, як аналіз ризиків, управління кордоном, антикорупційні заходи,

³⁴⁴ <http://www.eubam.org/index.php?action=group&group=22&sid=%3C>

³⁴⁵ Допомога з боку ЄС Україні, Молдові та Білорусі в сферах свободи, безпеки та правосуддя здійснюється здебільшого через такі міжнародні організації, як Програма розвитку ООН (ПРООН, UNDP), Управління Верховного комісара ООН з питань біженців (УВКБ ООН, UNHCR), Міжнародна організація з питань міграції (МОМ, IOM) та Рада Європи.

³⁴⁶ SUMMARY OF THE REPORTS TO THE FIFTH EUBAM ADVISORY BOARD MEETING, 13 MARCH 2007

<http://www.eubam.org/files/100-199/191/summary-v-abm-13-03-07.doc>

³⁴⁷ The Head of the Mission informed the Advisory Board of the latest developments in the BOMMOLUK project, the first phase of which ended in December 2007. PRESS RELEASE, Odessa, 29 July 2008

обмін інформацією тощо, а також виробляли відповідні рекомендації для подальшого вдосконалення роботи цих служб.³⁴⁸

Друга стадія проекту (БОММОЛУК-2) почалася у січні 2008 року; на неї було виділено 6.6 мільйонів євро. Головним напрямком у реалізації цього етапу є створення Регіонального Навчального центру для Державної прикордонної служби України в м. Котовськ, а також розбудова прикордонної інфраструктури в Республіці Молдова. Передбачалося також продовження постачань обладнання партнерським службам та організація навчальних поїздок. В ході БОММОЛУК-2 здійснюються численні тренінги, сфокусовані на антикорупційних заходах, підвищенні культури керування кордоном, а також виробленні ефективних стратегій для інформування громадськості про їх права та обов'язки при перетинанні кордону. Велика увага приділена вдосконаленню й прискоренню процедури обміну інформацією між митними службами України та Молдови, що, в поєднанні із застосуванням сучасних методів аналізу ризиків, сприяє ефективнішій протидії контрабанді та корупційним діям на кордоні.³⁴⁹

На 10-му засіданні Координаційної ради (27 червня 2008 року) було повідомлено, що в ході реалізації БОММОЛУК-2 прикордонна служба України отримала (додатково до постачань, здійснених у рамках БОММОЛУК-1) понад 90 персональних і 25 портативних комп'ютерів, більше 100 систем аварійного енергопостачання, 34 сканери та п'ять серверів; митній службі були передані 25 комплектів спеціалізованого програмного забезпечення.³⁵⁰ Крім того, за рахунок БОММОЛУК-2 митна служба України має отримати 2 мобільних устроїв з рентгеноскопічним обладнанням; вартість кожного з них (включаючи тренінг персоналу та технічну гарантію) становить приблизно 1.5 мільйони євро. Для вдосконалення роботи українських прикордонної та митної служб, Європейська Комісія додатково виділила у 2008 році грант у 5 мільйонів євро.³⁵¹

В рамках проекту технічної допомоги, наприкінці 2008 року Котовський прикордонний загін отримав унікальне обладнання – електронно-оптичну систему спостереження, що покриває 95 кілометрів зеленого кордону і дозволяє, зокрема, ідентифікувати та перехоплювати зброю масового

³⁴⁸ Press Release. Odesa, 21 December 2007

<http://www.eubam.org/files/0-99/83/press-release-BOMMOLUK-UABGS-21-12-07.d>,

³⁴⁹ EUBAM, Press release, Odesa, 11 March 2008.

³⁵⁰ 10th Advisory Board Meeting: EUBAM Activity Report for March – May 2008. Press Release, Odesa, 27 June 2008.

³⁵¹ The Head of the Mission informed the Advisory Board of the latest developments in the BOMMOLUK project, the first phase of which ended in December 2007. PRESS RELEASE, Odesa, 29 July 2008.

знищення. Це надзвичайно високотехнологічне обладнання складається з низки автоматизованих пристроїв, призначених для кожного з контрольно-пропускних пунктів, і п'яти інтегрованих веж спостереження, сполучених з центром управління, який автоматично одержує і обробляє всю отриману інформацію. Українським прикордонникам вперше надана можливість використання такого складного сучасного обладнання.³⁵²

У січні 2009 року митна служба України отримала від Єврокомісії 9 мобільних систем огляду з використанням рентгеноскопічного обладнання. Ці системи призначені для використання по всій Україні включно з пунктами пропуску в Одесі та Кучургані. Таке обладнання дозволяє здійснювати митний огляд без відкривання чи розвантаження автомобілів, вантажівок та контейнерів, значно прискорюючи таким чином процедуру огляду. **Загальна вартість мобільних систем огляду становить 13.5 мільйонів євро.**³⁵³

Наведені вище дані стосовно широкомасштабної допомоги Україні та Молдові з боку ЄС виглядали б ще переконливіше, якби не можливість порівняти їх з відповідною допомогою, наданою для облаштування інших кордонів того ж регіону. Зокрема, кордон між Республікою Молдова та Румунією був нещодавно визнаний таким, що викликає найбільшу стурбованість Європейського Союзу, оскільки тільки за останній рік нелегальна міграція через цей кордон зростає вдвічі.³⁵⁴ Тому на румунському боці міждержавного кордону було розгорнуте найсучасніше обладнання, що дозволяє навіть вночі помітити пересування на відстані до 5-ти кілометрів. До 2011 року, коли Румунія має приєднатися до Шенгенської зони, витрати на зміцнення безпеки цього кордону становитимуть *понад мільярд євро.*³⁵⁵

9.8. Механізми фінансування

Основна фінансова допомога ЄС таким країнам, як Україна, Молдова та Білорусь, зазвичай здійснювалася через програму TACIS. Однак у випадку EUBAM, для її фінансування протягом перших шести

³⁵² Border surveillance to become more efficient. Спільний Інформаційний бюлетень, Грудень 2008. (Цей щомісячний бюлетень був започаткований прикордонними службами України та Молдови разом з Місією ЄС у лютому 2008 року. Він містить інформацію стосовно процедур перетину кордону, реформування відповідних служб та їх співпраці з міжнародними агенціями).

³⁵³ Ukrainian customs service receives comprehensive equipment. 30.01.2009, <http://soderkoping.org.ua/page22755.html>.

³⁵⁴ The Romanian-Moldavian border, a top concern for the EU. 6 November 2008, <http://soderkoping.org.ua/page21665.html>.

³⁵⁵ Там само.

місяців був задіяний так званий Механізм швидкого реагування, який використовується в ситуаціях, «коли в країнах, що мають отримати допомогу, відбувається криза або складається ситуація, що загрожує законності та порядку, безпеці людей, або є загроза ескалації в напрямку збройного конфлікту чи дестабілізації...»³⁵⁶ Хоча реальна ситуація 2005 року як в Україні, так і в Молдові навряд чи відповідала таким критеріям, рішення задіяти саме цей механізм було вмотивоване бажанням якомога швидше зреагувати на спільне звернення двох Президентів з проханням про надання допомоги на спільному кордоні, а також сподіваннями на те, що цей крок суттєво поліпшить безпекову ситуацію в регіоні, де наявність невизнаної та неконтрольованої «Придністровської Молдавської Республіки» створювала сприятливі умови для контрабанди, торгівлі людьми, наркобізнесу, нелегального продажу зброї та іншим негативним явищам у безпосередній близькості до кордонів ЄС.³⁵⁷

У подальшому фінансування Місії здійснювалося шляхом укладання короткострокових контрактів через різні Програми регіональної дії TACIS,³⁵⁸ що означало необхідність поновлювати договори з найманим персоналом, а також на оренду приміщення кожні кілька місяців. Звісно, це суттєво утруднювало діяльність Місії; Європейська Комісія визнала негнучкість та незручність фінансування через програми TACIS, що не дозволяли швидко зібрати суми, необхідні для довгострокових проектів. У відповідь на зауваження Європейської Рахункової Палати, ЄК пояснила ці недоліки тим, що при плануванні діяльності Місії «не передбачалося такого її великого обсягу та тривалості» і зазначила, що введення в дію нового Інструменту Європейської політики сусідства (ENPI) полегшує ситуацію, оскільки уможливорює фінансування через Регіональну Східну Індикативну Програму, розраховану на 2007 – 2010 роки. В рамках цієї програми передбачено виділення коштів на потреби Місії ЄС до кінця 2009 року.³⁵⁹

³⁵⁶ Council Regulation (EC) No 381/2001 (OJ L 57, 27.2.2001, p. 5).

³⁵⁷ Див. EUROPEAN COURT OF AUDITORS Special Report No 9/2008 (pursuant to Article 248(4), second subparagraph, EC): The effectiveness of EU support in the area of freedom, security and justice for Belarus, Moldova and Ukraine together with the Commission's replies, <http://eca.europa.eu/portal/pls/portal/docs/1/2016214.PDF>

³⁵⁸ Програма TACIS (Technical Assistance to CIS countries; Технічна допомога країнам СНД) була створена у 1991 році задля підтримки цих країн у переході до ринкової економіки, демократії та верховенства права. Вона складається з програм національної дії, регіональних та програм транскордонного співробітництва. Програма припинилася у 2006 році, але фінансування започаткованих проектів буде продовжене принаймні до 2010 року. Починаючи з 2007 року, допомога Україні, Молдові та Білорусі здійснюється в рамках ENPI.

³⁵⁹ EUROPEAN COURT OF AUDITORS Special Report No 9/2008, пп. 17, 18.

9.9. Перспективи на майбутнє

Подальша діяльність Місії ЄС була визначена Планом Дій на 2009 рік, обговореним та схваленим на 9-му засіданні Консультативної Ради 14 жовтня 2008 року в Кишиневу. Згідно з цим планом, основні зусилля у 2009 р. були сфокусованими на забезпеченні незворотності та закріпленні раніше отриманих результатів, проведенні тренінгів, а також наданні допомоги для здійснення інституційних змін, кінцевою метою яких є досягнення європейських стандартів управління кордоном.

Пріоритетними сферами роботи Місії разом з партнерськими службами було наступне:

1. Ефективність прикордонного та митного контролю на українсько-молдавському кордоні.
2. Ефективність менеджменту та системи тренінгів; технічна обізнаність; інфраструктура та обладнання.
3. Заходи для запобігання транскордонній злочинності та розслідування виявлених злочинів.
4. Збільшення митних доходів завдяки вдосконаленому оцінюванню при встановленні мита, а також шляхом надання допомоги у торговельній політиці України та Молдови.
5. Антикорупційна діяльність.
6. Інтегрована система управління кордоном, що складається з трьох базових елементів: співпраці відповідних служб на національному рівні, транскордонної співпраці та міжнародного співробітництва.
7. Внесок у мирне розв'язання Придністровського конфлікту в Республіці Молдова.
8. Інформування громадян та інших осіб, що користуються послугами прикордонних служб.³⁶⁰

Таким чином, до кінця 2009 року були гарантії безперешкодної діяльності Місії та її фінансування Європейською Комісією; наявні поліпшені механізми та інструменти фінансування; існує серйозне зацікавлення

³⁶⁰ EUBAM and partners adopt new measures for 2009 to further improve management of the Moldovan-Ukrainian border. Press Release, Chisinau, 14 October 2008.

всіх служб та відомств як України, так і Молдови, що беруть участь у цьому унікальному тристоронньому проєкті, в подальшій плідній співпраці між собою та з Місією ЄС. Можна вважати, що саме завдяки співробітництву з Місією, Державна митна служба України підвищила ефективність роботи та поліпшила свій імідж, внаслідок чого було прийняте позитивне рішення щодо надання Україні статусу спостерігача в Європейській Митній Конвенції (що є кроком до повноцінного членства в цій організації, яка надає можливості обміну інформацією з митними службами країн – членів ЄС).³⁶¹ Обговорюються додаткові можливості співпраці Місії та партнерських служб з міжнародними агенціями – зокрема, з Європолем.³⁶²

На сьогодні мандат Місії продовжено до 2011 року у відповідності до Угоди Урядом України, Урядом Республіки Молдова та Європейською Комісією від 15 липня 2009 р.

При всіх видатних досягненнях тристороннього співробітництва у форматі EUBAM, результати якого справедливо отримали високу оцінку всіх зацікавлених структур та високопосадовців, зрозуміло, що багато негативних явищ залишаються неподоланими (у першу чергу, через слабкості інституційної системи та законодавчої бази, які значно знижують ефективність боротьби з корупцією, контрабандою, нелегальною міграцією тощо). Для забезпечення сталого прогресу й досягнення головної мети – створення інтегрованої системи управління кордоном відповідно до європейських стандартів – ще далеко; необхідно докласти чимало додаткових зусиль в означених вище напрямках.

Особливо актуальною залишається перспектива реального внеску тристороннього проєкту *EUBAM* у розв'язання Придністровської проблеми. На даному етапі, цей внесок є лише опосередкованим, і вагомий його результатів можна очікувати лише в довгостроковій перспективі. Натомість, згорання цієї діяльності з тих чи інших причин може звести нанівець усі попередні зусилля.

³⁶¹ Ukraine is one step away from receiving an observer status in working bodies of the European Customs Convention. Спільний Інформаційний бюлетень, Грудень 2008.

³⁶² The Head of EUBAM meets with the Director of Europol. 30 October 2008.
<http://soderkoping.org.ua/page21953.html>.

Висновки

Місія Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні (*EUBAM*) виявилася навіть більш успішною, ніж того можна було очікувати при її започаткуванні та в перші місяці функціонування. Проте, досягнення Місії та її партнерів в подальшому можуть або нарощуватися (у разі продовження її діяльності), або бути поступово знівельованими.

В контексті Придністровського конфлікту, низка заходів, ініційованих та підтриманих Європейським Союзом через її прикордонну Місію, дійсно сприяла принаймні «економічній реінтеграції» Придністровського регіону в спільний простір Республіки Молдови. Стосовно ж політичного аспекту врегулювання, поки що важко помітити ознаки позитивних змін хоча б на рівні заохочення владних структур Придністров'я до відновлення офіційного переговорного процесу в форматі «5 + 2».

У ході планування роботи Місії на наступний період (до 2011 року), варто було б продумати можливі зміни мандату Місії у напрямі розширення її повноважень. Вплив ЄС, що може бути реалізованим значною мірою через тристоронню співпрацю в рамках діяльності *EUBAM*, має величезний потенціал, далеко ще не реалізований. Для подолання придністровського сепаратизму треба розробити детально продуману й скоординовану політику застосування не тільки заохочувальних заходів, а й гнучкого поєднання їх з відповідними санкціями (політика «батога і пряника»). **Поширення мандату Місії ЄС на територію Придністровського регіону РМ могло б стати важливою складовою цілісної програми заходів** (в ідеальному варіанті – попередньо узгоджених з усіма суб'єктами переговорного процесу), яка ще тільки має бути розробленою заради успішної реалізації *реінтеграційного проекту*.

У випадку Придністровського конфлікту, шанси на його врегулювання мирними, ненасильницькими методами значно вищі, ніж то було в ситуаціях заморожених конфліктів на Південному Кавказі чи на Балканах. Така перспектива зберігається й донині, незважаючи на суттєві ускладнення, що виникли у 2008 році спочатку в зв'язку з одностороннім проголошенням та міжнародним визнанням незалежності Косова, а потім внаслідок визнання Російською Федерацією незалежності Південної Осетії та Абхазії. **Безпосередня присутність Європейського Союзу, завдяки розгортанню його прикордонної Місії, та плідна співпраця останньої з Україною та Молдовою створюють важливий прецедент, дають історичний шанс успішно розв'язати принаймні один з пострадянських**

«заморожених конфліктів». Нехтування цим історичним шансом матиме, навпаки, негативні наслідки не тільки у вузькому контексті збереження *status quo*, а й з огляду на проблему забезпечення стабільності та безпеки в усьому Чорноморському регіоні.

10. ЗАХОДИ ЩОРІЧНИХ ЦІЛЮВИХ ПЛАНІВ УКРАЇНА-НАТО ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО КОНФЛІКТУ

Сергій ГЕРАСИМЧУК

Якщо розглядати вплив НАТО на хід врегулювання Придністровської проблеми, то слід зважати на те, що Північноатлантичний альянс жодного разу не висловлював ініціатив щодо посилення власної ролі у врегулюванні придністровського конфлікту. Керівництво НАТО наголошує, що Альянс не відіграє прямої ролі у вирішенні цієї проблеми.³⁶³ Водночас, зважаючи на значення врегулювання придністровської проблеми, НАТО залишає за собою можливість непрямого впливу на ситуацію. Одним з механізмів забезпечення такого впливу були План дій Україна – НАТО та щорічні Цільові плани Україна – НАТО (ЦП).

Для усвідомлення значення цих документів, треба згадати, що План дій Україна – НАТО, як і щорічні ЦП були одним з найдієвіших інструментів наближення України до Північноатлантичного Альянсу. Ці документи, у разі їх втілення, передбачали системні перетворення у нашій державі, які б зачіпали всі сфери – економіку, політику, військовий сектор та інформаційний простір. І якщо План дій Україна – НАТО загалом закладав підвалини для демократичних перетворень у зазначених сферах, то Цільові плани мали стати рецептом конкретних дій, які б відповіли на безліч питань.³⁶⁴

Серед іншого, ЦП включали в себе і конкретні заходи щодо утвердження України в якості контрибутора регіональної безпеки, в тому числі шляхом участі у врегулюванні Придністровського конфлікту.

Яке значення приділялося Україною та Альянсом врегулюванню Придністровського конфлікту можна зрозуміти, якщо проаналізувати в динаміці заходи, які передбачалися ЦП у період з 2003 до 2008 рр. і стан їх виконання

³⁶³ Press conference on the NATO Response Force (NRF) by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer and General James L. Jones, Supreme Allied Commander Europe (SACEUR) / <http://www.nato.int/docu/speech/2004/s041013b.htm>

³⁶⁴ С.Герасимчук. Цільовий план Україна – НАТО на 2007 рік: диявол криється в деталях / http://www.ea-ua.info/main.php?parts_id=5&news_id=10667&news_show_type=1&

У ЦП – 2003³⁶⁵ в рамках цілі І.1.В.3 «Утвердження України як ключового донора регіональної стабільності та безпеки, включаючи збільшення внеску України до міжнародного співробітництва з урегулювання конфліктів та підтримання миру» передбачалося лишень **«Проведення консультацій Україна – НАТО з питань безпекової ситуації у Молдові, у т.ч. з питання ліквідації російських боєприпасів у Придністров'ї»**. Такий підхід цілком відображав зацікавленість НАТО у виконанні домовленостей з РФ. (Див. більше у частині «Питання неврегульованості статусу збройних формувань та озброєнь на території Придністров'я»).

У ЦП – 2004³⁶⁶ досягнення Цілі І.1.В.3 вбачалося вже виключно за рахунок декларативного **«Проведення консультацій між Україною та НАТО щодо заходів з підтримання миру та стабільності на Південному Кавказі, Балканах, у Центральній Азії, в Республіці Молдова»**. Такий підхід був зумовлений певною міжнародною ізоляцією України і тим, що західні партнери без ентузіазму розглядали спроможність адміністрації Л.Кучми зробити внесок у регіональну безпеку.

Ймовірно, «за інерцією» ЦП – 2005³⁶⁷ містив у собі аналогічне за своєю декларативністю завдання **«Проведення консультацій Україна—НАТО щодо здійснення заходів з підтримання миру і стабільності в євроатлантичному просторі, у тому числі на Південному Кавказі, Балканах, в Центральній Азії і Республіці Молдова»**. Однак, 2005 рік був свого роду переломним періодом у цьому питанні. По-перше, незважаючи на те, що завдання ЦП були виконані незадовільно, принаймні щодо Молдови відповідні консультації велися. По-друге, протягом 2005 року українська влада активно виголошувала євроатлантичні гасла і намагалася переконати Альянс у своєму бажанні інтенсифікувати співпрацю. Події на Майдані, відкрили перед Україною нові перспективи і, здавалося, перевели євроатлантичну інтеграцію з площини теоретизування до конкретної діяльності спрямованої на членство України в НАТО.

7 жовтня 2005 року Генеральний секретар НАТО Яаап де Хооп Схеффер закликав уряд України зосередитись на побудові міцної демократії в країні. Таку заяву Генеральний Секретар НАТО зробив після переговорів у Брюсселі з Прем'єр-міністром України Юрієм Єхануровим. «Дії промовляють гучніше за слова,» - зазначив Генеральний Секретар НАТО. Натомість український прем'єр-міністр Юрій Єхануров пообіцяв, що Київ виконає взяті на себе

³⁶⁵ <http://www.mfa.gov.ua/data/upload/publication/mfa/ua/1629/ukraine-nato-actionplan2003.doc>

³⁶⁶ <http://www.mfa.gov.ua/data/upload/publication/mfa/ua/1628/ukraine-nato-actionplan2004.doc>

³⁶⁷ <http://www.mfa.gov.ua/data/upload/publication/mfa/ua/1632/ukraine-nato-actionplan2005.doc>

зобов'язання і знову підтвердив намір України приєднатися до НАТО. 16 жовтня до України прибув Президент Парламентської Асамблеї НАТО П'єр Лелюш. І знову зміст його заяв зводився до такого: місце України - серед країн демократичної сім'ї. Проте, зміст, який вкладається у діалог Україна - НАТО, залежатиме від демократичних і економічних реформ. Апогеєм за своєю значущістю став візит до України Генерального Секретаря НАТО 18 жовтня 2005 р. І знову пан Схеффер доводив до відома українського істеблїшменту основну думку: закликав українців менше говорити про користь інтеграції в Альянс, а більше показувати конкретні результати. У відповідь, тепер вже безпосередньо в Україні Генсек почув знову ж таки сповнені глибокого змістовного наповнення твердження про те, що Україна прагне в НАТО і бачить себе в Альянсі.³⁶⁸

Зважаючи на декларації українського уряду, Альянс та українські посадовці підійшли до формування заходів ЦП - 2006³⁶⁹ у частині спрямованій на утвердження України як ключового донора регіональної стабільності та безпеки, включаючи збільшення внеску України до міжнародного співробітництва з урегулювання конфліктів та підтримання миру більш системно. Зокрема, захід а.1 в рамках Цілі І.1.В.3 передбачав «Виконання плану мирного врегулювання придністровського конфлікту», зокрема, шляхом «Продовження переговорів на основі українського плану мирного врегулювання придністровської проблеми та відповідних рішень Республіки Молдова у розширеному (за участю США і ЄС) форматі. Сприяння структурним змінам та процесу демократизації в Придністровському регіоні Республіки Молдова під міжнародним керівництвом та контролем для забезпечення реалізації демократичних стандартів та основних прав і свобод громадян.»

Заходом а.2 передбачалося «**Забезпечення повного доступу всіх етнічних груп населення Придністров'я до альтернативних джерел інформації** про події як у регіоні, так і у світі (трансляція спеціально орієнтованих на придністровську аудиторію теле- і радіопередач)»

Поза тим, окремі заходи спрямовані на врегулювання «замороженого конфлікту» у Придністров'ї були включені також до Цілі І.1.В.8. «Дальше запровадження необхідних внутрішніх заходів у галузі боротьби з тероризмом, зокрема шляхом зміцнення безпеки кордонів і системи експортного контролю з метою боротьби з розповсюдженням зброї масового знищення та засобів її доставки, а також з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом». Зокрема в частині d «**Підвищення**

³⁶⁸ С. Герасимчук Україна – НАТО: конструктивний діалог різними мовами / http://www.ea-ua.info/main.php?parts_id=5&news_id=135&news_show_type=1&

³⁶⁹ <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/5563.htm>

ефективності прикордонного та митного контролю на придністровській ділянці українсько-молдовського державного кордону» було включено такі заходи: «Імплементация положень Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України, Урядом Республіки Молдова та Європейською Комісією щодо Місії Європейської Комісії з надання допомоги в питаннях облаштування кордону в Україні та Республіці Молдова, а також координація заходів, здійснюваних органами виконавчої влади України щодо моніторингу», «Дальший моніторинг за дотриманням чинного законодавства України щодо переміщення вантажів через придністровську ділянку українсько-молдовського державного кордону», «Здійснення координації заходів, здійснюваних спільно з органами влади Республіки Молдова, в тому числі на місцевому рівні, з метою постійного вдосконалення правової системи контролю на державному кордоні».

Незважаючи на амбітні плани, досягти яких, значною мірою, не вдалося, переговори щодо врегулювання конфлікту були загальмовані, відтак виконання відповідного заходу було безуспішним. Окрім того, у частині забезпечення прикордонного і митного контролю, навіть в межах існуючих можливостей відносно людських ресурсів та обладнання, здійснення контролю на кордоні було недостатньо досконалим. Окрім деяких винятків, головна частина контролю не відповідає стандартам ЄС.³⁷⁰ Понад те більшість перетворень в інфраструктурі потребувала підвищення стандартів у більшості пунктів перепускки. Однією з ключових потреб лишалися інформаційні технології та обладнання для зв'язку, однак існує і необхідність навіть у таких базових речах, таких як відповідне освітлення.³⁷¹

У звітах Місії ЄС з питань надання прикордонної допомоги Молдові та Україні увага також привертається до проблеми нелегального перетинання кордону та необхідності збільшити нагляд. Заходів, вжитих українською владою для поліпшення контролю за зеленим кордоном за рахунок поширення штату та створення фізичних перешкод було недостатньо.³⁷²

Можна припустити, що низька інтенсивність виконання заходів ЦП у частині врегулювання придністровського конфлікту, як і загалом Плану дій Україна - НАТО була пов'язана з внутрішніми політичними процесами в Україні. Адже наприкінці 2006 року у зв'язку з перебуванням на посаді Прем'єр-міністра В.Януковича, а також зважаючи на недостатню

³⁷⁰ Резюме основних засад Звіту оцінки потреб та рекомендацій, 12 травня 2006 / www.eubam.org/files/100-199/190/summary-ua.doc

³⁷¹ Там само

³⁷² Там само

політичну волю з боку Президента В.Ющенка, відбулося загальне уповільнення темпів євроатлантичної інтеграції.

Яскравою ілюстрацією цих процесів стала зустріч В.Ющенка з Генеральним секретарем НАТО Я. де Хооп Схеффером 23 жовтня 2006 р., коли сторони обговорили внутрішню ситуацію в Україні в контексті дискусії стосовно членства України в Альянсі. Президент та Генсек обговорювали внутрішню ситуацію в Україні та поточну співпрацю з НАТО. Примітним є те, що Президент Ющенко високо оцінив «особливо шанобливе» ставлення Яапа де Хоопа Схеффера до політичних процесів, які виникають в рамках дискусії щодо євроатлантичної інтеграції України³⁷³. Президент та Генсек обговорювали внутрішню ситуацію в Україні та поточну співпрацю з НАТО. Примітним є те, що Президент Ющенко високо оцінив «особливо шанобливе» ставлення Яапа де Хоопа Схеффера до політичних процесів, які виникають в рамках дискусії щодо євроатлантичної інтеграції України. Варто зазначити, що Президент також підкреслив, що питання членства в НАТО завжди було, є і залишатиметься питанням виключно внутрішньої компетенції.³⁷⁴ Цікавим та показовим було те, що протягом 2006 р. у відносинах між Україною та Альянсом відбувся регрес, який призвів до того, що на порядку денному постало не втілення щорічних ЦП а «дискусії, що є лише внутрішньою компетенцією»³⁷⁵

Не дивно, що в результаті провалу у виконанні заходів ЦП – 2006, що стосувалися придністровської проблеми, а також, зважаючи на гальмування темпів євроатлантичної інтеграції загалом, наступні ЦП – 2007³⁷⁶ та ЦП – 2008 «за інерцією» містили у собі ціль 1.1.3. «Політика щодо врегулювання «заморожених» конфліктів» у наступному викладі: «Україна докладає значних зусиль для врегулювання «заморожених» конфліктів у регіоні Південно-Східної та Східної Європи на засадах мирних домовленостей, сприяє врегулюванню придністровського конфлікту та виступає за продовження переговорів на основі розробленого нею плану мирного врегулювання придністровської проблеми у розширеному форматі за участю США і ЄС. Україна цінує роботу місії Європейської Комісії з надання допомоги в питаннях кордону в Україні та Республіці Молдова, її спрямованість на гармонізацію стандартів і процедур управління кордоном, активізацію співробітництва прикордонних і митних служб, проведення аналізу потенційних ризиків. Україна виступає за мирне розв'язання конфліктів у Придністров'ї (Республіка Молдова), Грузії (Абхазія, Південна

³⁷³ С.Герасимчук «НАТО – від особливого партнерства до толерантної дискусії» / <http://www.ukraine-nato.gov.ua/nato/ua/publication/content/7325.htm>

³⁷⁴ Там само

³⁷⁵ Там само

³⁷⁶ <http://www.mfa.gov.ua/data/upload/publication/mfa/ua/11960/plan2007.doc>

Осетія) і Азербайджанській Республіці (Нагірний Карабах) на основі принципів територіальної цілісності та поваги до їх суверенітету.»

Проте, заходи запропоновані для втілення згаданої цілі були суто декларативними: «Провести в рамках Інтенсифікованого діалогу консультації з НАТО щодо здійснення заходів з підтримання миру і стабільності, зокрема на Південному Кавказі та в Республіці Молдова, беручи до уваги позицію Альянсу щодо розв'язання конфліктів», «Сприяти розв'язанню «заморожених» конфліктів, зокрема в Придністров'ї (Республіка Молдова), Грузії (Абхазія та Південна Осетія) і Азербайджанській Республіці (Нагірний Карабах)», «Забезпечувати неухильне виконання Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України, Урядом Республіки Молдова та Європейською Комісією щодо місії Європейської Комісії з надання допомоги в питаннях кордону в Україні та Республіці Молдова з метою підвищення ефективності прикордонного та митного контролю на придністровській ділянці українсько-молдовського державного кордону».

Декларативність заходів та надлишок «консультацій», зміст яких незрозумілий а наслідки документом не передбачаються³⁷⁷, жодною мірою не позначався на врегулюванні Придністровської проблеми.

³⁷⁷ С.Герасимчук. Цільовий план Україна – НАТО на 2007 рік: диявол криється в деталях/
http://www.ea-ua.info/main.php?parts_id=5&news_id=10667&news_show_type=1&

11. ПИТАННЯ НЕВРЕГУЛЬОВАНOSTI СТАТУСУ ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ ТА ОЗБРОЄНЬ У ПРИДНІСТРОВСЬКОМУ РЕГІОНІ МОЛДОВИ

Сергій ГЕРАСИМЧУК

11.1. Статус військових формувань на території Придністров'я

Питання неврегульованості статусу збройних формувань та озброєнь на території Придністров'я зумовлене історично. Саме у Придністровському регіоні розміщувалася 14-а армія СРСР (пізніше РФ), а разом з нею і зброя, перевезена з Німеччини та Чехословаччини внаслідок виведення звідти радянських військ. Залишки згаданих озброєнь, а також військовослужбовці РФ, що не залишили Придністров'я стали наріжним каменем формування та забезпечення озброєннями військових формувань т.зв. придністровських силових структур та придністровської армії.

Угода про припинення бойових дій, укладена між Республікою Молдова та Російською Федерацією після самміту в Москві 21 липня 1992 року сформулювала принципи мирного врегулювання збройного конфлікту в придністровському регіоні Республіки Молдова та запропонувала механізми контролю, включно із започаткуванням роботи Спільної контрольної комісії (СКК) та встановлення Зони Безпеки (ЗБ) вздовж берега Дністра. Угода зазначала, що її виконання повинне бути забезпечене військовими контингентами, що представляють Російську Федерацію та «дві інші безпосередні сторони, втягнені в конфлікт», тобто придністровськими сепаратистами та легітимною владою РМ.

Спершу до складу миротворчих сил увійшли в основному російські війська (п'ять батальйонів), з обмеженим числом військових угруповань Республіки Молдова (три батальйони) та придністровські загони (два батальйони), які діяли на пропускних пунктах в трьох секторах ЗБ. Натомість, військова спостережна місія, також започаткована в 1992 році, складалась з десяти спостерігачів з Росії, Республіки Молдова та сепаратистського регіону; українські спостерігачі долучились до роботи місії лише у 1998 р.

Угоди, якими регламентувалася присутність російських військ на суверенній території Молдови неодноразово піддавалися гострій критиці з боку експертів, оскільки вони не відповідають стандартам ООН та ОБСЄ і створили передумови для появи на території східних районів Молдови збройних формувань, які контролюються придністровським

режимом – придністровська армія, придністровське Міністерство внутрішніх справ, придністровське Міністерство державної безпеки, або Російською Федерацією – Оперативна група російських військ, а також підрозділи, що охороняють склади боєприпасів.

Якщо детальніше розглянути такі збройні формування, то передусім на увагу заслуговує Оперативна група російських військ. **Оперативна група російських військ (ОГРВ)**, так само як важкі озброєння 14-ї армії, підпадає під дію обмежень встановлених Угодою про звичайні збройні сили в Європі. Процес виведення військ, започаткований в 1990 р і продовжений в 1992 році на Міністерській зустрічі НБСЄ в Стокгольмі, на якій РФ зобов'язалась вивести свої війська із Молдови, досі незавершений. Приблизно 1400 російських військових досі присутні на території РМ.

Така ситуація значно ускладнює процес врегулювання конфлікту та, відповідно до Висновку Ради Європи №193 (1996), ставить під сумнів виконання Росією взятих на себе міжнародних зобов'язань³⁷⁸. На Самміті ОБСЄ в Стамбулі в грудні 1999 року, РФ погодилась з тим, що остаточним терміном виведення військ із Придністров'я, а також ліквідації військового обладнання/озброєнь є кінець 2002 року. Міністерська конференція ОБСЄ в Порто продовжила терміни виведення військ, що залишились, до кінця 2003 року, однак, згадані зобов'язання не виконувалися. Понад те, згідно із доповіддю Посла Гілла на Постійній Раді ОБСЄ 5 лютого 2004 року, **придністровська влада, на рівні кількох інстанцій, сприяла невиконанню угоди про знищення зброї та військового обладнання.**

Відтак, головне питання стосовно офіційного статусу російських військ на даній території, з огляду на норми міжнародного права, а також перспективи виконання Угоди про звичайні збройні сили в Європі залишаються відкритими.

Ситуація значно ускладнюється тим фактом, що російський президент підписав Указ про призупинення чинності Договору про звичайні збройні сили у Європі, а 7 листопада 2007 р. невдовзі після того як заступник Держсекретаря США Дейвід Креймер заявив, що Вашингтон вважає Договір про звичайні збройні сили у Європі запорукою європейської безпеки³⁷⁹, Державна Дума РФ одноголосно проголосувала за підтримку такого рішення. Якщо до того, держави Заходу наполягали на тому, що передумовою ратифікації поправок до ДЗЗСЄ має стати виведення військ РФ з Грузії та

³⁷⁸ <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA96/Eopi193.htm>

³⁷⁹ <http://www.voanews.com/ukrainian/archive/2007-11/2007-11-07-voa9.cfm>

РМ, а Росія заперечувала такий зв'язок³⁸⁰, то після введення Росією мораторію на виконання Договору, застосування його як аргументу на користь виведення військ взагалі унеможливилось. Пояснюючи такі кроки Росії міністр закордонних справ РФ С.Лавров заявив, що з розпадом Варшавського договору і з приєднанням більшості його членів до НАТО вся концепція Договору про звичайні збройні сили в Європі втратила будь-який сенс. Він нагадав, що спроба усунути «це безглуздя» була зроблена, коли було укладено угоду про адаптацію ДЗЗСЄ до нових умов. Проте вона не була ратифікована жодною з країн-учасниць ДЗЗСЄ, окрім Росії, України, Казахстану і Білорусії. Глава російського МЗС, серед іншого, підкреслив надуманість приводів, під якими держави-учасники ДЗЗСЄ відмовляються ратифікувати адаптований Договір. «Багато аналітиків виходять з того, що справа не в збереженні обмеженого числа російських миротворців в Молдавії і Грузії, тим більше що їх перебування там ніякого відношення до адаптованого ДЗЗСЄ не має, а в тому, що наші партнери зробили висновок про те, що адаптований ДЗЗСЄ їм не потрібний. У нас складається саме таке враження», сказав Лавров.³⁸¹

Що стосується двосторонньої угоди між РФ та РМ про виведення російських військ, то вона не була ратифікована Держдумою РФ.³⁸²

Іншою військовою силою, яка присутня на території східних регіонів РМ і заслуговує на особливу увагу, є **миротворча структура, створена після припинення бойових дій в липні 1992 р.** Згадане формування не є предметом суперечок пов'язаних з ДЗЗСЄ, однак її конструктивна роль є також сумнівною.

Миротворчі війська підпорядковуються «Об'єднаній контрольній комісії», яка також відповідає за проведення ключових безпекових та адміністративних операцій в Зоні Безпеки. **Втілення миротворчими військами, що складаються із «конфліктуючих сторін», ідеї «традиційного миротворення» є сумнівним, а їхня присутність у нинішньому вигляді лише ускладнює проблему, адже люди, що проживають по два береги Дністра, розділені Зоною Безпеки, не відчувають взаємної**

³⁸⁰ Vladimir Socor. Kremlin Would Re-Write or Kill CFE Treaty / Eurasia Daily Monitor Volume: 4 Issue: 139 July 18, 2007

³⁸¹ Лавров: Договір про звичайні озброєння в Європі втратив сенс / <http://otherside.com.ua/news/detail.php?id=18339> 17.02.2007

³⁸² Bogdan George Radulescu. The Transnistria «Republic» and Illegal Arms Export / http://www.europefront.com/news/267/the_transnistria_republic_and_illegal_arms_export.html

ворожості. На відміну від інших, на перший погляд, подібних конфліктів, населення Молдови та її Придністровського регіону не розділене за етнічними або релігійними ознаками, та складається із тих самих етнічних груп (три основні групи представлені молдованами, українцями та росіянами), щоправда з різними пропорціями цих груп. У цьому контексті показово, що протягом всього періоду після ухвалення Договору про припинення дій в 1992 році, не сталось жодного випадку насильства із застосуванням зброї між населенням обох берегів. Не було помічено повстанського або партизанського рухів ані зі сторони жителів основної частини РМ, ані її східного регіону.

Однак, це досягнення не варто приписувати миротворчим військам або іншим військовим/напіввійськовим структурам. Навпаки, **випадки насильства та знущання, що ставались, а нещодавно – чисельно зросли, були спровоковані озброєним персоналом нелегітимної придністровської армії, міліції та службами безпеки, і що навіть більше насторожує – самими «миротворцями».**

Одним з таких випадків стали події липня 2005 року. 14 липня 2005 року російські миротворці відкрили стрілянину в повітря на мосту через Дністер, поблизу населеного пункту Вадулуй-Воде, що за 40 км. від Кишиневу. Того дня представники молдавських правозахисних НУО та громадянка США, що їх супроводжувала, зупинилися неподалік від миротворчого посту і спробували зробити фото. Миротворці, що на той момент чергували на посту звернулися з вимогою віддати їм плівку, аргументуючи це заборонаю фотографувати пост. Виникла суперечка, внаслідок якої було заблоковано рух мостом. В ході конфліктної ситуації на місці події зібралось понад сто чоловік, серед яких більшість – цивільне населення.

Зі слів очевидців, старший лейтенант російських миротворчих сил націлив автомат у повній бойовій готовності у натовп і лише втручання поліцейського з Молдови мало наслідком автоматні черги у повітря.

Версію Тирасполя виклав міністр державної безпеки невизнаного сепаратистського утворення В. Антюфеев. За його словами «Громадяни Молдови Іон Маноле, Александр Постика, Штефан Уриту і громадянка США Кароліна Сімкота здійснювали несанкціоновану відео- та фотозйомку в районі посту миротворчих сил». У відповідь на попередження миротворців мали місце «образи на адресу офіцерів», після чого офіцер миротворчих сил відкрив автоматну стрілянину у повітря. На цьому «інцидент було вичерпано».³⁸³

³⁸³ <http://www.newsru.com/arch/world/20jul2005/vadului.html>

Вочевидь, стрілянина миротворців, з огляду на обставини інциденту, не може вважатися симетричною реакцією, а авторитет російських миротворців, і без того недостатній, зазнав суттєвих втрат.

Крім того, до складу миротворчих військ Росія ввела підрозділи ОГРВ, встановлюючи таким чином неприйнятний зв'язок між Російськими Збройними Силами та миротворцями, які мали б мати особливий статус та незаангажовані позиції.

Ще більше ускладнює ситуацію існування інших напіввійськових структур, які, або діють під прикриттям режиму «Придністровської Молдавської Республіки», або складаються з офіцерів та солдатів, що раніше служили в 14-тій армії та залишились в Придністров'ї після демобілізації та започаткували свою «власну приватну збройну міліцію», яка, можливо, співпрацює із придністровськими військами з місцевого Міністерства внутрішніх справ.

Згідно з Доповіддю Підкомітету з питань демократичного самоврядування на Парламентській Асамблеї НАТО 1-4 березня 2004 року, **саме ця міліція може бути відповідальна за контрабанду легкої та іншої зброї.**³⁸⁴

Зрештою на окрему увагу заслуговують безпосередньо придністровські силові структури, статус яких в принципі не може регулюватися жодними міжнародними документами. Однак, це не заважає їм ефективно функціонувати на території Придністров'я, понад те становити загрозу для громадян сусідніх держав. Тут йдеться про **загрози прямого типу** (можливість участі підрозділів незаконних військових формувань у воєнних діях за межами Молдови) так і про непрямі загрози – приміром, нелюдська поведінка та тортури по відношенню до громадян Молдови, України, РФ, що постійно проживають на території підконтрольній сепаратистському режиму і, відтак, зобов'язані проходити військову службу у т.зв. придністровській армії.

Ілюстрацією першого типу загроз може стати діяльність загону спеціального призначення «Дністер», що сформований у структурі МВС сепаратистського анклаву (формальним завданням підрозділу є завдання аналогічні до завдань спец підрозділів російських внутрішніх військ), а також

³⁸⁴ 1-4 MARCH 2004 - VISIT TO MOLDOVA by the SUB-COMMITTEE ON DEMOCRATIC GOVERNANCE [CIVIL DIMENSION OF SECURITY] / <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=484>

діяльність батальйону спеціального призначення «Дельта», що функціонує у структурі МДБ.³⁸⁵

У 1992 році батальйон «Дністер» брав участь у бойових діях в районі м. Дубоссари, смт. Григоріополь, с. Кошниця, с. Кочієри, м. Бендери, а восени 2004 року батальйон трансформувався у окрему бригаду спеціального призначення «Дністер»³⁸⁶. Примітно, що саме у цей період, коли в Україні мали місце масові заворушення та акції протесту проти сфальсифікованих результатів президентських виборів, що дістали назву «Помаранчева революція» урядова газета Молдови повідомила, посилаючись на депутатів Верховної Ради України, що підтримували В.Ющенко, про те, що згадана бригада приведена до стану повної бойової готовності у одному з районів Києва. Згадану інформацію спростував перший заступник «міністра внутрішніх справ ПМР» О. Беляков, посилаючись на «придністровське законодавство», яке забороняє діяльність бригади «за межами ПМР».³⁸⁷ Однак, обов'язковість для виконання «законодавства» незалежної республіки є досить сумнівним аргументом. Хоча присутність придністровців під час «Помаранчевої революції» у Києві не була доведена, як зрештою і присутність в Україні російського «спецназу», наявність оприлюднених загроз такого типу свідчить про потенційні небезпеки, як зрештою і той факт, що за даними експерта Інтерполу П. Сарторі бійці «Дністра» брали участь у військових діях 1992-93 рр. в Абхазії на стороні сепаратистів.³⁸⁸

Ілюстрацією другого типу загроз є той факт, що незалежно від громадянства, особи, що постійно проживають на території Придністров'я є військовозобов'язаними, а відтак мають служити в т.зв. армії Придністров'я, у якій забезпечення прав військовослужбовців не контролюється жодною міжнародною структурою. Наслідком цього, а також варварських «традицій» є нестатутні відносини, примусова праця, вимагання грошей, а також тортури та нелюдське відношення до військовослужбовців строкової служби.

Окремим випадком, який є показовим для другого типу загроз і до якого необхідно привернути увагу правозахисних організацій, а разом з тим і українських високопосадовців є трагічний випадок з громадянином України Євгеном Колобишком. Є. Колобишко призваний в «придністровську армію» 29 липня 2007 р., у вересні 2007 р. залишив межі частини і звернувся до родичів з проханням докласти зусиль для його

³⁸⁵ Див. також <http://www.agentura.ru/dossier/moldova/spn/>

³⁸⁶ Див. також

http://www.mvdpmr.org/index.php?option=com_content&task=view&id=39&Itemid=31

³⁸⁷ <http://www.olvia.idknet.com/vremya27-11-04.htm>

³⁸⁸ Paolo SARTORI, The Eastern Challenge: is Transnistria ehe Key to the Caucasus? /

http://civicmedia.ro/acm/index.php?option=com_content&task=view&id=100&Itemid=60

переведення в іншу частину. Цього не сталося, він всупереч своїй волі, був доставлений на місце проходження служби звідки в кінці жовтня 2007 р. зник. В грудні того ж року його тіло, вдягнене у військову форму було знайдене у р. Дністер. Оскільки родичі не змогли відразу ідентифікувати тіло, воно було направлене на експертизу до РФ, в ході якої було з'ясовано, що надане для експертизи тіло належить особі Є. Колобишка, і що дана особа загинула через потоплення. Зі слів родичів загиблого на його тілі були сліди насильства.

Сепаратистські квазіофіційні структури на той момент вже встигли відкрити кримінальну справу, пов'язану із черговою втечею солдата з військової частини. При цьому, ними були проігноровані попередні звернення щодо проходження служби в українській військовій частині, громадянином якої є загиблий та його батько.

Ситуація, що склалася, набула розголосу лише через втручання правозахисних організацій Молдови³⁸⁹, однак, неспроможність вживати заходів на лівому березі Дністра, а разом з тим відсутність скільки-небудь серйозної уваги до проблеми з боку України, свідчить про те, що «безстатусні» військові формування на лівому березі Дністра несуть не лише потенційну загрозу для сусідніх держав (України), але й загрозу правам людини та правам (включно з фундаментальним правом на життя) громадян України.

11.2. Статус озброєнь на території Придністров'я

Озброєння на території Придністровського регіону Молдови за своїм походженням подібні до військових формувань. Передусім, це озброєння, які залишилися у спадок від 14-ї армії СРСР. Більшість згаданих боєприпасів та амуніції залишилися на території складів у містечку Колбасній, які розташовані на території 132 га, поруч з м. Рибниця, що на півночі Молдови.³⁹⁰ Загалом, разом з виведенням російських військ передбачалося також виведення або утилізація згаданого арсеналу боєприпасів. Однак, цього не сталося. Передусім, Російська Федерація, за рахунок необхідності охороняти значну кількість боєприпасів, намагається виправдати затримку виведення із Придністров'я власних

³⁸⁹ Див. також Research. The Military Service Obligations of the Inhabitants From the Transnistrian Region of Moldova. – Chisinau, 2008. – p. 139.

³⁹⁰ Paolo SARTORI, The Eastern Challenge: is Transnistria ehe Key to the Caucasus? / http://civicmedia.ro/acm/index.php?option=com_content&task=view&id=100&Itemid=60

збройних сил. Окрім того, лідери анклаву претендують на частину боєприпасів або на компенсацію за їх виведення.

В умовах невизначеності, а також зважаючи на неможливість моніторингу, **склади боєприпасів стали предметом значного занепокоєння міжнародної спільноти, офіційної влади Республіки Молдова тощо.** Зокрема, Вища рада безпеки Молдови неодноразово застерігала, що частина боєприпасів та амуніції, що знаходиться на зберіганні у Колбасній, була виготовлена ще до початку Другої світової війни. Відтак, наявна загроза їх вибуху матиме наслідком техногенну катастрофу, яка зачепить не лише Придністров'я та Молдову, але й матиме наслідки для сусідніх держав, оскільки ураженою або частково ураженою буде територія від 500 до 3000 кв. км.³⁹¹ У випадку детонації боєприпасів розміщених у Колбасній може також бути уражена частина транзитного газопроводу, що пролягає через північ Молдови, неподалік від Колбасної. Гіпотетично така катастрофа позначиться і на газотранспортній системі України, уразить систему і ринок енергозабезпечення.

Окрім наведеної загрози техногенного характеру існує й низка інших. Вони пов'язані насамперед з тим, що неконтрольовані боєприпаси розташовані на території невизнаної республіки, є привабливими для міжнародних терористичних угруповань і за їх рахунок цілком може наповнюватися «чорний» ринок зброї.

Скажімо, в ході конфліктів на територіях колишніх радянських республік, передусім у Придністровському регіоні Молдови, учасники цих конфліктів здобули контроль за новим видом озброєнь – ракетними комплексами «Алазань». Ракета «Алазань-5» – реактивний снаряд калібру 82,5 мм. Вона має дворежимний двигун (з паузою 6 сек. між режимами), головну частину, обладнану піротехнічним складом кристалізуючої дії, а також ліквідатор. Ракету було розроблено в СРСР для проведення експериментів, які стосувалися зміни погодних умов – розгону хмар. Враховуючи цю специфіку, ракетні комплекси розміщувалися на територіях міст колишнього СРСР, в тому числі і у придністровському регіоні. Безпека застосування ракети в густонаселених районах забезпечувалася подрібненням корпусу на безпечні осколки після потрапляння реагентів у хмари. Однак, **окрім застосування з мирною метою, ракети можуть бути також і носієм радіоактивних матеріалів.** Інформації про застосування таких ракет, з метою доставки т.зв. «брудних бомб» («брудною бомбою» називають озброєння, які за допомогою конвенційних вибухових речовин можуть

³⁹¹ Bogdan George Radulescu. The Transnistria «Republic» and Illegal Arms Export / http://www.europefront.com/news/267/the_transnistria_republic_and_illegal_arms_export.html

спричинити розсіювання радіоактивних елементів і таким чином спричинити радіоактивне забруднення) немає, однак **достеменно відомо, що одним з депозитаріїв ракетних комплексів була територія нинішнього Придністров'я і доля цих комплексів наразі невідома**³⁹².

Натомість відомі інші факти. Приміром, Згідно таємної угоди від 1998 року підписаної прем'єр-міністром РФ В. Черномірдіним та лідером сепаратистського режиму І. Смірновим, яка була опублікована агентством Associated Press, **Росія та Придністров'я розподіляють між собою прибутки від продажу 40000 тон озброєнь, що знаходилися на зберіганні в Придністров'ї**.³⁹³

А вже у 2000 р. молдавська поліція затримала вантажівку, що покидала територію Придністров'я з протиповітряними ракетами російського виробництва, детонаторами та пластиковою вибухівкою тощо. Супроводжував вибухівку підполковник російської армії, заступник командуючого російських миротворців у Придністров'ї Владімір Немков.

Хоча більшість «офіційних осіб» Придністров'я заперечували факт цього інциденту, В. Ліцкай його підтвердив, щоправда назвавши інсценуванням. На питання, де зараз знаходиться підполковник Немков, В. Ліцкай відповів: «Він зник».³⁹⁴

Мали місце підозри і про можливість продажу з території Придністров'я ще й ракет класу «земля-повітря», і хоча у 2004 р. Росія оголосила про їх остаточне виведення з території Придністров'я, а представники EUBAM засвідчили, що ними не було зафіксовано жодного випадку контрабанди зброї з території Придністров'я протягом 2005 (коли Місія почала свою роботу) – 2008 рр.³⁹⁵, у березні 2007 року у італійському виданні «Il Venerdì» з'явилася публікація, автор якої Паоло Тессарді зазначив, що терористи і злочинці з усіх куточків світу здобувають зброю у Придністров'ї, а саме на складах боєприпасів «14 армії» у містечку Колбасна. Зокрема, за його словами, здобути там можна не тільки автомати Калашникова, але й ракети типу «земля-повітря», які використовувалися бойовиками «Хезболли» проти Ізраїлю у липні 2006 року.

³⁹² Joby Warrick, Dirty Bomb Warheads Disappear // Washington Post, Sunday, December 7, 2003; Page A01

³⁹³ Hotbed of weapons deals / <http://www.washingtontimes.com/news/2004/jan/18/20040118-103519-5374r/>

³⁹⁴ Там само

³⁹⁵ Jason Cooper, EU Border Mission: No evidence of arms trafficking from Transnistria. / http://www.tiraspoltimes.com/news/eu_border_mission_arms_trafficking_from_transdnistria_doesn_t_take_place.html

Згідно неперевірених даних зброя із зазначених складів потрапляла також до Аль-Каїди, курдських повстанців, а також до злочинних угруповань у всьому світі, включно з Італією.

Непрямим свідченням правоти автора стало те, що італійські таємні служби не спростували того факту, що «Червоні бригади» озброювалися саме у Придністров'ї.³⁹⁶

Питання потенційної загрози контрабанди озброєнь піднімалося керівництвом Молдови у ході переговорів із російськими колегами. Наслідком цього стала заява за результатами перевірки на складах ОГРВ, яка мала місце у жовтні 2006 року. Тоді протягом 20 днів перевірку здійснювала група генералів і офіцерів ракетно-артилерійського управління Сухопутних військ РФ і Головного ракетно-артилерійського управління Міноборони РФ. Після перевірки командувач ОГРВ у Придністров'ї генерал-майор Б. Сергєєв заявив, що зброя і боєприпаси російських військових знаходяться в безпеці і жодних недотач не виявлено. Б.Сергєєв також заявив, що **на складах ОГРВ залишається 21,5 тис. тон озброєнь і боєприпасів, але вони не можуть бути вивезені до остаточного врегулювання придністровського конфлікту і ухвалення відповідного політичного рішення.**³⁹⁷

У 2008 році Росія посилаючись на необхідність втілення «мораторію» на ДЗЗСЄ відмовила іншим державам-членам ОБСЄ у проведенні будь-яких інспекцій своїх військових складів.³⁹⁸

Зрештою, **не можна лишати поза увагою і того факту, що Придністров'я має ще й власний оборонно-промисловий комплекс.** Так, згідно даних опублікованих впливовим російським виданням «Военно-промисленний кур'єр» завод «Прибор» (м. Бендери) може виготовляти міномети та реактивні системи залпового вогню БМ-21 «Град»; заводи «Електромаш» і «Металлорукав» - пістолети ПМ, ТТ, ПСМ, автомати АК, АКМ, бойовий комплект «Полисмен», протитанкові гранатомети СПГ-9). Крім того, на заводі ім. Кірова освоювалося виробництво гранатометів «Пчела» і «Гном», переносних мінометів «Катран» і «Василек», а також протизенітного ракетного комплексу «Дуга».³⁹⁹

³⁹⁶ <http://economie.moldova.org/news/italian-daily-terrorists-are-armed-in-transnistria-39287-eng.html>

³⁹⁷ А.Корбут. Россия готова отстоять Приднестровье // ВПК - 08 - 14 ноября 2006 года / http://www.vpk-news.ru/article.asp?pr_sign=archive.2006.159.articles.cis_02

³⁹⁸ Wade Boese, Russia Unflinching on CFE Treaty Suspension / http://www.armscontrol.org/act/2008_05/RussiaCFE

³⁹⁹ Авторитетный российский журнал «Военно-промышленный курьер» описал военные потенциалы Молдовы и Приднестровья / <http://www.nr2.ru/pmr/71067.html>

Звісно, дану інформацію важко підтвердити або спростувати, проте, той факт, що вона була оприлюднена у російському професійному виданні щонайменше не дає підстав вважати її молдавською провокацією. У разі ж, якщо наведені факти є правдивими, то постає питання про те, що **усі ці озброєння не контролюються жодним міжнародним режимом.**

Зрозуміло, що в таких умовах **вкрай важливим кроком, що сприяв би стабілізації ситуації в регіоні, позитивно позначився на регіональній безпеці і сприяв би процесу врегулювання конфлікту, стала б демілітаризація регіону.**

В цьому контексті «повною» демілітаризацією стало б завершення процесу виведення російських військ та озброєння, згідно з зобов'язаннями взятими Росією на Стамбульському Саміті ОБСЄ в 1999 році. **Успіх елементу демілітаризації в рамках загального плану завершення придністровського конфлікту великою мірою залежить від припинення діяльності вищезгаданих напіввійськових структур, а також поступове налагодження їх співпраці та інтеграція в відповідні органи Республіки Молдова.** В той же час, працівники цих органів Придністров'я повинні отримати гарантії безпеки та соціального захисту, оскільки вони не мають іншої роботи та можливостей працевлаштування, у разі, якщо ними не було вчинено кримінальних злочинів.

Середньотермінова стратегія демілітаризації регіону полягатиме в завершенні часткового виведення російських військ та часткової утилізації на місці тих російських арсеналів, що залишаються біля містечка Колбасна, таким чином, знімаючи необхідність охорони їх російськими військами, та заміна російських миротворців на обмежений контингент міжнародних військових та цивільних місій.

Наступна стадія передбачатиме зміну військово-цивільного формату миротворчих сил на суто цивільний (тут прецедентом може виступити поліцейські місії ЄС розміщені в таких країнах як Боснія та Герцеговина та Македонія, а також цивільні операції ЄС в Грузії (Місія з верховенства права).

Крім того, беручи до уваги все вищенаведене, ***врегулювання придністровського конфлікту вимагає паралельного здійснення таких процесів:***

1. Демілітаризації Придністров'я, здійсненої за допомогою наступних заходів.
2. Виведення російських військ та вивезення зброї та військового обладнання.
3. Розпуск парамілітарних структур «Придністровської Молдавської Республіки», починаючи із репресивних структур (так зване Міністерство державної безпеки).
4. Попередні кроки повинні бути доповнені одночасною реінтеграцією громадян Республіки Молдова, що служать в сепаратистській армії та міліції, забезпечуючи їх достойною роботою в об'єднаному суспільстві, при цьому поважаючи їх честь та професіоналізм, якщо їх діяльність не підпадає під дію кримінального законодавства.⁴⁰⁰

⁴⁰⁰ Див. також. Тристоронній план розв'язання Придністровської проблеми. – Київ-Кишинів-Бухарест, 2006. – С.15.

12. КОСОВСЬКИЙ «НЕ-ПРЕЦЕДЕНТ»: ВПЛИВ НА СИТУАЦІЮ В ПРИДНІСТРОВ'І ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ

Наталія БЕЛІЦЕР

12.1. Підготовка до проголошення незалежності Косова

Перспективи отримання та наступного міжнародного визнання незалежності Косова привернули пильну увагу керівництва невизнаних пострадянських сепаратистських республік, а також ідеологів і лобістів їхньої «державності». Цей інтерес особливо посилювався на початку 2006 року в очікуванні першої зустрічі міжнародної Контактної Групи, створеної для вироблення остаточного рішення по тривалому конфлікту між Косовом та Федерацією Сербія//Чорногорія,

В Придністров'ї ажітаж навколо «Косовської моделі» або «Косовського прецеденту» фактично розпочався ще раніше у зв'язку з так званим «планом Белковського». Цей відомий російський політ-технолог, директор московського Інституту національних стратегій, здивував світ, представивши спочатку на семінарі в Одесі (квітень 2004 року), а потім в Бухаресті (червень 2004 року) своє бачення і свої пропозиції щодо майбутнього правобережної Молдови і її Придністровського регіону. Відповідно до цього плану, Республіка Молдова (або, як він її називає, «Бессарабія») не є повноцінним і життєздатним державним утворенням, до того ж прагне об'єднатися з Румунією, в той час як Придністров'я не тільки набуло всіх ознак та атрибутів державності, а й створило окрему «придністровську націю», що має право на самовизначення. Тому пропонувався дуже простий рецепт залагодження цього «замороженого конфлікту»: Молдова стає частиною Румунії, а Придністров'я отримує незалежність, яка має бути визнана міжнародною спільнотою.⁴⁰¹

Цей план, після бурхливого обговорення в Бухаресті, Кишиневу, Москві, Києві та інших містах, хоча й не знайшов достатньої підтримки відповідних політичних еліт, – навіть серед найзапекліших молдавських та румунських «уніоністів» – **послугував пропагандистською підготовкою на користь можливої незалежності Придністров'я за моделлю Косова.**⁴⁰² При

⁴⁰¹ Див.: Станіслав Белковський пропонує Румунії Молдавію в обмін на Придністров'я. 11.06.2004, <http://lenta.ru/world/2004/06/11/romania/>; Придністров'я в обмін на Бессарабію: Російський проєкт шокирує румунів. 11.06.2004, <http://www.vremya.ru/2004/101/5/100451.html>.

⁴⁰² Див.: Kosovo Syndrome. Who Wants Moldova's Division? By Konstantin Starysh. Moldpres Political Commentary, 02.02.2006.

посиланнях на вироблення рішення по Косову «план Белковського» фігурував як потужний додатковий аргумент у закликах та заявах не тільки придністровських політиків, а й з вуст директора московського Інституту країн СНД Константина Затуліна, директора Інституту політичних досліджень Сергія Маркова, голови фонду «Вільна Європа» Сергія Степанкова, Глеба Павловського та інших відомих російських політологів та експертів. В Україні така позиція підтримується, в першу чергу, деякими маргінальними політичними партіями – наприклад, Прогресивною соціалістичною партією Наталії Вітренко, а також відомими політичними провокаторами на кшталт Дмитра Корчинського.⁴⁰³

Проте розгортання основної інтриги навколо перебігу Косовських подій і пов'язаних з ними сподівань на подальше розповсюдження «Косовського прецеденту» залежало значною мірою від офіційної позиції Росії та її тодішнього президента Владіміра Путіна. Треба зазначити, що в цей період позиція Росії як традиційного партнера Сербії – що само по собі обумовлювало жорстке заперечення від'єднання цієї автономної провінції всупереч конституції та волі суверенної держави, частиною якої вона формально залишалася – дещо змінилася. Це впливало з висловлювань Путіна на прес-конференції в прямому ефірі телебачення 31-го січня (напередодні початку міжнародних переговорів Контактної Групи по вирішенню остаточного статусу Косова). Президент Росії вперше дав зрозуміти, що його держава, можливо, погодилася би з рішенням по Косову і не блокувала його в Раді Безпеки ООН, але тільки за умови, коли такий саме принцип буде поширений на чотири сепаратистські регіони пострадянських країн – Абхазію, Південну Осетію, Нагірний Карабах та Придністров'я. За його словами, «Якщо хтось вважає, що Косову має бути надана повна незалежність, тоді чому ми повинні відмовляти в цьому Абхазії та Південній Осетії?» Не давши чіткої відповіді на запитання про майбутні дії Росії у разі міжнародного визнання незалежності Косова, Путін, тим не менш, подав сигнал надії лідерам пострадянських невизнаних республік, згадавши, зокрема, приклад Туреччини – єдиної країни, яка визнала державну незалежність Північного Кіпру.⁴⁰⁴

Такі висловлювання, а також **наголос на необхідності застосувати «універсальний принцип» у підходах до всіх сепаратистських конфліктів як на Балканах, так і на пострадянському просторі, спричинили великий резонанс.** Вони активно – переважно негативно – коментувалися провідними

⁴⁰³ Див., наприклад, інтерв'ю Корчинського агенції regnum.ru, 01.04.2005.

⁴⁰⁴ Is Putin Looking to Impose Solutions to Frozen conflicts? Robert Parsons, Rferl.Org., 02.02.2006, див. <http://www.rferl.org/featuresarticle/2006/2/0F827C1A-13D6-4394-AA25-5BD758B70CD0.html>.

аналітиками й політиками в усьому світі.⁴⁰⁵ Зокрема, розмірковуючи над пропозицією Путіна застосувати універсальний підхід до всіх сепаратистських конфліктів, відомий британський аналітик Едвард Лукаш (оглядач газети «The Economist») зауважив, що такий підхід створив би неабиякі труднощі для самої Росії, оскільки його ключовим моментом мала б стати неприпустимість втручання сторонньої сили для надання всебічної підтримки сепаратистським утворенням. За його словами, «Косово не є клієнтом потужної сусідньої держави, на відміну від Абхазії, Південної Осетії та Придністров'я. Тому, якщо вже шукати якісь загальні стандарти, першим з них була б заборона будь-якої сусідньої держави здійснювати в односторонньому порядку блокаду або надавати підтримку сепаратистам...»⁴⁰⁶ Крім того, наполягання на застосуванні єдиного підходу до всіх сепаратистських регіонів ставить Росію у дуже незручне становище з огляду на наявність у Російській Федерації низки етнонаціональних автономій, які, в принципі, також могли б заявити про своє бажання стати незалежними (не згадуючи вже про дві криваві Чеченські війни).

У Придністров'ї тези, сформульовані Владіміром Путіним і неодноразово повторювані міністром закордонних справ РФ Сергеем Лавровим, були одразу ж використані місцевими речниками. Зокрема, Євген Шевчук, нещодавно обраний спікером «парламенту ПМР», сказав: «Ми в Придністров'ї уважно стежимо за подіями навколо Косова, оскільки запропоноване міжнародною спільнотою рішення для Косова слугуватиме алгоритмом для залагодження конфлікту між Молдовою та Придністров'ям», додавши, що між цими двома ситуаціями існують численні аналогії, бо розпад Югославії багато в чому подібний до розпаду колишньої Молдавської ССР.⁴⁰⁷ (До речі, реакція на заяву Путіна з Нагірного Карабаху була набагато стриманішою: так, голова парламентського комітету з міжнародних відносин цієї незвіданої республіки зауважив, що знайти єдиний універсальний принцип, який може бути застосований до всіх конфліктів, навряд чи можливо, оскільки «кожний конфлікт має свою власну етнополітичну та релігійну історію», і що «Карабаський конфлікт потребує унікального, окремішнього підходу».⁴⁰⁸)

⁴⁰⁵ Див, наприклад, «Putin on Kosovo and Post-Soviet Conflicts: Destructive Ambiguity» by Vladimir Socor.. Eurasia Daily Monitor., 02.02.2006,

http://www.jamestown.org/edm/article.php?volume_id=414&issue_id=3606&article_id=2370733;

«Moscow on Kosovo: Having its Cake and Eating it Too» by Vladimir Socor.. Eurasia Daily Monitor., 06.02.2006,

http://www.jamestown.org/edm/article.php?volume_id=414&issue_id=3609&article_id=2370747.

⁴⁰⁶ Is Putin Looking to Impose Solutions to Frozen conflicts? Robert Parsons, Rferl.Org. 02.02.2006, див. <http://www.rferl.org/featuresarticle/2006/2/0F827C1A-13D6-4394-AA25-5BD758B70CD0.html>.

⁴⁰⁷ Yevgeny Shevchuk: Decision on Kosovo should set example for Transdnestr and other. Regnum.ru. 30.01.2006. <http://www.regnum.ru/english/581572.html>.

⁴⁰⁸ Vladimir Putin Calls for 'Universal Principles' to Settle Frozen Conflicts. Rferl.Org. 01.02.2006. <http://www.rferl.org/featuresarticle/2006/2/DD872C4D-1D9E-4E35-86D9-436036BB8A4B.html>.

Проте, після підготовки та оприлюднення у 2007 році доповіді Марті Ахтісаарі – спеціального представника ООН по Косову – риторика апологетів Придністровської «державності» набула нових рис: замість наполягання на використанні саме «Косовської моделі» (надання «обмеженого суверенітету» під міжнародним доглядом), все частіше звучали запевнення, що в ситуації Придністров'я існує значно більше підстав для визнання його як повноцінної держави, ніж у випадку Косова. В той час як у «міністерстві закордонних справ ПМР» почали проводити порівняльний аналіз рекомендацій Ахтісаарі по Косову з огляду на їхню прийнятність для Придністров'я, «президент» невизнаної ПМР Ігор Смірнов зробив наголос не на подібності ситуацій, а на їх відмінностях – звісно, з неминучим висновком, що «Придністров'я має значно сильнішу юридичну і правову основу для визнання свого суверенітету, ніж Косово».⁴⁰⁹ Такий наголос одразу ж був підхоплений як речниками всередині Придністров'я, так і зовнішніми прихильниками і лобістами; ця тенденція особливо посилилася напередодні косовської незалежності як *fait accompli*.⁴¹⁰

Ця зміна акцентів може свідчити про наявність сторонніх консультантів, які швидко зорієнтувалися, наскільки не вигідним було б наполягання на застосуванні до Придністров'я Косовського варіанту розв'язання конфлікту, оскільки така аналогія означала б згоду на широку міжнародну участь і пряму присутність спеціалізованих структур євроатлантичного простору в зоні цього «замороженого конфлікту», що аж ніяк не влаштовувало ані Тираспіль, ані Москву. Цікаво відзначити, що активне використання аргументів на користь державної спроможності ПМР вийшло далеко за межі вузького регіонального формату; прихильники визнання державного суверенітету Придністров'я знайшлися і в західному світі – Європі та США. Зокрема, відоме англomовне лобістське видання *Tiraspol Times*, базоване у Вашингтоні, опублікувало статтю з посиланнями на думку авторитетного експерта з питань зовнішньої політики – республіканця Джеймса Джатраса, який, начебто, повністю поділяючи уявлення про наявність всіх підстав для визнання суверенітету Придністров'я, дійшов висновку, що виходячи з історичного минулого і норм міжнародного права, саме Придністров'я, а не Косово, мало б здобути дипломатичне визнання.⁴¹¹

⁴⁰⁹ Kosovo report linked to Transnistria independence. By Jason Cooper, 27/Mar/2007, <http://www.tiraspoltimes.com/node/693>.

⁴¹⁰ Див. Pridnestrovie has better grounds for independence than Kosovo, says analyst. By Michael Averko, 14/Feb/2008

http://www.tiraspoltimes.com/news/analyst_pridnestrovie_has_better_grounds_for_independence_th_an_kosovo.html.

⁴¹¹ «Transnistria independence before Kosovo" says top Washington expert. By Jason Cooper, 28/Mar/2007. <http://www.tiraspoltimes.com/node/695>.

Ще далі пішов автор статті під красномовною назвою «Придністров'я: ключ до порозуміння між Росією та ЄС і офіційного визнання Косова», опублікований в грудні 2007 року в *American Chronicle*⁴¹² і передрукований в російському перекладі InosmiRu. Згідно з його думкою, «Євросоюз і Росія могли б піти на взаємний компроміс по двох найважливіших питаннях – Косовському і придністровському. Росія не згодна з офіційним наданням незалежності Косову, а ЄС, котрого збиває з шляху Румунія, проводить катастрофічну, антидемократичну політику стосовно Придністров'я – невеличкої демократичної держави, що від'єдналася від Молдови і є де-факто суверенною з 1992 року...» Вихід з цієї тупикової ситуації автор вбачає у якнайшвидшому започаткуванні переговорів між Росією та ЄС стосовно *паралельного визнання Косова та Придністров'я*.

Цікаво також звернути увагу на наступні оціночні судження: «Європа вже давно надає перевагу протезе Бухаресту – злиденній і недемократичній Молдові. Саме тому вона відкидає можливість офіційного визнання незалежності Придністров'я, котре ще називають «Люксембургом Східної Європи»... Основний висновок статті полягає в тому, що Європа, аби забезпечити згоду Росії на офіційне визнання Косова, має погодитися на надання незалежності Придністров'ю. «Такий взаємний компроміс сприяв би зняттю напруженості у стосунках між Росією та Євросоюзом; він би позитивно позначився на ситуації на Балканах, а також допоміг би вгамувати пристрасті в Україні, де ще не повністю встановилася стабільність, а демократія не може остаточно вкоренитися в умовах розколотого суспільства».

Важко усвідомити повною мірою, які саме чинники впливали на формування подібної позиції (зокрема, яким чином визнання незалежності Придністров'я сприятиме стабільності і демократії в Україні); проте, це розлоге цитування наведене в даному розділі з метою проілюструвати, наскільки **енергійно проводиться пропагандистська кампанія поза межами Росії і самого Придністров'я**, які зусилля докладаються, аби вплинути на громадську думку західного світу позірною переконаністю в доцільності чи навіть необхідності визнання незалежності Придністров'я. Можна додати, що така позиція стосовно Придністров'я (та інших пострадянських сепаратистських регіонів) часто виявляється притаманною тим західним політикам та експертам, які є водночас прихильниками проросійського курсу зовнішньої політики.

⁴¹² Transnistria: Key to EU-Russian Concord and Kosova's Formal Independence. Dr. Muhammad Shamsaddin Megalommatis, *The American Chronicle*, December 12, 2007.
<http://www.americanchronicle.com/articles/viewArticle.asp?articleID=45611>.

12.2. Після проголошення незалежності Косова

17 лютого 2008 року Косово в односторонньому порядку проголосило свою незалежність від Сербії; за це рішення одностайно проголосували всі депутати парламенту автономного краю. Наступного ж дня США та низка провідних держав Євросоюзу заявили про свою підтримку такого кроку. Молдова (так само, як і Румунія), гостро зреагувала на цей безпрецедентний після Другої світової війни випадок одностороннього від'єднання частини суверенної держави всупереч нормам міжнародного права, за відсутності згоди Ради Безпеки ООН та з порушенням Резолюції ООН № 1244, де проблему Косова розглядали в рамках її належності до Федерації Сербії та Чорногорії.⁴¹³ Вже 18 лютого була оприлюднена заява уряду Республіки Молдови, де висловлена «глибока стурбованість проголошенням незалежності Косова та його можливим міжнародним визнанням»; в заяві сказано, що «при всій унікальності косовської проблеми подібна форма її розв'язання є не тільки свавільним порушенням територіальної цілісності Республіки Сербії, а й серйозним фактором дестабілізації в Європі, небезпечним стимулом для активізації сепаратистських настроїв у всіх конфліктних зонах.»⁴¹⁴

Придністров'я трохі забарилося з реакцією на події 17 лютого (мабуть, чекаючи на вказівки з Москви). Проте, через два дні «міністерство закордонних справ ПМР» розповсюдило заяву, згідно з якою «швидке міжнародне визнання незалежності Придністров'я стане завершальним етапом мирного і справедливого врегулювання молдавсько-придністровського конфлікту, внеском міжнародної спільноти у зміцнення регіональної безпеки та стабільності».⁴¹⁵ В документі стверджується, що проголошення та наступне визнання незалежності Косова створює нову модель врегулювання конфліктів, засновану на пріоритеті права народу на самовизначення, і що ця модель повинна застосовуватися по відношенню до всіх конфліктів, які мають схожі політичні, правові й економічні основи. Разом з тим, в заяві підкреслено, що в ПМР ніколи не пов'язували свого майбутнього з тим чи іншим рішенням по Косову, і що «ПМР як суверенна, незалежна держава з функціонуючими демократичними інститутами державної влади, стабільною економікою і розвиненим громадянським суспільством сформувалося до відомих подій у Косові 1998 – 1999 років у відповідності з нормами міжнародного та

⁴¹³ Косовский прецедент: «Косовский конфликт не такой уж уникальный. Уникален приднестровский конфликт!» <http://www.vlasti.net/index.php?Screen=news&id=254972>.

⁴¹⁴ Там само.

⁴¹⁵ Приднестровье просит признания своей независимости. 19-02-2008, Salut.md>ПОЛИТИКА. (джерело – top.rbc.ru).

внутрішнього права... Тому саме досвід Придністров'я має бути використаним для подальшого державного будівництва в Косові».

Беручи до уваги таку категоричну позицію виконавчої влади ПМР, деякі молдавські аналітики сподівалися, що депутати місцевого Верховного Совету, де на останніх виборах більшість мандатів отримала «опозиційна» партія «Оновлення» (що представляє інтереси великого бізнесу), виявлять зваженішу й більш помірковану позицію. Проте, ці сподівання не виправдалися. Десь через тиждень після проголошення незалежності Косова, «парламент ПМР» солідаризувався з виконавчою владою в намаганнях використати «модель» або «прецедент» Косова для зміцнення свої вимог про міжнародне визнання, а її лідер, спікер Євген Шевчук, назвав міжнародне визнання Косова початком нової ери. В інтерв'ю газеті «Комерсант» він наголосив на праві Придністров'я на самовизначення, риторично запитавши: «Чому ж громадяни Придністров'я не можуть мати такого самого права на демократію, як і інші громадяни Європи?»⁴¹⁶

Придністровська кампанія по приверненню максимальної уваги до свого права на суверенну державу, що отримала додатковий імпульс після 17 лютого 2008 року, була додатково оркестрована «ініціативами громадських організацій», які мали засвідчити підтримку з боку громадянського суспільства. Так, структура з пишною назвою «Міжнародна Молодіжна Корпорація «Прорив!», створена спецслужбами ПМР (насамперед, Дмитром Соїним, правою рукою Станіслава Белковського в Придністров'ї), влаштувала акцію перед будинком тираспольського офісу ОБСЄ з гаслами: «Якщо ви визнаєте Косово, визнайте і ПМР!» Ці ж «активісти громадянського суспільства» виступали із закликами до Росії використати Косовський прецедент для визнання незалежності Абхазії, Південної Осетії та Придністров'я.⁴¹⁷ При всій штучності та керованості цих та подібних акцій, певний вплив на настрої та громадську думку як пересічних жителів Придністров'я, так і зовнішніх спостерігачів за подіями на лівому і правому берегах Дністра після «Косовського унікального випадку», все ж таки дається взнаки.

Стосовно ж позиції Росії, крім жорсткішої риторики з приводу «подвійних стандартів» Заходу, президент Путін дав зрозуміти, що на перших порах Росія не збирається «мавпувати» чи робити «дзеркальні кроки» по негайному визнанню сепаратистських республік пострадянського простору, залишаючи за собою право, за потреби,

⁴¹⁶ Pridnestrovie independence follows Kosovo's, govt says. By Karen Ryan, 25/Feb/2008. www.tiraspolimes.com..

⁴¹⁷ Там само.

скористатися Косовським прецедентом.⁴¹⁸ Важливо зауважити, що і в його виступах, і в російських медіа найчастіше фігурували в цьому контексті два сепаратистські регіони Грузії, в той час як Придністров'я майже не згадувалося. Дуже показовим у цьому плані є також Резолюція Державної Думи Росії, практично одностайно ухвалена 21 березня 2008 року, в якій депутати звертаються до Кремля з пропозицією визнати незалежність двох сепаратистських регіонів Грузії, не згадуючи в цьому контексті ані Придністров'я, ані Нагірного Карабаху.⁴¹⁹ Більше того, при зустрічі з президентом Молдови Владіміром Вороніним Путін запевнив його, що курс Росії стосовно врегулювання Придністровського конфлікту залишиться незмінним, незважаючи на останні бурхливі події на Балканах. **Мета такої диференційованої політики Кремля була цілком очевидною: напередодні саміту НАТО в Бухаресті, здійснити тиск саме на Грузію у зв'язку з її прагненням приєднатися до цієї організації, забезпечивши водночас закріплення нейтралітету Молдови і відмову останньої від будь-яких кроків у напрямку євроатлантичної інтеграції.**⁴²⁰

Дійсно, рівно через півроку, після невдалої спроби Саакашвілі встановити свій контроль над Цхінвалі збройною силою, у серпні 2008 року Росія здійснила свою погрозу і після короткотривалої російсько-грузинської війни визнала незалежність і Південної Осетії, і Абхазії. Як то детальніше розглянуто в іншому підрозділі, намірів розповсюдити такі безпрецедентні дії на ПМР не виявилось навіть на рівні риторики – не в останню чергу, за відсутності спільного кордону і неможливості ввести війська через територію України.

⁴¹⁸ For Putin, Kosovo and Transdnierstria are the same. By Karen Ryan, 17/Feb/2008, http://www.tiraspoltimes.com/news/putin_agrees_kosovo_and_transdnierstria_are_the_same.html.

⁴¹⁹ Russian MPs urge recognition of Georgia separatists. By Christian Lowe, Mar 21, 2008, <http://www.reuters.com/article/worldNews/idUSL2146863120080321>

⁴²⁰ Claiming that Kosovo Set a Precedent for Abkhazia or South Ossetia, Russia Will Open up a Pandora's Box in Region: Director of Hudson Institute's Center. 22.03.08, <http://news.trendaz.com/index.shtml?show=news&newsid=1161094&lang=EN>

13. НОВІ ВИКЛИКИ РЕГІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ЯК НАСЛІДОК ВИЗНАННЯ РФ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ СЕПАРАТИСТСЬКИХ РЕГІОНІВ ГРУЗІЇ – ПІВДЕННОЇ ОСЕТІЇ ТА АБХАЗІЇ

Наталія БЕЛИЦЕР

Події серпня 2008 року – російсько-грузинська війна з наступним визнанням Російською Федерацією держаної незалежності Південної Осетії та Абхазії – мали, безсумнівно, значний вплив на ситуацію в придністровському регіоні й перспективи врегулювання цього «замороженого конфлікту».

Зокрема, двосторонні зустрічі президента РФ Дмитрія Медведєва з президентом Республіки Молдови Володимиром Вороніним (Сочі, 25 серпня 2008)⁴²¹ і з лідером Придністров'я Ігорем Смирновим (3 вересня)⁴²² створювали враження, що на цьому етапі формат «2 + 1» фактично переміг і підмінив собою легітимний, визнаний на міжнародному рівні формат «5 + 2» (незважаючи на повторювані час від часу декларативні заяви вищого керівництва Росії про необхідність докласти зусиль для поновлення офіційного переговорного процесу). Здавалося, нехтуючи запереченнями інших учасників переговорного процесу, віднині дві «сторони конфлікту» – Молдова і Придністров'я – мали домовлятися між собою «на рівних підставах» і за активної участі (а не просто посередництва) Москви. Це означало також, що відбувається спроба реалізувати російський «план Козака – 2», що містив загрози суверенітету Молдови та західному вектору її зовнішньої політики не меншою мірою, ніж то було відповідно до Меморандуму Козака 2003-го року. Очевидно, така поступливість з боку вищого керівництва Республіки Молдови була зумовлена, в першу чергу, шоком від нещодавніх подій на Кавказі і побоюваннями того, що Росія не зупиниться і не обмежиться в своїх подальших діях визнанням лише Південної Осетії та Абхазії.⁴²³

Проаналізувати, наскільки виправданними є ці побоювання, можна, простеживши динаміку подій і заяви тих чи інших політичних гравців протягом останніх років, але насамперед, у 2008 році, який сколихнув увесь світовий порядок здобуттям «обмеженої незалежності» косовськими

⁴²¹ Президенты России и Молдавии согласились решать конфликт в Приднестровье миром. 25 августа 2008 г. http://www.newsru.com/russia/25aug2008/dnestr_print.html.

⁴²² Медведев встречается с нацеленным на независимость лидером Приднестровья, чтобы урегулировать конфликт. 3 сентября 2008 г. <http://www.newsru.com/russia/03sep2008/smironov.html>.

⁴²³ Transnistrian number game. 5 лютого 2008 року, <http://arirusila.wordpress.com/tag/pridnestrovie/>.

сепаратистами. І російсько-грузинську війну серпня 2008 року, і можливість визнання Росією незалежності двох інших «*de facto states*» – Придністров'я та Нагірного Карабаху – слід розглядати в ширшому контексті російської зовнішньої політики та геополітичних інтересів цієї держави.

Сукупність доступної інформації з цього питання свідчить про те, що головним чинником роздратування Москви, яке призвело до значно жорсткішої політики стосовно Грузії (порівняно з Молдовою) стало, очевидно, чітко висловлене бажання першої з них приєднатися до НАТО. Це випливає, зокрема, з резолюції Держдуми, ухваленої 21 березня 2008 року – за два тижні до Бухарестського самміту НАТО, де мало розглядатися питання про надання Грузії та Україні ПДЧ як першого реального кроку до членства. У цій резолюції (яка, проте, не мала юридичної сили і була суто політичним документом), відверто сказано, що у разі прискореного поступу Грузії в напрямку НАТО, Росії необхідно вжити заходів для прискореного набуття суверенності Південною Осетією та Абхазією, в зв'язку з чим депутати звертаються до Президента та уряду з проханням розглянути це питання.⁴²⁴ Тоді Кремль формально не зреагував на це звернення (яке, втім, ніяк не могло відбутися без детальних з ним консультацій),⁴²⁵ а переважна більшість і західних, і російських аналітиків вважали, що ці декларативні політичні заяви зовсім не означають бажання вжити якихось реальних заходів в напрямку визнання незалежності сепаратистських регіонів Грузії. Проте, однак, результати голосування (440 голосів «за», 0 – «проти», 2 – «утрималися»),⁴²⁶ мала б привернути більше уваги міжнародної спільноти й слугувати пересторогою щодо можливості розгортання подальших сценаріїв.

У контексті Придністровської проблеми, впадає в очі, що хоча ця резолюція мала назву «Про політику Російської Федерації стосовно Абхазії, Південної Осетії та Придністров'я», фактично вона була сфокусована саме на грузинських «заморожених конфліктах» і навіть не ставила питання про можливе визнання державної незалежності «Придністровської Молдавської Республіки». У цьому контексті цікаво відзначити маніпулювання фактами й викривлення їх західними «лобістськими» ЗМІ, зокрема, англomовним електронним тижневиком *Tiraspol Times* (Вашингтон). У своєму відгуку на цю подію під назвою «Дума просуває міжнародне визнання *Придністров'я*,

⁴²⁴ Russian MPs urge recognition of Georgia separatists. By Christian Lowe, March 21, 2008. <http://www.reuters.com/article/worldNews/idUSL2146863120080321>

⁴²⁵ ABKHAZIA AND SOUTH OSSETIA – RUSSIA'S INTERVENTION IN GEORGIA (AUGUST 2008). Aschot Manutscharjan, *Auslandsinformationen* 10/2008, ISSN 0177-7521, Konrad-Adenauer-Stiftung e.V., Berlin, p.100-105, див також http://www.kas.de/wf/doc/kas_15189-544-2-30.pdf.

⁴²⁶ Russian MPs urge recognition of Georgia separatists. By Christian Lowe, March 21, 2008. <http://www.reuters.com/article/worldNews/idUSL2146863120080321>.

Абхазії та Південної Осетії як [незалежних] країн», редакція цього видання стверджує, що Дума «визнала суверенітет усіх трьох республік, які за роки *de facto* незалежності постали як демократії з усіма атрибутами державності і тому мають значно більше прав на незалежність, ніж Косово».⁴²⁷

Фактично ж нічого подібного в резолюції не міститься, тому такого роду повідомлення треба розглядати радше як цікавий приклад методів, використовуваних у так званих «інформаційних війнах», що їх невпинно веде Росія та її сателіти – із залученням, інколи доволі ефективним, так званих «західних експертів». Проте, чітко диференційована політика Росії останніх років, що розмежує питання Молдови/Придністров'я, з одного боку, і Грузії з її сепаратистськими конфліктами, з іншого, виглядає доволі послідовною, оскільки ще у лютому 2008 року, після одностороннього проголошення незалежності Косова й наступного поспішного його визнання низкою провідних держав світу, намагання лідерів Придністров'я домовитися з Москвою про розповсюдження «Косовського прецеденту» на «ПМР» не увінчалися успіхом. Так, наприклад, 26 лютого 2008 року тодішній «міністр закордонних справ ПМР» Валерій Ліцкай, зустрівшись із заступником Міністра закордонних справ РФ Григорієм Карасіним, почув від нього про «неприпустимість [використання] методів, які суперечать міжнародному праву – таких, як нещодавне визнання Косова низкою держав».⁴²⁸

Після Бухарестського самміту НАТО, де надання ПДЧ Грузії та Україні не сталося, але була підтверджена принципова можливість приєднання цих країн до Альянсу, російська реакція стосовно Грузії полягала у більш рішучих діях, які можна вважати першими кроками до офіційного визнання Південної Осетії та Абхазії. У заяві міністра закордонних справ Сергія Лаврова було сказано, що Росія робитиме «все можливе» аби відвернути вступ Грузії до НАТО; начальник Генштабу Юрій Балауєвський підтвердив, що його держава готова вдатися до «військових або інших дій». 14 квітня 2008 р. російська «Независимая газета» повідомила, що Росія має намір укласти договори з «урядами» сепаратистських грузинських територій з метою забезпечити свою військову присутність у них в обхід наявних міжнародних спостерігачів (*UNOMIG* та ОБСЄ). 16 квітня 2008 р. Президент РФ В. Путін видав указ про необхідність посилити підтримку й захист Росією свої громадян в Абхазії та південній Осетії.⁴²⁹

Саме беручи до уваги чітку прозахідну й про-натовську позицію Грузії,

⁴²⁷ Duma advances int'l recognition of Transnistria, Abkhazia and S.Ossetia as countries. By Times staff, 25/Mar/2008.

⁴²⁸ Див. Приднестровье Смирилось с Молдавией. Kommersant. 29.02.2008.

⁴²⁹ ABKHAZIA AND SOUTH OSSETIA – RUSSIA'S INTERVENTION IN GEORGIA (AUGUST 2008). http://www.kas.de/wf/doc/kas_15189-544-2-30.pdf.

гарантії збереження Молдовою її нейтрального статусу набули для РФ особливої ваги. Здавалося б, для цього цілком достатньо конституційно закріпленого нейтралітету РМ. Проте занепокоєність Москви спричинена надто жвавим, на її погляд, співробітництвом з НАТО – наприклад, згідно з індивідуальним Планом дій партнерства, передбачено перехід молдавської армії на натовські стандарти до 2010 року. До того ж, оскільки Молдова проводить щорічно до 30 – 40 спільних з Альянсом заходів, рівень військового співробітництва РМ з НАТО викликає серйозну стурбованість РФ. Тому актуалізувалося закріплення нейтрального статусу Молдови в міжнародно-правових документах за моделями, розробленими свого часу стосовно Австрії та Фінляндії. У даному випадку, нейтралітет РМ – включно з унеможливленням перебування на її території будь-яких іноземних військових баз (у відповідності до Гаазьких конвенцій щодо статусу нейтральних держав від 1907 р., що виконуються міжнародною спільнотою) – має бути гарантованим ЄС, НАТО, Росією та США. **Певне протиріччя між цим пунктом та тривалою присутністю російських військових у Придністров'ї намагалися обійти запевненнями, що «російські миротворці» будуть виведені, але тільки після повного й остаточного врегулювання конфлікту.**⁴³⁰

Таким чином, суттєва різниця в ставленні Москви до Тирасполя, з одного боку, Сухумі й Цхінвалі – з іншого, була очевидною ще до серпневої кульмінації подій (2008 р.). Росії була потрібна демонстрація конструктивного підходу до вирішення проблеми сепаратизму в Республіці Молдові й поліпшення відносин з нею – зокрема, з метою показати Києву вигідну альтернативу його прозахідному курсу, а також для посилення російського впливу на південно-західних українських кордонах.⁴³¹ Молдові ж був поданий недвозначний сигнал схвалення її позиції; погодившись дотримуватися довічного нейтралітету і не намагатися стати членом НАТО (а також, з певними застереженнями, гарантувати недоторканість російської власності на території Придністров'я), РМ змогла уникнути наступної безпосередньої загрози наступного кроку Росії – підготовки до визнання незалежності «Придністровської Молдавської Республіки» чи принаймні політичного шантажу з цього приводу. Навпаки, Молдова отримала в якості винагороди за «слухняність» запевнення в повазі до її територіальної цілісності.

⁴³⁰ Москва подозревает Кишинев в двойной игре. Независимая Газета. 18.02.2008. Див. також «Мы уважаем нейтралитет Молдовы»// Спецпредставитель ЕС о решении проблемы Приднестровья. «Коммерсантъ» № 41(3858) от 14.03.2008.

⁴³¹ Див.: Асимметричный ответ: Москва держит Тбилиси в напряжении, а с Кишиневом договаривается в отношении Приднестровья. Юрий Райхель, «День», № 55, 25 березня 2008. <http://tabloid.vlasti.net/news/258593/>.

Ціна такої винагороди може, проте, виявитися занадто високою.⁴³² Згідно з оцінками провідних молдавських експертів та аналітиків, **тест на рішучість позиції Заходу, котрий неодноразово заявляв про неухильне дотримання принципу суверенітету та територіальної цілісності пострадянських республік з їх «замороженими конфліктами», зміцнив упевненість Росії в тому, що такі її дії не матимуть особливо шкідливих наслідків**, тобто, що можна не очікувати якихось рішучих кроків чи болісних санкцій ані з боку ЄС, ані з боку США. Тому стає більш імовірною зростаюча роль Росії і, зокрема, наполягання Москви на втіленні «Плану Козака-2»; водночас, звужується поле для маневру, аби уникнути цього небезпечного й не вигідного сценарію. Такі думки оприлюднили на прес-конференції 26 серпня 2008 року Влад Лупан, колишній співробітник Міністерства закордонних справ та європейської інтеграції, Андрій Попов, виконавчий директор Асоціації зовнішньої політики, Аркадіє Барбарошіє та Оазу Нантой (Інститут публічної політики).⁴³³ Навпаки, **Спеціальний представник Євросоюзу Кальман Міжей на зустрічі з молдавськими парламентаріями – представниками різних політичних партій – знов запевнив, що відновлення загальмованого переговорного процесу можливе лише в усталеному форматі «5 + 2», і що ніякої аналогії між ситуацією в Південній Осетії та Придністров'ї не існує і не може існувати.**⁴³⁴ Україна також підтвердила незмінність свого курсу стосовно шляхів врегулювання придністровського конфлікту. Зокрема, Міністр закордонних справ Володимир Огризко на спільній прес-конференції з Девідом Мілібендом (Міністром закордонних справ Великої Британії) заявив, що збереження територіальної цілісності Республіки Молдови не може піддаватися сумніву, і що будь-які рішення, подібні до тих, що стосуються Абхазії та Південної Осетії, є нелегітимними й не будуть підтримані міжнародною спільнотою, оскільки вони суперечать міжнародному праву та Статуту Організації Об'єднаних Націй.⁴³⁵

В самому ж Придністров'ї «холодний душ» з боку Москви не надто вплинув на звичайну риторичку стосовно курсу на незалежність, посилену подіями навколо Косова, Південної Осетії та Абхазії. Як висловився лідер

⁴³² Див. *Transnistrian number game. 5 листопада 2008 року*, <http://arirusila.wordpress.com/tag/pridnestrovie/>.

⁴³³ RUSSIA MAY OFFER KOZAK PLAN-2, LOCAL EXPERTS PRESUME. 26.08.2008, <http://www.infotag.md/reports-en/558431/>

⁴³⁴ Кальман Міжей: в Приднестровье нет объективных причин для конфликта. 02.09.08 17:47. <http://www.nr2.ru/pmr/194204.htm>.

⁴³⁵ UKRAINE GOING TO BRISK UP ITS TRANSNISTRIAN SETTLEMENT EFFORTS. 28.08.2008. <http://www.infotag.md/media-en/558583/>.

Придністров'я Смирнов, «позиція Тирасполя і в подальшому спиратиметься на підсумки референдуму 2006 року, які підтвердили одностайне бажання народу регіону жити незалежно від Молдови з можливою майбутньою інтеграцією до Росії». **Тирасполь привітав Південну Осетію та Абхазію з «радісною подією» і висловив жаль, що ПМР «не потрапила до списку «щасливчиків».**⁴³⁶ Колишній придністровський спікер Григорій Маракуца заявив, у свою чергу, що час меморандуму Козака вже минув не зворотно, і тепер будь-які переговори з Молдовою мають вестися лише з метою досягти «цивілізованого розлучення» шляхом невпинного й послідовного роз'яснення своєї позиції усім зацікавленим сторонам та учасникам переговорного процесу.⁴³⁷ В тому ж дусі висловився і чинний «міністр закордонних справ ПМР» Володимир Ястребчак, зауваживши, що «після 26 серпня світ змінився», і що факт визнання Росією Південної Осетії та Абхазії неминуче вплине на всіх учасників переговорного процесу, як би вони не намагалися уникнути подібного сценарію.⁴³⁸

Російсько-грузинська війна була також використана владними структурами Придністров'я як привід перервати двосторонні контакти з Молдовою, налагодженню яких активно сприяла Росія за підтримки інших учасників переговорного процесу (які сподівалися, що таким чином вдасться наблизити відновлення офіційного переговорного процесу в форматі «5 + 2»). Дійсно, 11 квітня 2008 року відбулася перша за сім років зустріч між Володимиром Вороніним та Ігорем Смирновим, де вони домовилися про подальші регулярні контакти з метою поновлення переговорного процесу; наступна зустріч планувалася на вересень. Але після офіційного приєднання Республіки Молдови до оцінки ЄС серпневих подій на Південному Кавказі Тирасполь заявив, що в разі, якщо Кишиневу не засудить агресію Грузії проти Південної Осетії, подальші контакти будуть призупинені – що й сталося, в черговий раз загальмувавши втілення всіх напрацьованих на той час ініціатив по зміцненню довіри між правобережжям та лівобережжям Дністра.⁴³⁹ (Друга зустріч Вороніна і Смирнова відбулася лише в грудні, не додавши нічого суттєвого в налагодження стосунків між «сторонами конфлікту»).

Треба також відзначити, що ЗМІ придністровського регіону широко використовують російсько-грузинську війну для проведення аналогій з

⁴³⁶ Приднестровье встало в очередь за признанием: позиции Кишинева и Тирасполя по-прежнему не совпадают. 27 серпня 2008 р., http://www.newsru.com/world/27aug2008/tiras_print.html.

⁴³⁷ Время Меморандума Козака ушло, уверен бывший приднестровский спикер. 02.09.08, <http://www.nr2.ru/pmr/194206.html>.

⁴³⁸ Владимир Ястребчак: чем увереннее Россия, тем легче Приднестровью отстаивать свои интересы. 02.09.08, <http://www.nr2.ru/pmr/194194.html>.

⁴³⁹ Президенты России и Молдавии согласились решать конфликт в Приднестровье миром. 25 августа 2008 г. http://www.newsru.com/russia/25aug2008/dnestr_print.html.

«військовою агресією» з боку Молдови у 1992 році, стверджуючи, що повторення такого сценарію зовсім не виключено і звертаючись до Росії та міжнародної спільноти із запевненнями, що «ПМР» має не менше підстав для свого визнання – з посиланнями, зокрема, на «волевиявлення народу» на референдумах 1990 та 2006 років.⁴⁴⁰

Ще одним наслідком серпневих подій (Грузія, 2008 р.) у контексті придністровського питання стало зростаюче усвідомлення важливої ролі України, без згоди якої неможливо відтворити грузинський сценарій при будь-якому розвитку подій – навіть у разі суто гіпотетичного рішення Кишиневу повернути собі бунтівний регіон із застосуванням збройних сил. Необхідність домовлятися з Україною підкреслив, зокрема, Маракуца, зауваживши, що «Москва та Київ спільно з Кишиневу і Тирасполем мають віднайти формулу «щасливого співіснування» усіх народів регіону на довгі роки».⁴⁴¹ Деякі аналітики навіть вважають, що сам факт відсутності спільного кордону з Придністров'ям і наявність, натомість, вагомої перешкоди для здійснення будь-яких військових операцій у вигляді України змушує Москву формувати свою політику щодо Придністров'я настільки відмінною від тої, що розроблялася та здійснювалася стосовно сепаратистських регіонів Грузії.⁴⁴²

У підсумку, є всі підстави вважати, що поступливість Республіки Молдови й бажання догодити Москві шляхом надання переваги окремим, двостороннім чи тристороннім, переговорам за спиною інших учасників офіційного переговорного процесу в форматі «5 + 2», навряд чи були єдиним або, принаймні, вирішальним фактором демонстративної підтримки Росією курсу на збереження територіальної цілісності Молдови й врегулювання Придністровського конфлікту виключно мирними, ненасильницькими методами – на відміну від її ж радикальної позиції стосовно сепаратистських регіонів Грузії. Низка додаткових чинників відіграли важливу роль, і можна очікувати, що всі позірні зусилля знову посадити за стіл переговори «рівноправні

⁴⁴⁰ Див., наприклад, *Признание непризнанных - вариации на тему*. 14.08.2008, <http://olvia.idknet.com/ol172-08-08.htm>.

⁴⁴¹ *Время Меморандума Козака ушло, уверен бывший приднестровский спикер*. 02.09.08, <http://www.nr2.ru/pmr/194206.html>.

⁴⁴² OpEd: *Transnistria Abandoned?* By Jason Vaughn, Eurasia Contributor, September 10, 2008, <http://www.diplomaticcourier.org/kmitan/articleback.php?newsid=176>. Див. також коментар від 5 вересня 2008 року: *Thomas Vanhauwaert, European Policy Centre*, на статтю «*Transnistria is Next to Declare Independence*» by Ari Rusila, September 3, 2008, at http://www.atlantic-community.org/index/Open_Think_Tank_Article/Transnistria_is_Next_to_Declare_Independence.

сторони» конфлікту насправді спрямовані на збереження *status quo*, який цілком влаштовує Москву, дозволяючи, зокрема, не фокусувати уваги на вимогах остаточного виведення з регіону російських збройних сил та вивезення (чи знищення) залишків зброї. У такій ситуації, згода на втілення чергової версії Меморандуму Козака стає безсумнівним політичним програвом РМ, – а разом з тим, і України.

14. ВПЛИВ ПРИДНІСТРОВ'Я НА ПРОЯВИ СЕПАРАТИЗМУ В УКРАЇНІ

Наталія БЕЛІЦЕР

Влітку 1992 року короткотривалі але криваві збройні зіткнення на лівобережжі Дністра призвели до появи в Україні кількох десятків тисяч біженців з Придністров'я, яким було надано тимчасовий притулок. Але до початку бурхливих подій, пов'язаних з президентськими виборами-2004 і наступною Помаранчевою Революцією, не було підстав вважати, що придністровський сепаратизм має якийсь безпосередній вплив на ситуацію в Україні. Хоча не можна виключати, що в передчутті «параду суверенітетів» радянських республік спецслужбами СРСР були розроблені схожі сценарії для всіх потенційно сепаратистських регіонів, спроможність тодішньої української влади утриматися від спокуси застосувати, для їх приборкання, збройну силу дозволили уникнути найгіршого: кровопролиття й наступних довготривалих «заморожених конфліктів» на територіях нових незалежних пострадянських держав. Тому широко відомий і детально проаналізований «кримський сепаратизм», що заявив про себе наприкінці 80-х – тобто, **практично одночасно з придністровським – розвивався власним шляхом**, і хоча деякі коріння та причини його виникнення (насамперед, відчуття кінця радянської імперії, що наближався) могли співпадати, марно було б шукати якоїсь свідомої координації дій або вироблення спільних тактик і стратегій.

Проте, ситуація суттєво змінилася у 2005 році. Нова влада рішуче заявила про свої наміри змінити доволі мляву (а фактично – узгоджену з Росією) політику стосовно Придністров'я і відігравати активнішу роль у залагодженні Придністровського конфлікту виключно на основі збереження територіальної цілісності та державного суверенітету Республіки Молдови.⁴⁴³

Примара «помаранчевої революції» у Придністров'ї спонукала місцевих можновладців і «стратегів» задалегідь вжити заходів, аби цього не сталося, зокрема, під час виборів до «парламенту ПМР», що мали відбутися у грудні 2006 року. Про це прямо говорив директор Придністровської філії Інституту національної стратегії Росії, майор «міністерства державної безпеки ПМР» Дмітрій Соїн: «В последние месяцы все больше сигналов из Кишинева

⁴⁴³ Зокрема, в рекомендаціях провідних аналітиків Українського Центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова стосовно нової зовнішньої політики нової влади містило було сказано: «Підтримувати територіальну цілісність Молдови і припинити будь-які залаштункові контакти з самопроголошеним урядом Тирасполя.» Див. ПЛАН ДІЙ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ (ПРОЕКТ). Національна безпека і оборона, № 9 (57), 2004. (Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова).

говорит о том, что сегодня главные ресурсы брошены на одну задачу – для Приднестровья готовят свой «оранжевый» сценарий. После событий в Киргизии, когда встал вопрос «кто следующий?», ряд российских изданий предположили, что очередной бархатный переворот в СНГ попытаются провести в Приднестровье. Своих лидеров для приднестровской «революции» Запад уже готовит. Точная дата, к которой намерены привязать ее западные спонсоры, известна. Новые проекты в Приднестровье, которые финансируют сегодня из Кишинева, посвящены, как правило, одному событию – предстоящим в декабре выборам в Верховный Совет...» У намаганні «вбити клин» між Києвом та Кишиневу він подає наступну інтерпретацію: «Уже сегодня понятно, что западные фонды, посольства и миссия ОБСЕ будут финансировать проекты, финансировать организации, которые по сценарию заявят о том, что выборы в Приднестровье были сфальсифицированы. Для чего им это надо? Для того, чтобы не допустить легитимации приднестровской власти. По сути, речь идет не только об атаке на Приднестровье, речь идет и об атаке на план Ющенко, который предусматривает проведение легитимных выборов».⁴⁴⁴

Один із «випереджувальних» сценаріїв полягав у роздмухуванні, за підтримки Москви, пропагандистської кампанії стосовно права «придністровського народу» на самовизначення і підготовці до «всенародного референдуму», який і був проведений 17 вересня 2006 року. Цікаво відзначити, що перше з двох винесених на референдум питань, «Чи підтримуєте Ви курс на незалежність ПМР і подальше вільне приєднання Придністров'я до Російської Федерації?», фактично заперечувало саму ідею сталої «придністровської державної незалежності»; друге формулювалося таким чином: «Чи вважаєте Ви можливою відмову від незалежності ПМР з подальшим входженням Придністров'я до складу Республіки Молдова?»⁴⁴⁵

Очікування та результати придністровського референдуму (згідно з офіційними даними, у ньому взяли участь 78% жителів; позитивну відповідь на перше питання дали 97%, негативне на друге – 94%) **спричинили**

⁴⁴⁴ Олег Елков ЗАКАЗАННАЯ «РЕВОЛЮЦИЯ» В ПРИДНЕСТРОВЬЕ: ЗАПАДНЫЕ ФОНДЫ УЖЕ ГОТОВЯТ ДЛЯ НЕЕ СВОИХ ЛИДЕРОВ. «ОЛЬВИЯ-ПРЕСС», www.olvia.idknet.com/ol86-08-05.htm.

⁴⁴⁵ Детальніше про підготовку та проведення придністровського референдуму у висвітленні молдавськими, українськими та російськими аналітиками див. у Referendum on background of explosions. Igor Botan, Democracy and governing in Moldova e-journal, year IV, issue 79, 1-31 August 2006; Проект «безальтернативное Приднестровье».. Алена Гетьманчук, Тирасполь-Київ, «Главред», 15.09.06; Приднестровский референдум поставил Россию в трудное положение. Леонид Радзиховский, 26 сентября 2006 г. <http://www.rg.ru/2006/09/26/radzihovsky.html>.. Див. також повідомлення Укрінформу від 18.09.06.

неабияку тривогу серед українського політикуму. Зокрема, тодішній заступник міністра закордонних справ Олександр Чалий у прямому ефірі українського телебачення заявив, що якщо Україна не виступить справжнім посередником у врегулюванні придністровського конфлікту, то сама може втратити частину територій. Певні побоювання висловили і провідні українські аналітики; так, наприклад, Валерій Чалий (Центр ім. Разумкова), зауваживши, що Україні вигідно співробітництво з цілісною Молдовою, визнав гіпотетично небезпечним Крим, який за наявності «певних політичних ситуацій» (тобто приєднання Придністров'я до РФ) може загрожувати суверенітету країни.⁴⁴⁶

Крім проведення пропагандистських кампаній та референдумів, шок від хвилі «кольорових революцій» спонукав патронів сепаратистських регіонів, і в першу чергу – провідних російських політтехнологів – шукати нових засобів поставити міцний заслін, аби «помаранчева чума» не перетнула кордонів Росії. **Стратегія і тактика стримування «кольорових революцій»,** головною метою яких було унеможливити охоплення ними російських регіонів та повалення маріонеткових режимів у сепаратистських псевдодержавках, особливу увагу приділяли молодіжним рухам, що були потужною рушійною силою мирних «оксамитових революцій». Найпомітнішим і, мабуть, найяскравішим прикладом таких винаходів було створення у Придністров'ї «Прориву» – спочатку, влітку 2005 року, молодіжної «громадської організації», на ґрунті якої роком пізніше, 26 липня 2006 року, з'явилася політична партія – «Народна демократична партія «Прорив!».⁴⁴⁷ Згаданий вище Дмитрій Соїн, який був фундатором та патроном не тільки цієї організації, а й «Вищої школи політичного лідерства імені Че Гевари», в розлогіму інтерв'ю прямо зазначив, що ці структури відіграють роль «щита на шляху кольорових сценаріїв».⁴⁴⁸ Вдало використовуючи напрацювання, технології, певною мірою – навіть символіку молодіжних демократичних, прозахідних рухів (сербський «Отпор», грузинська «Кхмара», українська «Пора!»)⁴⁴⁹, «Прориву!» вдалося привернути значну увагу до своїх радикальних і

⁴⁴⁶ Див. Леонид ШВЕЦ.: Заноза в бок України. Газета по-киевски, 20-09-2006, <http://maidan.org.ua/static/krymmai/1158749616.html>.

⁴⁴⁷ Див. [http://en.wikipedia.org/wiki/Breakthrough_\(Transnistria\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Breakthrough_(Transnistria)), а також «RUSSIAN ORGANIZATIONS IN TRANSNISTRIA CAMPAIGN FOR A SECOND KALININGRAD» by Vladimir Socor. Eurasia Daily Monitor. Volume, 3 Issue 156, August 11, 2006., http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=31970. У цій статті Сокор стверджує, зокрема, що партія «Прорив!» створена за ініціативою найближчого соратника Ігора Смірнова – «міністра безпеки ПМР» Владіміра Антюфєєва.

⁴⁴⁸ Див., наприклад, Олег Елков ЗАКАЗАННАЯ «РЕВОЛЮЦИЯ» В ПРИДНЕСТРОВЬЕ: ЗАПАДНЫЕ ФОНДЫ УЖЕ ГОТОВЯТ ДЛЯ НЕЕ СВОИХ ЛИДЕРОВ. «ОЛЬВИЯ-ПРЕСС», www.olvia.idknet.com/ol86-08-05.htm.

⁴⁴⁹ Про-кремлівські російські організації та рухи на кшталт «Наші!», «Молода Гвардія» та ін. заслуговують на окреме дослідження.

видовищних акцій, спланованих або як протестні (проти діяльності ОБСЄ, «української економічної блокади Придністров'я» тощо), або на підтримку (російських миротворців, російського громадянства й т. ін.).⁴⁵⁰

У світлі сказаного не викликає подиву той факт, що **«Міжнародна молодіжна корпорація «Прорив!» з її радикальною анти-західною, проросійською спрямованістю майже від початку своєї діяльності (у серпні 2005 року) встановила осередок у Криму.** Його лідер, російський громадянин Олексій Добичін, провів низку акцій на підтримку возз'єднання Криму з Росією, розірвання двостороннього міждержавного політичного договору, постійну присутність Чорноморського флоту й тому подібного. Цікаво зазначити, що як правило, **антиукраїнська риторика його публічних виступів і численних газетних інтерв'ю супроводжувалася постійними закидами в бік кримських татар та їхніх органів самоврядування** – в першу чергу, Меджлісу кримськотатарського народу. Так, у статті з красномовною назвою «Війна в Криму неминуча», що з'явилася наприкінці 2005 року, Добичін стверджує, що «зараз в Криму розігрується Косовський сценарій майже один до одного, і думаю, він буде здійснений найближчим часом... Через Ай-Петрі йдуть каравани з наркотиками і зброєю. *Ці бойові терористичні групи створюються на базі організаційних структур кримського меджлісу та за його підтримки.*⁴⁵¹ Подібні звинувачення звучали в унісон з численними заявами та виступами шовіністичних проросійських організацій Криму.⁴⁵²

Відвертаючи в такий спосіб увагу від проявів російського шовінізму з елементами сепаратизму, читачеві пропонується наступне: «... на відміну від Косова, провести рішення про відділення Криму через Верховну Раду кримськотатарським сепаратистам не вдасться, тому спочатку буде реалізований силовий варіант, а Верховна Рада Криму буде потім використана для легітимації факту від'єднання від України. Після чого Захід введе в Крим миротворчий контингент, а Києву доведеться просто з цим змиритися. Світова спільнота у вигляді Заходу об'явить кримських татар гнобленим народом, як це відбулося з албанцями у Косові, і надасть йому

⁴⁵⁰ ПРОТИВ ФАШИЗМА И ДВОЙНЫХ СТАНДАРТОВ – МОЛОДЕЖЬ ПРИДНЕСТРОВЬЯ ИЗБИЛА ЧУЧЕЛА ВОРОНИНА И ХИЛЛА; ЗАЯВЛЕНИЕ ММК «ПРОРЫВ!» В ПОДДЕРЖКУ МИРОТВОРЦЕВ РОССИИ, «ОЛЬВИЯ-ПРЕСС»; <http://www.olvia.idknet.com/01106-07-05.htm>

⁴⁵¹ Лидер Крымского «Прорыва»: «Война в Крыму неизбежна». 01.12.2005, www.regnum.ru/news/553567.html.

⁴⁵² Дивю, наприклад: КРЫМ МОЖЕТ ПОВТОРИТЬ СУДЬБУ КОСОВА, СЧИТАЕТ РУССКАЯ ОБЩИНА Симферополь, 2 ноября 2008, РИА «Новости»

всіляку підтримку. З кримськими татарами це буде навіть простіше зробити, оскільки вони дійсно є корінним народом».⁴⁵³

І, на останок, «програмні» висновки: «...нетатарському населенню Криму залишається розраховувати лише на підтримку Росії. Один із стримуючих факторів для кримськотатарських сепаратистів – це наявність у Криму –Чорноморського флоту Росії... Ми сподіваємося лише на активне втручання Росії в ситуацію, тому що війна в Криму неминуча».

Цікаві (в контексті цього дослідження) «одкровення від Добичіна» полягають також у тому, що «останнім часом групи молодих слов'ян по 20-50 осіб, у тому числі з сільських районів, об'єднуються під дахом «Прориву!». Вони самі приходять до нас. Ці молодіжні угруповання - «Альфа», «Беркут», «Барс» – укладають з нами договори про співпрацю і, фактично, стають структурами «Прориву!».⁴⁵⁴ Якщо такі факти знайшли б підтвердження – що мало стати предметом розслідування, в першу чергу, СБУ – тоді з'являються підстави стверджувати, що поширення на Крим діяльності створених на території Придністров'я радикальних молодіжних угруповань дійсно несе загрозу національній безпеці України.

Треба зауважити, що на цьому етапі, схоже, вже відбувалася певна координація між придністровськими «громадськими організаціями», створеними та контрольованими спецслужбами, та деякими українськими. Про це може свідчити інформація про появу «Братства» – нового газетного видання «ініціативної групи придністровського «Братства» з чималим, як на Придністров'я, накладом у 10.000 примірників, що розповсюджувався безкоштовно. Зокрема, в ньому був надрукований «Маніфест православної революції» з портретом Дмитра Корчинського, в якому наголошувалося: «Саме Придністров'я стане тим котлом, в якому ми заваримо кашу!».⁴⁵⁵

Таким чином, після Помаранчевої Революції **консолідація і скоординована активність антидемократичних, анти-західних сил, замаскованих під «структури громадянського суспільства»,**

⁴⁵³ Попри всю очевидну абсурдність подібних «сценаріїв», інколи з'являється враження, що вони певною мірою досягають своєї мети, створюючи не тільки в кримських, а й в українських політичних колах атмосферу недовіри й підозр стосовно кримських татар.

⁴⁵⁴ Лідер Кримського «Прорыва»: «Война в Крыму неизбежна». 01.12.2005, www.regnum.ru/news/553567.html.

⁴⁵⁵ Георгий Нистрян В «ПМР» МЕСТО НИНОАНДРЕЕВСКИХ «ЧЕРНЫХ КОЛГОТОК» ЗАНЯЛИ ПРЫЩАВЫЕ СОИНСКИЕ «ПРОРЫВЩИКИ». (Центр Мониторинга и Стратегического Анализа). сентябрь 28 2005. <http://mdn.md/ru/index.php?view=viewarticle&articleid=1754>.

нарощувалися і в Україні, і в Придністров'ї – ймовірно, за потужної організаційної, інформаційної та фінансової підтримки ззовні. (Цього, на жаль, не можна сказати про національно-демократичні рухи України та Республіки Молдови).

Подальша діяльність кримського «Прориву!» набула особливої уваги російських і кримських медіа на початку 2006 року, після скандалу із «захопленням» маяка в Ялті, що було розцінено як «порушення Україною угоди про базування Чорноморського флоту Росії – невід'ємної частини великого міждержавного політичного договору 1997 року». «Внаслідок цього порушення ми звертаємося до керівництва та президента Росії з вимогою *терміново ініціювати процес повернення Криму і Севастополя у власність Росії*», заявив лідер і речник організації Олексій Добичін.⁴⁵⁶ 20 січня, після чергової акції на Перекопі – символічного відділення Криму від України бутафорськими прикордонними стовпчиками – у Севастополі кілька активістів «Прориву» були затримані, а потім допитані у Головному Управлінні МВС у АРК,⁴⁵⁷ 25 січня керівник Головного Управління МВС України в АРК Володимир Хоменко повідомив на прес-конференції, що проти двох представників «Прориву» розпочато справу по притягненню до кримінальної відповідальності за статтю 110, ч. 2, Кримінального кодексу України (зазіхання на територіальну цілісність та суверенітет);⁴⁵⁸ відповідні «бесіди» в СБУ були також проведені з численними тележурналістами, що знімали цю акцію, яку одразу ж показали центральні канали російського телебачення.

Треба зазначити, що в 2005 – 2006 роках діяльність «Прориву» в Україні не обмежувалася лише територією Криму: незаперечні факти свідчили про поширення їхньої активності на Закарпатську та Чернігівську області, де кримський «Прорив» доводив свою всіляку підтримку потенційно сепаратистському і відверто проросійському рухові, який набув назву «політичне русинство»,⁴⁵⁹ а також намагався надати допомогу в боротьбі УПЦ-МП з Українською Православною Церквою Київського Патріархату.⁴⁶⁰ В якості одного з прикладів можна згадати участь

⁴⁵⁶ «Прорыв» требует от Путина вернуть Крым в состав России. 15.01.06. Новый Регион – Киев, Сергей Степанов.

⁴⁵⁷ Алексей Добычин: «Прорыв» продолжит борьбу за воссоединение с Россией. 24.01.2006, МСК.

⁴⁵⁸ Начальник ГУ МВД Украины в Крыму прокомментировал задержание лидеров «Прорва». 26.01.2006, www.regnum.ru/news/579191.html

⁴⁵⁹ Див. «The Ruthenian Communities in Poland, Slovakia and Ukraine» by Natalia Belitser, Dagmar Kusa and Kazimierz Krzysztofek, in: «Towards Shared Security: 7-Nation Perspectives», Margriet Drent, David Greenwood, Peter Volten, Eds.; Harmonie Papers 14, October 2001, pp. 36-50. Publication by the Centre for European Security Studies (CESS), The Netherlands.

⁴⁶⁰ Русины Закарпатья просят патриарха Алексия II взять их под свою духовную защиту. 05.10.2005, www.regnum.ru/news/523781.html.

делегатії кримського «Прориву» у міжнародній конференції «Карпатська Русь - духовність и культура», що відбулася в Ужгороді 25 вересня 2005 року. Голова делегатії Олексій Добичін у черговому інтерв'ю regnum.ru повідомив, що «... за зразком кримської організації в Ужгороді прийнято рішення про створення русинами такої самої молодіжної організації, як наша, з назвою «Прорив!»... Тільки молодь може взяти на себе форми активного політичного протесту і протистояти етноциду влади України».⁴⁶¹

Влітку 2006 року «Прорив», разом з духовенством УПЦ-МП та «Союзом православних громадян України», організував акцію протесту проти передачі будівлі Єкатерининського собору общині УПЦ-КП. У відповідь на ці дії Патріарх Філарет направив 5 липня 2006 року до Генеральної прокуратури заяву, де звинуватив організаторів і учасників акції у порушенні трьох статей ККУ та розпалюванні міжрелігійної ворожнечі. Відкидаючи ці звинувачення, лідер кримського «Прориву» не обмежився традиційними висловлюваннями про «незаконність» самої УПЦ-КП; він заявив також, що «Наша боротьба тільки починається, дуже скоро Філарет, його хазяї та послідовники відчують усю міць нашої організації, яка зараз розгортає свою діяльність по всій Україні. Разом з СПГУ [Союз православных граждан Украины] ми готуємо серію нових акцій на захист канонічної православної церкви».⁴⁶²

21 червня 2006 року співробітники прикордонної служби України у м. Севастополі посадили лідера кримського «Прориву!» Олексія Добичіна у літак та депортували в Росію. Звісно, таке рішення – можливо, не бездоганне з точки зору «юридичної чистоти», бо відбулося без судового розгляду – викликало миттєву реакцію проросійських організацій Криму. На прес-конференції, спільно організованій «Проривом», «Союзом православних громадян» (заступником голови якого був Добичін) та представництвом «Фонда защиты гласности на Украине», журналістам були надані подробиці «антиконституционной, безответственной, незаконной, насильственной, обманом совершенной акции по депортации Добычина, против которой выступили правозащитники и видные политики России и Украины», а також наголошено на доцільності створення осередків «Прориву» в Абхазії, Південній Осетії та правобережній Молдові.⁴⁶³ З гучною «протестною» заявою виступила також Координаційна рада організацій російських співвітчизників Криму.⁴⁶⁴ Проте, як іронічно зазначила Лілія Буджурова в

⁴⁶¹ Закарпатские русины перенимают опыт крымского объединения «Прорыв» (Украина). 26.09.2005, <http://regnum.ru/news/ukraina/518504.html>

⁴⁶² Алексей Добычин: «Жалоба Филарета - повод для начала нового витка репрессий в отношении «Прорыва». 05.07.2006, www.regnum.ru/news/668827.html

⁴⁶³ Отделение движения «Прорыв» появятся не только на Украине, но в Грузии и Молдавии? 26.06.2006. www.regnum.ru/news/663219.html.

⁴⁶⁴ Совет организаций российских соотечественников Крыма протестует против депортации лидера «Прорва» (Украина). 27.06.2006, www.regnum.ru/news/663961.html.

газеті «1-я Крымская», «...россиянин, обретший у нас вид на жительство, вел себя на территории страны пребывания столь невинно, что даже не очень большой любитель Украины Константин Затулин вынужден был сказать, что «услуги «Прорыва» начинают приобретать для России медвежий характер».⁴⁶⁵ **Наприкінці 2006 року діяльність «Прориву» в Україні була заборонена** постановою Господарчого суду м. Севастополя; Апеляційний суд України підтвердив це рішення.⁴⁶⁶ Разом з тим, 6 червня 2007 року Апеляційний суд відмінив постанову євпаторійського суду першої інстанції про адміністративну відповідальність нового лідера «Прориву» Надєжди Полякової (спецкора regnum.ru в Криму) та стягнення з неї штрафу у розмірі 170 грн. за організацію та проведення акції «депортація помаранчевих свиней».⁴⁶⁷

Чергова «мутація» «Прориву!» полягала у створенні «Міжнародного молодіжного фронту «Прорив!», до складу якого увійшли відповідні «громадські організації» Придністров'я, Криму, Абхазії та Південної Осетії.⁴⁶⁸ Здавалося б, така консолідація радикальних проросійських рухів у сепаратистських регіонах могла призвести до чергової ескалації діяльності «Прориву» в Криму. Тим паче, що згідно з інформацією regnum.ru, під час зустрічі «проривщиків» з «міністром фізкультури і спорту» Абхазії останній повідомив, що *«Крымчане предложили один из спортивных военно-патриотических молодежных лагерей создать под Бахчисараем. Ребята предлагают сделать такой лагерь открытым и показательным, а в качестве тренеров приглашают тех осетин и абхазов... кто уже воевал и знает, что такое защищать свою землю не понаслышке... Я же хотел отметить, что Кавказу... есть чему поучить крымских ребят, и, если крымчане видят в этом нашу помощь, то мы готовы предоставить ребятам в лагерь хороших тренеров»*.⁴⁶⁹

Зрозуміло, до чого могла призвести реалізація подібних планів. Але хоча кримський «Прорив!», незважаючи на заборону, продовжував свою діяльність, його активність, а також суспільна та журналістська увага до неї поступово сходили нанівець. Колишній лідер «Прориву» Олексій Добичін (пізніше призначений координатором МММ «Прорив») після

⁴⁶⁵ ЛИЛИЯ БУДЖУРОВА: Лексикон прописных истин: Чемодан — вокзал — дурдом. 1-я Крымская, N 131, 30 июня/6 июля 2006.

⁴⁶⁶ Крымский югенд. Молодежные политические организации полуострова. Рустем Хан, Симферополь, для «Главреда», <http://rossia3.ru/smi/krimyouth>.

⁴⁶⁷ Апелляционный суд Крыма отменил санкции в отношении лидера крымского «Прорыва». 07.06.2007, www.regnum.ru/news/839901.html.

⁴⁶⁸ Лидер приднестровского «Прорыва!»: создание единого Международного молодежного фронта - колоссальный прорыв в будущее. 09.10.2006, www.regnum.ru/news/718828.html.

⁴⁶⁹ Международный слет молодежи unrecognized республик и Крыма переместился в Абхазию. 26.09.2006, www.regnum.ru/news/710927.html.

депортації був змушений обмежити свою діяльність переважно написанням гучних заяв, інтерв'ю російським ЗМІ та черговими залякуваннями російських та кримських обивателів «неминучістю війни в Криму».⁴⁷⁰ Останнє повідомлення про акції цього угруповання було оприлюднене інформгентством regnum.ru 2 лютого 2008 року (протест проти «українізації українських кінотеатрів»⁴⁷¹); намагання провести 9 травня 2009 року, разом з ПСПУ, загальнокримську акцію «В каждом окне — российский флаг» не знайшло підтримки населення.⁴⁷²

Цікаво також простежити, як певний брак фінансування та інтенсивні внутрішні чвари між патронами та лідерами «Прориву» призвели до низки розколів, в результаті яких придністровський «Прорив» заявив у грудні 2006 року про вихід із складу «Міжнародного Молодіжного Фронту «Прорив». Координатор ММФ Добичін в інтерв'ю «Новому Регіону» звинуватив цю організацію та її патрона Соїна в тому, що вони «продалися помаранчевим» (внаслідок розриву Станіслава Белковського з кремлівськими можновладцями).⁴⁷³ Згідно твердження «скривдженого» Добичіна, «В России, в преддверии выборов 2007-2008 годов, резко активизировались «оранжисты» различных мастей, из так называемых комитетов «2008: Свободный выбор» и др. ...«Оранжевые» увидели угрозу в «Прорыве», сначала предложили купить нас, но после отказа начали атаку на организацию. Приднестровское отделение «Прорыва» оказалось слабым звеном. Приднестровский «Прорыв» находится в жестком подчинении у майора МГБ республики и заведующего кафедрой социологии приднестровского университета Дмитрия Соина. ...В начале декабря Соин приезжал в Москву, встречался с «оранжистами» и, в обмен на обещания щедрой материальной поддержки, обещал исполнить их указания и инструкции».⁴⁷⁴ В таку радикальну трансформацію поглядів майора Соїна протягом одного лише року важко повірити, проте, інформація з надійних джерел про отримання придністровським «Проривом» гранту від... Посольства США в Республіці Молдові певною мірою узгоджується з цією версією, підкреслюючи водночас повний брак принципів і переконань, притаманний подібним штучним рухам, створеним «зверху» чи ззовні.

⁴⁷⁰ Лидер Крымского молодежного объединения «Прорыв»: в Крыму будет война. 13.08.2006, www.regnum.ru/news/687956.html; Алексей Добычин: Ющенко превращает русский Крым в российский? «Русская линия», 23.08.2008.

⁴⁷¹ «Прорыв» провел протестную акцию, направленную против полной украинизации кинотеатров. 09.02.2008, www.regnum.ru/news/954625.html.

⁴⁷² Провал акції «Прориву» в Криму. 08-05-2009, <http://maidan.org.ua/static/newskrym/1241798781.html>

⁴⁷³ Див. Алексей Добычин: «оранжевые» купили приднестровский «Прорыв». 20.12.06, «Новый Регион – Киев».

⁴⁷⁴ Там само.

Наведений вище короткий огляд і сама хронологія подій можуть слугувати корисним джерелом для аналізу сучасних «брудних політтехнологій» з використанням молодіжних рухів. Вони також свідчать про те, що рішучі заходи, у тому числі правового характеру, вжиті задля приборкання екстремістських сепаратистських рухів та організацій, можуть бути доволі ефективними, незважаючи на використання їх у «інформаційних війнах» та нагнітання істерії з приводу так званих «політичних утисків та репресій в Україні».

В цілому ж, наведені дані дозволяють зробити висновок, що реальна загроза поширення придністровського сепаратизму на територію України навряд чи існує.

У цьому контексті, цікаво порівняти відповіді українських та закордонних експертів на запитання *«Як Ви вважаєте, де найвища вірогідність ескалації конфлікту на пострадянському просторі?»*⁴⁷⁵

Переважна більшість опитаних експертів, включно з українськими та молдавськими, оцінюють Південний Кавказ як зону найвищого ризику, хоча ці дані демонструють також найбільшу розбіжність в очікуваннях українців (61%) та експертів з інших країн (34%). Крим вважають регіоном найбільш вірогідної ескалації конфлікту, відповідно, 19% та 24%.⁴⁷⁶ Цікаво також зазначити, що вірогідність ескалації конфлікту в Придністров'ї, згідно з усіма експертними оцінками, є найнижчою і такою, де погляди експертів з України та інших країн практично співпадають (14% і 13%).⁴⁷⁷

Наостанок треба зазначити, що перебіг подій протягом 2008 – 2009 років значно вплинув на сприйняття проблем національної безпеки України. Зокрема, реальною загрозою вважають певні, вкрай недружні, кроки Росії, негативний вплив яких, зокрема, на ситуацію в Криму, значно посилюється після випробування міжнародного співтовариства визнанням Росією 26 вересня 2008 року незалежності Абхазії та

⁴⁷⁵ Експертне опитування було проведене в рамках проекту «Придністровська проблема: погляд з України» у грудні 2008 – березні 2009 року. Розлогий аналіз результатів аналізу опитування наведено у частині 2.4.

⁴⁷⁶ Варто уваги, що найбільша кількість експертів, які назвали Крим регіоном потенційної ескалації конфлікту, виявилася у Молдові (35%) та в Польщі (7 з 12 опитаних експертів, тобто, понад 58%). Хоча важко знайти однозначне пояснення такому феномену, одне з можливих припущень може полягати у доступності російських ЗМІ та їхньому впливу на формування експертної думки. Розлогий аналіз результатів аналізу опитування наведено у частині 2.4.

⁴⁷⁷ У відповідях на опцію «Ваш варіант» майже всі експерти назвали Південний Кавказ, або, у вужчому сенсі, новий спалах збройних зіткнень на території Грузії. Розлогий аналіз результатів аналізу опитування наведено у частині 2.4.

Південної Осетії.⁴⁷⁸ Деякі зарубіжні експерти, наприклад, фінський аналітик Арі Русила, навіть вдалися до таких прогнозів, як визначення конкретного часу анексії Росією кримського півострову, називаючи, зокрема, весну 2009 року.⁴⁷⁹ Хоча такі вкрай песимістичні прогнози виявилися хибними, останні події, пов'язані з оприлюдненням ЗМІ неприродного для дипломатичної мови, надзвичайно ворожого листа президента Медведева президенту Ющенку, а також одностороннє ухвалення Держдумою Росії у першому читанні нової версії закону про оборону⁴⁸⁰, спричинили нову хвилю занепокоєння не тільки в Україні, а й далеко за її межами.⁴⁸¹

⁴⁷⁸ Див.: После признания ЮО и Абхазии РФ нацелится на Крым и Приднестровье, опасаются в МИД Франции. 27 августа 2008 г.,

http://www.newsru.com/world/27aug2008/koushner_print.html; Андрей Кириллов:

«Сентиментальный сепаратизм» с элементами межнациональной розни. 01-09-2008,

<http://maidan.org.ua/static/mai/1220282953.html>; Hard power in the Caucasus. Alexandros Petersen, 03 September 2008, <http://www.newstatesman.com/europe/2008/09/russia-georgia-international>; Is Ukraine next? Andrey Kurkov, 04 September 2008,

<http://www.newstatesman.com/europe/2008/09/russia-ukraine-georgia>.

⁴⁷⁹ Див. обговорення статті «Transnistria is Next to Declare Independence». Ari Rusila, September 3, 2008,

на форумі: [http://www.atlantic-](http://www.atlantic-community.org/index/Open_Think_Tank_Article/Transnistria_is_Next_to_Declare_Independence)

[community.org/index/Open_Think_Tank_Article/Transnistria_is_Next_to_Declare_Independence](http://www.atlantic-community.org/index/Open_Think_Tank_Article/Transnistria_is_Next_to_Declare_Independence).

⁴⁸⁰ Поправки, внесені до попереднього закону, дозволяють оперативне використання російських збройних сил за межами території РФ.

⁴⁸¹ Kyiv Needs New Security Guarantees Given Russian Threat, Ukrainian Intellectuals Say. Paul Goble, Window on Eurasia, September 11, 2009; NAVAL SECURITY DEFICIT GROWING IN THE BLACK SEA. Part 1 & 2; Vlad Socor, EDM, September 17, 2009—Volume 6, Issue 170, September 18, 2009—Volume 6, Issue 171.

15. ВИСВІТЛЕННЯ ПРИДНІСТРОВСЬКОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ УКРАЇНСЬКИМИ ЗМІ

Ярослав ДОВГОПОЛ

15.1. Що цікавить ЗМІ у «придністровському питанні»?

Очевидно, що серед широкого кола питань у контексті подій, які стосуються Придністровського регіону РМ, засоби масової інформації України приділяють найбільшу увагу процесу врегулювання конфлікту між Кишинеу і Тирасполем. Головним чином, це пояснюється тим, що проблема впливає на безпеку в масштабах усього європейського континенту, й тому до неї прикута увага не тільки українських мас-медіа, а й світової спільноти. Крім того, цей напрям найбільше насичений інформаційними приводами, зокрема, у вигляді заяв представників конфліктуючих сторін, учасників і спостерігачів переговорного процесу у форматі «5+2», а також інших подій, які так чи інакше характеризують зміни та перспективи процесу врегулювання.

Водночас концентрація уваги виключно на конфліктно-політичному аспекті – придністровському врегулюванні – часто призводить до спрощеного підходу у висвітленні ЗМІ повного спектру подій, що стосуються «придністровського питання» з його соціально-економічною, етнічною, культурною та іншими складовими. Іноді приклад такого спрощення можна побачити навіть у заголовках⁴⁸².

Що ж криє в собі інший бік «придністровського питання», який простирається далеко за межі процесу врегулювання конфлікту та має безліч цікавих для мас-медіа тем? Більш глибоке дослідження регіону з точки зору журналістської практики свідчить, що, незважаючи на його невизначений статус, тут присутні всі елементи суспільного життя. Більше того, Придністров'я має свою специфіку, яка характеризується цілим комплексом негативних явищ. Серед них – критично низький соціальний рівень життя, мізерні зарплати, гострий дефіцит робочих місць. До цього ж додається і проблема невизнаного «придністровського громадянства»⁴⁸³, яка обмежує жителів регіону в певних правах та свободах людини й примушує шукати способи отримати інше громадянство – українське, молдавське, російське, румунське тощо.

⁴⁸² Президент Молдови вирішить придністровське питання до 2009 року, «Главред», 11.03.08 <http://ua.glavred.info/archive/2008/03/11/080742-15.html>

⁴⁸³ Исследование «Права Человека в Приднестровском Регионе Молдовы», ред. Ион Манолє, - Кишинеу: Elan Poligraf SRL, 2007

Між тим, люди перебувають в таких умовах уже тривалий час та вимушені шукати способи розв'язання перманентно складних ситуацій. У деяких випадках це переростає в системні практики, які існують та діють в напівлегальному режимі. Наприклад, у Придністров'ї поширена практика мультигромадянства. Жителі регіону без особливих складнощів мають можливість отримувати по два-три, а то й більше паспортів різних держав⁴⁸⁴. Через це виникає плутанина в підрахунках щодо кількості населення та інші ускладнення, пов'язані, зокрема, з консульськими питаннями. Однак у цьому не можна звинувачувати пересічних людей – вони таким чином пристосовуються до реалій свого існування, їздять до сусідніх країн, виживають у злиднях, намагаючись буквально заробити собі на хліб⁴⁸⁵. Водночас представники «вищого ешелону» тираспольської адміністрації, незважаючи на динаміку соціального спаду в регіоні, як і раніше демонструють надприбутки своєї незаконної діяльності⁴⁸⁶. Але парадокс полягає в тому, що такий контраст між повальною бідністю й вибірковою розкішшю не так вже й бентежить населення лівобережжя Дністра.

Інший чинник, притаманний Придністров'ю, – тотальна пропаганда, спрямована на підтримку сепаратистського курсу. «Накручені» популістськими лозунгами, вірою в краще життя, «якщо ПМР отримає незалежність», учителі, інженери, медики, ветерани, студенти, звичайні селяни свято вірять у майбутнє «молодої республіки». Але в розмовах ніхто з них не може пояснити, чому всі проблеми раптом мають зникнути після визнання незалежності регіону⁴⁸⁷. Закріплення у свідомості людей хибних стереотипів підкріплюється жорстким внутрішнім контролем місцевих спецслужб. За підрахунками експертів, в мирний час, так зване «міністерство внутрішніх справ Придністров'я» має особовий склад у кількості 2,9 тис. осіб, «міністерство державної безпеки» (МГБ) – 2,5 тис. співробітників. У порівнянні з правобережною Молдовою, щільність «охоронців порядку» та

⁴⁸⁴ «У большинства жителей Приднестровья существует несколько паспортов других государств: Молдовы, России, Украины, и собственно Приднестровья»,- 21 Телевизионный канал, Молдова tvc21.md/prn_news.php?id=2300&par=1, а також <http://www.regnum.ru/news/fd-abroad/transdnistria/1106127.html>

⁴⁸⁵ Придністров'я - через рік після зміни митних правил, «Німецька хвиля», 20.03.2007 <http://www2.dw-world.de/ukrainian/politik-Gesellschaft/1.217669.1.html>

⁴⁸⁶ Див. на прикладі «Програма приднестровской коммунистической партии», розділ «Характеристика современного состояния Приднестровской Молдавской Республики» <http://pkr.ucoz.ru/index/0-13>, а також «Лидер Женского движения Приднестровья: Газовые предприятия выстраивали роскошные офисы на народные деньги» <http://www.regnum.ru/news/817118.html>

⁴⁸⁷ З матеріалів інтерв'ю з жителями Придністровського регіону РМ, зокрема, від 22 серпня 2007 року, 13 вересня 2007 року, 10 жовтня 2008 року. Їхні прізвиська не називаються за відомих причин.

представників інших воєнізованих структур тут вища у кілька разів⁴⁸⁸. При цьому весь комплекс захисту інтересів сепаратистської влади доволі активно діє. Відомо багато свідчень людей, які прямо або опосередковано відчували за собою стеження, чиї телефони прослуховувалися, мали місце заборони виїзду або в'їзду в регіон через те, що вони намагалися піти проти системи, добиватися захисту своїх прав.⁴⁸⁹ До того ж, засоби масової інформації регіону не можуть скористатися правом на свободу слова, й більше того, перебуваючи під контролем влади регіону, використовуються як інструмент поширення сепаратистських настроїв серед населення⁴⁹⁰.

Існує ще велика кількість проблемних аспектів, які проходять поза увагою ЗМІ України в контексті «придністровського питання». Натомість одним із основних залишається питання української громади, яка мешкає на території Придністров'я та нараховує близько третини від 550-тисячного населення регіону.

15.2. Українська громада Придністровського регіону Молдови. Інформаційний аспект

Матеріали друкованих та електронних ЗМІ України про життя української громади в Придністровському регіоні та правобережної Молдови, на жаль, не часто зустрічаються в медіа-просторі нашої держави. Однак це не означає, що інформаційні приводи на цю тему також є рідкісним явищем. Впродовж тривалого часу етнічні українці Молдови зберегли національні традиції, духовність, мову і зараз все частіше проводять культурні заходи, пов'язані з українськими національними традиціями. Значною мірою цьому сприяє робота українських громадських організацій регіону. Зокрема, в Придністровському регіоні вони представлені двома великими об'єднаннями - Регіональною громадською організацією «Укрпросвіта» та Спілкою Українців Придністров'я ім. О. Бута. Крім того, в регіоні діють україномовні навчальні заклади, працюють українські редакції на телебаченні та на «Радіо ПМР», видається газета «Гомін». Також регулярно проводяться наукові й творчі заходи, реалізуються освітні проекти

⁴⁸⁸ Исследование «Военные Обязанности Жителей Приднестровского Региона Молдовы», ред. Ион Маноле, - Кишинев: Elan Poligraf SRL, 2008, стор. 75

⁴⁸⁹ З матеріалів інтерв'ю з жителями Придністровського регіону РМ, зокрема, від 14 листопада 2008 року. Прізвиська осіб, які давали свідчення не наводяться, зокрема, з причин їх особистої безпеки.

⁴⁹⁰ Див. European Parliament Resolution on Human Rights Violations in Transnistria (Republic of Moldova), P6_TA-PROV (2007)0358, signed 12 July 2007, par. 3 at <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-/EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0358+0+DOC+XML+V0//EN>

щодо вивчення української мови й літератури, відроджуються українські народні традиції⁴⁹¹.

З точки зору офіційного Києва, підтримка національної громади за кордоном – один із пріоритетних напрямів формування зовнішньої політики Української держави, що «сприяє розвитку національної свідомості українців, які проживають за межами України, зміцненню їхніх зв'язків із батьківщиною»⁴⁹². Реалізація цього напрямку має на меті широке залучення української громади за кордоном до суспільного життя країни, а також ефективне використання інтелектуального, духовного та культурного потенціалу діаспори в інтересах України та українського суспільства. Здійснюючи співпрацю із закордонною громадою, Україна виходить передусім із того, що така діяльність є важливою складовою внутрішньої і зовнішньої політики України та має відповідати її національним інтересам⁴⁹³. Тож, виходячи з нормативних документів, стає очевидним, що для ефективної реалізації цього процесу та досягнення дієвих результатів необхідно забезпечити взаємодію «закордонне українство – Українська держава». Іншими словами, з одного боку, діяльність закордонних українців має бути спрямована на збереження та збагачення національних культурних і духовних цінностей в країні проживання, а також зміцнення авторитету України у світі. З іншого боку, Українська держава має піклуватися про свою діаспору, розвивати відносини з українськими громадськими організаціями для досягнення певних результатів від співпраці з ними, в тому числі, в освітній, науковій, культурній, інформаційній сферах.

Очевидно, що значну роль у забезпеченні взаємодії Україна – закордонне українство, можуть відігравати безпосередньо засоби масової інформації. Адже, по-перше, українська громада за кордоном воліє постійно перебувати в курсі подій, що відбуваються в Україні. По-друге, про зусилля закордонної громади, спрямовані на зв'язок з етнічною батьківщиною, збереження мови, національних традицій і культури, так само як і про зустрічні зусилля держави, має знати широка аудиторія як в Україні, так і за її кордонами. Між тим, у випадку з українцями Придністровського регіону РМ ця робота залишається, переважно, поза увагою засобів

⁴⁹¹ «Українці Придністров'я відтворюють народні традиції та прагнуть до поширення національної культури в регіоні - голова української організації Петро Богущкий», <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=760896>

⁴⁹² Указ Президента України № 875/2006 від 13 жовтня 2006 року «Про Національну концепцію співпраці із закордонними українцями».

⁴⁹³ Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року.

масової інформації України⁴⁹⁴ (якщо не враховувати одиничних матеріалів, що виходять в українських мас-медіа).

15.3. Результати контент-аналізу щодо висвітлення «придністровського питання» у ЗМІ України

Для визначення статистики й динаміки висвітлення у засобах масової інформації України подій щодо «придністровського питання», в рамках проекту проведено контент-аналіз. Основою для нього стали матеріали, які вийшли в період з 1 січня по 31 грудня 2008 року в інформаційному просторі України та збереглися на інтернет-сторінках видань, що досліджувалися. Дані для аналізу класифіковані за чотирма категоріями ЗМІ (інтернет-видання, інформагентства, газети й телебачення), а також за тематикою:

- політичні події (в тому числі, у контексті врегулювання придністровського конфлікту);
- соціально-економічні проблеми та події, пов'язані з ними;
- проблеми української спільноти Придністровського регіону РМ («український етнічний фактор»);
- кримінал;
- спортивні події.

У кожній категорії ЗМІ України досліджувалося по п'ять провідних джерел інформації, визначених на момент проведення дослідження як найбільш рейтингові медіа України (їх назви представлені за алфавітом):

1. Інтернет-видання («ForUm», «Gazeta.ua», «Кореспондент», «Новинар», «Обозреватель»).
2. Інформагентства (Ліга-Бізнес Інформ, РБК-Україна⁴⁹⁵, Українські новини, Укрінформ, УНІАН).
3. Газети («Щотижневик 2000», «Газета по-київські», «День», «Дзеркало тижня», «Сьогодні»).
4. Телебачення («1+1», «5 канал», ICTV, «Інтер», СТБ).

⁴⁹⁴ За ствердженням провідного українського експерта-соціолога, який брав участь у опитуванні в рамках проекту, «проблеми Молдови і Придністров'я практично відсутні у ЗМІ», що породжує свого роду інформаційний вакуум, у тому числі, в експертних колах.

⁴⁹⁵ Хоча РБК-Україна не є українським інформагентством, натомість воно регулярно висвітлює придністровську тематику, зокрема, в контексті української зовнішньої політики. Крім того, багато українських ЗМІ посилаються на матеріали цього ін форм-агентства або передують їм.

Результати контент-аналізу представлені в таблицях, що наведені нижче:

Табл. «Основна таблиця даних контент-аналізу»

ЗМІ	Політичні	Соціально-економічні	Український етнічний фактор	Кримінал	Спорт	Усього
Інтернет-видання						
Gazeta.ua	3	3	0	1	2	9
Новинар	20	9	2	0	0	31
Корреспондент	22	10	2	1	0	35
ForUm	24	10	1	2	0	37
Обозреватель	13	5	0	1	0	19
Усього по е-медіа	82	37	5	5	2	131
<i>У середньому по інтернет-ЗМІ</i>	16,4	7,4	1	1	0,4	26,2
Інформагентства						
Ліга-Бізнес Інформ	12	5	0	1	0	18
Укрінформ	73	14	5	3	0	95
УНІАН	30	7	2	0	0	39
Українські новини	10	1	0	0	0	11
РБК-Україна	31	8	0	0	0	39
Усього по ІА	156	35	7	4	0	202
<i>У середньому по інформагентствам</i>	31,2	7	1,4	0,8	0	40,4
Газети						
Газета 2000	3	1	1	0	1	6
День	15	0	1	0	0	16
Дзеркало тижня	2	1	0	1	0	4
Газета по-київські	6	6	0	0	0	12
Сьогодні	7	3	1	1	0	12
Усього по газетам	33	11	3	2	1	50
<i>У середньому по газетах</i>	6,6	2,2	0,6	0,4	0,2	10
Телебачення						
1+1	6	0	0	0	0	6
ICTV	0	4	0	0	0	4

Inter	36	10	0	1	1	48
СТБ	1	0	0	0	0	1
5 канал	47	13	0	0	0	60
Усього по ТБ	90	27	0	1	1	119
<i>У середньому по телеканалам</i>	18	5,4	0	0,2	0,2	23,8
<i>У середньому по всім ЗМІ</i>	18,05	5,5	0,75	0,6	0,2	25,1

Таблиця «Розподіл публікацій за темами» демонструє сумарний тематичний розподіл матеріалів у ЗМІ України⁴⁹⁶, які вийшли впродовж 2008 року. Так, переважна кількість публікацій і телевізійних репортажів (72%) стосувалася саме політичного аспекту. В основному, йшлося про хід процесу врегулювання придністровського конфлікту, заяви представників учасників переговорного формату «5+2», прикордонного співробітництва, зокрема, на придністровській ділянці українсько-молдавського кордону, розвитку ситуації на тлі подій в Грузії – Абхазії та Південній Осетії тощо.

Табл. «Розподіл публікацій за темами»

теми публікацій				
«політична»	«соціально-економічна»	«українська етнічна складова»	«кримінал»	«спорт»
72 %	22 %	3 %	2 %	1 %

Другою за рівнем уваги з боку ЗМІ України (22%) стала соціально-економічна тематика, яка охопила події, пов'язані, насамперед, із подоланням наслідків природних катаклізмів влітку 2008 року. Обсяг публікацій на тему життя української громади в Придністровському регіоні РМ становить лише 3% від загальної кількості матеріалів у контексті «придністровського питання». Нижче за рейтингом йдуть теми про кримінальні злочини в регіоні, або злочини за участі вихідців із Придністров'я – 2%, а також про спортивні події – 1%.

Таблиця «Середня кількість матеріалів ЗМІ за категоріями» вказує на середню кількість матеріалів ЗМІ за категоріями. Іншими словами, вона визначає, як активно інтернет-видання, інфоагентства, газети й телеканали висвітлювали п'ять визначених тематичних напрямів. З неї видно, що за середньою кількістю повідомлень основними лідерами є інфоагентства та інтернет-видання. Це пояснюється тим, що більшість матеріалів у цих категоріях ЗМІ належать до інформаційних жанрів, що передбачає

⁴⁹⁶ Йдеться про матеріали ЗМІ, які досліджувалися в рамках проведення контент-аналізу

публікацію здебільшого невеликих за змістом заміток та новинарних повідомлень. Приблизно в такому ж форматі працювали й служби новин деяких телевізійних каналів («Інтер» та «5 канал»), оперативно висвітлюючи, в основному, резонансні події.

Табл. «Середня кількість матеріалів ЗМІ за категоріями»

	Інтернет-видання	Інформаційні агентства	Газети	Телебачення
політичні	16,4	31,2	6,6	18,0
соціально-економічні	7,4	7,0	2,2	5,4
український етнічний фактор	1,0	1,4	0,6	0,0
кримінал	1,0	0,8	0,4	0,2
спорт	0,4	0,0	0,2	0,2

Звертаючи увагу на «український етнічний фактор», можна констатувати, що частіше тема життя української громади в Придністров'ї згадувалася в матеріалах інформагентств, зокрема, Укрінформу та УНІАНу (5 та 2 публікації відповідно)⁴⁹⁷. У інтернет-ЗМІ, які увійшли до переліку джерел інформації в рамках дослідження, за 2008 рік вийшло всього п'ять матеріалів. Водночас, у архівах інтернет-сайтів телеканалів в рамках дослідження не знайдено жодного матеріалу на тему життя української громади на лівобережжі Дністра. Однак, у зв'язку з цим треба зауважити, що телевізійні канали сьогодні вважаються одними з найбільш ефективних засобів інформування населення⁴⁹⁸, але вони, на жаль, упродовж минулого року не використали свій великий потенціал для висвітлення подій, пов'язаних з українською громадою лівобережжя Дністра.

Дані таблиці також свідчать про низьку кількість публікацій щодо «придністровського питання» в українських газетах. Натомість необхідно підкреслити, що періодичність їх виходу, а також обсяги друкованої інформації в газетах значно відрізняються від тих, що подають в «on-line режимі» інтернет-видання, а також інформагентства. Також слід враховувати той факт, що публікації в газетах - в основному, статті, коментарі та огляди - належать до аналітичних жанрів⁴⁹⁹ та є набагато більшими за обсягом

⁴⁹⁷ Див. Основну таблицю даних контент-аналізу, Додаток 1

⁴⁹⁸ Прохоров Е.П. Введение в теорию журналистики: Учебное пособие. - 6-е изд. - М.: Изд-во МГУ, 2005. с.247

⁴⁹⁹ Здоровага Й.В. Теорія і методика журналістської творчості: Підручник – 2-ге вид., перероб. і допов. - Львів: ПАІС, 2004. - с. 197

інформації. Такі матеріали більш повно викладають тему й дають змогу вивчити проблему докладніше, ніж під час ознайомлення з фактами в інформаційних повідомленнях.

Таблиця «Кількість тематичних матеріалів за категоріями ЗМІ» демонструє тематичне наповнення кожної з категорій ЗМІ (інтернет-видань, інформагентств, газет і телебачення). З таблиці видно, що всі категорії мас-медіа України впродовж 2008 року віддавали перевагу політичній тематиці.

Табл. «Кількість тематичних матеріалів за категоріями ЗМІ»

	Інтернет-видання	Інформаційні агентства	Газети	Телебачення
політичні	82	156	33	90
соціально-економічні	37	35	11	27
український етнічний фактор	5	7	3	0
кримінал	5	4	2	1
спорт	2	0	1	1

З представленої таблиці видно, що тенденція визначення тематичних пріоритетів мас-медіа України в придністровській тематиці виглядає майже однаково між категоріями ЗМІ та приблизно співпадає з розподілом публікацій за темами в цілому по засобах масової інформації (див. *Табл. «Розподіл публікацій за темами»*). Водночас цікавим виявився той факт, що, зокрема, в категорії «Телебачення» два телеканали приділяли увагу лише одній тематиці – різній у кожному з випадків. Так, на сайті телеканалу «1+1» в розділі ТСН (Телевізійна служба новин) розміщено шість повідомлень, які охоплюють лише конфліктно-політичний аспект. Натомість телеканал ICTV у своєму інтернет-архіві зберігає матеріали виключно на соціальні та соціально-економічні теми.

Для визначення основних інформаційних приводів, які знайшли відображення у вигляді публікацій і телевізійних репортажів у медіапросторі України на тему «придністровського питання» було зроблено аналіз матеріалів помісячно (Див. *Табл. «Динаміка висвітлення матеріалів у ЗМІ України за темами»*). Вивчаючи дані таблиці, яка представляє динаміку інформування про події політичного характеру, можна виявити два сплески, які продовжувалися в лютому-березні та серпні-вересні 2008 року. В першому випадку це засвідчило про увагу ЗМІ до визнання незалежності Косово та перспектив розвитку процесу придністровського врегулювання.

Другий «сплеск» пов'язаний із подіями на Кавказі та реакцією на них світової спільноти, а також із політичною активністю керівництва тираспольської адміністрації у зв'язку з визнанням Росією незалежності сепаратистських регіонів у Грузії.

Табл. «Динаміка висвітлення матеріалів у ЗМІ України за темами»

	2008 рік											
	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12
соціально-економічна тематика	4	12	1	5	3	1	39	30	8	0	4	3
український етнічний фактор	2	0	0	2	0	0	1	1	2	7	0	0
політична тематика	19	56	33	35	10	12	11	69	51	24	22	17

Показники щодо появи повідомлень на соціальну та соціально-економічну тематику Придністровського регіону РМ представлені невеликим сплеском у лютому та більшим – у липні-серпні. Таке підвищення кількості інформаційних матеріалів на тлі поодиноких повідомлень на різні теми пов'язане, по-перше, з екологічною аварією на Дністрі взимку (забруднені води дійшли до Одеси). По-друге, наприкінці липня-початку серпня дністровські води затопили Тирасполь та прилеглі райони.

«Український етнічний фактор» набув більш-менш помітної «актуальності» впродовж 2008 року у вересні-жовтні. В публікаціях за цей період йшлося, зокрема, про наміри двох великих громадських організацій українців Придністров'я створити об'єднання. Також йшлося про встановлення плити на місці майбутнього пам'ятника Українському гетьманові Івану Мазепі в м. Бендери. Слід зазначити, що остання подія викликала резонанс в політичних рухах Придністровського регіону, оскільки «несла в собі загрозу зв'язкам із Росією»⁵⁰⁰.

Між тим, під час проведення контент-аналізу не знайдено матеріалів на вкрай актуальну для регіону тему щодо захисту прав людини. Виключенням є лише одна публікація Укрінформу щодо справи громадянина України Євгена Колобишка, який загинув під час строкової служби в «придністровській армії». Водночас треба зауважити, що проблема брутальних порушень прав людини в Придністровському регіоні РМ неодноразово

⁵⁰⁰ Див. «В Придністров'є розгорелся скандал вокруг памятника Мазепе», інтернет-видання ForUM, 17.10.2008 р.

привертала увагу міжнародних організацій та інституцій – зокрема, таких, як Рада Європи та Європейський Парламент⁵⁰¹.

Аналізуючи кількість матеріалів по окремих мас-медіа (див. *Табл. «Кількість матеріалів в розріз мас-медіа»*), було підтверджено висновок, що тема придністровського врегулювання більш повно висвітлюється в тих виданнях, де її постійно опрацьовують окремі журналісти, або редакція приділяє цій темі значну увагу. Так, серед досліджених інтернет-видань лідером за кількістю повідомлень виявився портал ForUm, інформагентств – Укрінформ, друкованих видань – газета «День», телеканалів – «5 канал».

Табл. «Кількість матеріалів в розрізі мас-медіа»

	Gazeta.ua	9
	Новинар	31
	Корреспондент	35
	ForUm	37
	Обозреватель	19
Інформ-агенства	Ліга-Бізнес Інформ	18
	Укрінформ	95
	УНІАН	39
	Українські новини	11
	РБК-Україна	39
Газети	Газета 2000	6
	День	16
	Дзеркало тижня	4
	Газета по-киевски	12
	Сегодня	12
Телебачення	«1+1»	6
	ICTV	4
	Inter	48
	СТБ	1
	«5 канал»	60

Водночас під час дослідження було виявлено, що більшість матеріалів деяких українських ЗМІ створена на основі публікацій російських інформаційних джерел – РІА «Новости», «Лента.ru», «Вести.ru», радіостанції «Эхо Москвы» тощо. Це зайвий раз засвідчує, що **російські ЗМІ приділяють**

⁵⁰¹ Див., наприклад, Council of Europe, «Situation on Human Rights in the Transnistrian Region of the Republic of Moldova», document prepared by the CoE Directorate General for Political Affairs, SG/INF(2006) 7, 16 May 2006, а також European Parliament Resolution on Human Rights Violations in Transnistria (Republic of Moldova), P6_TA-PROV (2007)0358, signed 12 July 2007, at <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-/EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0358+0+DOC+XML+V0//EN>>.

більше уваги придністровській тематиці, ніж основна частина мас-медіа України. При цьому багато українських ЗМІ (особливо в питаннях політичного характеру) копіюють російські матеріали без внесення певних корегувань та виставляють їх на власні ресурси. Це, своєю чергою, посилює домінування російських позицій та поглядів на придністровське питання в українському інформаційному просторі.

15.4. Проблеми інформаційної підтримки української громади в Молдові та в її Придністровському регіоні

Аналізуючи причини недостатньої інформаційної підтримки української громади в Молдові та, зокрема, на території Придністровського регіону РМ, схожою виявилася ситуація по відношенню до інших зарубіжних країн. Тобто, більшість факторів, які впливають на цей процес, характерна для всього медіа-простору нашої держави. Серед таких факторів можна виділити внутрішні та зовнішні.

Внутрішні чинники (для України):

1. Інформаційне поле України перенасичене матеріалами внутрішньо-політичного характеру.

Цей феномен обумовлюється перманентним передвиборчим ажіотажем навколо ведучих політичних сил країни, який виник і продовжувався, в тому числі, впродовж 2008 року в Україні. Лідери та представники політичних партій (блоків) час від часу продовжують зловживати увагою ЗМІ, генеруючи «сенсаційні» заяви, які, своєю чергою, часто впливають на розвиток ситуації в країні. На тлі такого інформаційного сплеску про «доленосні» політичні події в Україні, ЗМІ дуже мало приділяють уваги культурним подіям всередині країни, не говорячи вже про зарубіжний аспект цієї сфери.

2. У матеріалах українських мас-медіа про міжнародні події важко знайти інформацію про життя української громади за кордоном.

Повідомлення, статті та репортажі українських електронних та друкованих ЗМІ про події за кордоном стосуються, в основному, явищ, які мають безпосередній вплив на економічну та політичну ситуацію в Україні. Такими же (за значимістю і рейтингами) визначаються матеріали про події, що мають вплив на групу країн, регіон або змінюють світову тенденцію в певних галузях. Окремо подається інформація про техногенні катастрофи, стихійні явища тощо. Як правило, підрозділи зарубіжної інформації українських ЗМІ є нечисленними, а іноді взагалі відсутні як такі. Це

призводить до того, що інформація про події за кордоном у вітчизняному медіа-просторі не користується особливим попитом. Виключеннями є спеціалізовані видання (друковані матеріали, електронні ресурси, теле- та радіопрограми), які концентруються на міжнародних подіях та задовольняють інформаційний попит вузького кола читачів (глядачів, слухачів). Але й за таких умов матеріали про життя української діаспори за кордоном часто не сприймаються як рейтингові, особливо на телеканалах та радіослужбах, які в сучасних умовах володіють потужним потенціалом інформування населення.

3. Українські державні структури звертають недостатню увагу на брак інформування про життя закордонного українства.

Незважаючи на цілий список прийнятих документів на державному рівні⁵⁰², на жаль, кількість згадувань про закордонне українство, зокрема, українську громаду Молдови і Придністровського регіону РМ, в інформаційному полі України залишається незадовільно низькою. При цьому ЗМІ часто визначають тему про діаспору як цікаву лише тоді, коли трапляються «знакові» події, наприклад, зустрічі президента, спікера, міністрів із представниками української громади. Такі події нечисленні – кілька разів на рік (для окремої країни, зокрема, Молдови). Інші ж події – літературно-творчі вечори, фестивалі, зустрічі залишаються поза увагою мас-медіа, оскільки в більшості випадків журналісти не мають інформації про це. Йдеться, насамперед, про відсутність анонсів запланованих подій, прес-релізів, повідомлень для ЗМІ від посольств, міністерств, профільних відомств, які відповідають за зв'язки з українською громадою за кордоном.

Зовнішні чинники:

1. Питання української громади Придністров'я має свою специфіку, зокрема, через проживання в невизнаному сепаратистському регіоні та можливості полегшеного отримання паспорту громадянина України – на відміну від етнічних українців правобережної Молдови.

Придністровський фактор розділив українську громаду Молдови на дві частини. Це обумовлюється кількома чинниками. З одного боку, за оцінкою самих представників української громади Молдови, рівень взаємодії між організаціями обох берегів Дністра залишається невисоким та обмежується поодинокими випадками спілкування. З іншого боку, постає питання самоідентифікації, адже українці Придністров'я, на відміну від українців

⁵⁰² Сайт Міністерства закордонних справ України. Перелік законодавчих актів, що регламентують взаємодію України із закордонними українцями
<http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/5551.htm>

правобережної Молдови, вважають себе, фактично, громадянами України, що підтверджується наявністю у них українських паспортів.

Крім того, лідери українського руху в Придністров'ї не тільки активно підтримують сепаратистський режим і владні структури самопроголошеної республіки, а й ведуть відповідну агітацію серед членів української спільноти регіону. Більше того, ці ж лідери продовжують насаджувати серед етнічних українців регіону імідж Молдови як «ворога на західному кордоні ПМР⁵⁰³». Оскільки переважна більшість членів української меншини правобережної Молдови є лояльними громадянами РМ, це додатково ускладнює стосунки між двома українськими громадами та перешкоджає перспективам реінтеграції країни.

Водночас багато хто з українців Придністров'я більшою мірою зберігає «радянську ментальність», у порівнянні з українцями правобережжя Дністра чи то суспільства України. Так, наприклад, на думку провідного українського експерта з питань Придністров'я, проф. Григорія Перепелиці, українська громада Придністров'я «не є по суті українською». «Вона є частиною такого ж радянського російського соціуму, як і вся інша спільнота Придністров'я. Вони уособлюють себе з Україною тільки в тому сенсі, що можна взяти з неї та як можна її використати для власних потреб. А що стосується політичних поглядів, вони цілком заангажовані Росією і, звичайно, підтримують її політику. Я думаю, що жителі Придністровського регіону РМ далекі від того, що відбувається в Україні. Вони дуже далекі від розуміння тих демократичних цінностей, за які бореться Україна⁵⁰⁴».

Безумовно, ці чинники не сприяють об'єднанню зусиль українських організацій Молдови. Тому і журналістам, які готують матеріали про українську громаду РМ, важко одразу ж правильно зорієнтуватися в цій специфіці, знайти потрібні контакти. До того ж, ускладнює ситуацію питання акредитації журналістів на території Придністров'я (за відомих причин).

2. Українська громада правобережної та лівобережної Молдови зі свого боку докладає мінімум зусиль до встановлення контактів з українськими ЗМІ.

Як виявилось за практикою, важко знайти статистику про прямі контакти між українськими організаціями Молдови та ЗМІ України. Очевидно, цей недолік характерний для обох сторін, які не виявляють зацікавленості у співпраці.

⁵⁰³ Із промови голови придністровської «Укрпросвіти» Володимира Боднара 10 жовтня 2008 року в українській школі №1, м. Рибниця

⁵⁰⁴ Інтерв'ю з Г. Перепелицею від 4 лютого 2009 р.

Висновки

Отже, очевидно, що **рівень інформування в Україні про життя української громади за кордоном, зокрема, на території Придністровського регіону Республіки Молдова, залишається низьким.** Це обумовлюється цілою низкою внутрішніх (для України) та зовнішніх факторів, які свідчать про:

- низьку зацікавленість ЗМІ України та, як наслідок, споживачів інформації вітчизняного медіа-простору в матеріалах про життя діаспори;
- поширену практику більшості українських ЗМІ брати матеріали про події в Молдові, Придністровському регіоні РМ з публікацій російських мас-медіа замість встановлення контактів з першоджерелами;
- низький рівень зацікавленості з боку українських громадських організацій правобережної та лівобережної Молдови у співпраці зі ЗМІ України;
- відокремлення української спільноти Придністров'я від українців решти Молдови, насамперед, «розкіл» на підґрунті політичних спрямувань та уподобань;
- недостатні зусилля з боку державних структур України в галузі інформування населення про закордонне українство.

Для розв'язання цих проблем було б доцільно спрямувати зусилля обох сторін (держави й національної громади за кордоном) в напрямку посилення інформаційної підтримки культурних, духовних, освітніх, наукових аспектів життя закордонних українців. Між тим, українські громадські організації за кордоном, зокрема, в Молдові, можуть самостійно створити умови для поліпшення ситуації, зав'язавши прями контакти з окремими ЗМІ України.

Головною передумовою для цього є зацікавленість мас-медіа у співпраці з українською громадою Молдови. Йдеться про наявність цікавих інформаційних приводів для повідомлень, проблемних статей, репортажів, інтерв'ю тощо на різноманітні теми. **До цієї роботи можуть долучитися й офіційні представництва України в Республіці Молдова.** Функція останніх може полягати в інформуванні українських ЗМІ щодо запланованих подій за участі українців РМ (через розповсюдження анонсів, прес-релізів), а також сприянні акредитації українських журналістів. Таким чином ця частка закордонної української громади зможе більше заявити про себе в медіа просторі України, звернувши увагу держави та суспільства на проблеми, які постають перед нею.

16. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ РОСІЙСЬКИХ (І ПРОРОСІЙСЬКИХ) ЗМІ НА ПРОБЛЕМУ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО КОНФЛІКТУ

Зоя ЖМІНЬКО

Теми Придністров'я, пошуку шляхів урегулювання та облаштування життя в цьому регіоні доволі часто лунають у виступах російських політиків у російських засобах масової інформації, експертних оцінках, аналітичних матеріалах та телевізійних сюжетах. Тим більше, що **зараз Росія розглядає придністровське питання як спосіб продемонструвати Європейському Союзу свою здатність до партнерства у розв'язанні «заморожених» конфліктів.**

Водночас Росія робить усе, аби змінити для західних політиків, експертів і пересічних споживачів інформації картинку Придністров'я як «чорної діри» мало не в географічному центрі Європи та поблизу кордонів ЄС. **Задля цієї мети використовуються як центральні російські засоби масової інформації, так і візити в регіон російських політиків, які відповідно висвітлюють придністровські медіа.**

Отже, основа інформаційної політики Росії щодо Придністров'я – це представлення цього територіального утворення як цивілізованої, декриміналізованої, самодостатньої та сформованої адміністративної одиниці, що заслуговує як максимум на загальне визнання своєї державності та незалежності іншими державами і як мінімум – на особливий статус в межах Молдови.

Людина поза межами придністровського регіону шукає інформацію про події в регіоні насамперед в Інтернеті. І тут виявляється – найбільше новин, окрім власне придністровських інтернет-стрічок, можна знайти на сайтах двох російських інформаційних агенцій, які жваво висвітлюють події в регіоні, – «Новый регион» и Regnum. При чому на сайті «Нового региона», який позиціонує себе як вільний від цензури новинарний ресурс російськомовного простору СНД, Придністров'я знайти легко – серед рубрик «Россия», «Киев», «Кишинев», «Юг (Кавказ)» и «Челябинск». Що ж до Regnum, то Придністров'я треба шукати все ж серед країн закордоння. Про спрямованість сайтів зайве і говорити - вже побіжний огляд тем про регіон на останньому сайті показав такі сюжети, як «Русофобія та ксенофобія в Молдавії», «Націоналізм, ксенофобія, релігійний екстремізм і боротьба з ними», «Російська мова в найближчому закордонні» та «Косівський прецедент і боротьба за незалежність невизнаних держав».

Російські видання, відомі своєю опозиційністю, виправдовують цей свій статус і в темах, що стосуються Придністров'я. Так, «Новая газета» в свій час опублікувала низку матеріалів на гострі теми, як то криміналізація суспільства та влади в ПМР і участь Росії в подоланні цієї проблеми⁵⁰⁵, демілітаризація регіону та її фактичний зрив і нелегальна торгівля зброєю з військових складів⁵⁰⁶. При чому фактаж і висновки цих матеріалів дещо відрізняються від прийнятих у лояльніших до влади виданнях – видання критично оцінює політику та поведінку керівництва регіону як таку, що сповідує ідеологію «фортеці в облозі», «сірі» та кримінальні торгівельно-економічні схеми, та має за головну мету нічого не змінювати та максимально довго зберігати де-факто незалежне існування, сподіваюсь на незалежність де-юре в майбутньому⁵⁰⁷. Втім, в дечому ці висновки принаймні перегукуються: «Зупинити «кримінальну революцію» в Придністров'ї можна лише за підтримки Росії, що має досвід боротьби з організованою злочинністю та міжнародним тероризмом, об'єднати російський досвід із зусиллями придністровців давно вимагає ситуація в республіці»⁵⁰⁸.

Більш «заангажовані» державною політикою російські ЗМІ віддають перевагу ретрансляції й обговоренню перипетій політичного життя та переговорного процесу щодо статусу придністровського регіону, не заглиблюючись в соціальні проблеми. Так, події квітня 2009 року, коли після виборів до парламенту Молдови в столиці країни відбулися заворушення, що вилилися в погром будівлі законодавчого органу, актуалізували в російських медіа тему можливого приєднання Молдови до Румунії – але без придністровських територій у своєму складі⁵⁰⁹.

Водночас придністровські та російські ЗМІ, представлені в регіоні, регулярно та наполегливо тиражують інформацію, що Росія готова визнати незалежність ПМР, як це вона зробила раніше на Кавказі для Південної Осетії й Абхазії, та що молдавська держава ризикує зникнути через невирішеність придністровської проблеми та тяжіння до європейського сусіда – Румунії. «Доля Молдови, як незалежної держави, висить на волоссі, і ймення цієї волосини – придністровське врегулювання. Якщо Молдова не об'єднається найближчим часом з ПМР, то рано чи пізно до влади в Кишиневі придуть націоналісти, які втілять юніоністський

⁵⁰⁵ <http://www.novayagazeta.ru/data/2000/84/18.html> Власть криминала и криминал власти. - № 84 от 16 ноября 2000 г.

⁵⁰⁶ <http://www.novayagazeta.ru/data/2003/06/26.html> - Тайний арсенал мафії. - № 6 от 27 января 2003 г.

⁵⁰⁷ <http://www.novayagazeta.ru/data/2006/20/15.html> - Блокада кормит... - № 20 от 20 марта 2006 г.

⁵⁰⁸ <http://www.novayagazeta.ru/data/2000/84/18.html> Власть криминала и криминал власти. - № 84 от 16 ноября 2000 г.

⁵⁰⁹ <http://www.izvestia.ru/opinion/article3127172/> - Станет ли Молдавия румынской? - 7 апреля 2009 г.

проект (об'єднання Молдови та Румунії), і якщо комуністи не усвідомлять необхідності об'єднання з Придністров'ям, то доля Молдови як незалежної держави буде жалюгідною», – говорить відомий своїми есхатологічними прогнозами щодо майбутнього країн пострадянського регіону (окрім Росії, звісно) депутат Державної Думи Російської Федерації Костянтин Затулін⁵¹⁰. Водночас він додає, що Росія готова до негативного розвитку ситуації в цьому регіоні, і Дума може в разі потреби розглянути питання визнання незалежності Придністровської молдавської республіки⁵¹¹.

На думку ж депутата Держдуми Росії від КПРФ Сергія Гаврилова, який відвідав регіон в серпні 2008 року, за 18 останніх років у Придністров'ї склався повноцінний державний механізм, громадянське суспільство і демократичний режим⁵¹².

Ще одна характерна риса російської інформаційної політики щодо Придністров'я, як і всієї території колишнього СРСР – поява тут російських журналістів, аналітиків, політологів і політтехнологів, що фактично провадять у життя російську ідеологію. Так, серед тих, хто часто створює інформаційні приводи та виступає з оцінками, прогнозами та порадами щодо розвитку ситуації в придністровському регіоні, варто назвати директора московського Інституту національної стратегії Станіслава Белковського, який ще у червні 2004 року запропонував до обговорення новий план розв'язання конфлікту: відмовитися від спроб силоміць об'єднати Молдову та придністровський регіон, надати Придністров'ю право на самовизначення та приєднати Молдову до Румунії⁵¹³. Не відмовився він від цього сценарію розвитку подій у регіоні і зараз – на його думку, заворушення в Кишиневу в квітні 2009 року показали невідворотність руху країни в бік Румунії та втрати нею Придністровщини: «Цей вектор (об'єднання Молдови та Румунії) лишається неминучим і невідворотним, питання лише в тому, як швидко це відбудеться»⁵¹⁴.

Найбільш відомі в Росії та на пострадянському просторі журналісти також відзначилися на теренах Придністровщини. Хтось тим, що має на цій землі сімейне коріння, як Сергій Доренко, чия бабуся – «доч

⁵¹⁰ <http://www.nr2.ru/moskow/228235.html> - Константин Затулин: «Если в Молдове победят националисты, Россия признает независимость Приднестровья».

⁵¹¹ Там само.

⁵¹² <http://www.nr2.ru/194195.html> - Приднестровье сложилось как самостоятельное государство, считает депутат Госдумы.

⁵¹³ <http://www.lenta.ru/world/2004/06/11/romania/> - Станислав Белковский предложил Румынии Молдавию в обмен на Приднестровье

⁵¹⁴ <http://svpressa.ru/issue/news.php?id=7347> - Станислав Белковский: Объединение Румынии и Молдовы не за горами

придністровського болгарина»⁵¹⁵. Ще один журналіст та популярний телеведучий Олександр Невзоров на початку 1990-х років зняв серію репортажів «Наші» про радянсько-російських солдатів у «гарячих точках», в тому числі в Придністров'ї, та має відзнаку громадської організації «За оборону Придністров'я». Ведучий програми «Однако» на «Первом каналі», політолог Михайло Леонтєв чимало коментує придністровську тему, називаючи Придністров'я нескореним СРСР, його мешканців – справжніми інтернаціоналістами⁵¹⁶. Крім того, він вбачає в цьому регіоні географічну та політичну перешкоду просуванню НАТО до російських кордонів і вважає, що Придністров'я – це і є Росія, уламок російського суспільства, багатонаціонального та полікультурного. «Це в принципі радянська територія, і війна проти нацистів (події 1992 року), які намагалися провести там етнічну чистку, була під радянсько-імперськими лозунгами», – каже Леонтєв⁵¹⁷. Водночас він вважає стратегічно невибудованою та недовершеною політику Росії щодо цього регіону та прогнозує, що доля Придністров'я залежить від долі України: «Значною мірою доля Придністров'я визначиться долею України, а оскільки доля України поки не визначена – в якому вигляді буде існувати ця держава і куди вона піде – то це напряму зачіпає і Придністров'я»⁵¹⁸.

Всі потреби та методи російської інформаційної політики повною мірою використовує і придністровська сторона, оскільки для невизнаної Придністровської республіки медіа-ресурс є чи не основним знаряддям публічної дипломатії та способом донести факт свого існування до якнайбільшої кількості людей. Так, за словами головного редактора офіційної придністровської інформаційної агенції «Ольвія-Прес» Олега Єлкова, оскільки у ПМР немає фінансової можливості забезпечити спеціальні програми по зовнішньому піару, то ця робота покладається на державні засоби масової інформації та зовнішній ресурс - як правило, це лояльні ЗМІ Росії»⁵¹⁹. Саме Росія від початку існування ПМР є пріоритетним регіоном для інформаційної політики, а більшість контактів, які ЗМІ невизнаної держави встановили з закордонними колегами, припадає саме на російські видання та телебачення. Саме російські ЗМІ грають ключову роль в процесі міжнародної легітимізації ПМР, показуючи Придністров'я в своїх інформаційних потоках як повноцінну державу і пов'язуючи цей геополітичний образ з Росією»⁵²⁰. Втім, це цілком узгоджується і з глобальною російською інформаційною

⁵¹⁵ <http://www.dorenko.tv/node/644>

⁵¹⁶ <http://www.km.ru/magazin/view.asp?id=F550B9E0734A4D2185E65E59516F28C7> - М.Леонтєв: «Приднестровье — это непобежденный СССР»

⁵¹⁷ Там само.

⁵¹⁸ Там само.

⁵¹⁹ www.olvia.idknet.com/ol85-02-06.htm - Роль медиа-ресурса в процессе международной легитимизации ПМР.

⁵²⁰ Там само.

політикою – представляючи Придністров'я як «форпост Росії», вони розширюють в очах закордонної, насамперед західної громадськості політичний російський простір, а для вітчизняних споживачів інформації – закріплюють його в кордонах колишнього СРСР.

Крім того, той таки головний редактор «Ольвії-Прес» заявив, що в адміністрації Президента Молдови нібито існує спеціальна служба, що розробляє «чорні міфи» про Придністров'я та поширює їх через західну пресу, формуючи таким чином геопросторовий образ ПМР як «чорної дірки», де панує свавілля та порушуються основні людські права та свободи⁵²¹. Таким чином, співпраця придністровських і російських ЗМІ є, безумовно, вигідною для обох сторін. Використовуючи комунікаційні ресурси та підтримку Росії, ПМР здобула можливість подати на американські й європейські інформаційні ринки власну «картинку» – на противагу тій, що її подають молдовські, українські та західні засоби масової інформації.

Тотальність російської інформаційної політики позначається і на українських медіа, що подають інформацію про придністровський чи молдавський регіон. Так, міжнародні експерти зазначають, що українські засоби масової інформації надто часто використовують в своїй роботі публікації чи сюжети російських колег, незважаючи на те, що вони не відповідають поглядам і позиції українських офіційних кіл щодо придністровського врегулювання⁵²².

Проте постає питання, наскільки картинка, що її придністровці з допомогою російських ЗМІ прагнуть подати закордонним споживачам інформації, відповідає дійсності та може бути реальним відображенням життя в незнаній республіці, а не лише слугувати геополітичним інтересам Росії. Адже вчасно та доречно подана інформація є однією з важливих складових російської експансії. Так, на думку молдовських експертів, **переважання російського та проросійського інформаційного простору в Придністров'ї є штучно накинута та використовується для «промивання мізків» населенню конфліктної зони. Зокрема, російські та придністровські засоби масової інформації посилено створюють образ ворога з Молдови та єдиного рятівника і захисника – з Росії⁵²³.**

⁵²¹ Там само.

⁵²² <http://www.irf.kiev.ua/ua/programs/eu/news/?doc:int=6505>

Недостатнє інформування ЗМІ України про події в Придністров'ї послаблює позиції Києва на цьому напрямі — експерти

⁵²³ old.azi.md/51210/Ru - Обобщенная точка зрения на приднестровскую проблему. Institutul de Politici Publice.

Ситуація з питома придністровськими засобами масової інформації також відображає думку про те, що регіон у своїй політиці тяжіє до Росії. Хоча в Придністров'ї мешкає біля 160 тисяч українців, а українська мова визнана однією з офіційних, на сторінках інформаційної агенції «Лента ПМР» або «Ольвия-пресс» годі й шукати новини українською. В кращому разі, як це у випадку з «Лентой ПМР» – вочевидь, для поширення інформації охочим її отримати за кордонами простору СНД, – деякі новини вибірково перекладаються англійською, англомовної ж версії сайту не існує взагалі. Втім, на сайті «Ольвия-пресс» можна знайти посилання на партнерські ресурси – інформагентство з Південної Осетії «Осінформ» та сайт про геноцид осетинів. Вочевидь, з українськими медіа придністровським співпрацювати не так цікаво.

Інформаційна політика російських ЗМІ щодо Придністров'я вже викликала занепокоєння офіційних українських кіл, про що вже заявлялося. Так, введення нових митних правил Україною та Молдовою для Придністров'я в березні 2006 року російська сторона сприйняла вкрай негативно та різко. «Економічна блокада», «митна війна», що переростає в «економічну та дипломатичну війну Молдови та Росії та покликана ліквідувати державність Придністров'я – приблизний лексикон російських видань в цей період⁵²⁴.

Тоді ж українське зовнішньополітичне відомство звинуватило придністровську владу та російські ЗМІ в інсценуванні конфлікту в регіоні. «Мені здається, що це абсолютно піар-проект, який підтримують російські ЗМІ і, на жаль, інсценується з Придністров'я тамтешньою владою», – висловив думку українських дипломатів тодішній заступник міністра закордонних справ Андрій Веселовський⁵²⁵. Водночас він відмітив переважно негативне забарвлення матеріалу, що викладається в російських засобах масової інформації: «Якщо ми читатимемо тільки московські газети, складатиметься враження, що у нас тут Армагеддон, і ось-ось усе вибухне та спалахне»⁵²⁶.

Втім, у представників керівництва регіону такого враження від редакційної політики російських медіа не виникало – аж до зими 2009 року, коли була відкрита кримінальна справа щодо вищезгаданої інформагенції Regnum. «Російська інформаційна агенція Regnum опублікувала матеріал, зміст якого, на думку слідчого управління міністерства державної безпеки Придністров'я, є підставою для відкриття кримінальної справи по факту

⁵²⁴ <http://www.polit.ru/event/2006/03/23/blockade.html> - Россия готова прорвать блокаду Приднестровья.

⁵²⁵ For-ua.com/news=106578 Конфликт в Приднестровье – пиар-проект?

⁵²⁶ Там само.

публічних закликів до насильницького захоплення влади й зміни конституційного ладу ПМР», – цитується прес-служба зовнішньополітичного відомства невизнаної республіки⁵²⁷. На думку МДБ, автор публікації закликає певні кола придністровської спільноти змінити владу антиконституційним шляхом, при чому з залученням російського військового контингенту. В зв'язку з цією публікацією МДБ проводило слідчі дії та надсилало відповідні запити до російських правоохоронців. Слідчі органи невизнаної республіки досі вивчають цей детальний сценарій державного перевороту та ще не оприлюднили своє рішення з цього приводу.

Увагу співробітників органів безпеки та зовнішніх зносин невизнаної республіки викликав матеріал за авторства Сергія Колерова – одного з шеф-редакторів агенції, – що називався «Стокгольмський синдром: регіональні наслідки «газової війни» між Росією й Україною»⁵²⁸. Ця стаття вочевидь спрямована на дискредитацію дії представників української влади під час припинення російським «Газпромом» подачі природного газу до України, Молдови та країн Європейського Союзу, критику лідерів невизнаної республіки за їх заяви про можливість залучити Румунію до процесу придністровського врегулювання та відсутність проросійської політики в регіоні, та керівництва Молдови - за нібито підтримку антиросійських ідей.

Крім того, автор дорікає лідерам придністровського регіону за багатовекторну політику: «Багатовекторність – не міф, а повсякденна практика придністровської адміністрації, прагнення дойти всіх однаково властиве і Кишиневу, і Тирасполю», та закидає керівникові відомства зовнішньої політики Володимиру Ястребчаку, нібито ставленику Служби безпеки України, «цинізм і наглість шантажиста, що зарвався, та жодного разу не був покараний та не отримав відмови від свого благодійника»⁵²⁹. Можна припустити, що саме ці звороти викликали найбільше обурення «придністровського зовнішньополітичного відомства».

Разом з тим, автор розглядає кілька сценаріїв розвитку подій в регіоні, коли Росія повністю чи частково усунеться від участі в придністровському питанні, або ж - навпаки, активізується: «Єдиний шанс Росії переграти ситуацію та зберегти регіон в сфері свого впливу – зміна влади в ПМР й активне втручання у внутрішнє життя республіки, і зробити це треба негайно, чекати президентських виборів 2011 року в надії замінити в президентському кріслі Смірнова на нинішнього спікера придністровського парламенту Євгена Шевчука – це значить «залишити все як є», тобто втратити регіон задовго до

⁵²⁷ http://www.gazeta.ru/news/lenta/2009/02/09/n_1328870.shtml ПМР возбудила уголовное дело против Regnum

⁵²⁸ <http://www.regnum.ru/news/1118061.html>

⁵²⁹ Там само.

виборів"⁵³⁰. Шляхом для таких «революційних перетворень» автор вбачає використання досвіду «кольорових революцій» під приводом захисту російських громадян, яких у регіоні завдяки «передбачливій» політиці Російської Федерації не бракує. При цьому автор не бачить юридичних перешкод для перевороту: «Дії Москви в Тирасполі не підпадають навіть під втручання у внутрішні справи іншої держави, оскільки юридично Придністров'я не визнане, його просто не існує. втручанням у внутрішні справи Молдови це так само не назвеш, оскільки присутність Росії в Придністров'ї закріплено миротворчим та переговорним форматами, а зі складом російських боєприпасів та додатковим військовим контингентом решта учасників придністровського врегулювання миряться де-факто, час від часу «для галочки» здійснюючи інформаційний галас з цього питання»⁵³¹. Крім того, автор пропонує Тирасполю ініціювати відмову від посередництва України, Євросоюзу та США у врегулюванні статусу регіону та легітимізувати формат «2+1» - за участі лише Придністров'я, Молдови та Росії.

Прокоментувало діяльність Regnum і Міністерство закордонних справ незвизнаної держави. Виявляється, агенція досі не має акредитації для журналістської діяльності в Придністров'ї, не бажає отримувати інформацію з перших рук і не вважає об'єктивність основою своєї роботи. «Головне – дестабілізувати внутрішньополітичну ситуацію в Придністров'ї, внести розлад між органами влади, зіграти у власних інтересах, що не мають нічого спільного з інтересами придністровців, на тих протиріччях між гілками влади, що об'єктивно є в будь-якій демократичній державі», – вважає МЗС ПМР⁵³². на думку представників міністерства, особливо автора публікації дратує українська тема та взаємодія України та Придністров'я, а також можлива участь Румунії у врегулюванні. МЗС довелося запевняти, що Росія була, є і залишиться головним гарантом миру та стабільності в регіоні, а придністровці чудово знають ціну справжньої дружби і не потребують, аби їх учили прописним істинам⁵³³.

⁵³⁰ Там само.

⁵³¹ Там само.

⁵³² http://www.mfa-pmr.org/?sub_category=6181&cat=news&p=0 О публикации в зарубежном информационном агентстве

⁵³³ Там само.

Висновки

(1) Домінування російських засобів масової інформації в придністровському медіа-просторі є незаперечним, і в найближчій перспективі ситуація не має шансів змінитися.

(2) Основні елементи її – насадження поза межами Росії думок і поглядів, вигідних російському керівництву, домінування російських медіа-засобів у деяких закордонних регіонах, робота представників російського медіа-цеху за межами власної держави, але на її користь.

(3) Мета ж такої політики – тримати країни найближчого прикордоння в одному інформаційному полі, зберігаючи свій вплив на них і плекаючи надію на відновлення СРСР уже в новому форматі.

(4) Україна, маючи власні інтереси в Придністров'ї та захищаючи власний міжнародний імідж, має обстоювати свої позиції в цій ситуації. Так, серед можливих заходів бачиться посилення власної інформаційної присутності як у молдавському, так і в придністровському медіа-середовищі – задля того, щоби доносити українську позицію на противагу чи доповнення до російської.

(5) Крім того, українські медіа та громадські організації мають встановлювати контакти з придністровськими колегами та українською етнічною громадою, аби повноцінно обмінюватися інформацією, доносити до мешканців регіону українську позицію з питань придністровського врегулювання, економічного, соціального й культурного життя.

17. СПІВПРАЦЯ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ З МОЛДАВСЬКИМИ ТА МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ З ПИТАНЬ ПРИДНІСТРОВ'Я

Сергій ГЕРАСИМЧУК

Обговорення теми молдавсько-українських відносин почасти зводиться до обговорення міжурядових контактів і взаємодії на міждержавному рівні. За великим рахунком, такий підхід, серед іншого, викликаний тим, що **на рівні громадянського суспільства України та Молдови замало спільних проєктів, які б створили сприятливий фон для вироблення спільних експертних позицій стосовно проблем з якими стикаються наші держави.**

Проблемою для організації таких спільних проєктів є недостатнє фінансування, оскільки **громадянське суспільство в обох державах має спроможність підтримувати функціонування своїх інституцій, здебільшого, на кошти європейських та американських донорів**, для яких проблеми Молдови та України, почасти, не належать до пріоритетів порядку денного. Щоправда, дещо покращує ситуацію той факт, що ЄС межує з Україною та Молдовою. Відтак, **проєкти із залученням європейських партнерів мають більші шанси на фінансову підтримку**, а результати досліджень, проведених спільно з організаціями партнерами з Європи, включають, серед іншого, й аспекти, що є предметом прямої зацікавленості з боку ЄС.

Треба також відзначити, що суттєвим поштовхом для ініціювання та втілення проєктів зорієнтованих на співпрацю неурядового сектора Молдови та України, а також на вироблення рекомендацій щодо врегулювання Придністровського конфлікту, стала ініціатива Президента України відома як «План Ющенка». Планом передбачалося втілення семи важливих кроків:

1. Київ запропонував офіційному Тирасполю створити умови для розвитку демократичної системи, громадянського суспільства і багатопартійності.
2. Була визнана необхідність провести «вільні і демократичні» вибори до Верховної Ради Придністров'я.
3. Україна закликала США, ЄС, РЄ, ОБСЄ, РФ разом з Україною забезпечити контроль над проведенням виборів до Верховної Ради ПМР.
4. Київ закликав ЄС і США сприяти в урегулюванні придністровського конфлікту.

5. Українська сторона виступила за трансформацію існуючого миротворчого механізму із залученням міжнародних контингентів під егідою ОБСЄ і за розширення участі українських військових спостерігачів.
6. Київ закликав керівництво ПМР не перешкоджати проведенню міжнародного моніторингу на підприємствах придністровського ВПК.
7. Україна дала згоду на проведення короткотермінового моніторингу під егідою ОБСЄ на молдовсько-українському кордоні на своїй території і заклкала Придністров'я не перешкоджати цьому на своїй території.

У свою чергу 22 липня 2005 р. Парламентом Молдови було схвалено Закон про статус Придністров'я у відповідності до Плану Ющенка. У лютому 2006 р. відбувся черговий раунд переговорів в форматі «5+2» (Молдова, Придністров'я, Росія та Україна й ОБСЄ, а також ЄС і США).

Незважаючи на те, що «керівництво ПМР» без ентузіазму сприйняло згадані кроки (звинуватило Україну та Молдову в «економічній блокаді ПМР» у березні 2006 р., 31 травня 2006 р. оголосило про проведення до кінця вересня референдуму щодо незалежності і зрештою провело його, отримавши підтримку близько 97% на користь незалежності від Молдови та подальше входження її до складу Російської Федерації), пік активності громадського сектору припав саме на 2005-2006 рр.

Однією з донорських структур, що неодноразово підтримувала проекти, в яких поєднувалися інтереси та можливості експертів з України, Молдови та держав ЄС є **Фонд Сороса**. Національні представництва Фонду неодноразово демонстрували зацікавленість у розбудові контактів між НУО України, Молдови та держав Євросоюзу. Понад те, **мережева програма Фонду «Схід-Схід: партнерство без кордонів»** навіть ініціювала спеціальні «тристоронні конкурси», участь в яких могли брати організації з України, Молдови та Румунії. Участь румунських організацій створювала передумови для того, щоб румунська сторона, що має досвід інтеграції до НАТО та ЄС мала можливість передати накопичений досвід, а українська та молдавська сторони отримували додаткову можливість для того, щоб бути почутими не лише на регіональному, але й на загальноєвропейському рівні. Конкурс «Партнерство громадськості в регіоні Україна-Молдова-Румунія» проводився спільно **Міжнародним фондом «Відродження», Фондом Сороса у Молдові та Фондом Відкритого Суспільства (Румунія)**. Метою конкурсу було об'єднання зусиль представників громадськості України, Молдови й Румунії для зміцнення компонентів відкритого демократичного суспільства та сприяння сталому розвитку регіону в контексті впровадження Європейської політики сусідства.

Список пріоритетів було сфокусовано на таких актуальних проблемах:

1. Розбудова партнерства між громадськими організаціями та місцевою владою (поширення кращих практик вирішення місцевих проблем та участі громадськості у процесі прийняття рішень, прозорість діяльності місцевої влади та громадських організацій, сприяння розвитку громад у сільській місцевості тощо);
2. Сприяння євроінтеграційному процесу та громадському моніторингу виконання наявних планів дій у сферах безпеки, прав людини, відкритості кордонів та інше;
3. Спонування діалогу між елітами трьох країн із активним залученням молодих дослідників задля просування демократичних процесів у регіоні;
4. Наближення перспектив євроатлантичної інтеграції в Чорноморському регіоні;
5. Сприяння діалогу та співпраці громадськості регіону із громадськими організаціями Придністров'я.

Більшість ініціатив мала комплексний характер, тобто діяльність планувалася в усіх трьох країнах та включала крім обміну досвідом/ідеями/аналітикою елементи тренінгу, дослідження, напрацювання рекомендацій, інформаційно-просвітницькі заходи тощо.

Українська сторона була представлена такими досвідченими організаціями, як Академія української преси, Інститут демократії ім. Пилипа Орлика, Інститут Євро-Атлантичного співробітництва, Асоціація медичних працівників, Всеукраїнська екологічна НУО «МАМА-86», Всеукраїнська мережа ЛЖВ, Фундація ім. Князів-благодійників Острозьких, Асоціація економічного розвитку Коломийщини, Атлантична рада України (Молодіжний центр), Жіноча спілка Полтавщини «Чураївна» та іншими.⁵³⁴

Серед проектів, співвиконавцем яких, за результатами згаданого конкурсу, були організації, які є виконавцями та упорядниками даної публікації – «Тристоронній план розв'язання Придністровської проблеми», «Тристоронній підхід до проблем європейської та євроатлантичної інтеграції», «Тристоронній підхід до проблем безпеки суспільства», «Ефективні інституційні відповіді для подолання нетолерантності та екстремізму в Чорноморському регіоні: Румунія – Республіка Молдова – Україна: порівняльний аналіз».

⁵³⁴ http://www.irf.kiev.ua/ua/programs/ee/about/?to_print=1&doc:int=2826

Аналіз виконання спільних проєктів, в рамках ініціатив Фонду Сороса, а також інших проєктів, що охоплювали організації Молдови та України, дозволяє виділити теми, які так чи інакше завжди були присутні в дискурсі експертів-учасників проєктів і обговорення яких було подекуди проблематичним за своїм характером або через неможливість забезпечити належний вплив на процес врегулювання проблеми, або через принципові розходження у підходах до врегулювання проблеми. Передусім такою темою завжди був Придністровський регіон Республіки Молдова. Причиною цьому є той факт, що «придністровське питання» впливає на відносини між Молдовою, Україною і Румунією у всіх сферах.

Серед проєктів, що заслуговують на увагу доречно виділити такі, що мали найбільший медіа-резонанс або реально позначилися на перспективах співпраці аналітичних центрів України та Молдови. У цьому контексті можна взяти за основу для аналізу дослідження видане Центром досліджень проблем громадянського суспільства за підтримки Посольства Республіки Польща в Україні – «Безпечна Європа: громадянське партнерство для врегулювання придністровського конфлікту» і презентоване 20 грудня 2006 р. у Українському національному інформаційному агентстві «Укрінформ».

Автори згаданого дослідження, Кулик В. – директор Центру досліджень проблем громадянського суспільства (ЦДПГС), Левусь Д., Сосонюк О., Кузьменко С., Новіков І. – експерти Центру досліджень проблем громадянського суспільства, який позиціонує себе як структура не менш досвідчена за перелічені на сайті Міжнародного фонду «Відродження», проаналізували низку ініціатив та проєктів, що виконувалися спільно структурами громадянського суспільства України та Молдови.

Попри певну заангажованість авторів, які подекуди надмірно сфокусувалися на аналізі власних ініціатив, окремі зі згаданих проєктів не можна оминати увагою. Так, скажімо, **заслуговує на увагу т.зв. «Одеська ініціатива».** Йдеться про те, що під час конференції організованої у 6-7 вересня 2005 р. міжнародним фондом «Батьківщина», Асоціацією підтримки громадянських ініціатив «Ковчег» і кількома іншими організаціями в Одесі було ухвалено декларацію відому як «Одеська громадянська ініціатива».

Учасниками конференції декларувалося, що саме представники громадянського суспільства здатні повно та відповідально сприяти вирішенню конфліктів. Декларувалося необхідність створення міжнародних

експертних груп, Міжнародної громадянської місії та наголошувалося на тому, що громадянське суспільство може стати гарантом захисту прав населення регіону. Також зазначалося, що проблема демократизації стосується не лише Придністров'я, а потребує комплексного розгляду на лівому та правому берегах Дністра.⁵³⁵

Зважаючи на склад учасників конференції, до якого увійшла й група орієнтованих на РФ представників придністровського регіону, які виступили як «підготовлена, згуртована команда»⁵³⁶, не видається дивною проросійська спрямованість ініціативи. До її недоліків також можна віднести «спонтанність і недостатню обґрунтованість, оскільки ініціативі не передувало серйозне дослідження та обговорення проблеми».⁵³⁷

Іншою ініціативою, якій, серед іншого, приділили увагу й експерти ЦДПГС і яка мала медіа-резонанс значно вищий за «Одеську ініціативу», стала підготовка **«Тристороннього плану розв'язання Придністровської проблеми»**⁵³⁸, розробленого за участі українських, молдавських та румунських експертів. Дослідження розроблене за участі експертів Інституту євроатлантичного співробітництва, Інституту демократії ім. Пилипа Орлика, Групи стратегічних та безпекових студій, а також Інституту публічної політики (Молдова) та Центру раннього попередження конфліктів (Румунія) було представлено у Бухаресті, Кишиневу та Києві на початку 2006 р. Привертає увагу обсяг робіт, проведений фахівцями та опрацьований масив інформації.⁵³⁹ За словами одного з авторів документу, експерта Кишинівського Інституту публічної політики Оазу Нантоя, проект неурядових організацій значною мірою ґрунтується на запропонованому українськими дипломатами плані врегулювання і доповнює його адресними рекомендаціями для сторін та учасників розв'язання конфлікту. Автори плану запропонували рішення проблеми шляхом, який можна коротко назвати «Три «Д» – демілітаризація, декриміналізація та демократизація Придністров'я».⁵⁴⁰

⁵³⁵ «Безпечна Європа: громадянське партнерство для Придністровського врегулювання»: Експертне видання / Укл.: Кулик В., Левусь Д., Сосонюк О., Новіков І., Кузьменко Є., - Київ: «ЦДПГС», 2006. – 32 с.

⁵³⁶ Філіпенко А. Придністровське врегулювання: чи можуть громадянські ініціативи допомогти там, де безсилі уряди / <http://izvestiya.odessa.gov.ua/index.php?go=Newspaper&in=view&id=2972>

⁵³⁷ «Безпечна Європа: громадянське партнерство для Придністровського врегулювання»: Експертне видання / Укл.: Кулик В., Левусь Д., Сосонюк О., Новіков І., Кузьменко Є., - Київ: «ЦДПГС», 2006. – 32 с.

⁵³⁸ Див. повний текст дослідження <http://www.civicua.org/main/data?t=3&c=1&q=830387>

⁵³⁹ «Безпечна Європа: громадянське партнерство для Придністровського врегулювання»: Експертне видання / Укл.: Кулик В., Левусь Д., Сосонюк О., Новіков І., Кузьменко Є., - Київ: «ЦДПГС», 2006. – 32 с.

⁵⁴⁰ http://www.ieac.org.ua/index.php?id=5&ch_id=22&ar_id=3945&as=0

Згідно з рекомендаціями викладеними у рекомендаціях «Тристороннього плану розв'язання придністровської проблеми», перший його етап передбачав виведення російських військ з Придністров'я. Другий етап – роззброєння всіх силових структур підконтрольних Тирасполю. Крім того, в документі детально описуються три рівні вирішення придністровського питання: регіональний, національний та місцевий. Експерти-учасники проекту наголошували, що такий підхід дозволить сприяти не лише політичному врегулюванню, але і вирішенню нагальних проблем придністровців.

Свідченням значного інтересу й уваги до цього документу є не лише його активне обговорення на презентаціях та розповсюдження його тексту представниками дипломатичних служб та різноманітних міжнародних організацій, а також згадки в провідних українських медіа⁵⁴¹ й **ініціатива Московського Центру Карнегі**, який влаштував додаткову презентацію проекту в Москві й зорганізував його переклад та видання російською мовою.⁵⁴²

Президент Молдови Владімір Воронін також привітав ініціативу неурядових організацій взяти участь у розв'язанні придністровської проблеми і заявив про необхідність проаналізувати пропозиції незалежних експертів. Натомість, міністр реінтеграції Молдови Васілій Шова свого часу заявляв «Німецькій хвилі», що не може погодитись з багатьма пропозиціями авторів трьохстороннього плану. На його думку, помилка цього проекту, зокрема, в тому, що не було запрошено жодного експерта від неурядових організацій з лівого берега Дністра. «Неможливо вирішувати долю Придністров'я без людей, які там мешкають», – зазначив міністр. Цей факт розкритикувала і преса Придністров'я.⁵⁴³

Приєдналися до критики і окремі українські експерти. Зокрема, «Тристоронній план» та викладені в ньому пропозиції охарактеризовано як такі, що «не враховують інтереси України, а їхнє впровадження передбачає втягування України до конфлікту на боці Молдови з необґрунтованим посиленням ролі Румунії як регіонального лідера та заняттям Молдовою пасивної споживачької позиції без реальної участі у врегулюванні конфлікту».⁵⁴⁴ Такі різкі звинувачення, водночас, супроводжувалися коментарями про те, що є «певна невідповідність пропозицій та потреб, або

⁵⁴¹ Сірук М. Козирний референдум // <http://www.day.kiev.ua/168907/>

⁵⁴² <http://www.prostir.ua/library/view.html?topic=830381&folder=4086>

⁵⁴³ Там само

⁵⁴⁴ «Безпечна Європа: громадянське партнерство для Придністровського врегулювання»: Експертне видання / Укл.: Кулик В., Левусь Д., Сосонюк О., Новіков І., Кузьменко Є., - Київ: «ЦДПГС», 2006. – 32 с.

взагалі існування громадських ініціатив в умовному, вимріяному світі відірваному від життя, – як це є у випадку з «Тристороннім планом».⁵⁴⁵

Проте, об'єктивність оцінок, висновків і рекомендацій «Тристороннього плану» підтверджується розвитком подій навколо врегулювання Придністровської проблеми; все ширше коло політиків та експертів сходяться до думки щодо концептуальної справедливості суджень.

Понад те, попри складнощі функціонування, які зазвичай «є викликом для постійно діючої експертної групи»⁵⁴⁶, автори «Тристороннього плану» – тристороння експертна група продовжує працювати: її наробком у 2006 – 2007 роках стали дослідження щодо тристоронньої співпраці в трикутнику Україна – Румунія – Республіка Молдова⁵⁴⁷ в контексті процесів європейської та євроатлантичної інтеграції⁵⁴⁸, а також дослідження «Безпека суспільства у регіоні Румунія-Україна-Республіка Молдова: тристоронній підхід»⁵⁴⁹. Високо оцінив результати роботи експертів Голова Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції Борис Тарасюк. Він зауважив, що саме такий тристоронній формат дослідження дозволив відпрацювати дійсно корисні рекомендації щодо вирішення актуальних питань. Остання з виданих монографій, на думку Б.Тарасюка – вже третій доробок експертного колективу, висновки якого мають практичне значення в реалізації політики, зокрема, Української держави.⁵⁵⁰

Кістяк робочої групи, що працювала над згаданими вище проектами – О.Сушко, О.Нантой та Ю.Кіфу вже в якості окремої самостійної групи експертів взяли також участь у підготовці дослідження «“The breakthrough crisis» of a quick solution Transnistria»⁵⁵¹ присвяченого прийняттю рішень у кризових ситуаціях (видання стало **можливим завдяки підтримці Чорноморського трасту**). Дане видання, вочевидь, з'явилося завдяки налагодженій співпраці експертів, а в окремих місцях навіть дослівно відтворює згаданий вище «Тристоронній план» (наприклад стор. 28-29 авторства Ю.Кіфу)⁵⁵². У ньому також згадуються важливі аспекти, що неодноразово обговорювалися тристоронньою робочою групою на своїх

⁵⁴⁵ Там само

⁵⁴⁶ Там само

⁵⁴⁷ http://comeuroint.rada.gov.ua/komevrouint/control/uk/publish/article?jsessionid=C0BF496CE5E4199C931B3B96B6D62F9B?art_id=49276&cat_id=45826&search_param=%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%8C&searchPublishing=1

⁵⁴⁸ Див.повний текст дослідження http://www.ieac.org.ua/pics/content/6/1184149474_ans.pdf

⁵⁴⁹ Див.повний текст дослідження http://www.ieac.org.ua/pics/content/4/1227109563_ans.pdf

⁵⁵⁰ <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=750337>

⁵⁵¹ Див.повний текст дослідження <http://www.cpc-ew.ro/publications/books/carte%204.pdf>

⁵⁵² Там само

засіданнях, зокрема піднята румунською стороною в особі Ю.Кіфу проблема «молдавіанізму», про яку детальніше буде сказано нижче.

Окрім згаданих проєктів, що здійснюються, здебільшого у тристоронньому форматі, заслуговують на увагу **ініціативи держав ЄС**, які також спрямовані на посилення співпраці аналітичних центрів України, Молдови (включно з Придністровським регіоном) та громадського сектору Центральної Європи. В цьому контексті, справедливо відзначити значення чеської організації «People in Need», основними донорами якої є **«Open Society Fund Prague» та уряд Чехії**. Згадана чеська організація послідовно втілює проєкти спрямовані на співпрацю з організаціями Придністров'я, а також спільно з організаціями з України та правобережної Молдови намагається сприяти інституційному розвитку організацій Придністров'я. Зокрема, у 2006 р. організацією було проведене комплексне дослідження, що стосувалося стану НУО в Молдові включно з її Придністровським регіоном. Серед рекомендацій – залучення до співпраці з НУО Придністровського регіону нейтральних представників українського громадського сектору⁵⁵³, а 6-10 квітня 2008 р. «People in Need» провела міжнародну конференцію «Посилення придністровських НУО, досвід Чехії та України у розбудові демократичного суспільства» у Кишиневу. Мета проєкту – сприяти консолідації громадськості Придністров'я із молдавським суспільством, покращити комунікацію між придністровськими НУО та громадськістю Східної Європи, передати досвід впровадження проєктів демократичного розвитку у місцевих громадах та заохочення соціальної активності на місцях.

Не можна залишати поза увагою й ініціативи польської сторони, спрямовані на дослідження придністровської тематики. Зокрема, окрім вже згаданого проєкту ЦДПГС, підтриманого Посольством Республіки Польща в Україні, **значний інтерес до співпраці українських та молдавських громадських організацій проявляє Польсько-Американсько-українська ініціатива співпраці (ПАУСІ)**. Зокрема з ініціативи ПАУСІ та за підтримки National Endowment for Democracy» та Агентства США з Міжнародного Розвитку оголошувалися конкурси та надавалися гранти на проєкти в Україні, Польщі та Молдові, які були спрямовані на зміцнення громадських ініціатив у боротьбі з корупцією в Україні та Молдові. Ініціатори таких проєктів виходили з того, що створення низки НУО та проєктів у Польщі для боротьби з корупцією та поширення свободи слова слугувало невід'ємними компонентами у входженні цієї країни в трансатлантичні структури. Польські експерти та неурядові організації

⁵⁵³ Див текст дослідження <http://www.clovekvtisni.cz/index2en.php?id=644>

готові поділитися своїм цінним та вагомим досвідом, знаннями та моделями управління з українськими та молдовськими колегами.⁵⁵⁴

Поза тим, ПАУСІ розглядає можливість залучення до співпраці не лише НУО України та Молдови, але й представників урядових структур. Скажімо 12 грудня 2008 р. в Кишиневу відбулася Третя міжнародна конференція «Підготовка внутрішніх аудиторів для публічної адміністрації», організована Польсько-українською фундацією співпраці ПАУСІ спільно з молдавським партнером Business Consulting Institute (BCI). На конференції презентовано шляхи запровадження й організаційні моделі внутрішнього аудиту на рівні регіонів Молдови, нові виклики для внутрішнього аудиту в Польщі, досягнення і загрози розвитку внутрішнього аудиту в Україні.⁵⁵⁵ Щоправда такі ініціативи, здебільшого стосуються Молдови у цілому і не приділяють належної уваги придністровській специфіці.

Заслуговують на увагу також **ініціативи Польського інституту міжнародних відносин**, зокрема ініційована ним та проведена у 2006 р. у Варшаві серія конференцій, в яких брали участь молдавські та українські експерти.⁵⁵⁶ Оскільки на конференціях, серед іншого, обговорювалися проблеми безпеки у прикордонних з ЄС регіонах, не можна було оминати увагою і придністровського питання. Відтак, Польський інститут міжнародних відносин створював майданчик для пошуку спільних шляхів подолання придністровського конфлікту. У виробленні цих шляхів брали участь експерти з ЄС, України, Молдови.

Тривалий час питанням співпраці неурядових секторів та експертів з України та Молдови опікувався також **Фонд ім. Фрідріха Еберта, зокрема його регіональне представництво**, що охоплювало Україну, Білорусь та Молдову. Зокрема, Регіональним представництвом Фонду, у співпраці з відомими в Україні державними та недержавними аналітичними структурами, неодноразово організовувалися тематичні «круглі столи», присвячені пошукам шляхів врегулювання Придністровського конфлікту.

Позиція Фонду ім. Фрідріха Еберта та донедавна директора його регіонального представництва Ш. Хробота теж полягає в тому, що важливу роль у врегулюванні Придністровської проблеми відіграють неурядові організації. Він вважає, що Україна – це найкраще місце, де можна

⁵⁵⁴ http://www.pauci.org/ua/inaction/?news_action=details&news_id=386

⁵⁵⁵ <http://dkrs.kmu.gov.ua/kru/uk/publish/article/51865?jsessionid=8D66F19A0791E8DEB116D36229CF3FCF>

⁵⁵⁶ http://www.pism.pl/wydarzenia_content/id/219

зустрітися й обговорити ці питання. «Таким чином, Україна може бути запропонована як місце, де всі сторони можуть зійтися, обговорити питання придністровського врегулювання, щоб рухатися в правильному напрямку. До того ж у цьому процесі можуть бути задіяні як урядові структури, так і неурядові організації. І якщо Україна зможе відіграти таку роль, це сприятиме її європейській інтеграції»⁵⁵⁷.

Хоча в офіційних документах Фонду не згадується про те, що на організованих ним заходах пріоритетом є участь представників придністровської сторони, однак практика засвідчує, що за рідким виключенням конференції чи «круглі столи» відбуваються без участі представників «офіційного» Тирасполя чи придністровських неурядових структур.

До подібної практики активного залучення представників сепаратистського регіону вдаються й інші структури в Україні. Скажімо, з 4 по 6 вересня 2008 р. у Києві проходив Міжнародний форум «Придністровська молодь України», організаторами якого виступили Центр суспільних досліджень «Український меридіан» та всеукраїнська молодіжна громадська організація «Нові ініціативи молоді» **за підтримки Міністерства України в справах сім'ї, молоді та спорту**. Організатори, серед іншого, вважають «окрасою заходу» участь у ньому «лідерів провідних українських громадських організацій Придністров'я – Спільки українців Придністров'я ім. О. Бута та Республіканської громадської організації «Укрпросвіта» ім. Т. Шевченка Л. Ткачука та В. Боднара відповідно»⁵⁵⁸. І це незважаючи на той факт, що скажімо В.Боднар, зважаючи на його сепаратистські уподобання є фігурою доволі котроверсійною⁵⁵⁹, а учасники форуму з Придністровського регіону загалом підкреслювали, «що і Придністров'я має право на самовизначення та ствердження як суверенна країна».⁵⁶⁰ Характерним є і те, що організатори заходу, також поділяють таку думку: зокрема експерти Центру суспільних досліджень «Український меридіан» Дмитро Левусь та Олексій Турган у своїх публікаціях стверджують, що «Придністровці все-таки сформувалися в єдину спільноту, таку, яку можна назвати політичною нацією з кількох етнічних компонентів. Це відчуття дуже точно передав український журналіст Ігор Соловей, який, побувавши на одному із ювілеїв у Тирасполі, зумів зрозуміти символіку масованого

⁵⁵⁷ Сірук М. Чи матиме друге дихання План Ющенка щодо придністровського врегулювання? // День. - №112, п'ятниця, 27 червня 2008. - <http://www.day.kiev.ua/203501/>

⁵⁵⁸ О.Турган, І.Алексеева. Молодь Придністров'я // Зовнішні справи, № 10/2008 - <http://uaforeignaffairs.com/article.html/print?id=252>

⁵⁵⁹ «The Breakthrough Crisis» of a Quick Solution in Transnistria / Iulian CHIFU, Oazu NANTOI, Oleksandr SUSKHO. P.84.

⁵⁶⁰ О.Турган, І.Алексеева. Молодь Придністров'я // Зовнішні справи, № 10/2008 - <http://uaforeignaffairs.com/article.html/print?id=252>

дійства та відчуті настрої маси народу, коли підлітки-ровесники незвіданої республіки, вийшовши із блакитних стрічок-хвиль Дністра, винесли фотографії загиблих у війні 1992-го року»⁵⁶¹. Понад те, у процесі підготовки до Форуму Придністровської молоді України, активісти із числа придністровської молоді, які представляли різні куточки України, об'єднані «Українським меридіаном» взяли участь у літньому таборі, організованому Молодіжним союзом «Наша Україна». Тоді, 14 липня 2008 року, відбулася непересічна подія – уперше на Говерлі, разом з українським було піднято придністровський прапор⁵⁶².

Важливими є ініціативи, що втілені за сприяння **Національного демократичного інституту (NDI)**. Зокрема, зусиллями **NDI – Україна та NDI – Молдова** 9 лютого 2006 р. відбувся резонансний Міжнародний «круглий стіл» «Україна і Молдова: європейська інтеграція та придністровський гальмівний чинник». У заході взяли участь депутати українського та молдавського парламентів (І. Осташ, Ю. Рошка, В. Філат, М. Олійник), відомі українські політики (П. Порошенко та О. Турчинов), українські та молдавські експерти. Ініціатива проведення такого «круглого столу» викликала інтерес у медіа в обох країнах і продемонструвала з одного боку готовність до обговорення проблеми з боку українських та молдавських політиків, а з іншого – готовність експертів з обох сторін співпрацювати заради взаємовигідного вирішення придністровської проблеми у безпековій, економічній, правовій площинах.

Щоправда, наразі навряд чи можна говорити про продовження ініціатив NDI у площині врегулювання придністровського конфлікту, оскільки реноме цієї міжнародної організації постраждало внаслідок постелекторальних заворушень у Молдові в квітні 2009 р. Так, директор молдавського представництва Алекс Григор'євс (за інформацією «КП» у Молдові від 15 квітня 2009 р.) був затриманий за підозрою у причетності до заворушень і згідно рішення суду має покинути Молдову.⁵⁶³ (Примітно також, що проросійськими силами та російськими експертами (Див. наприклад журнал «Русский предприниматель»⁵⁶⁴) наразі розгортається кампанія з дискредитації Фонду Сороса в Молдові і спроби звинуватити його у підтримці прорумунських настроїв у Молдові).

⁵⁶¹ Д.Левусь, О.Турган. Точка неповернення... - «Зовнішні справи». - № 8/2008 - http://csdum.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=18&Itemid=1

⁵⁶² Див. фото http://csdum.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=24&Itemid=41

⁵⁶³ <http://www.kp.md/daily/24278/473660/>

⁵⁶⁴ Букарский В. Кишиневский мятеж: самостоятельность «румынистов» или международная спецоперация? - http://www.rpmonitor.ru/ru/detail_m.php?ID=13757&print=Y

Заслужують на увагу ініціативи європейських об'єднань неурядових організацій, зокрема **Ініціативи Партнерства з попередження конфліктів**. В рамках даної ініціативи, до якої входять такі міжнародні організації як International Crisis Group (Crisis Group), International Alert (Alert), European Policy Centre (EPC) та European Peacebuilding Liaison Office (EPLO), у 2006 р. були розроблені низка рекомендацій Молдові, ЄС, Україні, Росії, ОБСЄ, США, владі Придністров'я, а також міжнародним донорським структурам⁵⁶⁵.

Щоправда, слід зазначити, що результати проведеного дослідження мали більшою мірою декларативний характер, а рекомендації не були втілені повною мірою впродовж 2006 – 2009 рр.

Поза тим, перспективним напрямом для співпраці НУО та міжнародних організацій є співпраця у сфері попередження «нерегулярної» міграції та торгівлі людьми. У Придністровському регіоні Молдови таку діяльність підтримувала **Міжнародна організація з міграції**, яка організовувала семінари, «гарячі лінії», надавала пряму допомогу жертвам торгівлі людьми⁵⁶⁶. Видається, що такий напрям діяльності є перспективним і у розрізі співпраці аналітичних центрів Молдови та України.

Не можна оминати увагою **ініціативи європейських донорів, зокрема Програму прикордонного співробітництва Румунія-Україна-Молдова Європейського інструмента сусідства та партнерства (ППС ЄІСП ЄС)**. Спільна операційна програма – один з нових інструментів фінансування, який буде задіяно на зовнішніх кордонах ЄС протягом 2007–2013 рр. Мета програми – створення «зв'язків» між трьома країнами, для допомоги прикордонним областям у подоланні спільних проблем розвитку, співробітництва і пошуку спільних рішень.⁵⁶⁷

Операційна програма надає підтримку людям, які проживають на прикордонних територіях для розвитку економіки прикордонної території, для протистояння екологічним проблемам і підвищення їх готовності до надзвичайних ситуацій. Програма також сприятиме взаємодії між людьми і громадами, що проживають на прикордонних територіях.

⁵⁶⁵ Див. повний текст рекомендацій

http://www.conflictprevention.net/library/documents/europe/oldovas_uncertain_future_cpp_russian.pdf або

http://www.conflictprevention.net/library/documents/europe/75_moldova_s_uncertain_future___cpp.pdf

⁵⁶⁶ <http://www.usaim.org/IOM%20TN%20Info%20sheet.pdf>

⁵⁶⁷ Див. більше на сайті <http://www.ro-ua-md.net/index.php?page=HOME&language=4>

Фінансування ЄК Операційної програми складає 126,72 мільйонів євро на період 2007–2013 рр. Програма фінансується Європейським інструментом сусідства і партнерства (ППС ЄІСП) і національними фондами.⁵⁶⁸

Основний регіон для Операційної програми складають наступні області:

в Румунії – повіти: Сучава, Ботошани, Яси, Васлу, Галац і Тулча;
в Україні: Одеська і Чернівецька області;
в Республіці Молдова: уся країна.

Крім того, були включені певні неприкордонні сусідні території, що можуть позитивно впливати на співробітництво в цій зоні. Ними є: в Румунії: повіт Браїла; в Україні: Івано–Франківська і Вінницька області, а також десять районів Хмельницької області (Віньковецький, Чемеровецький, Хмельницький, Кам'янець-Подільський, Летичівський, Дунаєвецький, Дзержинський, Новоушицький, Ярмолинецький та Городецький) і дванадцять районів Тернопільської області (Тернопільський, Бережанський, Підгайцівський, Теребовлянський, Монастириський, Гусятинський, Чортківський, Борщівський, Заліщицький і Бучацький).

Додаткові регіони матимуть доступ до всіх пріоритетів програми, але на цих територіях можуть розроблятися і впроваджуватися тільки «м'які» проекти.

Спільна операційна програма Румунія-Україна-Молдова охоплює три пріоритети і один додатковий елемент – Технічну допомогу. Перший пріоритет: формування конкурентоздатної економіки на прикордонній території. Цей пріоритет має на меті поліпшення економічної ситуації прикордонних територій шляхом підтримки диверсифікації і модернізації економіки: поліпшення продуктивності і конкурентоспроможності в міських і сільських регіонах; ініціативи співробітництва в сфері транспорту та енергетичної інфраструктури. Другий пріоритет: екологічні виклики і готовність до надзвичайних ситуацій. Цей пріоритет має на меті розробку довгострокових рішень екологічних проблем, з якими стикаються прикордонні області, особливо ті, які пов'язані з надзвичайними екологічними ситуаціями, коли скоординований підхід є надзвичайно важливим. Третій пріоритет: співпраця «Людина до Людини». Цей пріоритет має на меті сприяння більшій взаємодії між людьми і громадами,

⁵⁶⁸ <http://ngonetwork.org.ua/2009/03/prohrama-rumuniya-ukrajina-moldova/>

що живуть в прикордонних областях: місцеві та регіональні адміністрації, підтримка організацій громадянського суспільства і місцевих громад; освітній, соціальний і культурний обмін.

Мета Технічної допомоги – досягти реального і ефективного виконання Програми через підготовку, моніторинг, адміністративну і технічну підтримку, і забезпечення якомога ширшої участі громадськості.

Характерним є те, що Програма має цілковито нейтрально політичне спрямування, а відтак, лише опосередковано може вплинути на вирішення проблем, які виникли внаслідок Придністровського конфлікту. Такий нейтральний підхід характерний для більшості європейських програм, що діють у регіоні. Ситуація, що склалася, пов'язана з тим, що ЄС лише віднедавна (з 2005 р., внаслідок включення до переговорного формату «5+2») «фізично» присутній в регіоні і має незначний досвід співпраці з регіональними НУО. Відтак у контексті врегулювання Придністровського конфлікту «додана вартість» програми полягає здебільшого у заохоченні міжлюдських контактів.

Зрештою, не можна оминати увагою **діяльність Фонду «Open Ukraine» та Фонду Віктора Пінчука**, які зацікавлені у налагодженні контактів із закордонними українцями, а відтак, можуть шляхом підтримки проєктів у регіоні посилити реінтеграційний потенціал української громади Молдови.

Щодо проблематичної (з точки зору пошуку експертного консенсусу) тематики спільних проєктів, конференцій та досліджень, то важливим аспектом, що почасти згадується на спільних конференціях, круглих столах та у ході спільних досліджень аналітичних центрів України, Молдови та Румунії (не стала виключенням і дана публікація) є питання громадянства мешканців Придністровського регіону Молдови. Це питання набуло особливої актуальності у світлі того, в який спосіб була нещодавно використана ситуація з російським громадянством жителів сепаратистських регіонів Грузії – Абхазії та Південної Осетії.

Не можна залишати поза увагою й іншу проблему, яка зазвичай провокує дебати між експертами з України, Молдови та Румунії. Це проблема т.зв. «молдавіанізму». Окремі представники експертного співтовариства Румунії дедалі частіше заявляють про те, що молдавани не є окремим народом чи етнічною групою і не мають визнаватися як такі, зокрема в Україні. З такою постановкою питання важко погодитися, оскільки вона заперечує саме право на самоідентифікацію. Для України, де перепис населення здійснюється з врахуванням права громадян на

самоідентифікацію, такий підхід був би спрямований на штучне об'єднання двох груп, і є неприпустимим, особливо, якщо врахувати, що це суперечитиме бажанню членів цих груп, які з цього приводу почасти між собою конфліктують.

Безумовно, враховуючи наведені та інші розбіжності у підходах, аналітикам подекуди важко виробити спільні підходи до вирішення проблем. Однак, ситуація виглядає ще гіршою, коли проблема є заполітизованою. Заполітизованість може мати місце у кількох випадках. Передусім до неї веде залучення у проекти придністровських партнерів, що притримуються сепаратистських поглядів. Найчастіше такими організаціями є молодіжні рухи Придністровського регіону.⁵⁶⁹ Як зазначалося вище, під час участі у заходах організованих українськими партнерами, молодь Придністровського регіону фігурально та буквально піднімає в Україні прапор «Придністровської молдавської республіки». Беручи до уваги політичну заангажованість лідерів таких рухів, їхню відданість сепаратистським і проросійським поглядам, участь представників придністровської сторони зводиться до гучних заяв щодо права Придністров'я на незалежність, тоталітарної сутності офіційного Кишинєу, окремішності «придністровської нації» тощо. Безумовно, такі підходи толеруються представниками придністровських донорів (зокрема «Газпромбанку», який активно підтримує молодіжні та громадські рухи, встановив спеціальну премію «Вікторія» для громадських діячів, журналістів, соціальних менеджерів⁵⁷⁰. Банк очолює син «президента І. Смірнова – О.Смірнов⁵⁷¹), однак, подекуди сприймається і донорськими структурами та НУО України.

Заполітизованість проблеми виникає також тоді, коли тематика досліджень стосується політично чутливих тем, наприклад теми національних меншин, теми забезпечення прав людини, тощо.

Висновки

Виходячи із вищенаведеного, у контексті загального розвитку співпраці НУО регіону, передусім **увагу привертають дві взаємопов'язані проблеми: політична заангажованість експертів та, як наслідок,**

⁵⁶⁹ Belitser N. Civil Society in Transnistria? (A View from Ukraine) / EuroJournal.org Journal of Foreign Policy of Moldova (EuroJournal.org Journal of Foreign Policy of Moldova), issue: 11 / 2005

⁵⁷⁰ Див. детальніше про церемонію нагородження премією у 2008 -

<http://www.gasindbank.com/newsdetail.php?ID=909&lang=ru>

⁵⁷¹ <http://www.gasindbank.com/content.php?id=275&lang=ru>

політизація досліджуваних ними питань, що й так є політично чутливими.

У випадках чутливості тем є сенс вдаватися до експериментальних форматів. Зокрема, один з таких форматів було запропоновано Групою стратегічних та безпекових студій. Замість традиційного для Програми «Схід-Схід: партнерство без кордонів» тристороннього формату, було здійснено проект із залученням експертів з Угорщини. Розрахунок полягав у тому, що між Україною та Молдовою, а також між Україною та Румунією почасти виникають суперечки щодо пропорційності об'єму прав і свобод, якими користуються на територіях цих держав представники відповідних національних меншин. В такій ситуації, а особливо якщо бодай один з учасників робочої групи є політично заангажованим, ідеальним варіантом і об'єктивною потребою стає спілкування за участі «арбітра». Шляхом залучення угорських партнерів було здійснено спробу підготувати аналітичну доповідь, яка б відобразила сильні і слабкі сторони національних законодавств України, Молдови, Угорщини та Румунії, у частині, що стосується національних меншин. Щоправда, у ході обговорень дослідження угорські партнери також не були відстороненою стороною. Угорщина має низку суперечностей з Румунією щодо статусу, прав та свобод угорської меншини у Румунії. Угорські та румунські політики доволі часто спекулюють на цих складних питаннях і це, в свою чергу позначається на ставленні до даної тематики представників громадянського суспільства.

Подолання проблеми заангажованості в нашому випадку полягало у поєднанні кількох підходів. Передусім, учасники проекту мали притримуватися нейтральної політичної позиції. Окрім того, виникла необхідність зосередитися не тільки на вивченні законодавства, але й на історичному минулому, а також на об'єктивному висвітленні сучасного політичного контексту в чотирьох державах.

У випадках, коли виникали тертя щодо чутливих румунсько-угорських відносин неупередженою стороною могли виступати українці та молдавани, а у випадках, коли суперечки виникали між іншими учасниками робочої групи естафета арбітра переходила до угорських партнерів.

Такий підхід, звісно, не спростив хід виконання проекту. Замість аналітичної доповіді дослідження «вилилося» у повноцінну колективну монографію, на написання якої було витрачено понад півтора року. Проте, з іншого боку, у спробах представити свою державу найбільш об'єктивно і уникнути звинувачень в упередженому ставленні експерти віднайшли

багато цікавих фактів і документів, спромоглися виробити нові аргументи і виходили з пріоритету забезпечення «win-win strategy».

У випадках, коли проект передбачає участь представників Придністровського регіону методика подолання за політизованості ще складніша. Передусім донори мають зосереджувати увагу на проектах, що сприятимуть подоланню відчуженості між населенням лівобережної та правобережної Молдови. Залучення арбітрів-медiatorів може мати успіх, проте лише у випадку, коли партнери у Придністровському регіоні також заслуговують на довіру. Ними не можуть бути організації, що беруть участь у політичних рухах Придністров'я, структури наближені чи підконтрольні Міністерству державної безпеки Придністров'я, організації, що були помічені у веденні провокаційної діяльності в Молдові, Україні, РФ тощо. Найбільш сприятливим ґрунтом для розвитку потенціалу громадянського суспільства можуть бути мережі організацій національних меншин (передусім болгарської меншини, котра є досить консолідованою і зберегла зв'язок попри встановлення штучного кордону по Дністру).

Нажаль, залучення українських організацій є певною мірою проблематичним, оскільки українська меншина, на відміну від болгарської, виявилася розколотою внаслідок придністровського конфлікту. Вочевидь – першочерговим завданням для української громади Молдови є відновлення контактів, ініціювання проектів, що дозволять поєднати інтереси українців обох берегів Дністра, активність Посольства України в Республіці Молдова спрямована на ліквідацію умовного поділу на українців правобережжя та лівобережжя Дністра.

Що стосується співпраці неетнічних громадських організацій Придністровського регіону, то **вкрай важливою є підтримка тих структур, що поділяють ідеї реінтеграції і лідери яких не прагнуть отримувати фінансову допомогу міжнародних структур та українських партнерів при цьому й надалі відстоюючи принципи сепаратистського розподілу Республіки Молдова на дві окремі держави.**

Окрім зазначеного, громадянське суспільство України та Молдови має достатній потенціал для того, щоб спираючись на власний досвід, знання специфіки регіону та особливостей функціонування НУО, що працюють у сфері врегулювання Придністровського конфлікту, надавати відповідну інформацію донорським структурам, міжнародним чи/та європейським структурам зацікавленим у здійсненні свого внеску у врегулювання конфлікту та подолання його наслідків. Співпраця проєвропейських аналітичних центрів України та Молдови у цій

сфері, розробка та поширення інформаційних бюлетенів з такою інформацією іноземними мовами, стало б, до певної міри, на заваді поширенню дезінформації про придністровський регіон Молдови та сприяло б діяльності і розвитку в ньому громадянського суспільства⁵⁷².

При налагодженні співпраці між українськими та молдавськими неурядовими структурами, включно із такими ж структурами у Придністровському регіоні, **необхідно зважати на можливість співпраці з офіційно незареєстрованими групами активістів та громадськими ініціативами.** Відсутність реєстрації в «квазідержавних» придністровських структурах надає їм ширше поле для маневру, позбавляє необхідності виступати ретрансляторами «офіційної пропаганди ПМР». **Прикладом структур, що мали б стати предметом уваги міжнародних донорів та партнерів з України (передусім – правозахисних організацій) можуть бути організації вчителів шкіл, які з'явилися після т.зв. «шкільної кризи».**

Більшу увагу необхідно приділити інформуванню придністровської громадськості: з одного боку – щодо політичних трансформацій, які мають місце у правобережній Молдові та Україні, з іншого – щодо європейських реформ і можливостей, які відкривають життєву перспективу перед жителями придністровського регіону. **Доречним видається створення громадського порталу, що став би майданчиком для народної журналістики та народної дипломатії** (на кшталт порталу www.maidan.org.ua), який був би корисним для подолання у придністровському регіоні російського інформаційного домінування.

Не можна лишати поза увагою і потенціалу, який містять у собі, т.зв., ресурсні центри для НУО. Вдалим прикладом такого ресурсного центру у Молдові можна вважати Центр ресурсів і розвитку для Придністров'я, в Україні – ресурсний центр «Гурт» – поєднання досвіду цих структур, створення ресурсного центру, який би забезпечував інформування НУО Молдови та України про можливості фінансової підтримки проектів, залучення волонтерів та експертів з придністровської тематики стало б суттєвим чинником налагодження співпраці НУО України та Молдови, позитивно позначилося б на розширенні кола неурядових акторів, що цікавляться придністровською тематикою і можуть зробити внесок у подолання наслідків Придністровського конфлікту.

⁵⁷² Див. також «Virtual Reports from Virtual NGOs» - <http://www.scrapsofmoscow.org/2007/09/virtual-reports-from-virtual-ngos.html>

Доречним видається також підготовка об'єданого звіту про можливості співпраці НУО Молдови з громадським сектором Румунії, Польщі, Чехії, Болгарії тощо. Підготовка такого звіту/публікації/бази даних стала б в нагоді тим, хто прагне долучитися до проектів з врегулювання Придністровської проблеми і прагне уникнути помилок.

Слід зазначити, що **ефективнішим видається налагодження практичної співпраці, підготовки спільних досліджень та видань.** Натомість формат проведення виключно конференцій / «круглих столів» не завжди себе виправдовує.

Зрештою, необхідно дослідити та врахувати можливості для партнерства НУО України та Молдови (включно з партнерством спрямованим на подолання Придністровської проблеми), які надає Ініціатива Східного партнерства Євросоюзу, а також формати, які забезпечуються підтримкою таких міжнародних донорів як Норвезький фінансовий механізм чи Фінансовий механізм ЕЕА (Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія). До прикладу проект Міжнародного центру з демократичних перетворень (Угорщина) – «Досвід Вишеградської співпраці для Західних Балкан та держав Східного Сусідства».

УЗАГАЛЬНЕННЯ

Значення Придністровського «замороженого конфлікту» на кордоні України є надзвичайно вагомим з точки зору політики національної безпеки України. Ця проблема, а разом з тим – перманентне з'ясування стосунків із широкого спектру технічних питань, які переважно стосуються впорядкування кордонів та вирішення питань власності, суттєво підважує реалізацію завдань стратегічної співпраці та реалізацію спільних інтересів України та Молдови, якими у внутрішньополітичній площині є системна модернізація наших держав на засадах принципів конкурентної ринкової економіки, верховенства права, плюралістичної демократії та відкритого суспільства, а у зовнішньополітичній площині розвиток глибоких інтегральних відносин з Європейським Союзом.

Усунення згаданих проблем, а також спільні зусилля у досягненні пріоритетних завдань і усвідомлення спорідненості інтересів може мати наслідком синергетичний ефект, що позначиться на ефективному використанні інструментів політики «Східного партнерства» ЄС, сприятиме подальшому налагодженню відносин добросусідства між Україною та Молдовою і їх спільній інтеграції у європейський простір.

Символічним «майданчиком» для пошуку шляхів найбільш взаємовигідної співпраці Києва та Кишинєу, а також для апробації заходів зі зміцнення довіри між політичними елітами України та Молдови є Придністров'я – територія, на якій триває унікальний для пострадянського простору «заморожений конфлікт».

Врегулювання Придністровського конфлікту стане лакмусовим папірцем готовності України займати роль ефективного посередника та вагомо позначиться на українському статусі регіонального лідера.

Щоправда втілення такої амбітної мети має супроводжуватися порозумінням політичних еліт, а також комплексними заходами спрямованими на примирення правобережжя і лівобережжя Дністра. Досягти зазначеного видається можливим за наступних умов:

Придністровська проблема не може слугувати засобом для отримання електоральних дивідендів, або використовуватися для відстоювання власних бізнес-інтересів чи в якості розмінної монети на переговорах із ЄС чи Росією. Така вимога є справедливою як у відношенні лідерів загальнонаціонального масштабу так і до регіональних політичних еліт. Неприпустимим є той факт, що в існуванні такого «офшору» яким є невизнана Придністровська Молдавська Республіка, зацікавлені не лише її лідери чи треті держави, а й, не виключено, впливові представники українського істеблішменту.

Водночас, налагодження прозорої економічної співпраці між Україною та Придністровським регіоном РМ може сприяти вирішенню придністровського конфлікту. Зокрема, ефективним кроком на шляху до реінтеграції Молдови могли б стати трьохсторонні контакти бізнес-структур Молдови, України та Придністровського регіону, адже ефективна інтеграція може відбуватися, як свідчить приклад Європейського союзу, на підставі економічних чинників, які в подальшому сприяють інтеграції політичній. Щоправда, при цьому перед політичними гравцями стоїть складне завдання – віднайти необхідний баланс, який би сприяв економічному зростанню Придністров'я та його реінтеграції до РМ, та не захоплював би відцентрових дій «ПМР» щодо РМ.

Результативною з точки зору реінтеграційного потенціалу стала б робота із налагодження контактів між українцями Правобережної Молдови та Придністровського регіону. Щоправда, при цьому слід враховувати те, що у Придністровському регіоні українські громади «спрямовують» власний етнокультурний розвиток у націоналістичне русло, що руйнує консолідованість молдовських українців лівого і правого берегів Дністра. Водночас, ця ж обставина антагоністично налаштовує перших по відношенню до Молдови й Румунії, перетворює їх на інструмент втілення Тирасполем політики сепаратизму. Понад те, склався дивовижний парадокс, який полягає в тому, що «український націоналізм» в придністровському регіоні Молдови використовується для досягнення цілей політики сепаратизму «ПМР» і російської зовнішньої політики у Східній Європі.

Подолати цю проблему можна було б зосередившись на підтримці проєктів, що сприяли б об'єднанню українців Молдови. Поза тим, необхідно домагатися викорінення практики русифікації національних меншин Молдови. Доречною також видається просвітницька робота з метою розповсюдження даних про забезпечення прав та задоволення потреб етнічних спільнот молдаван в Україні, українців в Молдові.

Комплексного вирішення у даному контексті вимагає і проблема подвійного громадянства у Придністровському регіоні Республіки Молдова,

яка донедавна не знаходила належної уваги з боку органів державної влади України. Задля її подолання видається необхідним переглянути політику масового надання громадянства України жителями Придністровського регіону РМ, а також спонукати етнічних українців, що проживають на території придністровського регіону РМ і *не планують виїхати з регіону*, отримувати громадянство Республіки Молдова. Проте, такі процеси мають супроводжуватися всебічним задоволенням етнокультурних потреб українців та інших етнічних меншин Республіки Молдова з боку держави у повній відповідності з європейськими стандартами, нормами та міжнародними угодами, учасниками яких є Україна та Молдова.

Не можна лишати поза увагою і питань українсько-молдовського кордону, зокрема на його Придністровській ділянці. Недоліки функціонування режиму українсько-молдовського кордону криються, у сплетінні сепаратистського (придністровського) і контрабандного чинників. Відтак, важливе значення для належного забезпечення функціонування кордону має політична воля української і молдовської сторін щодо завершення процесу демаркації кордону; подолання проблеми недостатності його матеріально-технічного оснащення; подолання дефіциту якості організації режимів митного і прикордонного контролю.

Стратегія налагодження надійного функціонування кордону мала б передбачати одночасне посилення зусиль в напрямках міжнародної актуалізації проблеми, посилення кооперації і координації міжнародних зусиль; впровадження більш суворих і системних заходів з протидії контрабанді і корупції, нелегальній міграції та поширенню озброєнь і наркотичних речовин; збільшення до необхідного обсягу ресурсного забезпечення для поліпшення матеріально-технічного оснащення кордону та для належного вчинення митного і прикордонного контролю.

Не менш важливим чинником у забезпеченні ефективного функціонування українсько-молдовського кордону стали б корективи до мандату Місії EUBAM до 2011 р. у напрямі розширення її повноважень. Поширення мандату Місії ЄС на територію Придністровського регіону РМ могло б стати важливою складовою цілісної програми заходів спрямованих на реалізацію реінтеграційного проекту.

До окремого блоку питань, вирішення яких є вагомою, якщо не ключовою передумовою врегулювання Придністровського конфлікту, є вирішення проблеми перебування у Придністров'ї російських військ та озброєнь. «Безстатусні» військові формування на лівому березі Дністра несуть не лише потенційну загрозу для сусідніх держав (України), але й загрозу правам людини та правам (включно з фундаментальним правом на

життя) громадян України. Відтак, вкрай важливим кроком, що сприяв би стабілізації ситуації в регіоні, позитивно позначився на регіональній безпеці і сприяв би процесу врегулювання конфлікту, стала б демілітаризація регіону та заміна російських миротворців на обмежений контингент міжнародних військових та цивільних місій з поступовим переходом на суто цивільний формат.

Сторони, зацікавлені у врегулюванні конфлікту, мають також зважати на деструктивну діяльність окремих молодіжних громадських рухів, на кшталт «Міжнародного молодіжного фронту «Прорив!», діяльність яких за умови належного фінансування третьою стороною, може становити загрозу для суверенітету та недоторканності кордонів як Молдови так і України.

Вагомою для врегулювання Придністровського конфлікту видається роль ЗМІ України, адже концентрація уваги виключно на конфліктно-політичному аспекті – придністровському врегулюванні – часто призводить до спрощеного підходу у висвітленні ЗМІ повного спектру подій, що стосуються «придністровського питання». Понад те, рівень інформування в Україні про життя української громади за кордоном, зокрема, на території Придністровського регіону Республіки Молдова, залишається низьким. І це на тлі активної діяльності російських ЗМІ, що втілюють у регіоні російську ідеологію.

В таких умовах Україна, маючи власні інтереси в Придністров'ї та захищаючи власний міжнародний імідж, має обстоювати свої позиції шляхом посилення власної інформаційної присутності як у молдавському, так і в придністровському медіа-середовищі – задля того, щоби доносити українську позицію на протягу чи доповнення до російської.

Крім того, українські медіа та громадські організації мають встановлювати контакти з придністровськими колегами та українською етнічною громадою, аби повноцінно обмінюватися інформацією, доносити до мешканців регіону українську позицію з питань придністровського врегулювання, економічного, соціального й культурного життя.

Більшу увагу необхідно приділити інформуванню придністровської громадськості щодо політичних трансформацій, які мають місце у правобережній Молдові та Україні та щодо європейських реформ і можливостей, які відкривають життєву перспективу перед жителями Придністровського регіону. Доречним видається створення громадського порталу, що став би майданчиком для народної журналістики та народної дипломатії

Зрештою, громадянське суспільство України та Молдови має достатній потенціал для того, щоб спираючись на власний досвід, знання специфіки

регіону та особливостей функціонування НУО, що працюють у сфері врегулювання Придністровського конфлікту, надавати відповідну інформацію донорським структурам, міжнародним чи/та європейським структурам зацікавленим у здійсненні свого внеску у врегулювання конфлікту та подолання його наслідків.